

ION AGÂRBICEANU

FARAONII

Ion Agârbiceanu

Faraonii

© LITERA, 2011

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu

Redactor: *Ion Ciocanu*

Tehnoredactare: *Marin Popa*

ISBN 978-606-600-340-7

Cuprins

PĂSCĂLIERUL

- [I](#)
- [II](#)
- [III](#)
- [IV](#)
- [V](#)
- [VI](#)
- [VII](#)
- [VIII](#)
- [IX](#)

JANDARMUL

- [I](#)
- [II](#)
- [III](#)
- [IV](#)
- [V](#)
- [VI](#)
- [VII](#)
- [VIII](#)
- [IX](#)
- [X](#)
- [XI](#)

- [XII](#)
- [XIII](#)

FARAONII

- [I](#)
- [II](#)
- [III](#)
- [IV](#)
- [V](#)
- [VI](#)
- [VII](#)
- [VIII](#)
- [IX](#)
- [X](#)
- [XI](#)

PĂSCĂLIERUL

I

*Părințele Costandine,
Cântă-mi în carte bine,
Ce s-a alege de mine?
Sămn bun dacă s-o ivi,
Patru husoși ți-oi plăti!
Iar de-o fi să mă cununi,
Ai în palmă cinci zloți buni.*

(Cântec vechi)

Dacă s-ar scula din morți un creștin din Curmătura, răposat înainte de optzeci de ani, n-ar mai cunoaște satul, nici după întindere, nici după case și ulițe, nici după biserica românească, nici chiar după dealurile care îl înconjură și în căldarea cărora e așezat. În întindere, satul a sporit de două ori; case vechi, coperite cu paie, nu se mai zăresc decât rar, și se ascund, mai mult rușinate decât smerite, în fundul curților; pe când, semețe, cu fruntea-n uliță, se înșiruie, ca la oraș, case de piatră. Iar ulițele au sporit, largi și luminoase, și prin pășunea găștelor și-a purceilor e acum vatră de sat cu clădiri zdravene. Dealurile de după care răsare și după care apune soarele în Curmătura de cându-i lumea, goale, arse de soare și de dogoreala nisipului înainte cu optzeci de ani, acum sunt pline de vii roditoare, la feție, iar cele de din dos sunt împădurite cu salcâmi, ajungând astfel și Curmătura să aibă o pădure.

În locul bisericii românești, neagră de vechime și cu lemnul mâncat de cari, cocoțată ca o pasăre zburătăcită și supărată pe coasta de la apus, departe de orice așezare omenească, azi se înalță, în vatra nouă și de căpetenie a satului, biserica de zid, albă și veselă, cu turnul de tinichea strălucitoare.

Bătrânii de acum optzeci de ani poate ar recunoaște Curmătura după cele două ulițe săsești, ferite de partea românească a satului, la locul cel mai bun pe vremuri, până a nu se face vatră nouă. Aici s-a clădit puțin din nou. Casele grele și urâte, cu ziduri de cetate, sunt tot cele vechi, dar mai întrate în pământ, mai sure, mai mucegăite, cu mulți pereți borțoși, cu țigla coperișurilor măcinată și bătucită de mușchi. Vestitele vii de altădată, cu vinuri tari și galbene, au fost măcinate de filoxeră, goanga dușmană a veseliei din lume, de vreo trei decenii. Sașii au mai scăpătat, n-au mai sădit vii, vitele li s-au mai împuținat, fac copii și mai puțini ca altădată, și românii au năvălit ca lăcustele la ogoarele lor, cumpărându-le bucățică cu bucățică. De prin anii optzeci ai veacului trecut, sașii au scăpat din mână și cârma satului.

Numai biserica, înconjurată de zid înnegrit, înalt și gros, străpuns de ferestru lungurețe, rezemat de parapete, străjuiește și acum, grea și puternică, înălțându-și în văzduh turnul ascuțit. Clopotele vechi sunau dogit și înainte cu optzeci de ani, dar acum nu mai are nici unul sunet curat, și le-au bătut demult cele de la biserica românească.

Zadarnic ar căuta azi cineva care a trăit înainte cu optzeci de ani și casa popii Pleșa Costandin. Ea se ridica pe vremea aceea în Ulița Alunișului, arătoasă și cu temei clădită, singura casă românească de piatră din sat. Avea ogradă largă și o grădină cu pomăt de două iugăre. Popa o moștenise de la părinții lui, cei mai avuți români din sat, singurii care pe atunci se puteau lua la întrecere cu sașii, nu atât în moșie, cât mai ales în boi cu coarnele larg arcuite.

Pe vatra veche se ridică azi trei case de piatră cu ogrăzile lor, iar prin jumătatea grădinii s-a croit o uliță nouă. Din pomii vechi, puțini au mai rămas, scorburoși, cu brațe negre. Și odată, în grădina asta, pe lângă pomi creștea un buruieniș în care se

putea ascunde popa Costandin, cât era de nalt și de voinic...

Multe s-au schimbat în sat la Curmătura în mai puțin de un veac, cum se schimbă lucrurile în toată lumea asta, fără să bage cineva de seamă! Așa s-a astupat și pârăul prăpăstios care trecea prin mijlocul satului și în râpile căruia multe vite s-au chilăvit, nescăpând nici popa Pleșa Costandin de pagubă, oricât era de meșter. Și fântânile s-au rărit, apa trăgându-se tot la mai mare adâncime. Azi, în vreme de secetă, numai la trei fântâni se mai adapă vitele.

Dar amintirea popii celui de demult, a pascălierului, cum l-au poreclit oamenii mai târziu, e vie încă și acum în sat. La năcaz, la boală grea, numai ce auzi pe vreun bătrân sau pe vreo bătrână oftând:

— Ehei! Dac-ar trăi popa Costandin, nu m-ar durea capul!

Și isprăvile lui au trecut din tată în fiu, și femeile mai vârstnice le știu și azi cu de-amăruntul. Numai cu generația mai tânără a început uitarea. Dar și tinerii, ba până și copiii, mai știu încă să spună vorbe din cântecul și strigăturile vechi:

*Părințele Costandine,
Caută-mi în carte bine,
Ce s-a alege de mine?
Sămn bun dacă s-o ivi,
Patru husoși ți-oi plăti!
Iar de-o fi să mă cununi,
Ai în palmă cinci zloți buni.*

Sau:

*Popa Pleșa Costandin
Nu se uită la creștini;
Cetește la buni și răi
Și adună husoșăi,
Umple curtea de vițai.*

Ori:

*Popa Pleșa Costandin
Care-și moaie barba-n vin,
Are carte fermecată,
Ce nu minte niciodată,
Și te scoate de la moarte,
Din năcazurile toate.*

Și altele de acest fel se mai aud și azi prin Curmătura, chiar din gura tinerilor și a copiilor, cum am scris. Iar din spusele bătrânilor i se poate închea povestea întreagă.

* * *

În deosebire de alte neamuri de preot, Pleșa Costandin a fost singurul și cel din urmă popă din neamul lui. Bădica Vasilie, tatăl popii, nu l-a avut decât pe el, pe Costandin, și nu s-a lăsat din rândul sașilor, nu numai cu casa și cu boii, ci și cu mândria de-a-l învăța pe copilul lui slovă, aici în sat, de la popa cel bătrân. A avut de furcă cu fiu-său, că era băiat îndărătnic, și apoi bădiții Vasilie îi dase în cap să-l învețe carte când lui Costandin începuse să-i miroase a cătrînță, pe la optsprezece ani. Vreo trei ani a tot învățat — când avea și el, popa, răgaz, — dar în urmă tot putu citi și scrie.

Mai mare corvoadă și amărăciune — care l-au pus repede în pământ — a avut bădița Vasilie cu însuratul lui Costandin. Împotriva voinței lui, a luat o golană; lujer de fată, înaltă și ochioasă, sprâncenată și cu obrazul fraged. Deșteaptă și harnică, iute ca o suveică și plină de draci, dar săracă lipită. Bătrânul n-a avut ce-i face! I-a adus-o în casă fără cununie și trei ani nu l-a putut îndupleca să-și caute nevastă de seama lui. Bădița Vasilie, cu sufletul amărât, dac-a văzut și-a văzut că nu răzbește cu nebunul, și-a zis că-i păcat să aibă noră fără cununie, și-a făcut nunta. Iar nu multă vreme după nuntă s-a pus la pat, și, după ce

a bolit șase săptămâni a adormit și s-a adăogat la părinții săi și la nevastă-sa, mai demult răposată.

După moartea bătrânului, Costandin Pleșa i-a făcut cu cinste pomenile și parastasul, apoi s-a pus în fruntea gospodăriei. Pân-acum, în ceartă mereu cu taică-său din pricina Nastasiei, nu-l prea trăsesese inima la muncă și la rânduială. Rămas de capul lui, cu femeia iubită în casă, Costandin s-a dovedit și priceput și harnic, așa că dacă părintele lui ar mai fi avut zile, s-ar fi împăcat și cu feciorul, și cu nora. La un an de când gospodărea singur, Costandin mai cumpără o pereche de boi și două iugăre de loc; avea acum șaisprezece. Patru părechi de boi nu aveau pe vremea aceea decât cinci sași, iar cu moșia erau înaintea lui numai vreo douăzeci de gazde de sași, dar români nici unul.

Costandin Pleșa era om vesel și-i plăcea prietenia la un pahar de vin, îi plăceau jocul și femeile. De când o luase pe Nastasia, nu mai ducea dorul altora, dar îi plăcea să glumească cu orice femeie frumoasă, picurând multă otravă în inima nevestei și făcându-i multe nopți nedormite. Nastasia îl temea și mai mult din pricina băuturii; era prea tânăr și prea în floare pentru a cerceta așa de des crâșmele.

Și din pricina acestor slăbiciuni ale bărbatului, multe sfezi s-au aprins în casa cea largă de piatră.

Ci Costandin avea felul lui de-a o potoli și a o liniști pe femeie; îi spunea vreo glumă, din care Nastasia înțelegea repede că n-are pentru ce să se teamă, că bărbatul e numai al ei. Numai în privința vinului o liniștea mai greu. Costandin se jura că la crâsmă merge mai mult de dragul prietenilor, al cântecelor, al poveștilor, decât pentru plăcerea vinului. Și adevărat era că nu se mai lăsa de povești și de pozne, și de păcăleli, încât oamenii se adunau cu drag în jurul lui. Se adunau și pentru bucuria să-l audă cântând. Avea Costandin un glas minunat!

De multe ori prietenii îl întrebau, mai în glumă, mai într-adins:

— De ce nu te faci tu, popă, Costandine?

— Da' cel puțin să cânte în biserică, ziceau alții.

Întrebările acestea se întetiră mai ales după moartea preotului celui bătrân, când satul rămase vreo trei ani fără popă.

În vremea asta se abătea mai des prin crâșmele satului, și, adeseori, Nastasia, neliniștită, după ce însera, pleca să-și caute bărbatul. Și știa unde. Uneori intra în crâșmă în toiul discuțiilor despre vacanța de preot.

— Iată și preuteasa! izbucnea vreun prieten deal lui Costandin, închinând cu paharul, și Nastasia nu scăpa până nu bea și ea un păhărel două de vin.

Prietenii lui vorbeau mai în glumă, mai într-adins despre popie, dar Costandin, de la o vreme, fără să-și facă vădite planurile, se gândea întins la treaba asta. Și după ce a plănuit și a cântărit lucrul și pe față și pe dos, cu gând așezat, ca un gospodar cuminte ce era, se hotărî.

— Tu muiere, începu el într-o sară de primăvară, ce-ai spune tu la gândul meu?

— Ce gând?

— Să mă fac popă în sat. N-are cine se face. Diacul e bătrân. Alții nu știu slova, și, iarăși, alții n-au bani de cheltuială.

Nevasta, Nastasia, izbucni în hohote.

— Tu și popă! Dar ție numai drăcii îți umblă prin cap! Încurci pe oameni în vorbe și bați crâșmele. Așa popă să fie la alții!

Costandin Pleșa, cum am spus, așa era: îi plăceau poznele, îi plăcea pe creștini și-i plăceau cântecele, în crâșmă, la un pahar de vin. Ba Nastasia se temea că mai calcă și cu stângul, și erau vreo trei neveste tinere la care Nastasia se uita cu ciudă și vorbea cu ele numai din vârful limbii.

— Hei, drăciile-s legate de tinerețe, tu femeie! Dar gândește-te și tu: un popă adună o viață întreagă de la vii și de la morți. Apoi, glas am, bani

de cheltuială am pe ce face, și puțină buche tot mai știu.

Cei doi soți s-au sfătuit îndelungat seri de-a rândul, și cu buna și cu cearta, dar în urmă tot Costandin a rămas biruitor. A vândut o pereche de boi și un vițel, și-a pus merindea și un ceaslov cu chirilice în traistă și a pornit la vlădicie. Satul s-a mirat, și nici prea tare. Creștinii sfârșiră prin a fi mulțumiți: vor avea preot la îndemână.

Săptămânile trecură cu destulă neliniște și zdroabă pentru Nastasia. Omul ei, de când plecase, nu-i trimisese veste decât o singură dată: că a sosit în pace și că e pus pe învățătură și canon. Era vremea lucrului, și femeia abia răzbea cu toate, neînvățată să fie cap la casă. Vecinele, femeile o întrebau adeseori:

— N-a mai venit Costandin?

Uneori Nastasia îl ocăra, cu popia lui cu tot.

— Asta mi-a trebuit mie acum? Să mă părăsească în cap de primăvară, la începutul plugăriei?! Da' putea merge în vreme de iarnă, soro dragă, dacă chiar așa i-a fost scris.

— O să treacă zilele, nu te supăra, ziceau femeile. Și tot tu o să te bucuri mai la urmă.

— Din partea mea, mai bine mi-ar fi plăcut să rămână cum a fost. Dar el nu a mai avut pace, răspundea femeia, amărâtă.

— Așa i-a fost scris, soro! Cum să te pui în calea voinței Celui Preaînalt? Las', că-i bine! Prescura nu-i de lepădat, nici parastasele!

Nastasia ridica din umeri, supărată mereu.

Și așa, cu inima îndoită, așteptă să treacă cele șase săptămâni, care, după rânduierile lumii, se scurseră, și într-o după-amiază se trezi că-i deschide porțița un călugăr voinic.

II

Pleșa, spre deosebire de alți țărani care se făceau preoți pe vremea aceea, îndată ce primise darul, lepădase straiile țărănești și se îmbrăcase într-o rasă călugărească, pentru care spunea că a dat un vițel. Îl lătrară furioși cei trei dulăi când intră în curte, nevasta se cruci și nu putu răbda să nu-i spună vorba obișnuită cu care-l întâmpina când venea cam afumat acasă: «Ucigă-te crucea, drace!». Copiii, trei la număr, alergară speriați din curte și se ascunseră în șorțul și cătrînța femeii, abia mijind c-un ochi spre călugăr.

— Bine, omule, ce te-a apucat? întrebă femeia după ce Costandin se apropie.

Dar omul ei, în loc de răspuns, ridică dreapta, făcu semnul crucii peste capul femeii și al copiilor și zise cu glas schimbat:

— Întâia mea blagoslovenie peste familia mea, familia noului păstor sufletesc din Curmătura.

Femeia, Nastasia, era de douăzeci și opt de ani, voinică, iubea de felul ei, frumoasă. Nu-și văzuse bărbatul de șase săptămâni, și clipa întâlnirii altfel și-o închipuise și o dorise: să-i năvălească în brațele puternice. Și acum haina aceea de mort, barba ce și-o lăsase, glasul lui schimbat o sfiau, o țineau departe. Ba și inima parcă i se răcise în piept.

— Bine, omule, ce te-a apucat? întrebă ea din nou. Cine te-a îmbrăcat în sacul ăsta? Ce însămnează crucile astea și glasul tău schimbat? Ți-ai pus în cap să-mi bagi copiii în boală?

Și în vreme ce-i vorbea, îl cerceta cu de-amăruntul. Hotărât, nu-i plăcea! Nici mustața nu o mai purta răsucită. Iar potcapiul din cap o băga în fiori.

— Ce-i aia ce porți în cap? N-am mai văzut de când sunt! Cine dracu a mai văzut așa căciulă?

Ca și azi, preoții noștri nu purtau nici pe vremea aceea potcapiu. Iar călugări rătăcitori, cum se mai văd acum prin satele noastre, nu se pomeneau. Unde aveam noi mănăstiri? Acum mai vin și pe la noi călugări care adună milă, vin din Țară.

— Nu-i căciulă, preuteasă, ci potcapiu îi zice. E tot un fel de pălărie, pe care o poartă călugării.

— Da' ce, tu ești călugăr? Ai femeie și copii și te crezi călugăr? Ptiu! Te-ai făcut sperietoare de vrăbii! O să te pună satul între lanuri, ca pe-o ciuhă!

În vreme ce vorbeau, copiii recunoscuseră glasul tatălui lor și mai prinseră puțină inimă. Nu se mai ascundeau în șorțul Nastasiei, se mai țineau numai cu o mână de el și se uitau sfioși la om.

Costandin Pleșa zâmbi, întinse brațele spre femeie, care se ferise până acum de el, și, văzând-o că face iarăși un pas îndărăt, izbucni în râs.

— Ce-i, nebuno? De șase săptămâni lipsesc, și astfel te ferești de soțul tău? Nu te-o fi împins cel necurat pe alte drumuri de când m-am dus? Hm! în vreme ce eu m-am canonit în post și în ajunuri și am bătut mii de mătănii, dumneaei...

Femeia întinse palma să-i astupe gura.

— Taci, nerușinatule!

Nastasiei nu-i veni inima la loc decât după ce Costandin intră în casă, își lepădă rasa și potcapiul și rămase în ȋtari de lână și pieptar de piele frumos înflorat.

— Dar barba asta înțeapă al dracului, zise Nastasia, aprinsă ca bujorul.

— Înțeapă, da; abia a început să crească. Pe urmă, o să vezi, n-ai să te mai plângi. Așa mi-a spus mie călugărul bătrân de la vlădicie, care m-a învățat rânduielile popiei, când m-am plâns și eu de asprimea cotoarelor din barbă. Zicea: „Fiule, fii răbdător. Rânduiala popii din răsăritul luminat este: să purtăm bărbi ca sfinții părinți cei de demult, ca pustnicu și călugării, ca arhierii cei vechi, ca sfântu' Nicolae și toți vlădicii și preoții.

Barba e sămnul de cinste al preotului evlavios, și unde vei vedea popă fără barbă, să știi că-i irisie ori altă pacoste. Nu te îngrijora! Preuteasa se va obișnui cu barba frăției-tale.” Așa mi-a spus călugărul care-mi dădea canoanele, și acela, pot să zic, era un om sfânt.

Se apropiară și copiii, tot mai curajoși. Costandin Pleșa îi puse să-i sărute mâna, apoi le împărți turtă dulce, iar copiii, liniștiți acum, abia îmbucară din turtă, și țâșniră în curte, din curte în uliță, să-și mănânce turtele și covrigeii aduși de la oraș.

După ce Nastasia înțelese că nu are pricină să se supere întru nimic pe haina schimbată a bărbatului, mai ales după ce Costandin îi dovedi că straietele o să le îmbrace numai acum la început, două-trei luni, până e proaspăt darul, și când va merge la biserică și la slujbe, femeia se îmbună de tot și se făcu și cuminte și ascultătoare.

Totuși, încă în ziua sosirii, Costandin Pleșa o luă deoparte și-i zise:

— E nevoie să vorbim despre unele lucruri care nu mai pot fi cum au fost înainte. Așa m-a povățuit călugărul cel bătrân care m-a dat la brazda popiei și de la care am cumpărat și haina asta și căciula. Oricum am socoti și am drege, eu de-acuma tot popă rămân. Mă vezi că sunt tot cel mai de demult la trup, dar la duh am crescut. Am crescut prin darul preoției, pe care l-am luat când și-a pus vlădica mâinile pe capul meu. Iată un lucru pe care de azi înainte nu-i bine să-I mai uiți niciodată. Nici tu, nici eu. Acum nu mai glumim, Nastasio. Să-ți bagi mințile în cap.

Vorbind, își schimbă iar glasul. Îl făcu mai gros, mai solemn, și cuvintele le spunea rar și apăsător.

Femeia avu un fior de neplăcere, de stinghereală, și se uită cu neîncredere la omul ei, în care ea, cu o clipă înainte, nu simțise nimic străin.

— Ei, și care sunt lucrurile despre care trăbă să vorbim? întrebă ea ascuțindu-și gura ca pentru

ceartă.

— Mai întâi ceea ce ți-am spus: nu trăbă să uităm, de azi înainte, nici tu, nici eu, că sunt față bisericească, față sfințită.

— D-apoi, să te văd odată slujind la altar! Poate atunci să înțăleg mai bine.

— Voi sluji, că pentru așa treabă mi-a pus vlădica mâinile pe cap. Dar azi e numai marți. Până duminică mai este. Așadar, să vedem ce urmează din împrejurarea că eu sunt față bisericească. Să bagi de seamă că toate câte ți le spun n-au ieșit din capul meu, ci din gura blagoslovitului părinte călugăr care m-a dat la brazda. Așadar, tu nu-mi vei mai zice Costandine, ci «părinte Costandine», sau, mai scurt, «părinte». Așa se cade unei preutese să cheme pe soțul său.

Nastasia începu a râde ca o nebună.

— Da' bine, omule, mie nu-mi ești părinte, ci bărbat!

— Sunt părinte duhovnicesc și pentru sat, și înaintea ta. Bagă de seamă, nu e vorba de glumă, ci de purtarea cuviincioasă ce se cere unei preutese. Așadar, să nu mai strigi după mine, prin curte ori pe uliță, ori între oameni: „Costandine!”. Cu atât mai vârtos te vei feri să mai pomenești numele meu în legătură cu Necuratul ori cu bătaia lui Dumnezeu.

— Ce să fac?! se miră Nastasia.

— Ei da! Obiceiul tău de demult. Să nu te mai aud strigând: „Unde dracu ești, Costandine?”, sau „Vai, bată-te Dumnezeu, om de potcă!”. Așa ceva nu se mai cuvine de azi înainte: nici între patru ochi, nici, mai ales, între alții, în curte, pe uliță, la crâșmă! Nici înainte nu era frumos, dar de-acum va fi păcat și prilej de necinstire pentru mine între oameni.

Nastasia începu să asculte mai cu băgare de seamă. Simțea că omul ei avea dreptate, că nu-s vorbe de clacă ceea ce îi spune.

— Iată întâia poruncă. A doua, pe-o formă de mare: când vorbești cu altcineva despre mine, să spui așa: „Părintele e acasă”, „Părintele a plecat!”, „Părintele e la biserică”, „Părintele e chemat la feștanie, la un beteag.”, „Părintele e la oraș.” Niciodată să nu te scape gura să spui: „Costandin e la biserică sau altundeva”. Nici, cum ți-e năravul, să zici: „Asta al meu trăbă că va fi la crăsmă”. Al treilea...

Omul ridică al treilea deget de la mâna dreaptă. Pe Nastasia o pufni râsul.

— Ascultă, omule, zise ea; uneori îmi pare că vorbești cuminte, dar tot îmi vine mie că e numai glumă. Iată, a treia oară pomenești de crăsmă. Dacă ai de gând să te mai duci la crăsmă și să te îmbeți, apoi îmi pare mie că tot ce spui e numai șagă. Drept e și aceea că eu doream să te preoțești numai pentru ca să nu mai calci pragul cel blăstămat. Ești om tânăr și-i păcat să calci de-acum la patimă grea. Dar eu văd că tu n-ai de gând să te dezbari de luda. Așa, mai bine rămâneai cum ai fost. Încalte n-ai mai fi cheltuit șase sute bune cu preoția ta.

Costandin Pleșa rămase o vreme gânditor, și fața lui se întunecă.

— Ascultă, femeie! Să nu te amesteci unde nu-ți fierbe oala. Preuteasă ești, cu ajutorul Domnului, dar rânduiala preoției n-ai de unde s-o știi, nici canoanele ei. Acuma, am zis eu că mă voi duce la crăsmă și mă voi îmbăta? Eu am vorbit gândindu-mă la obiceiul cel vechi și la neastâmpărul tău de a mă căuta prin crășme. — Tăcu iar, oftă, își duse mâna prin părul uns, care încă nu era destul de lung. — Treaba asta, cu crășma, înțăleg, n-a fost o treabă ușoară pentru mine. Dar m-am lepădat de păcat, ca și de prietinii mei mai de demult, cu care ne mai încurcam la câte un păhar. N-am avut încătrău! A trebuit să pun jurământ pe cruce și Evanghelie înaintea aceluia cinstit și cucernic părinte călugăr care m-a dat la brazdă. El mi-a

deschis mintea spunându-mi: „Fiule, trăbă să te faci alt om. De crâșmă și de beutură în crâșmă să te lași, ca și de prietiniile de pe vremuri. Fața ta bisericească trăbă să fie cinstită de toți. Și omul te cinstește cu cât stai mai departe de el. Alte pretinii va trebui să legi: cu frații preoți, cu bolnavii, cu toți cei ce au lipsă de o mână de ajutor. Dacă vrei să te păzești de păcat — și preotul trăbă să umble după sfințenia vieții — e nevoie să încunjuri și prilejurile care duc la păcat.” Așa mi-a cuvântat omul lui Dumnezeu, și eu, cu părere de rău și cu teamă în suflet că n-am să mă pot ținea, a trebuit să jur. Deci, din laturea asta, a crâșmei adică, să fii tu liniștită. Și dacă-ți va spune cineva că m-a văzut întrând sau ieșind, să nu-l crezi. De frică m-am legat cu trei jurăminte, și tustrele groaznice.

El tăcu supărat și ostenit. Femeia se uita acum la el c-un fel de teamă: parcă tot se schimbasesc ceva în omul ei o dată cu luarea darului! Dacă ar fi să se țină de cuvânt, ușor ar uita ea și haina cea lungă, neagră, și căciula aceea ciudată. Ba și cu barba lui s-ar împăca îndată!

— Și acum să mergem mai departe cu cele ce trebuiesc știute și ținute. Pe copii îi vei învăța să vină în fiecare dimineață și să-mi sărute mâna, pentru ca eu să le pot da blagoslovenia. Ocară din gura lor să nu se mai audă. E nevoie să se deosebească prin vorbe și purtări de ceilalți copii. Și să-i pui să se spele în fiecare dimineață. Nici cel mic să nu fie cruțat. Și să aibă mereu hăinuțe curate. Nu peste mult, în curtea noastră se vor îmbulzi oamenii ca la târg. Și nu numai creștini din sat, ci și din sate străine, depărtate.

— Dar ce să caute oamenii străini la noi? Parcă în alte sate nu sunt popi? zise femeia, curioasă.

— O să auzi tu îndată, și o să vezi. Dar e nevoie să luăm lucrurile pe rând, așa cum mi le-a spus părintele călugăr care m-a dat la brazdă. Pe rând, ca la moară, să nu le încurcăm. Deci, al patrulea!

— Și popa ridică iar un deget. — Al patrulea: de

sâmbătă de la amiazi și înainte de praznice c-o zi, tot de la amiazi, să nu cutezi să te apropii de mine cu gândul de a mă duce în ispită, după cum ți-i felul. Chiar dacă m-ar ispiti pe mine ghiavolul și m-aș apropia eu, să-mi dai peste labe. Că lucru cu păcat de moarte și grea ispășanie este pentru o față bisericească înainte de duminică sau praznic, când preotul e dator să slujească sfânta liturghie. Nu zâmbi și nu te mișca; nu-i șagă! E poruncă mare, și, dacă nu o ții, cazi și tu subt afurisanie. Asta e lege pe care, spunea omul lui Dumnezeu, și popii cei jidovești o țineau. Deci bagă-ți mințile în cap! Înțaleși să fim, fără altă vorbă.

— Doamne, Costandine, cu câte mai vii și tu acum! Dar s-ar putea să uit că urmează sfânta zi!

Femeia era gata să izbucnească iarăși în râs.

— N-o să uit eu! Dar și tu trăbă să fii cu grijă. E poruncă mare, pe care nimeni n-o poate călca nepedepsit.

Omul vorbea cumpănit, serios, c-un fel de durere în glas. Nastasia simți că nu glumește și, fugăr, se gândi ce poate să mai fie și legea asta.

— Călugărul care m-a învățat știa ce spune. Cunoaște rânduiala și porunca preoției. Așadar, al cincilea! Și înălță iar un deget. Al cincilea este precum urmează: preuteasa în treburi popești să nu se amestece. Orice întrebare ți se va pune, tu să răspunzi: «Nu știu, părintele știe». De-o pildă: te întreabă cineva cu cât îngropi, cu cât cunun, cu cât botezi, care-i prețul unei feștanii, pentru cât fac maslu și altele de felul acesta. Tu să spui: «Nu știu, părintele știe». Că plata e după felul slujbei și al omului, și după folosul ce-l poate aduce omului. Scurt, tu să nu te amesteci. Asta însă nu însemnă că tu să nu primești bani. De pildă: vine o femeie și-ți aduce cămașa unui bolnav și-ți pune pe masă zece bani. Tu să-i iei și să zici: «Nu știu cât face; o să-i dau părintelui, și, când vei veni după cămașă, veți face socoteala de ce mai lipsește». Și încă una: tu să ții minte numele beteagului. Că eu nu mă voi

nimeri totdeauna acasă, și omul năcăjit nu-i bine să fie lăsat în năcazul lui. Cred că ai înțales și glava cea de-a cincea.

— Ce să înțăleg?

— Așa se mai spune la canonul preoțesc. I se mai zice și glavă.

Nastasia se gândi un răstimp.

— Tu ai multe în cap, cum văd eu, zise ea. Tu crezi că oamenii n-au alta de lucru decât să-l cheme pe popa și să-i dea să cetească. Parcă noi până acum tot după popa am alergat!

Femeii, din tot ce auzise, cele spuse în urmă îi mai plăcură, după fângăduiala că nu va mai călca popa ei în crâșmă. Să pice banul așa de ușor în punga popii? N-ar fi rău, când banii se fac cu atâta greutate! Simți o căldură la inimă, și ar fi voit să știe mai multe.

— Noi, ce-i dreptul, n-am prea alergat după părintele Costan, dar cu mine e alta. Trăbă să știi, muiere, că eu aduc cu mine de la călugărul cel bătrân o carte mântuitoare de toate boalele și năcazurile vieții. E un dar și o taină mare, și părintele meu nu mi-a pus-o în mână decât după ce am făcut întreitul jurământ pentru beătură. Atunci mi-a zis: „Fiule, nădăjduiesc, după Dumnezeu, că te vei da la brazdă și nu vei prăpădi darul care ți se va da prin mâinile vlădicului. Eu, de-acuma, sunt bătrân și vreau să pun în mâinile tale o carte de folos pentru creștini în toate boalele și năcazurile vieții. Nu vreau să o dau unui preot prea învățat, care nu mai crede în puterea rugăciunilor. Tu știi tocmai cât îți trăbă, ba poate nici atât. Dar văd că ești tare la mătanie și nu te ostenești, și răbdăriu la post și la ajun. Mai vad că ai credința în puterea sfintelor rugăciuni. Deci pe tine te-am ales. Mi-ai spus că ai acasă un mânz de trei ani. Pe acela mi-l vei da în schimbul cărții, și Dumnezeu să te blagoslovească.”

— Ce spui?! Să ne dăm calul pentru o carte?! Ai înnebunit?! se mânie femeia.

Costandin ridică dreapta.

— L-am și dat. Mâine o să-l încălec să i-l duc. Sfinția-sa mi-a dat cartea pe credință. E coala în dășagă... Și, cum ți-am spus, după ce am făcut jurământul pentru crăsmă, m-a luat cu cartea cea minunată și mi-a arătat cum se deschide și cum se cetește în ea la felurite boale și primejdii. Tot lucruri care nu se cade a se vorbi altora, taine pe care nu le pot descoperi. Zece zile m-a tot învățat și, după ce m-au sfințit popă, m-a dus călugărul în chilia lui și mi-a dat cartea zicând: «Să nu-ți pară rău după mînz; cartea asta îți va aduce o stavă! O să vină la tine lume peste lume, tot neamul năcăjit, când se va auzi că e la tine cartea mea. Se vor vindeca unu-doi la început, și-ți vor veni o sută. Numai tu să ții mereu la căte ți-am spus, la post și la rugăciune. Și prea lacom să nu fii.» Așa mi-a spus!

Nastasia nu mai știe ce să creadă. Auzise și ea din bătrâni că pe vremuri era un popă în Lunca Vadului care avea o carte minunată, pe care o deschideau oamenii și popa citea slujbele de acolo, iar creștinii se tămăduiau pe capete. Dar la cal încă ținea! Era negru, pintenog de picior și blând ca un noatin. Îl călăreau și copiii.

— Omule, eu spun să te mai gândești... zise ea. Cum să dai mîndrețe de cal pentru o carte? Nu-i destul că ne-am vîndut doi boi și un vițel să facem sama de bani pentru preoția ta, pentru cele șase săptămâni din străinătate? Cu ce rămânem? Cu doi boi și două vaci. O să ne arate oamenii cu degetul!

— Nici capul nu mă doare! Să ne arate! Vor vedea ei mai târziu.

Cei doi soți mai vorbiră multe în seara aceea și, în urma tuturor, Nastasia nu prea era bucuroasă. Nu se încredea în ce-i spunea Costandin decât a suta parte și mai ales o dureau inima după mînzoc. Nici Costandin nu părea vesel, deși spusese tot ce avea pe inimă. Dimpotrivă, era destul de îngândurat.

Înainte de culcare, Costandin deschise ceaslovul și începu să buchisească dinaintea icoanelor. La răstimpuri, puneă cartea pe masă și se lăsa în genunche și în palme la mătănii. Copiii, din păcel, se uitară speriați la început, apoi tot mai cu luare-aminte la ceea ce făcea Costandin. Când îl văzură că se lasă la pământ, începură a râde, apoi se potoliră, aducându-și aminte că și pe ei i-a învățat odată mama lor să facă așa. Pe urmă începură să caște și, lăsându-se pe perină, adormiră.

Costandin citi un ceas, citi două, în vreme ce Nastasia se frământa în pat și nu putea dormi. I-ar fi strigat, dar se temea. Vedea că omul ei se roagă în toată legea. Totuși, de la o vreme, nu mai răbdă.

— Stinge cel puțin lumina, c-o să te apuce zorile.

Popa stinse lumina, dar mai zăbovi pe întuneric o jumătate de ceas la mătănii.

— Of! Dumnezeuule sfinte! Dar asta în toată sara o să fie așa? suspină ea ca frântă.

— Până-i sita nouă, femeie! Nu-ți bate tu capul cu canonul preoției. Să știi însă că nu-i glumă. Suntem păcătoși și trăbă să ne rugăm și pentru noi, și pentru popor. De-acum toate greșalele norodului apasă pe umerii mei.

— Ce prostii mai spui!... suspină femeia, făcându-i loc.

III

A doua zi dimineața, Nastasia nu mai răzbea să povestească vecinelor. Învățăturile ce i le dăduse Costandin după sosire, dar mai ales citania multă de-cu-sară și mătăniile parcă ar fi ținut-o într-un fel de rezervă: să spună sau nu? În sufletul ei, de când i se întorsese bărbatul, se strecura în răstimpuri un fel de sfială: poate el are dreptate; nu mai este omul cel vechi, și ea altfel trebuie să se poarte cu el. Poate nu se cuvine să împărtășească și altora ce i-a spus popa. Dar sfiala aceasta, nedumerirea, îi trecea îndată ce se gândea la un lucru, la amintirea căruia zâmbea în neștire. Și își zicea: „Nu s-a schimbat nimic în el!”. Va fi glumit Costandin în toate câte i le-a spus. Dar, mai presus de toate, ardea de dorința să povestească. Și iată că, din instinct ori dintr-o plăcere de care încă nu-și putea da sama, începând a răspunde întrebărilor pe care le puneau femeile curioase, Nastasia se trezi că ia lucrurile mai în grav decât s-ar fi putut gândi. Nici prin minte nu-i mai trecu că ar putea glumi pe socoteala lui Costandin. Ba mărise încă multe din ce-i spusese ori făcuse popa cel nou. Le asigură, de-o pildă, că bătuse mătăni până la miezul nopții, că, la mănăstire, la vlădicia unde a fost, a postit cu pâine și cu apă două săptămâni încheiate, iar patru zile, înainte de sfințire, n-a pus în gura lui nimic.

— Darul lui Dumnezeu schimbă pe oameni, suspina o bătrână ștergându-și lacrimile.

— Și unde e acum? întrebă prescurărița satului.

Nastasia se gândi: să spună ori nu că s-a dus să ducă mânzul? Îi părea și acum rău după el și mai nădăjduia că va veni cu el acasă. Dar un imbold lăuntric îi da ghes să povestească.

— Dacă v-aș spune, poate că nu m-ați crede! A făcut un târg ciudat cu călugărul care l-a învățat la

mănăstire. Călugărul i-a dat o carte mare, din care spune că se poate folosi omul la toate boalele și năcazurile, i-a dat-o în schimbul calului nostru. Și părintele s-a dus să-i ducă făgăduiala. Ei, e de crezut așa ceva? O scumpete de cal pentru o carte! Eu tot mai nădăjduiesc că va aduce calul acasă.

Femeile se mirară, se cruciră. Dar prescurărița zise:

— Dac-o fi carte cum avea popa din Lunca Vadului, apoi nu-i scumpă. Cărțile de felul acesta sunt rare pe pământ, așa se spune. Poate trei-patru într-o țară.

— Nu știu ce carte o fi, da' părintele spunea că i-a arătat călugărul cum s-o deschidă și cum să cetească în ea felurite slujbe pentru toate boalele și nevoile omenești. Multă vreme l-a învățat, iar în mână nu i-a dat-o decât după ce l-au sfințit preot. Și mai spunea călugărul că i-o dă lui pentru că-l vede om bun de rugă și răbdăriu la post și la ajun, popă cu credință. Mai știu eu ce-o fi și asta?!

— Asta-i lucru mare, Nastasia maichii... zise prescurărița despăturându-și buzele vinete. Să nu-ți pară rău după cal. Cartea plătește o avere.

Nastasia se mira de ceva: cu cât povestea mai mult, cu atât credea mai tare în lucrurile de care ieri a râs, și începu să se gândească c-un fel de teamă la barbatul ei. Poate fiindcă acum nu-l vedea în trup, ci și-l închipuia numai după vorbele lui.

Femeile erau dornice să afle toate cele petrecute la vlădicie și, mai ales, cum a fost făcut preot. Nastasia le povesti ce aflase de la Costandin, mai iscodi și ea, dar despre felul cum a fost sfințit nu le putu spune nimic. Nici soțul său nu-i povestise mare lucru.

— L-au dus într-o mănăstire mare și înaltă, și el, încunjurat de preoți mulți, în odăjdii, a tot făcut mătânii și s-a tot apropiat de vlădică, ce șădea pe un scaun aurit, în odăjdii de argint și aur, și pe cap avea o căciulă de aur cu cruce în vârf. Apoi l-au dus în altar, și l-au pus în genunche lângă altar, și

vlădica a strigat de trei ori de a răsunat biserica: „Vrednic este!”. Pe urmă i-a pus vlădica patrafirul pe cap și mâinile, și i-a cetit.

Femeile ascultară pline de cucernicie, iar prescurărița zise:

— Când i-a pus vlădica mâinile pe cap, atunci s-a coborât darul. Așa spunea și părintele cel bătrân că i-au făcut, Dumnezeu să-l hodiească.

— Pe urmă a slujit la altar în rând cu ceilalți preoți.

— În mănăstire? întrebă o vecină.

— În mănăstire, da! Asta a fost într-o duminică. Și l-au mai ținut după asta o săptămână, și în fiecare zi a trebuit să slujească liturghia în mănăstire.

— Așa-i rânduiala! Așa-mi povestea și popa cel bătrân despre sfințirea lui. Îl pun la probă, să vadă dacă știe face singur sfânta liturghie, vorbi prescurărița.

Nastasia fu apoi descusută în privința cheltuielilor ce le-au avut, și femeile se mirară iar și se tânguiră pentru atâta bănet.

— Cheltuială! Cheltuială, da, că slujba e mare, le mulcomi prescurărița. Dar să-i dea Dumnezeu sănătate! Dacă are carte, cum avea popa din Lunca Vadului, o să i se întoarcă banii înmiit îndărăpt. Nastasia maichii, tu să te rogi lui Dumnezeu și să-i mulțamești pentru toate. Și să știi că de-acum trăiești subț un acoperiș cu o față sfințită. Asta să n-o mai uiți în toate zilele vieții tale. Și preuteasă o să te numești de-acum înainte.

Nastasia se simți pătrunsă ca de-o înfiorare. Toți ochii erau ațintiți la ea. Văzu că nici una din femeile acestea nu luau în glumă preoția lui Costandin și că vorbesc despre el c-un fel de sfială. Văzu că nici de ea nu-și bat joc, cum ar fi crezut, și mai vârtos se temu. Ce schimbare! Ieri, cu bărbatul față, o pufnea mereu râsul; azi, cu amintirea noii lui înfățișări și a vorbelor lui, ea era foarte serioasă. Iată, femeile acestea au venit parcă

anume, să întărească tot ce-i povestise ieri bărbatul său.

După ce vecinele și celelalte femei se împrăștiară, vorbind încă între ele și spunându-și păreri în legătură cu popa Costandin, prescurărița rămase singură cu Nastasia.

— Ascultă, fata maichii, începu batrâna, n-ai putea să-mi arăți cartea cea minunată pe care i-a dat-o călugărul? Tare aș vrea s-o văd. În copilăria mea, voi fi avut șase ani, am fost odată bolnavă greu. Maica m-a pus în car și m-a dus la popa din Lunca Vadului și am deschis cartea cea minunată, a cărei urmă s-a pierdut după moartea popii Costea. Da' eu parcă văd cartea ca acum.

— E în casă, pe poliță, sub grindă, mătușă Ana. Vino și vezi.

Prescurărița începu să-și facă cruci până ce ajunsese sub poliță și se zgâi în înălțime.

— Asta e, sufletul maichii! Chiar așa era și a popii Costea. Pe-o formă de groasă și de mare și cu pereți de piele, ca și asta, și tot copcii de aramă avea! — Ea se închină până la pământ. — Doamne Isuse Hristoase și sfântă Maică Preceastă, mulțamescu-ți! Slujba dintr-o astfel de carte m-a întors pe mine, în copilăria mea, din moarte la viață.

— Crezi dumneata să fie o carte ca a popii din Lunca Vadului? De cartea aceea am auzit și eu de la părinții mei, zise Nastasia c-un fel de teamă.

— Seamănă ca două lumânări, fata maichii. Și cum să nu fi auzit de cartea popii Costea, când o țară întreagă știa de minunile ei?! Mare dar v-a trimis Dumnezeu, numai să-l știți griji și cinsti. Să nu te superi pe bătrână, preteaso Nastasie, dar eu m-am învățat mult prin casa popii celui bătrân, și cu preteasa lui, Dumnezeu s-o ierte, am fost ca o soră. Și de la ea am aflat eu unele lucruri pe care traba să le știe o preteasă. Dar unul mai ales trăbă să ți-l spun de-acum, că ești încă nevastă tânără. — O trase de mânecă și-i șopti la ureche: Să nu te

apropii de popă în prezi de duminică ori de praznic. Păcat de moarte este, și pentru tine, și pentru părintele.

— Știu, mătușo. Mi-a spus dumnealui.

— Cum?! Ți-a și spus?! Numai o jumătate de zi a stat acasă, și ți-a descoperit canonul ăsta! făcu bătrâna, și mirată, și plină de respect. Dacă ți-a spus, să știi, sufletul meu, că-i un preot bun și cu frica lui Dumnezeu și să-l ascuți în toate zilele vieții tale.

După ce o părăsi și prescurărița, Nastasia își văzu de trebi până seara, dar se simțea tare schimbată în inima ei. Nu se bucura de schimbarea asta, ba se temea de ea ca și când ar fi să-i întunece viața. Îl iubea pe Costandin, era femeie în floare încă și nu se putea împăca cu gândul că bărbatul ei nu mai e omul pe care-l știa, ci popa Costandin. Adevărat că îmbrățișându-l, după ce lepădase sperietoarea ceea, îl simțise tot pe omul ei cel vechi, dar acum, după vorbele acestea cu femeile, părea că iar s-a înstrăinat de ea.

În răstimpuri îi venea cu ciudă și-i tremurau lacrămile în gene, apoi iar își întărea inima și își zicea: «Până mă voi obișnui cu el».

Peste zi mai avu vreme să-i învețe pe copii să nu mai ocărăscă.

— Sunteți copii de preot, dragii mei; de-acum draci și călcături să nu vă mai iasă din gură. Pe care-l aud, e vai de pielea lui! Și în toată dimineața, când întâlniți pe tatăl vostru, să-i sărutați mâna.

Copiii o priviră cu ochi lucitori și izbucniră în râs argintiu, cu cascade.

— Da'... de ce? întrebară cei doi mai mari.

— Așa se cade. Preotului toată lumea îi sărută mâna.

— Da'... de ce? întrebă și al treilea.

— Așa se cade, puișor.

— Da' și dumneata îi pupi mâna tatii? întrebă al doilea, cu râsul în ochi.

— Acuma-l pupă-n obraz, făcu cel mai mare.

Nastasia se roși toată și arse o palmă lui Culiță, feciorașul cel mai mare.

— Așa să știți! Să nu mai ocărăți, și să ziceți în toată sara și dimineața ocinașele. De-acum, pe lângă Tatăl nostru și Născătoare, o să vă mai învăț și altele.

Până sara îi păru Nastasiei un veac, frământată de neliniști și gânduri nouă. Pe sară îl aștepta pe Costandin.

Dar se întunecă, și popa nu veni. Se făcu miezul nopții, și portița nu scârțâi.

Femeia începu să se teamă: să nu fi pățit Costandin ceva pe drum! El așa i-a spus: merge călare și se înapoiază cu trenul. A plecat pân-a nu se crăpa de ziuă...

Nastasia ațipea și iar se deștepta. Frânturi de visuri se legau de Costandin, de mânzocul pe care-l dusesese la oraș, de femeile care veniseră azi să afle noutăți, de prescurăriță mai cu seamă. Parcă nici nu erau visuri, ci imagini ale celor văzute de curând, care îi stăruiau în cap, amestecându-se.

Pe Costandin îl vedea când în pieptar și cioareci, când în haina lungă călugărească. El părea mereu pe gânduri, ca și când nu s-ar putea împăca cu schimbarea ce se făcuse în el. «Poate era mai bine rămânând cum a fost. Își spunea în toropeala dintre vis și realitate Nastasia. Un om ca el, vesel, plin de glume, cam chefliu, va simți toată viața povara preoției. Poate de aceea e așa de îngândurat.»

„Până-i sita nouă, nevastă.” Cine a vorbit așa? Așa este! Costandin a spus așa, sara trecută, după ce se săturase a mai bate mătânii... Așadar, ea nu ațipise?...

Se frământa în pat și simțea iarăși părăsirea în care trăise șase săptămâni. Era nemulțumită acum că vorbise așa de mult cu femeile acelea. Pentru ce le-a spus povețele pe care i le dase Costandin? Pentru ce să se amestece ele în viața lor? Și mai

ales prescurărița! Parcă era un fel de popă și ea, așa își băga nasul în toate cele.

Nastasia auzi bătând ceasul unu, apoi două, în ornicul de părete. „Nu mai vine în noaptea asta”, zise ea. Învăli mai bine copiii din patul vecin și se culcă, hotărâtă să adoarmă, pornită împotriva lui Costandin, care, iată, i-a stricat viața și i-a alungat hodina...

Până sara, satul întreg știa cum se înapoiase preot Costandin Pleșa, ce haină purta, ce căciulă avea în cap, ce sfaturi dăduse nevestei, cum a fost preoțit în mănăstirea cea mare. Dar mai ales povestea cu cartea cea minunată, pentru care a trebuit să ducă mânzocul cel de trei ani, a stârnit mare vâlvă între creștini. Prescurărița întârea cu jurământ că ea a și văzut cartea pe poliță și e leită cartea popii din Lunca Vadului.

Oamenii nu se prea mirau că unul dintre ei o să le fie de-acuma preot. Așa se-ntâmpla și în alte părți. Numai prietenii de băutură și de alte drăcii ai lui Costandin păreau neîncrezători și îi tot umfla râsul.

— Cum să ne fie popă, măi vericule? Nu ne-am îmbătat împreună? Și unul ca el să mă grijască, să mă spovedească? Fugi încolo, frate!

Dar păreriile câtorva — cinci-șase inși — nu putură abate albia părerii obștești, care își făcu drum în sat a doua zi după înapoierea lui Costandin: vor avea un popă cumsecade! Iar dacă va mai fi și cartea aceea, cumpărată cu un cal, va fi un popă căutat, cum spun bătrânii că era pe vremuri popa din Lunca Vadului.

Costandin sosi în ziua următoare la prânz. Fără cal.

Nastasia era întunecată.

— Am tot crezut că glumești, zise ea îndărătnicită, gata de ceartă.

— Călătorului sosit de departe se cade să-i dai întâi scaun de hodină și pâine să-și astâmpere foamea. Așa se cade și cu un drumeț străin, dar cu

bărbatul tău! Trăbă să știi că n-am putut prinde trenul și am venit pe jos.

— Dacă ai fost prost să dai mândrețe de cal pentru o bucoavnă de carte!

Nastasia se mai răzbună spunându-i astfel de vorbe.

Preotul înălță dreapta și zise:

— Grele de cap sunt muierile când e vorba să le aduci în legea Domnului. Gardul, la stânga, îl sar cu ușurință, ca și caprele. Așa-mi spunea cuviosul părinte care m-a dat la brazda preoției, și avea dreptate. Iată, de alaltăieri și până azi ai și uitat cum se cuvine să vorbești cu o față preotească. Te iert acum, dar te fac băgătoare de seamă să nu mai greșești. Și apoi, prețul acelei cărți nu mi-l poți prețui acum. O să vină o vreme când vei pricepe. Dar până atunci să faci bine să fii femeie cuminte! Și acum pune demâncarea pe masă și o cupă de vin!

Nemulțumită și plină de arțag, femeia îl ascultă totuși. Omul era rupt de foame, și vreme îndelungată nu mai vorbi.

După ce supse și cel din urmă pahar de vin, își șterse mustățile și zise:

— Cuviosul părinte a primit cu bucurie darul meu. Iar de-acum să știi că până duminică după liturghie nu mai pun mâncare în gura mea. Se cade mie, nevrednicului, pe care Dumnezeu m-a ales dintre oameni, să cinstesc altarul la care voi sluji pentru întâia oară. Iată, iau cheile și mă duc la biserică. Și o să fac slujbele vecerniei și toate cele rânduite pentru sara. Iar dimineața voi face slujba ceasurilor de dimineață. Dacă, deci, mă va căuta cineva, așa, ca să mă vadă, să-i spui: «Nu se poate până duminică după liturghie. Acum are canon de isprăvit, în biserică.» Iar dacă vine cineva pentru spovadă, ori maslu, ori altă treabă de popă, să vină la mine la biserică. Bagă-ți mințile în cap. Așa să le spui. Iar sara voi veni pentru a mă hodini în pat.

Nastasia nu-i zise nimic. Era îmbufnată rău. În treacăt, îi aruncă priviri de dispreț. La cuvintele din urmă ale popii izbucni:

— Atâta ți-ar mai trebui: să și dormi în biserică! Aoleo, frate! Încă nu ești sfânt să te bată pe părete! Și nici vei fi! Iată, îți spun eu!

— În treaba asta poți face mult, că muierea e soră cu dracu în a-l duce pe om la păcat, mi-a spus călugărul. Și văd că are dreptate. Da' ascultă, Nastasio! Vorba-i vorbă! Eu, acum, la începutul preoției mele, așa trăbă să lucrez. Așa mi-a spus călugărul că-i bine, și tu n-ai să te amesteci unde nu-ți fierbe oala. Pe urmă, mai târziu, vom vedea noi cum va mai fi.

IV

Dacă l-a povățuit călugărul, bună povață i-a dat: dacă a lucrat de capul său, bun cap a avut Costandin Pleșa venind îmbrăcat în rasă de călugăr, aducând cartea cea minunată pe un preț așa de mare și petrecând în biserică, în post și rugăciune, zilele până la liturghia de duminică.

În sat nu se vorbea decât de popa cel nou și de râvna lui deosebită, dar mai ales de cartea minunată, cum nu mai avusese decât popa din Lunca Vadului.

Nastasia nu mai știu ce să creadă văzând că nici a treia zi nu pune mâncare în gura lui.

— O să te îmbolnăvești, omule. N-o să poți sluji duminică liturghia.

— Nu numai cu pâine trăiește omul, ci și cu cuvântul lui Dumnezeu. Așa este scris, așa mi-a spus părintele cel bătrân. Dar tu învață-te și nu-mi mai zice «omule». Acum sunt și preot, nu numai om. Greu întră învățătura în capul femeii!

Vestea lui Costandin Pleșa, popă cu dar proaspăt, a trecut până duminică și în satele din jur. Se spunea că s-a întors de la sfințire schimbat să nu-l mai cunoști; că nu mai iese din biserică de când s-a înapoiat. Toată lumea se miră mai ales de cartea minunată pentru care dăduse un cal de trei ani, carte leită cu a popii din Lunca Vadului, a cărei urmă se pierduse demult.

Astfel, duminică, încă nu tocaseră de liturghie, și biserica era plină. Veniseră și creștini din satele vecine. În curând se îngrămădi mulțimea și în jurul bisericii. Costandin Pleșa asudă din greu la liturghia aceea. De câteva ori greși rândurile din liturghie, deși umbla pe ele cu degetul și-l ținea în loc până cânta diacul «Doamne miluiește». Uită, ori nu știu să pomenească numele vlădicăi și al împăratului, așa că le spuse din strună diacul. El se

încurcă și mai rău, și un răstimp rămase mut în ușile împărătești, cu fața întoarsă spre popor, cu darurile în mână, și numai într-un târziu îi veni în minte ce trebuia să spună: «Pe ctitorii sfintei biserici acesteia, vii și adurmiți, și pe voi toți, drept-credincioșilor creștini, Domnul-Dumnezeu să vă pomenească într-o împărăție să cerească!». Dar odată cu vorbele îi veni și glasul mai plin, mai frumos, și creștinii crezură că așteptarea lui a fost anume, să-și dreagă glasul.

După ieșitul cel mare, de care se temuse, fiindcă trebuia să spună fără carte, el prinse curaj, și slujba curse strună. Avea glas bun, care umplea biserica, și creștinii fură mulțumiți de întâia lui liturghie.

Tocmai la sfârșit el văzu cu groază pe altar trei foi de hârtie mângălită cu nume: erau pomenirile ce i s-au dat pe ziua de azi și pe care le uitase pe altar la ieșitul cu darurile, când trebuiau citite. Nu făcuse pomenirile! O clipă se zăpăci, dar deșteptăciunea lui firească îi veni îndată în ajutor. O să le tâlcuiască în propovedania ce le-o va spune îndată pentru ce n-a făcut pomenirile.

Predica lui nu fu mai lungă de cinci minute, și creștinii o ținură minte vreme îndelungată.

— Iubiți creștini, începu el, eu, cu voia lui Dumnezeu și cu darul și porunca mai-marelui păstor care e vlădica, sunt de azi încolo popă în Curmătura. La jidovi a fost unul Saul, care nu se deosebea de ceilalți jidovi decât că era mai nalt decât toți. Și pe el l-a ales Dumnezeu să fie urmașul lui Moisi. Așa mi-a spus mie călugărul cel bătrân care m-a învățat la popie. Și tot el mai zicea că și apostolii, înainte de a-i chema Hristos, au fost pescari, oameni fără carte. Deci așa am ajuns și eu popă, fără să știu mai mult decât voi, decât slujbele bisericesti așa cum sunt scrise la carte. Sunt dintre voi luat, dar de-acum am darul preoției și mi s-a dat putere să fac tot ce face un preot adevărat. Așa să mă credeți și așa să mă socotiți. Prin post și rugăciune și ajun m-am pregătit la sfântul dar, și

tot prin aceste veți fi și voi plăcuți lui Dumnezeu. Iar acasă am carte sfântă, care va da alinare multora. Și pomenirile cele multe nu le-am făcut azi la ieșitul cu darurile, numai în altar, în taină, pentru că așa m-a povățuit călugărul cel bătrân să fac la întâia liturghie, care trăbă să fie cu totul în cinstea lui Dumnezeu, nu a oamenilor. Pentru aceea n-am pomenit nici numele vlădiciei și al împăratului. Ci voi cu toții să fiți sănătoși, și Dumnezeu să ne ajute. Amin!

După ce împărți prescurile cu diacul, cu paracliserul, cu cântăreții, se dezbracă de odăjdii, luă traista cu prescurile lui și, îmbrăcat în haina cea lungă-largă, ieși din biserică, împărțind în dreapta și în stânga câte-un corn de prescură. Copiii și bătrânele se apropiau să-i sărute mâna, și el dădea blagoslovenia. Afară creștinii îl înconjură, și el stătu bucuros de vorbă cu fiecare.

Când ajunseră în fața crâșmei, Costandin Pleșa se opri, fără voia lui, dintr-un vechi obicei. Câțiva din prietenii lui izbucniră în râs.

— Îți face cu ochiul? întrebă unul.

— Diavolul nu se dă ușor bătut și încearcă ispita împotriva orișicui, răspunse Costandin Pleșa. Nici sfinții nu sunt cruțați, dar încă noi, oamenii păcătoși!

Își făcu semnul crucii și porni mai departe, înotând anevoie în anteriorul lung.

Acasă dădu blagoslovenia preotesei, copiilor, apoi se dezbracă de haina preotească și rămase în ȋtari și în cămașă.

Nastasia părea căzută pe gânduri grele. Slujba la altar, în odăjdii, a bărbatului său îi pătrunsese sufletul mai tare decât tot ce-i spusese până acum părintele despre starea lui cea nouă. Așadar, era preot în toată legea, și ea avea să locuiască de acum sub un acoperiș cu acest preot, care era și soțul ei. Curajul de până acum i se topi, și ea începu să umble în jurul popii cu deosebită sfială. Îi puse repede demâncarea, îi aduse pe masă o

sticlă cu rachiu și alta cu vin, și Costandin bău și mănăcă vârtos.

Târziu, băgă de seamă că mănâncă singur.

— Dar ce-i asta, Nastasio? De ce nu vii la masă? Unde sunt copiii?

— Credeam că așa se cade, să mănăcăm noi pe urmă, răspunse femeia.

— Adună copiii și stați la masă. Și lucrul acesta să nu se mai întâmple! Preotul se cade să mănăce încunjurat de familia sa. Alta-i când va fi la masă protopopul și vom avea de vorbit lucruri bisericesti.

Nastasia aduse copiii și șezură la masă. Aceia năvăliră la linguri și la pită.

— Mai mănăcă și tu, Costandine, că ai ajuns zile întregi! M-am tot mirat eu cum poți răbda atâta la foame! Și m-am tot uitat la tine să te vad slăbit și fără puteri. Dar nu s-a cunoscut nimic pe tine. Pesemne te-ai obișnuit acolo la vlădicie.

— Da, m-am obișnuit, apoi mai ajută și duhul Domnului. De altfel, o să am vreme de aici încolo și de mănăcare. Până la postul Crăciunului este vreme!

Costandin Pleșa goli o sticlă de vin, și încă una. Veniră niște neamuri și se omeniră din nou, popa tot povestind de câte a petrecut la vlădicie până când a luat darul preoției. De la o vreme își uită tot mai des că era preot și începu, după felul său vesel de altădată, să spună glume și să cânte cântece lumești. Petrecania ținu până sara, spre marea bucurie a Nastasiei, care se simți din nou cu omul ei cel vechi lângă ea.

A doua zi Nastasia nu știu ce căută prin pod și se coborî mânioasă.

— Mă tot întreb, începu ea, cine ne-a umblat în pod și ne-a tăiat din slănină? Copiii nu ajung, iar pe slugă nu l-am simțit cu purtări rele până acum.

— Hm! făcu popa. Lipsește mult?

— Un petec bun.

— Nu-i nici o pagubă. De atâta a fost lipsă pentru ca popa cel nou să poată ajuna săptămâna trecută.

Nastasia nu-l pricepu.

— Apoi da, ție-ți pot spune, că înaintea ta nu trăbă să am nici un ascunziș. Eu am mâncat slănina, cu pită din covată, în toata sara, după ce voi vă culcați, și în toată dimineața, până a nu vă scula. În biserică am avut și un ulcior cu apă. Așadar, fii liniștită, nu învinui pe nimeni și să mulțămim lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ținem postul.

Femeia se cruci.

— Ce înșămnează vorbele acestea?

— Înșămnează că a sosit vremea să dăm cărțile pe față. Tu ai văzut cu ochii tăi cum pot ajunge oamenii să creadă lucruri care nu sunt. Și tu ai crezut că am ajunat zile în șir. Și tot satul crede. Ba și creștinii din satele vecine. Și acesta e lucrul de căpetenie: omul să creadă.

Nastasia își frânse mâinile.

— Omule, iar te-ai apucat de drăcii și de păcălituri, pe cât îmi pare mie. Dar să bagi de seamă că Dumnezeu e deasupra. Se poate să ne minți în felul acesta, în săptămâna întâia a preoției tale?

— Minciuna are acum o țintă bună, Nastasio, răspunse liniștit Costandin. Oamenii cred că eu m-am întors schimbat de la vlădicie. Și e bine să creadă. Altfel, ce ascultare mi-ar da mie, care abia am lipsit din mijlocul lor șase săptămâni? M-ar fi bătut pe umăr ca și mai înainte și m-ar fi poftit la crăsmă. N-ai văzut că Ionu Dinului a râs de mine când m-am oprit înaintea crășmei? Apoi, trăbă să știi că minciuna nu a pornit numai pentru un sfârșit bun, ci și din gândul că așa ar trebui să fie preotul: tare la ajun. Și, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom ajunge și aici, numai cu încetul, cu trecerea anilor și cu apropierea bătrânețelor. A încerca, popă tânăr, să nu mânci patru zile, înșamnă a ispiți pe

Dumnezeu. Dar e bine, pentru lucrarea noastră în viitor, că oamenii m-au crezut de la început postelnic mare. O să aibă încredere în mine. Și tot așa și povestea cu mânzocul.

— Ce poveste? întrebă mirată Nastasia.

— Ei, cum i-am făcut de petrecanie! Și tu, și satul, și jurul întreg știți că l-am dat pentru cartea călugărului. Scumpă carte! Dar toată lumea știe azi cu ce preț am cumpărat-o. Toată lumea crede. Și e bine așa. Cu cartea aceea o să facem noi mare ispravă.

— Dar bine, omule, n-ai dat calul pentru carte? întrebă și mai uimită nevasta.

— Doamne ferește! Mândrețe de cal pentru o carte, oricât ar fi ea de prețioasă, și este, asta s-o știi! Am vândut calul și călugărului i-am dat zece zloți buni. Iată banii de pe cal!...

Și Costandin scoase din șerpar hârtii vechi și le înșiră pe masă.

Nastasia se uită la bani, se gândi, părând a face socoteală în cap, apoi deodată un gând limpede o săgetă, și ea sări de pe scaun speriată, cu fața schimbată.

— Acum știu că ești un ticălos și un mincinos! Nu ești popă! Așa-i că nu te-a sfințit nimeni de popă?

— Ce-ți trăznește prin cap, femeie? zise Costandin, izbit de drumul pe care apucase mintea muierii. Nu sunt popă? Nu sunt eu față sfințită?

— Nu ești popă cum nu sunt eu călugăriță! Ești tot omul cel vechi, care te ții de drăcii. Dar cum ai cutezat, blăstămatule, să slujești la altar fără să fii preot? Mă tot miram eu pentru ce nu mă lasă inima să cred și să ascult câte mi-ai îndrugat la sosire. Ai scornit povești! Ești un scornitor de povești, cum ai fost totdeauna! O să ies în mijlocul satului, să strig peste sat să audă toată lumea. Dar unde ai fost șase săptămâni? Ce ai făcut cu banii? Of! Doamne! De bună seamă i-ai tocat prin crâșmele de la oraș, în toate blăstămățiile!

Nastasia începu să plângă în hohote, de i se cutremura cămașa pe dânsa. Cum se pornise la vorbă, după capul și simțirea ei, Costandin în zadar încerca s-o oprească, să-i arate că s-a înșelat. Acum nu știa cum să o potolească din plâns.

— Minte de muiere, minte de găină, zicea el mereu.

Și începu să se plimbe cu pași largi prin odaie.

— O să-ți iau haina minciunii și o s-o bag în cuptor, să ardă, înțăles-ai, om nebun, care, după ce ți-ai bătut joc de oameni, cutezi acum să-ți bați joc și de Dumnezeu!

— Nebună ești tu, ca toate fiicele Evei, răspunse bărbatul. Ci ține minte ce-ți spun: am venit de la vlădicie cu gândul că tot ce voi câștiga în noua slujbă să împart cu tine, să scriu pe numele tău. Dar pentru necredința ta și pentru batjocora ce-mi faci, iată, nu-ți mai dau decât a treia parte. Și dacă nu te cumințești n-o să-ți mai dau nimic.

Din al doilea an de căsnicie era o dorință mare a Nastasiei ca bărbatul să înscrie jumătate din avere pe numele ei. Costandin n-o luase de bogată, ci de frumoasă, și femeia lăcomea la avere. Mai ales după ce-l văzuse că-i place crâșma și cheltuiește bani grei cu prietenii, ea stăruia tot mai des ca bărbatul să înscrie pe numele ei jumătate din avere. El însă nu voia să nu mai fie stăpân la casă. Costandin, pomenind de gândul său cu câștigul din noua slujbă, știa că atinge partea cea mai slabă din sufletul femeii sale.

Nastasia se liniști încetul cu încetul și, când putu vorbi de lacrimi, zise:

— De ce câștig vorbești?

— Câștigul după patrafir și după cartea cea minunată.

— Dar nu ești popă.

Costandin se apropie și-i puse mâna pe umăr.

— Ascultă, femeie! Ți-am spus că între noi nu poate fi nici o taină. De aceea ți-am vorbit de ajunul meu și de prețul cărții. Pentru ca să știi. Dar

tot așa îți mărturisesc adevărul: sunt popă cu dar, și pentru tine, și pentru alții. Aici nu glumesc. E sfântul adevăr. Șase săptămâni m-a dat la brazdă călugărul cel bătrân. Și banii acolo i-am cheltuit. Și cei zece zloți din prețul calului. Aici nu-i glumă, nu-i minciună. Am scrisori de la vlădicie. Tu nu știi ceti, și asta-i mare piedecă în slujba unei preutese. Dar o să le cetească protopopul peste două săptămâni în fața poporului întreg, în biserică. Deci, din partea asta, să nu-ți mai aud gura.

Nastasia tăcea și asculta cu nouă uimire. Costandin luă cartea cea minunată de pe poliță, o deschise la un loc, luă niște hârtii, le desfăcu și i le puse sub nas.

— Vezi peceta cu cruce? Și acum despre asta să nu mai vorbim. Popă sunt. Și creștin sunt și eu, ce Dumnezeu! Aș fi cutezat să slujesc la altar dacă n-aș avea darul? Dar gânduri așa iuți și veninoase numai diavolul poate trimite în capul unei femei!

— Am greșit, văd că am greșit, răspunse cu teamă Nastasia.

Costandin se însenină. Mângâie cu degetele-i lungi bărbia albă a femeii și zise:

— Fiindcă te-ai cumințit așa degrabă, iată, mă întorc la gândul cel dintâi: jumătate din ce câștig e al tău. Poți să-ți cumperi pământ ori dobitoace, ori să pui banii în ladă, cum vei avea voie.

— Doamne, Costandine, tu vorbești mereu de câștig. Dar câți bani ai câștigat azi din pomeniri? Nimica toată!

— Douăzeci de creștari, o băncuță de argint, nu-i lucru de lepădat.

— Atâta ai câștigat?

— Vezi bine! Și, iată, jumătate sunt ai tai. El scoase banii din șerpar și-i numără.

— Dar nu de câștigul acesta obișnuit îți vorbesc eu ție, femeie! Ci de acela pe care mi-l va aduce cartea asta. Și de aceea a fost nevoie ca oamenii să creadă povestea cu calul. Cartea e în adevăr rară și

plina de slujbe folositoare la toata neputința. Așa mi-a spus călugărul. Dar tot el mi-a spus că mai întâi oamenii trăbă să creadă în puterea cărții și a slujbei ei. Altfel, nu folosește la nimic. De aceea a fost de lipsă să-mi bat eu capul cum să fac să creadă oamenii. În sfârșit, minciuna asta poate să fie un păcat. Dar nelegiuire, cum ai zis tu, defel! Pentru că eu am lucrat numai spre binele creștinilor, pentru credința oamenilor, fără de care cartea nu le ajută. Călugărul mi-a spus că-i scris în lege că fără credință nu-i cu putință nici a-i plăcea lui Dumnezeu, nici a te mântui. Căiește-te, deci, și te pocăiește că te-ai lăsat la ispită grabnică și ai spus cuvinte grele și neadevărate unui preot, în bănuială păcătoasă! Toată slujba își are meșteșugul ei, tu femeie. Și eu acum nu fac decât să învăț meșteșugul preoției. Deci, te întreb: ești gata să crezi și să mă ascuți?

— Gata, răspunse fără codire Nastasia.

Costandin luă cartea cea mare de pe masă, o vârî la grindă, oftă ușurat, șezu la masă și începu:

— Deci, să fii cu luare-aminte la ceea ce-ți voi spune acum. Știi și tu, ca și mine, că nimic nu se întâmplă în lume fără voia și știința lui Dumnezeu. Mai știi că Dumnezeu e bun și milostiv și ascultă rugăciunile celor din năcaz. Le ascultă dacă cel năcăjit crede. În cartea asta sunt rugăciuni bune la toate năcazurile. Eu încă nu le pot ceti ușor pe toate. De aceea să nu te miri că mă vei vedea zile și săptămâni de-a rândul cetind. Că mai târziu mă vor năvăli bolnavii și sărmanii și cei chinuiți de duhuri necurate, și va fi multă slujbă, și trăbă să le pot ceti grabnic, să nu stau să buchisesc. Toate acestea însă nu vor fi de folos dacă omul ce se va apropia de carte nu va avea credință. Iar credința, îmi spunea călugărul, greu se capătă. De aceea iată de ce este nevoie. — El se apropie cu scaunul de Nastasia și continuă pe un glas mai scăzut: E nevoie să iscodim, să știricim de la fiecare bolnav și om în năcaz, mai înainte de a intra la mine să

caute la carte, cum îl cheamă, de unde este, de câți ani e, ce îl doare, cu ce năcaz vine. E bine să cunosc înainte și pe rubedeniile lor, și averea, și prietinii, și dușmanii. Toate acestea și încă alte lucruri mărunte în legătură cu omul în năcaz care va veni să caute ajutor în carte și în slujbe.

Nastasia asculta, căutând să nu scape nimic din vorbele bărbatului și să înțeleagă unde bate. Dar părea că nu pricepe încă.

— Omul, pentru a se tămădui, are nevoie de credință, nevastă. Să zicem că întră la mine un străin, dintr-un alt sat, de departe, și eu îl pun de deschide cartea cea mare. Și cât ce privesc eu la foaia și slova unde a deschis, mă întorc către el și-i spun: «Dumneata, bădicule, vii din satul Aluniș, te cheamă Ion Cornea, pe nevastă o cheamă Anița și ești însurat cu ea de zece ani. Aveți trei copii, Ion, Liță și Mărie. Iar nevasta ți-e bolnavă de două luni. Ai fost la babe descântătoare și n-a folosit la nimic. Are dureri la foale. Iată în carte ce este scris: să i se cetească slujba cuvioasei Maria Egipteanca de trei ori de un popă bun. Iar plata mea face un zlot bun, cu slujba cu tot, doi zloți.»

— Și cartea, unde se deschide, arată toate acestea? întrebă Nastasia zăpăcită.

— Cartea arată ce arată, dar toate lucrurile privitoare la om eu trăbă să le știu de mai nainte. Dacă i le pot spune omului, să creadă că eu le știu din carte, va crede și în slujba și în puterea ei, și credința îl va mântui. Și va plăti, fără să crâcnească, și banii. Cred că ai înțăles acum.

— Ba eu, drept ți-oi spune, n-am înțăles. Dacă nu scrie la carte cine-i omul și de ce năcaz e adus, cine ți-a spune înainte de a-ți descoperi el? Că atotștiutor nu-i decât singur Dumnezeu, care ne cunoaște și gândurile, răspunse femeia nedumerită.

Costandin Pleșa se ridică, măsură de câteva ori camera, apoi se apropie de nevastă și-i spuse limpede:

— De unde să știi? Omul care vine la mine cu un năcaz trăbă tras de limbă din bună vreme. Văd că trăbă să-ți vorbesc pe față, fiindcă mintea femeii nu ajunge prea departe. Iată cum trăbă tras omul de limbă! M-am gândit mult și am aflat că așa va fi bine. Ascultă dar cu luare aminte. — Popa cel nou șezu iar și începu: Nici un străin care se va abate aici nu-mi va vedea fața înainte de două ceasuri de la sosire, oricât ar fi de grăbit. I se va spune: „Părintele are de lucru, cetește slujbe, mai așteaptă și dumneata”. Va fi dus în tindă, și tu o să-l îmbii cu mâncare, ba și cu un pahar de rachiu. Și vei trece mereu prin tindă, vei sta cu el de vorbă și-l vei iscodi, spunându-i mereu că eu n-am sunat clopoțelul precum că omul poate intra, având eu încă treabă. Cum îl vei iscodi? Întrebându-l, fără să bage el de seamă pentru ce, despre toate ale lui, și bune, și răle. Tot ce-ți va spune îți vei lega în minte și, venind, îmi vei spune mie cu cine mă voi întâlni. Apoi eu voi suna clopoțelul, că îmi voi cumpăra un clopoțel pentru treaba asta. M-am gândit eu și la alta. Poate să-mi fac un loc de unde să aud singur tot ce va spune străinul, dar despre asta vom vedea mai târziu. De început va fi destul așa. Tu-ți vei băga slujnica să vadă de curte și de mâncare — așa se și cade unei preutese: să aibă slujnică. Și nu vei mai avea alta de lucru decât să tragi de limbă oamenii care vin la mine. Să nu crezi că-i greu! Omul în suferință vorbește bucuros despre năcazul său. Nici nu trăbă să-l întrebi adeseori. Să fii numai miloasă cu el, și-ți va spune, de bunăvoie, tot ce avem nevoie.

Nastasia îl ascultă cu urechea întinsă, cu ochii ațintiți. Pricepu acum ce-i spunea bărbatul. Înțelese și se mânie cumplit.

— Omule, bine am zis eu de atâtea ori, înainte de a te preoți, că tu ești dracul gol! Dar de ești ghiavol, nu te mai apropia și de Dumnezeu, că te-o bate! Adecă e șarlatanie toată treaba, și nimic alta! Cartea ta nu plătește două parale! Și, în șarlatania

asta, eu să fac începutul și să duc povara! Eu să-mi pierd sufletul! Nu ți-ai găsit omul, părințele, sfârși ea cu dispreț.

— Dacă nu voiești tu, o să știu eu pe altcineva. Soru-mea, Vuța, ce așteaptă? Dar văd că tu nu înțelegi adevărul. Te pripești cu judecata. Crezi tu că vrem să înșălăm pe oameni și te arvunesc cu voia celui necurat și a muncilor iadului?

— E limpede că am fi niște șarlatani!

— Cap de femeie, ce să spun! E păcat să întrebi pe omul năcăjit cum îl cheamă, de unde este, ce năcaz are?

— Atâta nu-i păcat.

— Și dacă, nevăzându-te nimeni, decât numai Dumnezeu, te strecuri la mine și îmi spui ce-ai auzit, e un păcat?

Femeia se răsuci pe scaun.

— Știu eu? Poate nici asta nu-i păcat...

— Nu-i păcat defel! Tu îmi spui numai ceea ce ai auzit de la om. Dacă a mințit el, mințești și tu, dar vina va fi a lui, nu a ta. Eu, la rândul meu, ce voi face? Voi împărtăși omului ceea ce tot din gura lui a ieșit. Unde vezi greșala?

— Întortocheat la minte te-am știut de când ești, Costandine! Cum n-o fi păcat dacă omul va crede că tot ce știi din cartea aceea știi? Nu vezi minciuna cât un pietroi de moară?

— Ai uitat lucrul de căpetenie, femeie. Pentru ce vor veni oamenii la mine? Să scape, prin rugăciune, de răul ce-i bântuie. Nu-i așa?

— Așa este, dacă vor veni!

— Vor veni, ai să vezi, și încă mulți! Dar de răul lor rugăciunea nu-i va scăpa dacă ei nu cred. Trăbă să creadă. Și credința în puterea cărții și a rugăciunii se va vărsa în sufletul lor îndată ce vor auzi că eu știu cine sunt ei și de ce pătimesc. Dacă eu sunt un mincinos, pentru ei sunt mincinos. Dacă vrei să mă numești șarlatan, pentru ei sunt, pentru vindecarea lor. Și Dumnezeu, care știe toate, știe că eu mă fac a cunoaște lucrurile din carte numai

pentru ca ei să creadă și să se mântuiască. Altfel, fără credință, rugăciunea și slujba nu folosesc la nimic. Așa mi-a spus călugărul.

— Dar ți-a spus el și cum să înșăli pe oameni?

— Dacă chiar vrei să știi, ei bine, iată cuvântul meu: mi-a descoperit taina și mi-a spus că a minți fără să faci vreun rău cuiva, ci, dimpotrivă, pentru a-l ajuta, nu-i păcat. Ești liniștită acum?

Nastasia nu răspunse un răstimp.

— E nevoie să știu ce pot aștepta de la tine, pentru că altfel va trebui să cer ajutorul altuia, deși străini nu ar fi bine să între în tainele noastre. Nu ar pricepe că noi, umblând așa, vrem să facem binele. Dar aș lua de ajutor pe soru-mea, Vuța. Ea ar lua însă și partea de câștig; asta trăbă să o știi înainte.

— Ascultă, Costandine, răspunse femeia pendelete, eu mă mir de tine și uneori nu te mai înțeleg. Așa cum îmi vorbești acum, s-ar părea că ai dreptate, că nu-i nici un păcat. Dacă mințești pentru a face bine altuia...

— Dar nici nu mințesc, nebuno! Tu ai crezut așa! Eu spun omului vorbele tale. Eu n-am să-i spun că am cetit în carte. Treaba lui dacă va crede așa — și așa va crede! Acest lucru însă îi va da credință, și prin credință îi va veni tămăduirea. Adică va câștiga, nu va pierde.

— Spui că și călugărul zicea că nu-i păcat dacă iasă la urmă binele, adăogă Nastasia, cu gândul viu că ea va putea pierde partea ei de câștig, cu gândul la cumnată-sa Vuța, o femeie ca un brici și pe care nu o prea avea la inimă.

— Așa mi-a spus părintele și așa este. Așadar, ai înțăles? Și primești să-mi fii ajutor pentru a face bine creștinilor?

— Fie voia ta, Costandine! Cred și eu că nu e bine să afle străinii.

— Acum, la început, nu vom avea lipsă de ei. Dar mai târziu se poate! Când va fi îmbulzeală mare la noi, nu vei mai răzbi singură! Și va trebui

să am, de pe acum, oameni de încredere în satele din jur. N-ai grijă! Nu o să le spun eu pentru ce am nevoie de ei. Dar ei, fără să-și dea sama, or să-mi spună tot ce doresc. Voi merge o dată pe săptămână la oraș, la târg. Și voi afla, la un pahar de beutură — pentru că nu m-am jurat să nu intru decât în crășmele din sat, — voi afla tot ce-mi trăbă despre bolnavii și năcăjiții din satele din jur. Dar mai este ceva. — Popa cel nou tăcu și se gândi. — Mai greu este începutul, mai greu va fi cu creștinii de la noi. Și dintre ei vor veni cei dintâi la cetanie. Cu ei va fi ușor, cunoscându-i, dar va fi greu putându-le spune puține lucruri de care să rămână uimiți. Vor zice: a putut să afle popa din sat, de la oameni. Deci, aici, va trebui să întri în tainele pe care omul le ține în el: gândurile ce-l bat, nădejtile ce le are, vreun lucru pe care l-a săvârșit în taină. Pentru asta mi se pare că voi avea lipsă, pe lângă tine, și de Vuța. Chiar de la început. Să n-ai grijă. O să o pun să lucreze așa încât ea să nu bănuiască nimic. Îi voi spune, sub jurământ, că am lipsă de tainele oamenilor pentru ziua când vor veni să se spovedească. Oamenii sunt păcătoși și nu spun în spovedanie decât ce-i întreabă popa, și nici atât, dacă nu-i dovedește că știe. Iar popa are datoria să curețe pe om de toate păcatele. Știu eu cum s-o pun la cale pe Vuța să nu bănuiască nimic! Și acum, destul pentru ziua de azi! De mâine eu mă pun pe cetanie, să pot spune ușor și iute toate slujbele. Tu vezi și-ți află o slujnică chiar de mâine. Pe urmă să te duci la oraș să-ți cumperi postav pentru două rochii: una de purtare și una de duminică. Așa! Mi-am pus de gând să te scot din cătrînță. Așa se cade unei preutese. Și rochiile să-ți fie gata până în două săptămâni, când vine protopopul să cetească scrisorile de la vlădicie prin care se adeverește că-s popa aici în sat.

V

Costandin Pleșa se puse cu sârguință la muncă. Citea, cu ziua de cap, în mineiul cel vechi cu slova rășchirată. Citea rânduierile sfinților de toate zilele, de la utrenie, de la vecernie și canoanele sărbătorilor sfinților mai mari. Citania sporea greu, și popa se ștergea mereu la ochi: îl usturau. Totuși, din zi în zi citea mai ușor. Uneori lua la rând liturghierul, ceaslovul sau molitvelnicul, pentru a se obișnui mai bine și cu rugăciunile din ele, mai ales că buchiile se deosebeau destul de mult de la o carte la alta.

După ce prinse curaj, deschise cartea cumpărată cu zece zloți de la călugărul care-l dase pe brazda preoției. Aici slova era mai mărunță și mai spălăcită, de folosință îndelungată. Era tot un fel de molitvelnic, cu deosebire că era cu mult mai bogat decât cele din ediții mai noi din veacul al nouăsprezecelea. Pe lângă slujba botezului, a cununiei, a maslului, pe lângă rânduierile îngropăciunii și tuturor molitvelor ce se cuprind în edițiile noi, erau aici slujbe și molitve pentru tot năcazul și trebuințele omenești, ba și pentru năcazurile și bolile vitelor. Era și slujbă pentru alungarea ursului și a lupului de la oi, pentru dezlegarea de fermecătură, pentru blăstămul gânganiilor care prăpădesc sămănăturile; era slujba Mariei Egiptencei și canonul sfântului Andrei.

Costandin Pleșa își însemnase încă de la vâdăcie, din spusele călugărului, care slujbe sunt mai folositoare și mai des cerute de creștini, și pusese peste tot locul semn câte un fir de ață roșie. La aceste semne deschise mai întâi și începu să citească. Spre marea lui mirare văzu că citește destul de ușor și cu buchiile acelea mărunte, și, prinzând curaj, se străduia nu numai ziua, ci și noaptea, la lumânare de său.

Trecu apoi la alte molitve din cartea călugărului, la rânduiala celui ce ispitește în vis, la rânduiala scoaterii dracilor, la molitvele de junghi și de săgetătură. Cu cât citea, era tot mai încântat. Îndeosebi îi plăcea să recitească rânduiala scoaterii dracilor, blăstămele și afurisanii marelui Vasilie. „Cumplite afurisanii, zicea el cu satisfacție; să văd eu, odată ce voi fi cu patrafirul după cap, ce diavol va putea suferi unele ca acestea și să nu fugă pe pustii locuri!”

Costandin Pleșa, vreme cât i-a vorbit la vlădicie călugărul despre puterea slujbelor cu rugăciune, credea și nu credea. El lăcomise la cartea aceea, cum lăcomise și la preoție, mai mult pentru câștig. Văzuse că popa nu dă nimănui, ci numai primește. Auzea pe călugărul spunându-i că din multe strâmtori bănești l-a mântuit cartea aceea. Voia să învețe să poată mânuși bine molitvele pentru punga sa. Și nici prin minte nu-i trecea — decât arareori — că poate fi păcat: câștigul se ținea de rânduiala slujbei de preot. Și orice om trebuie să trăiască după slujba sa.

Dar în vremea cât se adânci în citanii și tot mereu îi venea înainte numele lui Dumnezeu, al Precistei și al sfinților, începu a se teme de păcat dacă va face rugăciunea numai cu gândul la câștig. Și așa își puse în gând că el va trebui să citească bolnavilor și năcăjiților cu toată credința. Începu să-i fie frică de taina ce ascundea rugăciunea.

În vremea asta Nastasia aduse de la oraș postav pentru două rochii; nevasta unui sas sărac i le croi și i le cusu pentru nimica toată. Astfel, când veni protopopul, preuteasa i se înfățișă după cum trebuie.

Costandin Pleșa folosi din sfaturile călugărului și pentru această zi însemnată și se pregăti din bună vreme pentru ea. Știa pe dinafară o scurtă cuvântare prin care trebuia să mulțamească vlădicului și protopopului la sfârșitul liturghiei.

Dar, mai ales, știu cum să-l primească și să-l ospăteze pe protopopul.

„Să știi, fiule, că pacea ta în parohie va atârna mai ales de felul cum vei ști să întri, de la întâiul prilej, în bunăvoința protopopului. Că până la vlădică e departe, și ochiul vlădicăi este protopopul. Deci, bagă de seamă, bine să-l ospătezi și să-l cinstești.”

Pleșa ținu minte sfatul bătrânului, și bine se folosi!

Când auzi clopotele cailor de la căruța ce aducea pe protopop, Costandin Pleșa, îmbrăcat în haina cea lungă, cu capul gol, deschise poarta curții — pe care de-cu-sară o maturaseră argatul și slujnica, — ieși la portiță și așteptă cu capul plecat, gata pentru primirea blagosloveniei. Preoteasa aștepta în curte, lângă pridvor, în rochia de duminică, cu cei trei copii alătura. Sluga și slujnica, cu o ceată de vecini, mai la o parte.

Protopopul era în vârstă, cu barbă mare albă, dar în putere încă... Privea cu ochii iuți, neastâmpărați, din căruță. Avea obraji roșii, tineri încă, și mustața groasă era afumată sub nas.

Încă din căruță dădu blagoslovenie lui Costandin, care îi sărută cu evlavie mâna și-l ajută să se coboare. Protopopul, în picioare, era aproape cât Pleșa de înalt și de voinic, purta cizme potcovite și o sutană odată neagră, bătând acum în verziu. Blagoslovi pe toată lumea, vesel, cu surâsul pe față și în ochi, lăsându-i să-i sărute mâna.

— Domnul să te blagoslovească! Domnul, maică! Domnul taică, zicea el mereu, în vreme ce nu-și lua ochii de la sutana lui Costandin și făcea din când în când: Hm!

În clopotnița de lemn, clopotarul începu să tragă vestea: sosirea protopopului; era semnalul pentru duminica aceea.

— Adică tu ești preotul cel nou, hirotonisit acum, Costandin Pleșa, începu protopopul pornind de la căruță spre casă, tu ești noul păstor din

Curmătura. Dar cum se face, fratele meu, că te-ai dus la vlădicie fără să vii pe la mine, fără să mă întrebi? Eu nu te-am cunoscut până acum!

Costandin Pleșa se gândi puțin, surprins de întrebarea asta.

— Să nu fie cu supărare, sfinția-ta! Nu e din vina mea, ci din vina prostiei și a neștiinței. Nu știam că așa e legea, și nime nu era cine să-mi spună.

— Hm! pufni bătrânul. Dar știi că, dacă nu puneam o vorbă bună, nu te sfințea? Am pus o vorbă bună, întrebându-mă vlădica, deși nu te cunoșteam ce fel de om ești. Și acum nădăjduiesc că nu m-am legat pentru un om nevrednic. Văd că ești în plină putere și sănătate. Dar cu slujba cum o duci? Poți îndruga ceva la altar?

— Mi-am dat silința și am învățat, sfinția-ta; azi o să vezi ce pot. Nu mă laud, dar cred că pot face orice slujbă.

— Bine, bine, fiule, vom vedea. Dar să-mi spui tu mie cum ai și îndrăznit să calci canoanele cu privire la îmbrăcăminte?

Întrară în vremea asta în casă, și pe masă erau de toate bunătățile: și slănină, și brânză, și unt, și pâine moale, și sticla cu tescovină.

— Nu înțăleg, sfinția-ta, zise Costandin.

Proropopul luă în nări mireasma tescovinei și a pâinii proaspete și simți că i se iuțește pasul.

— Îmi pare că haina ta e de călugăr, nu de preot, zise îmblânzit protopopul. Dar, în sfârșit, și asta e haină preoțească. S-o strângi mai tare cu brâul, să n-o lași așa de largă. Poartă omul ce are, deși canonul nu-i chiar așa. Pentru ce nu ți-ai cumpărat o reverendă ca lumea?

— N-am aflat gata, sfinția-ta, și călugărul mi-a îmbiat-o pe asta. Nici nu-i nouă, ci purtată.

— Și cât ai dat pe ea?

— Trei zloți buni.

— Hm! Mulți bani, fiule. Eu îți vindeam o reverendă bună cu doi zloți. Lacomă poamă e și

călugărul în lumea asta, Dumnezeu să ne ierte!

— Eu mă bucur, sfinția-ta, că-mi poți da una bună. Și dau bucuros doi zloți pe ea.

— Văd eu că tu nu ești cu nimic vinovat că ai îmbrăcat haină străină de tagma noastră. Bine, va fi cum zici. Da' ce văd, masa întinsă înainte de sfânta liturghie?!

— Pentru sfinția-ta, că vii de departe.

— Da' știi că popa nu poate pune în gura lui nimica până după slujbă!

— Cum să nu știu, vai de mine! Nici n-am pus eu, nici n-am de gând! Ci pentru sfinția-ta, că vei fi ostenit de drum.

— De la patru de dimineață am plecat! Și ai dreptate: sunt ostenit, că la vârsta mea drumurile lungi nu-s șagă. Am îmbucat puțin și pornind de-acasă, că nu slujesc când merg pe sate. Mă îmbrac în odăjdii și stau la altar, zic ectenii, dar nu mă cuminec. Mai demult, în tinerețe, când mergeam pe sate, făceam slujba întreagă, cu cuminecare. Acuma nu mai pot. Ce-a fost verde s-a uscat, ce-a fost dulce s-a mâncat, vorba ceea.

După al treilea păhărel de tescovină, protopopul își aduse aminte că n-a închinat cu nimeni, și Costandin trebui să cheme pe preuteasa.

Nastasia se arată rușinată, copiii se iviră în prag în urma ei.

— În sănătatea popii celui tânăr, zise protopopul cu păhărelul în mână, mestecând brânză cu pâine moale.

— Și a sfinției-tale, îndrăzni Nastasia.

— Dar sunteți încă oameni tinări, fratele meu, zise bătrânul privind cu bucurie la preuteasă. Dumnezeu să vă îmbucure! Sfintele sărbători! Și dădu păhărelul peste cap.

Protopopul își aprinse o țigară, mai mănă, mai bău, când se auzi trăgând a doua oară clopotul.

— Să mergem, zise el. Pe preuteasă o iertăm de data asta. Are treabă pe la oale și pe la cratițe. Dar noi să ne grăbim.

Când trecu prin tindă, prinse de bărbie pe cel mic dintre copiii lui Costandin.

— Ce-i, Prâsleo? Nu vii la biserică?

— Ba viu, cu Ion și cu Lița.

În curte se adunaseră în vremea asta mai mulți creștini, care primiră blagoslovenia și porniră cârd în urma celor două fețe bisericești.

Protopopul nu era necunoscut în sat. De vreo treizeci de ani era în fruntea protopopiatului și nu trecea anul să nu vină o dată. Numai acum nu mai fusese, de la înmormântarea preotului celui bătrân, de vreo trei ani.

Oamenii erau dornici să afle ce va zice despre popa cel nou și cum i se va împărea cu slujba lui. De aceea biserica fu mai plină decât la întâia liturghie a lui Costandin.

Popa cel nou, cu sânguința lui din cele două săptămâni, ajunsese departe: nu se mai împiedică nicăiri în ectenii, pomeni pe vlădica și pe împăratul cu numele. Era mai stăpân pe glas, barba îi mai crescuse, așa că protopopul rămase mirat de sporul unui om din popor ridicat la treapta preoției. Și pentru aceea îl și laudă în cuvântarea ținută la sfârșitul slujbei și când citi scrisoarea de întărire de la vlădicie. Iar când îi puse în mână semnele slujbei celei nouă, Evanghelia, crucea și cheile bisericii, protopopul spuse cuvinte de la inimă și lăcrămă.

— Îți încredințez cartea sfântă a Evangheliei, unde-i cuprinsă toată învățătura de mântuire. Tăria e în carte, nu în frăția-ta. Domnul, care luminează pe toți, te va lumina și pe tine, om cu puțină învățătură, căci Domnul îți va da să grăiești. Întru cele umilite i-a plăcut lui Dumnezeu să arate înțelepciunea. Deci nu întru știința mea mă voi lăuda, ci întru Domnul. Îți încredințez crucea, arma de luptă a creștinătății și a preoților celor evlavioși. În numele ei vei birui pe dracul și te vei ridica, dacă ai căzut. Iar crucea ta, cu năcazurile lumii și ale păstoriei sufletești, să o porți cu vitejie, dar mai

ales cu răbdare. Că biruința din urmă îndelungată răbdare iaste, după cuvântul sfântului Pavel. Crucea să-ți ajute! Și-ți mai dau cheile acestei biserici, cum le-a dat Domnul Isus Hristos lui Petru, să încui și să descui, adică să legi și să dezlegi de păcate turma cea cuvântătoare, încredințată ție. Ai putere și îndatorire să săvârșești sfintele taine, de la botez și până la maslu, ungerea cea de pe urmă, întru frică și întru cutremur să nu te ardă, că foc sunt. Să ocări cu blândețe pe cei vrednici și să lauzi pe cei cu frica lui Dumnezeu. Și beat să nu cutezi a săvârși nici una din sfintele taine, că spânzurare îți vei agonisi, ca Iuda vânzătorul. Iată, ți-am spus și ți-am arătat canonul preotului și datoriile lui. Iar voi, blagocestivi creștini, bărbați și muieri, tinări și bătrâni, avuți și mișei, să ascultați cuvântul și porunca părintelui vostru sufletesc. Să nu vă spuneți că-i om din rândurile voastre, pe care-l cunoașteți, că acum nu mai este. Darul preoției l-a schimbat, și nimeni dintre voi nu are acest dar. Să nu vă cotiți și să ziceți: «Ce știe el mai mult decât noi?», că Domnul îi va da ce să spună. Și să-l cinstiți ca pe unul ce-i slujitorul lui Hristos, așa să-l socotiți. Și femeia tinără, ori fata, să nu-și ridice ochii asupra lui cu gând de păcat, că în afurisanie cade. Iar ceea ce i se cade la boteze, și la nunți, și la morți, și la Bobotează, cu strășnicie să păziți, și să-i dați, și să nu vicleniți asupra câștigului slujbei sale. Că tot slujbașul după slujba lui se cade să trăiască, iar popa de la altar. Să nu vă scumpiți la prescură și la parastase și la pomeni, că pentru sufletul vostru dați. Iată, v-am spus, și nu-i porunca mea, ci porunca sfintei maicii bisericii. Amin!

Cuvântarea protopopului a fost ascultată cu evlavie, cu uimire pe alocuri. Ceremonia cu darea Evangheliei, a crucii și a cheilor n-o mai văzuseră încă, și erau pătrunși de credință. Se uitau acum cu alți ochi la Pleșa Costandin, care sărutase pe rând

Evangelhia, și crucea, și cheile, și acum le ținea în brațe, gata să-i răspundă protopopului.

Cuvântarea lui nu ținu mult, dar fu bine rostită, fără poticniri, și protopopului, de la început, îi păru cunoscută. Către sfârșit nu se mai îndoi că era învățată pe dinafar' din aceeași carte de unde învățase și el pe vremuri pe a sa, pe care, de treizeci de ani, o rostea neschimbată de câte ori avea să introducă în slujbă un preot nou. Descoperirea nu-i fu tocmai pe plac și îl sili să-l cinstească pe Costandin, pe care, iată, l-a ajutat glagoria să învețe o cuvântare din carte. Părea deștept țăranul ăsta!

Prânzul ținu până la patru, adică mâncarea mai de mult nu mai avea căutare, dar vinul nu se lăsa îmbiat. Protopopul sugea bine, iar părintele Costandin Pleșa, când văzu așa, prinse curaj și arată și el ce poate. Popa mai chemase la masă pe diac, pe țărcovnic, pe clopotar și încă patru dintre bătrânii bisericii.

Protopopul intrase în mare veselie, glumea cu Nastasia, ba o mai și pișca de mânecă și-l zorea mereu pe Costandin să cânte.

— Trăbă să cânți! Ai glas bun! Am auzit eu!

Cântă întâi diacul, cu glas hodorogit și scârțâit, că era bătrân, cântă și Pleșa, care, înfierbântat de vin, nu se mai lăsa îmbiat.

Și se bucurară cu toții de vinul cel bun, și prinseră limbă și bătrânii bisericii și începură a povesti întâmplări cu popa cel de demult.

Când protopopul se hotărî de plecare, să nu înnopteze pe drum, Pleșa ieși repede în curte să vadă: gata sunt toate pentru plecare?

— Niculae! strigă din prag.

— Aici, aici! răspunse sluga.

— Ai pus sacii în căruță?

— I-am pus.

— Doi de grâu și doi de porumb?

— Așa mi-ai poruncit.

— Da' cartofii cei noi?

- La locul lor și ei.
- Ai legat de picioare cele două găște?
- Legat. Să le aduc?
- Pune-le în căruță, la șireglă.

Costandin Pleșa, tot întrebând, se apropie de căruță și cercetă și cu ochii. Toate erau în bună rânduială.

- Și acum spune-i omului să prindă caii.

— S-a cherchelit puțin și doarme, dar îl trezesc eu îndată.

Când ajunse la masă, protopopul, în picioare, închina de ducă.

- Și acum încă unul, frăția-ta, de la botul calului. Pagubă să-l lăsăm să se răsuflă.

Costandin Pleșa se repezi în pivniță și aduse în brațe un butoiaș ca de trei vedre.

- Unde să-l mai punem și pe ăsta, sfinția-ta? întrebă el cu veselie.

— Îi facem loc, îi facem loc numaidecât. Pune mâna, măi Ilarie! strigă protopopul, care trecu în revistă sacii. Numai după pipăit știa ce ascund. — N-ai uitat decât două-trei mierțe de grăunțe pentru cai.

Popa simți că a greșit, din uitare, și sluga aduse repede ovăsul.

Când să pornească, Pleșa sărută mâna protopopului și-i strecură în palmă cinci piese de câte un zlot.

Bătrânul clipi din ochi, îi strânse mâna și zise tare:

- Vă las în paza Domnului pe toți! După cum văd, Curmătura a căpătat popă de frunte. Să vi se umple casa de copii, și curtea de vite.

Și el blagoslovi larg cu amândouă mâinile, în vreme ce căruța porni. Ilarie, pe capră, se cumpănea. Deodată, cât ce ieși în drum, părându-i-se, poate, că e la o nuntă, începu să chiuie și să dea bici cailor.

VI

Trecură zile, luni și ani, și blagoslovirea protopopului se izbândi. Casa popii Pleșa Costandin se umplu de copii, iar curtea lui de vite. Cu cât treceau anii, lumea uita tot mai mult obârșia părintelui; cu cât se îmbogățea, creștea în cinste; cu cât făcea mai multe minuni cu cartea lui, faima lui se răspândea tot mai departe. Ajutase la această îndepărtare a popii de prietenii și cunoscuții lui de odinioară și împrejurarea că Pleșa nu se mai purta îmbrăcat decât în haină preotească. Pe lângă sutana cea călugarească și reverenda cumpărată de la protopop, își mai făcu una nouă, de sărbători. Apoi, într-un an barba-i crescuse cât un măturoi. Și, pe deasupra, nu mai umbla nici cu plugul, nici cu carul. Nu mai lucra nici la fân, dar încă la coasă ori la secere!

Și toate acestea, fiindcă nu mai avea vreme. Îl năvăliră creștinii cu boalele și cu năcazurile mai curând decât nădăjduia el. Vestea cărtii ca și care nu mai avusese decât popa din Lunca Vadului mersese departe, înainte de a începe slujbele, dar și întâmplarea l-a ajutat înainte de a-i putea veni în ajutor preoteasa, după înțelesul ce-l făcuseră, ori soru-sa Vuța.

Și anume, a doua zi după introducerea lui în slujbă prin protopopul, dis-de-dimineată, pe când încă preoteasa nici nu se sculase, popa Costandin Pleșa se trezi cu noaptea în cap. Îl durea capul, iar gura îi era amară și rea. Băuse mult duminică, și până era față protopopul, și, mai ales, după ce el plecase. Se ospătase cu bătrânii bisericii, care își aduseseră aminte, cu diacul și cu celelalte fețe bisericesti, de zilele bune când popa cel răposat era în floare. Își aduseseră aminte de nunțile și pomenile de pe acea vreme.

Pleșa Costandin se trezi deci cu noaptea în cap, în ziua aceea de luni, și nu mai putu adormi. Era treaz și se frământa în așternut, când auzi larmă la portiță: sunet de zurgălăi și glasuri de oameni. Un glas răgușit striga mai tare ca toate. Auzi și vorba lui Niculae, a slugii:

— Așteptați, oameni buni. Deschid numaidecât poarta.

Popa tresări: Ce sa fie? Cine să vină la el așa de dimineată cu căruța?

Sări din pat, se uită pe fereastră. Era o căruță străină, și în căruță, legat cu funii, un om slab, cu fața galbenă, care zbiera mereu. Doi creștini și o femeie, supărați ca la înmormântare, umblau pe lângă căruță, în jurul cailor.

Costandin intră în sutana călugărească, își trecu degetele prin păr și barbă și ieși în curte, neliniștit. Știa că vin cu vreun năcaz și, iată, n-a putut lua înainte nici o măsură de pregătire. Ceva însă îi dădu îndrăzneală să cuteze.

— Bună-dimineța, oameni buni, zise el străinilor. Mare canon pe capul dumneavoastră să porniți de acasă cu noaptea în cap.

Oamenii îi sărutară pe rând mâna. Costandin colindase multe sate în tinerețele sale și cunoștea, după port, pe rumânii din multe părți. Iar portul acestora îl cunoscuse iute.

— Din Obreja până aici este cale de patru ceasuri bune, adaogă el.

Creștinii rămaseră mirați.

— Așa este, părinte, și din Obreja suntem, și cu noaptea în cap am pornit, și mare canon avem. Numai adevărul l-ai spus, Dumnezeu să te bucure.

Pleșa își luă acum și mai mare curaj. Simți că-i clipa de a cuteza.

— Cum n-o fi canon cumplit, zise iar, privind la cel legat în căruță, care gemea și se uita urât, când cineva e legat de necuratul și-și pierde mintea?!

El își dăduse socoteala, de când văzuse pe omul legat în căruță, de ce este vorba.

— Adevărat, părinte dragă! Ce-i pe noi să nu mai fie nici pe pui de năpârcă, suspină femeia. Ficiorul acesta al nostru ne bagă în pământ de vii. De aceea, auzind de darul și cartea sfinției-tale, am venit să mai încercăm și cu dumneata.

Pleșa Costandin, dacă credea în puterea vreunei slujbe, apoi aceasta era slujba de scoaterea dracilor, afurisanile marelui Vasilie. «Aici, își zicea el, nu trăbă nici o știință. Spui blăstămele, și ghiavolul piere.» Și-i plăceau strașnic blăstămele acele împotriva Duhului Necurat.

— Aduceți-l în casă! porunci el, pornind cu pași îndesați spre locuință.

Intră în odaia dinainte, unde ospătase ieri pe protopopul, luă cartea cea groasă de la grindă, își puse patrafirul și aștepta.

Bolnavul intră potolit, adus de subsuori de cei doi rumâni. Nu mai zbiera, ci privea întins la popă.

— Să vedem dacă vrea să deschidă cartea, zise popa, și o apropie de bolnav. Acela se strâmbă și se feri.

— Deschide dumneata în locul lui, zise popa cătră muma îndrăcitului. Când a intrat pe poartă, eu am deschis-o și am văzut ce năcaz are. Deschide-o acum și dumneata, să vedem, nimerește-se același loc?

Femeia își făcu semnul crucii, se apropie cu teamă de carte și o deschise.

— E la același loc, zise popa vesel. Și iată slujba ce-i este scrisă: slujbă pentru scoaterea dracului.

— Drac am! cuvântă atunci cu glas ostenit bolnavul, privind în pământ.

— De-acum nu vei mai avea. Dumnezeu și puterea crucii și a rugăciunii îl vor alunga pe pustii locuri. Îngenuncheați cu toții.

În casă încă nu se vedea bine să citești, și popa aprinse o lumânare. Puse patrafirul pe capul tânărului îngenuncheat între cei doi bărbați și începu să citească cu putere. Și știa citi bine blăstămele marelui Vasilie.

Din când în când se auzeau suspine. Suspinau și feciorul, și oamenii cei năcăjiți. Aceștia se și cutremurau de blăstămele cele grozave. Dar, ca prin minune, bolnavul nu mai strigă, se liniște și se muie ca o cârpă. Poate după zbuciumul prea mare de până acum.

Popa citea întins, cu tot mai multă înverșunare asupra diavolului. Deodată bolnavul sări cu putere mare în picioare, răsturnând pe cei doi și răcnind înfricoșat. În clipa asta ceva negru și lungureț năvăli prin fereastră, sparse ochiul și țâșni afară.

Toți cei din casă rămaseră încremeniți. Și popa. Abia după câteva clipe își dădu sama că trebuie să fie mâța, care se va fi strecurat aici la oscioarele de pui aruncate pe jos după ospățul de ieri; lungindu-se până noaptea petrecania, preoteasa nu mai măturase, căci sara nu se mătură. «Ptii! Bat-o puterea de mâță!»

Îl băgase în sperieți și pe popa! Dar, în clipa următoare, îi veni gândul mântuitor, dat de îngerul lui cel bun. Văzând cum se uită cu toții la geamul spart, îngroziți și acum, Costandin Pleșa suspină și zise:

— Dracul a ieșit, a fugit de puterea rugăciunii și a sfintei cruci. Nu vă mai uitați după el. Puneți-vă în genunchi, să sfârșim rugăciunile.

Oamenii îngenuncheară. Bolnavul nu mai avea putere: se lăsă din genunchi în coate, suspinând din adânc.

După ce se sfârșiră rugăciunile, cei doi bărbați îl ridicară în silă: feciorul era moale în mâinile lor. Ochii i se împăienjeniseră. Îl cuprindea somnul.

Îl duseră și-l așezară pe perină în căruță.

— Nu-l mai legați. De-acum e ostenit și o să doarmă, zise popa, nădușit de această întâie minune.

Cei doi rumâni, femeia, nu mai știau cum să-i mulțumească.

— Lăudat fie Dumnezeu și puterea lui! zise Costandin.

— Și acum, cu ce vă suntem datori, sfinția-ta? întreabă femeia, despăturind o năframă. Oricât îi cere n-o fi mult; și de nu vom avea toți banii, îi vom aduce, că mare ușurare ne-ai adus.

— Slujba dumnezeiască nu se poate plăti cu bani, dragii mei. Îmi veți da cât veți avea, așa, vreo cinci zloți numai. Da' va trebui să-i mai cetesc niște canoane, pentru a nu se întoarce cel necurat. Pentru asta îmi veți mai da doi, și să-mi lăsați o haină a bolnavului. Peste o săptămână să veniți după ea.

Mama bolnavului nu avea la ea decât trei zloți, așa că avea să-i mai aducă patru de toți. Îi dădu banii bucuroasă, sărutându-i dreapta.

Înainte de plecare, unul dintre rumâni, un văr al bolnavului, zise:

— Părințele, n-ai putea să ne spui ce formă avea ghiavolul care a ieșit pe fereastră?

— Pentru ce întrebi? zise popa neliniștit.

— Cum era cam întunec, n-am văzut bine. Iar tinărul ista ne spunea mereu că ghiavolul care a intrat în el avea făptură de ied negru.

Părintele se gândi o clipă și răspunse:

— Ghiavolul sub felurite forme se arată. A putut fi în formă de ied sau de mătă, sau de cocoș negru. Dar asta nu hotărăște nimic. Ar fi putut să iasă numai sub formă de fum. Da' mie tot mi se pare că ied a fost, deși, ducă-se pe pustii, nici eu nu l-am văzut bine. Îi spuneți însă că ied a fost, așa va crede mai tare, și credința îl va mântui pe el. Să-i spuneți că-i poruncă de la mine să nu se mai gândească la năcazul lui niciodată și să-și zică în toată sara ocinașele. Și deasupra patului să aibă cruce.

Costandin Pleșa se mira de sine însuși cum i s-a dezlegat limba și cum îi vin în minte atâtea îndrumări folositoare date de călugăr în legătură cu slujbele asupra celor din năcazuri. Mulțumi în gând duhovnicului celui bătrân și se simți crescut în putere când căruța cu străinii ieși în drum.

Despre întâmplarea aceasta auziră îndată toți vecinii. Sluga și slujnica nu mai răzbeau să povestească. În câteva zile toate satele din jur vuiau de așa minune. Și bolnavii și năcăjiții începură să alerge la popa din Curmătura, care cu carul și căruța, care călare sau pe jos. Și dup-o săptămână sosi și mama bolnavului, cu cei patru zloți, să ducă haina lăsată pentru slujbă. În curtea popii așteptau vreo zece străini, veniți de departe, și femeia nu se mai sătura povestindu-le minunea și cum, din ceasul acela, fiu-său s-a făcut sănătos și umblă după toate treburile, ca orice om.

Preoteasa Nastasia intrase în horă. Se păstrau, după întâia minune, cu sfințenie îndrumările date de Costandin. Nimeni nu vedea fața popii decât la două ceasuri după sosire. În vremea asta Nastasia întreba, iscodea, dar tot mai mult trăgea cu urechea. Oamenii ședea și-și spuneau păsurile.

Costandin, arătându-i cei trei zloți, îi zisese: „Banii mînzului încep să se întoarcă. Dar nu mă pot bizui pe întâmplare, cum s-a nimerit întâia oară. De aceea vei afla tot ce vei putea și vei veni în taină să-mi spui.”

Popa își alegea o cameră a cărei intrare era în văzul tuturor. Dar mai avea una, tănuită în perete, după o culme mare, prin care intra Nastasia și-i șoptea. Nimeni nu o vedea pe unde intră.

La început lucrul nu fu ușor: să țină în minte atâtea sate, atâtea nume, bolile felurite, chipul omului celui în năcaz, când se nimerea cu mai mulți deodată. Dar, pe zi ce trecea, mintea ei se ascuți, memoria i se lărgi, mai ales după ce se convinge că popa se ține de cuvânt și-i dă partea ei de câștig. Și după toate semnele, câștigul avea să fie tot mai mare din zi în zi.

Cu încetul i se potoliră și muștrările de conștiință, văzând că rugăciunea ajută multora, dar de stricat nu-i strică nimănui.

Greu fu și pentru ea și pentru popă anul cel dintâi, până se perindară tot felul de bolnavi și de

năcazuri, că erau tot lucruri noi, tot cazuri pe care le întâmpinau pentru întâia oară. Mai târziu preoteasa ajunsese să știe din câteva întrebări ce-i trebuia, iar popa știa pe de-a rostul slujba ce tămăduia fiecare boală ori supărare, după neamul ei.

VII

În anii cei dintâi ai preoției lui Pleșa Costandin oamenii se îmbulzeau, ca de obicei, să caute în carte, în zilele de duminică și sărbătorile. Cei cu năcazuri sau boale grele veneau și peste săptămână, și rară era ziua lucrătoare care să nu-i aducă doi-trei străini. Dar, de sâmbătă sara până luni la prânz, popa nu avea o clipă de hodină, nici preoteasa. Nu răsuflea Costandin Pleșa decât vremea cât slujea liturghia. Și, dându-și sama câți nenorociți îl așteaptă încă, slujea și sfânta liturghie tot mai în galop. În zilele lucrătoare avea de citit slujbe și molitve, canoane întregi, după cum se arată la carte, pe hainele lăsate la el de către bolnavi sau alți năcăjiți. Și, cu patrafirul după cap, citea întins. Nu cuteza să ia banul și să nu facă slujba. Nu-și dădea răgaz decât pentru a trage o țigară și pentru masă.

După ani, după ce faima îi mersese departe, era o îmbulzeală în curtea lui și în zilele lucrătoare cum a fost în anii cei dintâi în duminici și sărbători.

Părintele din Curmătura, greu și voinic, cu barba cât măturoiul, cu mustața amestecată în barbă, cu părul bine pieptănat, ședea pe un scaun cu spetează, cu patrafirul după cap. Înaintea lui, pe masă, cartea cea făcătoare de minuni, închisă, și deasupra ei o cruce de metal, argintată, cu Hristos răstignit pe ea. Omul care intra nu știa că preoteasa, înainte de a-l pofti, abia ieșise de la popă pe ușa cea tainică.

Creștinul intra închinându-se și făcând la cruci. Costandin Pleșa nu se uita la el, ochii săi erau aproape închiși. Boscorodea psalmul „Miluiește-mă Dumnezeu” și-i făcea omului semn să se apropie. Îi dădea să sărute crucea, o puneă cu evlavie deoparte, după ce o săruta și el, apoi,

ridicând dreapta, blagoslovea pe om și zicea, cu glas jos, cu ochii împăienjeniți:

— Îndraznește, fiule, și te apropie. Îndrăznește și deschide sfințita carte. Dumnezeu să te lumineze și să-ți poarte mâna.

Creștinul se apropia cu sfială și cu mare teamă; după ce făcea de multe ori semnul crucii, deschidea cartea cea groasă.

— Las-o deschisă, fiule, și așteaptă să caut în ea, să vad cine ești și ce ți se arată.

În clipa aceea somnul îi trecea, ochii lui priveau ageri, făptura lui voinică se apleca întreagă asupra cărții și, după ce se uita întins la un loc din pagină, în vreme ce se întrista sau se lumina la față, gema surd ori zâmbea — după cum i se arăta, — începea:

— Vii de departe, din sat din Vadul Rău, și te cheamă Nicodim Bălan. Împlinești în curând cincizeci de ani, și în căsătorie n-ai prea fost fericit. Femeia dumitale. Anuța, bolește în pat de un an, și mai mult a zăcut de când ai luat-o, decât a muncit. Iată, se arată drumul vieții de pân-acum cu suspine, da' Dumnezeu se milostivește și va asculta rugăciunea. Slujbă i s-arată canonul sfântului Andrei și trei liturghii cu prescură și cu vin. Și dacă n-ai în traistă vreo cămașă sau năframă, sau alt lucru de al ei, să aduci unul (omul de obicei avea). Iar Anuța dumitale, după ce va posti cu ajun trei zile, să se scoale din pat, și o lună de zile să nu mănce decât lapte. Că-i beteagă la rânză și nu-i suferă acritură de oțet, nici fasolea. Și pentru toată slujba ce-i voi face să dai un taler, că nu-i mult, și nevasta ți se va tămădui.

.....

— Ești lelea Maria Vântu din Broșteni, și nu mai știi ce să faci cu fata dumitale Firuța, că s-a legat tare, de trei ani, de Ionu Diacului. Și tinării vor să se cunune, iar dumneata nu. Iată ce se arată la carte, unde ai deschis: dumneata să nu mai spui vorba împotriva, ci să zici așa: „Fiica mea, tinără

ești! Da' tu vei trăi cu prostia ta. Cunună-te cu Ionu Diacului, dar nu acum. Mai așteaptă un an. Că amândoi sunteți prea tinări” și dacă nu va vrea, să-i spui ce s-a arătat aici la carte: Ionu Diacului încă nu s-a descurcat de tot de Mariuța Dinului. Să aștepte până se va descurca. Să nu creadă în jurămintele lui, ci să aștepte până va ieși sămna la carte. Iar slujba i s-arată un paraclis și un canon al Mariei Egiptencei, pentru potolirea și cumințirea ei. Și plata pentru slujbă patru husoși, nu mai mult, că-i vorba de suflet tânăr, nerobit încă păcatului.

.....
— Ți-au furat de o săptămână calul cel sur și vii tocmai din Poiana Țapului să-i dai de urmă, frate Vasilie Pinte. Hm! bun și iute cal! Nu l-ar fi dat pe o sută bună. Ci iată ce ți se arată la carte: calul dus peste munte, și nu-i poți da de urmă. Da' hoții sunt de la voi, și ei îți vor întoarce paguba, ori îți vor aduce cal în loc, că de meseria lor sunt hoți de cai și au de unde da. Vei ajuna și tu și toată casa ta șapte vineri și șapte miercuri și vei da șapte sfinte liturghii cu prescură și vin. Iar în bani, doi zloți buni.

.....
— Negre gânduri te muncesc, nevastă, și n-ai pace nici alinare din pricina lui Ion, bărbatul tău. Că-l prepui cu toată tufa, și-ți macini viața fără folos. Iată ce scrie la locul unde ai deschis-o, lelițo Ana: bărbatul n-a greșit decât cu gândul, da' cicăleala femeii îl poate duce la greșală. De aceea canonul ei să fie: un sărindar și două acatiste, iar în bani, trei taleri. Și duhul rău va fugi de la ea, că el îi bagă în cap toate prostiile. Și-i canon ca, iarăși, femeia să-și aducă aminte de ce este scris în apostolul de la cununie: «Iară femeia să se teamă de bărbat».

.....
— Durere de cap, cu săgetături și cu amețală, ca la oaia de gălbează, iată ce te aduce la noi, frate Pavele Negură din Țapu. Dar încrede-te în

Dumnezeu, că iată ce ți se arată unde ai deschis: tămăduire după canon. Iar canonul pentru tine asta va fi: vei cumpăra șase făclii de ceară pentru biserica din Țapu și nu vei mai trece, ca până acum, pe lângă față popească fără să-ți scoți căciula. Iar eu îți voi ceti argariul cel mare, acum îndată, punându-ți argariul și patrafirul pe cap.

.....

— Cine a băut va mai bea, mătușă Vironico din Răstoci, și omul dumitale s-arată încă mereu setos. Da', după cum arată cartea, tot l-a sătura Dumnezeu dacă vei ajuna șapte vineri și vei da să-i cetesc afurisaniile marelui Vasilie. Că duhul beuturii e un duh drăcesc, și numai blăstămele cele mari îl alungă. Nu-i plăti decât doi husoși, că ești femeie săracă!

.....

— Nu poți trăi în pace cu vecinul dumitale și sunteți tot în pâră de zece ani. Odată i-ai spart capul cu parul. Bădică Petre, pe drum rău ai apucat dacă și acum vii tocmai din Vlădeasa, cale de două zile, doar ți-oi face slujbă să-l răpui pe dușman, pe Nichifor. Eu, după cum arată sămnul la care ai deschis, nu fac moarte de om, ci să se întoarcă păcătosul și să fie viu. De aceea nu te mai lăsa călăuzit de ghiavolul urii și al pizmei, ci să-l alungăm din dumneata cu afurisaniile marelui Vasilie. Și se va potoli atunci și dracul din Nichifor și te va lăsa în pace. Trei zloți vei plăti pentru alungarea duhului.

— Fiica mea și scumpa mea, nu te mai boci și nu te mai întrista, că Visalonul Floarei tot al tău va fi. Tinerețele-s aprinse și năbădăioase, el mai trage cu ochiul în dreapta și în stânga, dar în carte se arată că tot cu tine se va cununa. Numa să-i cetesc cu canonul tinărului ce se ispitește, și vei vedea că nu se va mai lăsa de cătrînța ta. Vei plăti numai patru husoși, că ești fată nevinovată.

.....

— Nu te mai gândi la despărțenie, leliță Anișoară, că soarta dumitale e omul de acum, Ioniță Strâmbu. Și alungă-ți din cap gândul că cu Iordan ai trăi mai bine. În carte, de Iordan se arată prăpăstii, de care nici să nu mai pomenim. Iar Ioniță se va da la brazdă, dacă-i voi ceti, pe cămeșa care ai adus-o, slujba sfântului Andrei. Că ceea ce a venit peste el e mai mult orbire decât patimă. Și vei plăti un zlot bun.

.....

Da' cine ar putea înșira toate câte se vorbeau pe vremea aceea între oameni despre cartea și canoanele popii Pleșa Costandin, întâmplări care se mai pomenesc și azi?

Destul că cine intra în odaia popii și deschidea cartea rămânea uimit de cele ce-i spunea părintele: era însăși patima și viața lui. De unde le știa? Cum nu-i era ascuns nimica pe lume? Iată ce va să zică o carte minunată și un popă cu dar! Și oamenii, cum e felul lor când povesteau altora, măreau lucrurile și mai adăogau și de la ei, umflând vâlva ce-o avea Pleșa în tot jurul acela.

Cei cu boalele și năcazurile credeau cu tărie în tot ce le spunea păscălierul, și mulți se tămăduiau prin credință. Erau destui însă care cheltuiau degeaba, dar despre aceștia nu pomenea nimeni. Ba nici ei nu prea se jeluiau, socotindu-se nevrednici de izbăvire, după ce au văzut cu ochii că alții s-au vindecat.

Îndeosebi pe bețivi nu-i putea vindeca popa Costandin. Nevestele acelora se întorceau și de cinci și de zece ori la popa pentru slujbe noi, cu lacrimile în ochi și cu husoșii în năframă.

— Oare ce să fie, tu femeie? întrebă odată, după multe pățanii, părintele Costandin pe Nastasia. Cum se face că slujbele pentru beție nu prind? Mă tot gândesc că n-am în carte rugăciuni potrivite pentru patima asta.

Preoteasa răspunse cu tărie și cu necaz:

— Tu ești de vină, nu cartea.

— Eu?! Cum așa?

— D-apoi pătimești de aceeași patimă.

— Cum așa? Mai umblu eu în crâșmele satului?

— Nu mai umbli, dar la oraș te îmbeți în toată săptămâna o dată. Iar acasă nu ți se mai usucă plosca de vin din odaia de după culme.

— Hm! Mai știi? zise popa pe gânduri.

— Ba-i chiar așa! La început mă bucuram că nu mai întri în crâșmă. Dar de când a fost aici protopopul, îți faci de cap.

— Hm! Hm!

— Ei da! Tu nu bagi de seamă, dar când vorbești, miroși a bute. Tot omul care vine la tine va simți. Uneori mă și mir că mai vin creștinii cu năcazurile lor. Că despre bețiile tale din târg a mers vestea.

— Ei, nu va fi chiar așa! Tu faci din țânțar armăsar, vorba ceea. Da' bine zici, trăbă să țin ceva în gură, să-mi ia mirosul vinului. Tu însă nu știi nimic, Nastasio! Într-o slujbă ca a mea trăbă mult duh și multă înțelepciune. Și orice ai zice, vinul îmi este de mare ajutor. Unde mai pui că și călugărul bea vin, și vlădica. În sfârșit, nu bem beătură făcută de mână omenească, ci una dată de Dumnezeu. Și domnul Hristos a beut la nunta din Cana Galileei.

— Bine, bine! Numai să nu-ți pară rău pe urmă. Uneori ești amețit cumsecade și uiți ce-ți spun despre oamenii care așteaptă să vorbească cu tine. Când se vor trezi că ești un păscălier gol, un șarlatan, să vezi ce o să fie!

— Voi fi cu băgare de seamă, Nastasio! Bine faci că-mi spui. Nu-i vorba să mă las de vin, care-mi luminează duhul, ci să nu mă îmbăt. Bine grăiești. Iar joile, în zilele de târg, la oraș, voi fi mai cu băgare de seamă.

VIII

Joile, dis-de-dimineată, părintele Costandin Pleșa pleca la oraș. Făcuse rost de o căruță cu un cal îndată după ce protopopul îl introdusese în parohie. El mâna calul, și pe drum se oprea de multe ori; îl întâmpinau creștini care nu se lăsau până ce nu-i sărutau mâna. Pleșa era mereu îmbrăcat, la drum, în haina călugărească, cu potcapiul în cap. În joile cele dintâi, oamenii se mulțumeau să-i sărute mâna și să ia de la el blagoslovenie. Dar mai târziu, bucuroși că-l întâlneau, îi cereau sfaturi, îi plăteau vreo slujbă, îl întrebau când pot veni la el acasă. De multe ori, în drumul până la oraș și la înapoiere, aduna bani grei și multe slujbe de făcut. La dus era mai grăbit, trebuia să ajungă la oraș, să tragă la crâșma „Pomul verde” cel mai târziu la ceasurile unsprezece. Pe atunci se adunau aici popii din satele învecinate și țăranii care voiau să-și prindă inima cu ceva, înainte de a pleca spre casă.

Vestea cărții minunate și a tămăduirilor ce le făcea mersese departe și cu ajutorul întâlnirilor de la «Pomul verde».

Pleșa Costandin și înainte de a se sfinți trăgea la cărciuma asta, când venea la oraș; cunoscuse aici mulți popi și mulți țărani din satele din jur. Toată lumea îl știa de pe atunci că plătește bucuros o cupă două de vin, iar dacă se începeau cântecele, plătea și mai multe.

Preoții, care îl cunoșteau dinainte de sfințire, la început îl ocoleau, nu ședeau cu el la o masă: nu le venea la socoteală că a intrat în tagma lor. Pleșa le dădea binețe și intra între țărani, ședea cu ei la masă și, lângă un pahar de vin, începea să iscodească noutăți de prin satele din jur. Chiar de la întâia întâlnire Pleșa se convinse că cei mai mulți știu despre cartea minunată cumpărată de la

călugăr cu prețul unui cal, iar popa nu se feri să povestească despre îndrumările pe care i le-a dat călugărul și despre credința pe care o are el în cartea aceea. Oamenii începeau să povestească despre cutare sau cutare din sat care ar avea nevoie să-și încerce norocul deschizând cartea cea minunată. Și, fără să bage ei de seamă, tot ridicând păhărelele, popa aducea în astfel vorba, încât oaspeții se pomeneau povestind cu amănunte despre patima ori suferința fiecăruia.

Ager la minte a fost Costandin Pleșa totdeauna, dar acum ajunsese să țină în cap sumedenie de nume de oameni și sate, de fețe, de boale și de necazuri. De multe ori era de-ajuns ca Nastasia să-i spună numele cutărui om, pentru ca el să-i facă îndată o descriere amănunțită, arătând și cu ce necaz venea, așa că la început se minuna Nastasia foarte și credea că popa ei nu mai minte, ci citește toate cele ascunse în carte.

După doi-trei ani de petrecanii la oraș, cuteza uneori să iasă sâmbăta după-amiază în mijlocul pelerinilor, în curte, ori să se oprească pe treptele pridvorului și, arătând cu degetul, să spună:

— Veți veni deocamdată în rând după cum urmează... unul după altul, ca la moară.

Și arăta cinci ori zece inși, numindu-i pe fiecare dimpreună cu satul de unde erau, așa încât se îngroziră rumânii de atâta știință.

Popa purcedea astfel numai după ce se uita prin fereastră și vedea fețe cunoscute din descrierea auzită de la oameni la «Pomul verde».

Și avea mare folos de aici: putea începe consultarea de cu vreme, iar preoteasa avea timp să afle mai multe de la cei necunoscuți.

Preoții din jur nu putură însă păstra multă vreme izolarea de Pleșa. La masa acestuia curgea vinul și se aduna lume peste lume. Ba și lăutarii se arătau uneori. Și Pleșa era mereu cu voie bună și nu se ferea de un cântec. Aștepta însă totdeauna ca tovarășii lui să ia ei întâi la cap. Știa, din pățania

lui, ca dacă tu ești în voie bună, nu mai bagi de seamă când se îmbată altul. Cu felul acesta de a se purta nu-i ieși, ani de zile, vestea că ar fi bețiv, deși de chefurile lui se vorbea până departe.

Dar toată lumea spunea:

— E omul lui Dumnezeu; e om vesel. Niciodată nu se plânge de nimic și numai coraj dă oamenilor. Așa se și cade unuia care are putere asupra dracilor și a boalelor.

Prin nimic nu-ți faci nume bun în lume ca prin omenirea de-aproapelui cu un pahar două de vin.

— Îi place sfînției-sale vinul, dar cui nu-i place? vorbea lumea care s-a răcorit la masa lui. Dar beat nime nu l-a văzut, că nu cade în păcat.

Adevărat că beat nu l-a văzut nimeni, nici să se împiedice, dar încă să cadă sub masă, ori să i se împleticească limba, orice ar fi crezut preoteasa Nastasia. Era răbduriu la vin și ar fi trebuit vedre să-l doboare. Dar în voie bună, aprins la față, cu barba udă de băutură, l-au văzut destui.

Și această voie bună, nevinovată, a lui, sili și pe preoții din jur să nu-i mai înconjure, joia, masa.

Îl dușmăneau unii și acum pentru haina lui de călugăr și pentru potcapiu, și s-a auzit că l-ar fi și pârât la vlădicie, și încă demult, că umblă călugărește, ceea ce nu-i după tagma lui.

Greu fu până se apropiară de Pleșa Costandin. Mai târziu se despărțeau de el cu mare părere de rău. Pleșa cunoștea pontul popilor. După ce țaranii plecau, ori și mai devreme, se retrăgea cu bărboșii într-o cameră mai curățică, pentru domni, și petreceau acolo, rar lăsând pe cineva să plătească.

Apoi, după trecerea anilor, preoții din jur se alipiră de Pleșa ca de un izvor de câștig, și atunci prietenia lor nu mai putu fi ruptă prin nimic.

Pe Costandin îl îmbulziră oamenii năcăjiți în așa măsură, încât el nu mai răzbea să citească singur toate slujbele ce i se arătau în carte. Conștiința lui era încă trează și nu cuteza să ia plata pentru slujbe fără să le facă. Pe de altă parte, slujbele pe care le

făceau ceilalți preoți se împuținară; toți năcăjiții alergau la Costandin.

Și atunci, deștept cum era, el făcu o tocmeală cu preoții din jur.

— Eu, zise el într-o zi la «Pomul verde», nu-i trag de mânecă pe rumâni. Vin aduși de năcazurile lor. Nu mai răzlesc cu slujbele și bucuroși vă dau și vouă să faceți. Că dacă în șase zile lucrătoare, câte are săptămâna, eu sunt dator să fac douăzeci de liturghii, cum să le fac? Călugărul mi-a spus că mai mult de una la zi să nu slujesc pentru tot aurul lumii. Și nici pentru doi ori mai mulți să fac o singură liturghie. Și, pentru mine, asta e lege sfântă. Sunteți voi gata să slujiți o liturghie pentru un husoș? Dacă sunteți, eu în toată joia vi le împart aici, câte nu pot face eu. Și cu celelalte slujbe tot așa voi face.

Preoții bătură din palme. Ei slujeau liturghia pentru mai puțin, și alte molitve tot așa.

Învoiala se făcu, și din joia următoare Costandin le împărți slujbe și bani.

— Dar nu cumva să nu le săvârșiți! Eu am sămnele mele după care cunosc.

Pleșa era în câștig: el lua patru husoși, lua un zlot, doi, trei, și, când împărțea, mai mult; pentru afurisanile de alungarea duhului necurat dădea doi husoși. Însă această slujbă fiind mai grea și plăcându-i foarte mult să afurisească pe cel din pietre, rar o dădea altui preot.

În schimb, el putea lua tot mai multe slujbe: avea cine să-l ajute acum. Iar un lucru știa de la călugărul: că slujba, mai ales liturghia, aceeași putere o are, oricare preot o săvârșeste.

Preoții din jur ajunseseră acum un fel de agenți ai popii din Curmătura. Ei înșiși îndemnau pe creștini să încerce cartea popii Costandin. Și tot ei aduceau informații asupra bolnavilor sau a oamenilor cu alte necazuri din satele lor.

Și cum știa cu toții scrisoare, joia îi dădeau lui Pleșa liste cu nume, cu boale, cu descrierea

oamenilor. Așa că, an de an, popa din Curmătura avea joile tot mai puțin de lucru cu țăranii și tot mai mult cu preoții. Așa se tâlcuiește pentru ce, cu cât treceau anii, Pleșa întârzia tot mai mult la oraș joile și începuse a ieși vestea despre chefurile de la „Pomul verde”.

Pâra aceea, despre care se vorbea că au trimis-o niște preoți la vîlădicie, a și fost trimisă. Dar vîlădica o trimisese protopopului spre cercetare. Și bătrînul a răsputnș adeverind că chiar de la el a cumpărat popa din Curmătura o reverendă. „Da’ și dacă ar purta haină de călugăr, nu-i nici un rău și nici un păcat. Că poartă omul ce are și ce poate, și nu haina îl face pe om.”

Așa i-a scris protopopul lui Costandin că a încheiat răsputnșul către vîlădicie, și Pleșa a înțeles ce se cuvine și numaidecât a trimis doi miei mari — că era pe la Rusalii — la protopopie.

De altfel, haina aceea nici n-a ținut mulți ani. Se vede că postavul a fost vechi și copt. Numai potcapiul a înfruntat cu voinicie scurgerea vremii. O nepoată a popii, una Vironica, îl putea folosi încă de cuibar, pe cînd popa Pleșa era demult oale și ulcele. Părintele Costandin folosea demult reverenda cumpărată de la protopopul; haina asta se adeveri bună, pentru că era răbdurie la tăvăleală, astfel că numai târziu îi veni rîndul celei de duminică.

Cînd trecu de cincizeci de ani, îi trebui croială nouă, că se burtise la mijloc și se lățise în spate, cătu-ți-e namila.

IX

Ca orice meșteșug, și părintele Costandin și-l învățase pe al său, de păscălier, pe încetul. Cu toate învățăturile ce-i dase călugărul cel bătrân, cu toata istețimea sa firească, cu tot ajutorul preotesei, el a înțeles, la vreme, că e nevoie mereu de inovații, de adăogiri, de perfecționări, și că adeseori trebuia să dea soluții după om, nu după categoria necăjiților care îi cereau ajutorul. Încă din întâii ani nu se încurca, știa pe dinafară ce slujbe să rânduiască, dar tot de atunci pricepu că încă nu știe tot și, ca om cuminte ce era, se silea să învețe.

Astfel, ceea ce-i reuși cu întâiul îndrăcit, din întâmplare, nu-i mai reuși decât de trei-patru ori, deși acum aducea anume mîța cea neagră în odaie și lăsa și fereastra puțin deschisă. Dacă nu striga sau gemea bolnavul, făcea, la un loc anume, părintele tărașoi mare, bătînd cu cizmele în podele; dar ticăloasa de mîță se obișnuise cu zgomotul și nu mai sărea prin fereastră.

Pleșa Costandin stătu și se gîndi, apoi într-o bună zi, încă în anul cel dintâi de slujbă, zise nevastei:

— Nastasio, am să-ți spun ceva.

— Spune, că te ascult, răspunse Nastasia dereticînd prin casă.

— Uite ce este: prăpădita de mîță nu mai sare prin fereastră, și omul nu mai poate vedea pe dracul ieșind, și nu se mai tămăduiește. Iar asta nu e bine. M-am gîndit că în locul mîței să slujească copilul nostru cel de trei anișori.

— Cum, omule?

— Să închipuie el pe ghiavol. Și când oi tropoti din cizme, să dea buzna afară.

— Pe fereastră?! Ce? Ți-ai pierdut mințile?

— Ba defel! Nu va sări pe fereastră. M-am gândit așa: tu îi vei face o hăinuță neagră dintr-o materie ușoară. Când va veni un bolnav care are nevoie de afurisanile marelui Vasilie, ți-oi face sămn, tu vei îmbrăca copilul în haina aceea neagră, îi vei căni fața cu funingine, și el va sta ascuns frumușel după o laviță pe care o voi pune în loc potrivit, lângă ușa cea astupată de perdele. Când voi începe a afurisi tare și a tropoti din cizme, el va sări în patru labe de după laviță și va face țuști printre perdele.

Preoteasa se împotrivi din toate puterile la așa gând nelegiuit, dar, cu încetul, Costandin o convinse că nu-i nici un rău într-asta, că e chiar de lipsă o așa înșelătorie pentru ca omul să creadă că a ieșit dracul din el și astfel să se tămăduiască. De altfel, se însărcinase singur să-l învețe pe băiat cum să facă, și lucrul ieși minunat. Copilul lui cel de trei ani, după ce fu îmbrăcat în rochiță neagră și cănit pe față, ieși biruitor și vesel de la întâia încercare. Și după ce repetă scena de vreo cinci ori, și după fiecare probă puse în mâna copilului câte un ban de aramă, popa Pleșa era liniștit pentru îndrăciții ce vor mai veni.

Încercarea, pe om, cu copilul se potrivise să fie cu un sas din Curmătura. Sasul fu adus de către rudenii în taină mare, să nu afle popa cel sătesc, care nu-și lăsa credincioșii nici să intre în biserica rumânească. Și totuși, în Curmătura, ca și în alte sate mestecate cu sași, aceștia scăpau adeseori la ajutorul slujbelor rumânești: citanii, masle, molitve, liturghii. Vorba unei frâue din Aluniș: «Mai avem și noi noroc cu Maica Precista și cu slujba rumânească, altfel, cu popa nost' toți am ajunge în iad».

Sasul din Curmătura, cu care probă mai întâi popa Pleșa scoaterea duhului după noua metodă, s-a jurat mai pe urmă în tot satul că a văzut cu ochii lui pe ghiavolul fugind printre niște perdele. Era negru și urât, mai mare ca un ied.

Și isprava asta stinse în sfârșit îndoiala creștinilor din Curmătura, care, până acum, nu prea dăduseră crezare tămăduirilor prin cartea cea minunată a popii Pleșa, după cuvântul cel vechi al Scripturii, că «nici un prooroc nu-i primit în pământul său». Și începură să vină la carte și necăjiții din Curmătura, rumâni și sași, fără alegere. Adevărat este că nici Vuța, sora părintelui, nu stătuse cu mâinile în sân în vremea asta. N-a fost casă din sat în care să nu se minuneze de câte tămăduiri și minuni nu se întâmplă cu ajutorul cărții celei minunate. Și în vremea asta, după povețele părintelui, mereu iscodea buba ascunsă din fiecare casă.

Astfel, după vindecarea sasului, îndrăznind în credință și rumânii din Curmătura, ei rămaseră uimiți de știința popii despre gândurile lor și necazurile cele mai ascunse descoperite popii de cartea cea minunată. Gheața se topi, și credincioșii lui Pleșa ajunseră în grabă vestitori înflăcărați ai puterii pascăliei pe care o cumpărase popa cu un cal.

În schimb, copilul se făcea tot mai isteț. Nu se mulțumea să sară în patru labe și să dispară ca fumul printre perdele. Ci învățase să guițe ca purceii, să behăie ca iezii, ori să cucurige când țopăia de după laviță.

Într-o zi părintele se apropie de preoteasă și-i zise:

— Nastasio! Noi, până ne va dea Dumnezeu puteri, va trebui să nu ne lăsăm. Să avem mereu la casă un copil de trei-patru anișori, că multă izbândă se face printr-un copil nevinovat!

Și anii adevăriră că și popa Pleșa a vorbit serios, și că nici preoteasa nu s-a ferit de așa bucurie și noroc la casă. Și astfel, când băiețașul care începuse mai întâi să facă pe duhul necurat crescuse mărișor de nu mai încăpea în hăinuța cea neagră, veni altul la rând, și după el altul, și iarăși altul. Așa că diavolii nu se mai isprăveau. Și

Nastasia făcu de multe ori hăinuțe de șlaier, când cele vechi se rupeau și se vedea subț ele cămășuța albă.

Și iarăși nu trecu multă vreme de la începerea slujbei de pascălier, și Pleșa se gândi să mai desăvârșească și puțința de a lua informații asupra străinilor care veneau după ajutor.

Într-o primăvară el puse de se mai adăoga o cameră la casa din bătrâni, mai largă decât toate celelalte, plină cu lavițe pe margini.

— Aici se vor aduna și vor aștepta oamenii, zise el preotesei. Că-s tot mai mulți și nu se cade să-i ținem în curte sau în pridvor pe vreme rea. Și, iată, podul are o spărtură, și nu se vede, că o acopere o scândură subțire. De acolo poți auzi tot ce-ți place, să nu mai umbli atâta printre ei. Că, mi se pare, unii încep să bănuiască pentru ce-i iscodești. Sau, oricum, ar putea bănuși. Așa că printre ei nu va mai trebui să rămâi decât până le vei cunoaște fața și numele. Și Vuța, soru-mea, va fi printre ei și se va mira de suferințele lor, și ei vor povesti, și tu vei asculta din pod. Și când nu vei avea vreme să ascuți tu, voi trage eu cu urechea, iar Vuța îmi va spune numele.

Și așa, an de an se desăvârșiră mijloacele de cunoaștere și de însănătoșire pe care le întrebuința popa Costandin Pleșa din Curmătura.

Iar în vremea asta casa i se umplea tot mai tare de copii, și bătătura de vite. Și din moșiile sașilor popa Costandin începu să cumpere mai întâi dintre rumânii din Curmătura. Și preoteasa, după legământul ce-l făcuse popa cu ea, își avea partea ei de câștig, fără nici o înșelăciune. Și, lacomă la avere, ea cumpăra mai ales pământ.

De ani de zile în ograda popii Costandin era ca la moară, nu numai sâmbetele, duminicile și în sărbători, ci și în zilele lucrătoare, afară de joia, când Pleșa se ducea la târg, la oraș, să-și facă socotelile cu preoții din jur și să tragă la chefură tot mai prăpăstioase. Aproape zi de zi se puteau vedea

scene ca acestea, petrecute într-o duminică, în anul al zecelea al preoției lui Costandin, prin septembrie.

După zile de nori grei, aduși de vântul de la miazănoapte, cu frig și cu mireasmă de toamnă târzie, aerul se îndulci, și cerul se arătă înalt, de un albastru-verziu, semn de vreme statornică. Curmătura aburea din toate coperișele de paie, neguri fine se ridicau din văi. Nu plouase zilele trecute, ci burnițase numai, dar cum vremea fusese rece, întreaga umezeală fusese absorbită de pământ, de coperișurile de paie, de clăile de fân. Și acum, în dimineața caldă, îndată ce soarele se înălțase de-o suliță pe cer, se pornise aburirea necurmată, din toate lucrurile, ridicându-se fumurie în văzduh și topindu-se degrabă în limpezimea cerului.

În ograda popii Pleșa intrară de-cu-noapte vreo zece cară și căruțe, altele erau aci de sâmbătă sară, și iarăși altele soseau mereu. Curtea era largă cât un hotar. Vitele desjugate mestecau otavă proaspătă, plină de mireasmă, altele zăceau rumegând. Caii, deshămați, ronțăiau grăunțe din traistele atârinate de cap și, din când în când, suflau aspru pe nări.

În cară și căruțe nu mai erau decât fân și învălitori, țoalele în care fuseseră înfășurați bolnavii. Unde și unde se vedea vreo perină, semn că aci au fost coborâți bolnavi greu. În alte cară, afară de fân, nu mai era nimic, semn că cei care s-au coborât n-au venit pentru ei, ci pentru alții, rămași acasă.

Pe la ceasurile șase dimineața sluga popii ieși între cară să facă rând: nu mai încăpeau cele nou-sosite.

Din când în când vreun bărbat sau vreun copilandru ieșea din odaia cea largă, adaosă de Pleșa locuinței celei bătrâne, să vadă ce mai e pe la cară.

Înlăuntru aşteptau peste treizeci de bărbaţi şi de femei. Bolnavii greu stăteau întinşi pe laviţe, ceilalţi şedeau, alţii, în picioare, erau băgători de seamă la tot ce se spunea.

O nevăstuţă cu nasul ascuţit, cu ochi ageri, uşoară şi iute ca o suveică, se purta printre oameni, stătea de vorbă cu cei bolnavi, îi mângâia, întreba şi răspundea cu o vioiciune uimitoare, se mira, îşi arăta nădejdea în tămăduire. Într-o jumătate de ceas deschise gura tuturor, şi rumânii nu mai ajungeau acum la rând să-şi spună fiecare păsul, şi se îmbulzeau la vorbă. Cei mai mulţi, venind aici pentru întâia oară, nu o cunoşteau pe sora popii, pe Vuţa. După ce le dezlega limbile, Vuţa ieşea, îşi făcea de lucru pe-afară, apoi intra iar, pentru puţină vreme. Preoteasa Nastasia se afla duminica aceea în pat, cu un prunc nou-născut la sân. Sus în pod, lângă spărtura acoperită cu o scândură subţire, trăgea cu urechea însuşi părintele Costandin.

Creştinii, porniţi odată pe destăinui, nu mai isprăveau cu poveştile, şi aproape că-şi uitaseră pentru ce veniseră. Plăcerea şi uşurarea ce o simţeau povestindu-şi necazul părea aproape destulă mângâiere pentru drumul făcut până aici.

Afară de istorisirea de căpetenie, la care se perindau, în câte un colţ şopteau doi-trei laolaltă, spunându-şi necazuri mai tainice. În jurul acestora se învârtea mai ales Vuţa, sora popii Costandin.

— Ficioraşul ista al meu, oameni buni, a ieşit în primăvară cu vitele la păscut, cu alţii de sama lui. S-au jucat o vreme şi, după ce s-au săturat de joacă, s-au întins pe pajişte, în căldura soarelui. Aista al meu a aţipit şi a adurmit, iar ceilalţi au pornit după vite, că se depărtaseră. Şi în vreme ce au întors vitele, s-au pornit nişte vântoase, şi pe copilul meu l-au aflat durmind. Şi când s-a deşteptat, era ţapăn, şi piciorul stâng nici acum nu-l mai poate mişca. Unde n-am umblat, ce n-am încercat! Tot de-a geaba! Iar nevasta n-a mai avut

pace: „Să-l duci la popa Costandin Pleșa, să deschidă în carte. Doar se va arăta ce-i de făcut.”

.....
— Nevastă-mea a rămas din naștere cu năcaz. Nici acum nu se poate ține bine pe picioare. Toată vara, în puterea lucrului, a zăcărit. Acum, norocul și ajutorul lui Dumnezeu și în cartea părintelui Costandin.

.....
— Un cal șarg și pintenog, iute la fugă cum nu s-a mai pomenit. Nu l-aș fi dat pe patru. Zicea nevasta: „Nu-l mai trimite noaptea la pășune, că nu știi pe-a cui mână apucă odată. Și dacă-l călărește un hoț, nu mai este în sat cal să-l ajungă din urmă.” Și așa s-a întâmplat, măi frații mei. Sâmbătă noaptea, acum o săptămână, mi l-au furat. Un sămn cât de mic să mi se arate, să știu că-i plătesc popii cinci zloți buni!

Și pe rând, și mai fără rând, fiecare își povestea năcazul și supărarea. Pe la ceasurile opt nu mai rămăsese nici unul cu taina lui, afară de trei fete, care se strânseseră într-un colț și șopteau. Ele se feriră chiar de auzul Vuței.

La opt tocă de liturghie, și părintele Costandin ieși îndată din odaia lui, în haină lungă, neagră, cu un ceaslov subsuoară.

— Veți aștepta până isprăvesc cu slujba. Cei care pot, să vie la biserică și să se roage cu credință. Cei bolnavi să rămână și să se roage aici, că Dumnezeu primește rugăciunea spusă cu credință oriunde se face. Că el, Atotputernicul, peste tot locul e de față. Vede, aude și știe toate.

Și împărțind blagoslovenia, trecu printre bărbații și femeile care se îmbulzeau să-i sărute mâna.

După liturghie, părintele Costandin mănca un corn de prescură, bău două pahare de vin și, cu patrafirul după cap, cu cartea cea minunată pe masă, primi până seară târziu pe oamenii cei năcăjiți. Pentru unii făcea slujba atunci îndată, altora le rânduia post și mătanii, și de la fiecare nu

uita să-și ia plata sa de la un husoș până la cinci zloți. De la cele trei fete luă câte un zlot de argint și le citi dezlegare de farmece asupra năfrămuțelor ce le aveau de la iubiții lor, pe care îi temeau să nu le părăsească. De la rumânul cu șargul furat luă trei zloți și-i arată semn bun după care să plece.

Când se ostenea, trecea în odaia vecină, mai îmbuca un corn de prescură și mai bea două pahare de vin.

În curte carăle se tot răreau. Dar creștinii care nu putuseră vedea fața părintelui decât seara, rămaseră peste noapte aici. Nu voiau să-i întâmpine duhul neputințelor, care nădăjduiau să fie alungat cu rugăciunile popii Costandin.

Așa învârteală, ca la moară, era în toate duminicile și praznicele, și adeseori și peste săptămână, în curtea lui Costandin Pleșa. Și, după ani, nimeni nu se mai mira de străinii care veneau și umpleau curtea popii.

Cu anii, părintele îmbătrâni, dar avea tot mal mult de lucru. Faima lui trecuse departe. În acest sat, Curmătura, din județul Făgărașului, veneau rumâni de pe Câmpie, de pe la Bălgărad și Munții Apuseni, veneau sași de pe la Bistrița și secui din secuime. Veneau și domni și cucoane mari și, de dincolo, unguroaice se apropiară de cartea minunată a popii Costandin, și lăsau mult bă-net în palma popii. Drept că se și întorceau mângâiate. Popa Costandin ajunsese în vremea asta la mare cunoaștere de oameni și la mare înțelepciune. Dădea sfaturi cumiști și era de o blândețe cuceritoare, mai ales când era amețit de vin. Și, cu anii, spori și în băutură, sau bătrânețele erau de vină, dar după vârsta de șaptezeci, popa Pleșa nu mai vorbea cu clienții decât cu ochii plini de lacrimi. Așa că, mereu amețit, trăia ca pe altă lume, cu patrafirul după cap, cu cartea pe masă, cu cana de vin în odaia vecină, și era de o blândețe ce-i vindeca pe oameni numai prin cuvânt.

Se povestea despre el că la vârsta de patruzeci și cinci de ani a scos un drac rău dintr-o baroniță unguroaică, adusă de departe, aici, în țara Făgărașului. Și se mai povestea că baronița aceea așa drac rău avusese, încât popa nu-l putuse scoate două săptămâni, și atâta vreme a rămas îndrăcită în casa popii. Ba mai pe urmă, după ce la a treisprezecea citire a afurisanilor dracul ieșise și fugise pe ușă, cu cornițe ca de ied, baronița tot nu voia să părăsească locuința popii Costandin, de frica dracului care ieșise. Și popa mai trebui să o hrănească alte două săptămâni, până când preoteasa Nastasia se mânie în toată legea și-i făcu vânt doamnei aceleia, mai ales că popa nu i-a mărturisit niciodată câți bani i-a luat pentru slujbele cele multe.

Despre această scoatere de drac s-a iscat mai târziu un cântec în sat, o strigătură, pe care însă lumea de azi a uitat-o, și chiar de n-ar fi uitat-o, nu s-ar putea scrie aici.

Când preoteasa Nastasia, trecută și ea în zilele ei, nu mai putu câștiga drăcușori de trei-patru ani din trupul ei, popa își luă la rând nepoții, că i se însuraseră până acum cinci feciori și măritase trei fete. Alegea pe cei mai deștepți, pe cei mai sprinteni. Iar Nastasia ajunsese meșteră mare în croitul hăinuțelor de șlaier negru pentru duhurile ce le alunga popa Pleșa cu afurisiile.

Îi plăcuseră lui afurisiile marelui Vasilie din tinerețele sale și le citea cu mare înflăcărare, dar mai rar, când bănuia îndrăcirea. Dar la bătrânețe la citea aproape la fiecare boală, căci ajunsese la credința că fiecare boală își are dracul ei, duhul neputinței. Și așa, avea nevoie de mulți nepoți și de multe hăinuțe.

Și, la bătrânețele sale, popa Pleșa avu mult de furcă cu acești nepoți. Că nu-i mai cunoștea și nu știa căruia i-a dat banul de aramă, creițarul știut, și ticăloșii veneau de zece ori și scoteau plata de la bătrân.

În vremea asta neamul lui Pleșa Costandin se înmulți și se întări în Curmătura. Feciorii lui însurau acum și ei feciori și măritau fete. Și tot gospodării bine încheigate, ci Pleșa nu însura fecior și nu mărita fată fără doi boi și două vaci și fără o moșie bună.

Bătrânul adunase mult bănet cu cartea, dar și cu înțelepciunea și credința lui, și spărtura în averile sașilor din Curmătura popa Pleșa și neamul ce s-a tras din el au făcut-o mai întâi.

Credința lui, la bătrânețe, ajunsese de pomină: nu mai mânca de dulce, nici lapte; postea necurmat cu prescură și cu vin vechi și trăi bătrân verde până la optzeci și cinci de ani.

Nastasia, preoteasa, muri cu zece ani înaintea lui, și nu cu inima mângâiată! Dorința ei din urmă a fost ca în locul lui Costandin să vină preot tot unul din neamul lor: fecior sau nepot. De câte ori își arăta această dorință, popa Pleșa clătina cu hotărâre din cap.

— Nu! Asta nu va fi! răspundea el mereu, neabătut. Nu! Eu sunt întâiul și cel din urmă popă din neamul Pleșa.

— Și pentru ce, Costandine? Nu vezi ce slujbă bună?

— Nu mă ispiti, femeie! Nu se poate!

Dar pentru ce nu se poate nu i-a descoperit părintele Costandin decât în ceasul morții preotesei, când aceasta a stăruit din nou.

— Făgăduiește-mi, și mor liniștită.

Și atunci popa Pleșa i-a dat un răspuns din care iarăși se vede credința lui cea mare la care ajunsese în anii bătrâneții:

— Tu femeie, eu am fost om neînvățat și am ajuns popă. Dar am fost neîntinat. Cum să faci popă dintr-un ficior sau nepot al nostru? Nici unul nu a scăpat de hăinuța cea neagră și de cornițele de drac. Chiar cei doi mai mărișori: nu-ți aduci aminte că, fiind cel mai mic bolnav, au trebuit să facă ei pe dracu? Iar asta nu se poate, dintr-un

copil care s-a asemuit diavolului să facem popă. Și acum liniștește-te și adormi în pace. Am agonisit destul. Lasă lăcomia baremi în ceasul morții!

Dar Nastasia, în loc să se liniștească, mai vârtos s-a înfricat de descoperirea asta și a înholbat cu spaimă din ochi până ce și-a dat duhul!

* * *

Cântece despre popa Pleșa Costandin au răzbătut până în zilele noastre. Dar nimeni nu știe ce s-a ales de cartea cea minunată după moartea lui. A trăit până de curând o bătrână în sat, care a mărturisit mereu că popa Costandin, înainte de moarte cu trei zile, s-a târât până în grădină, a adunat găteje uscate, a făcut un foc și a ars cartea cea groasă, foaie de foaie. Mai mărturisea că ea a văzut focul și că diavoli mulți se împleteau în flăcări, se zvârcoleau și porneau apoi săgeată în văzduh. Și mai spunea că, cu groaza în oase, s-a uitat la foc până la sfârșit, și că la urmă, după ce n-a mai rămas decât șperla, s-a pornit o volbură de vânt și a împrăștiat în văzduh rămășițele, iar barba albă a popii toată se cănise de șperlă.

Bătrâna era vecină cu popa și ar fi putut vedea. Dar neamurile, cei din jurul popii Costandin, nu știau nimic de așa întâmplare.

Destul că bucoavna aceea n-a putut fi găsită nicăieri, deși o căutară popi pricepuți ca pe un ac.

1931—1932

JANDARMUL

I

În dimineața ceea însorită de la începutul primăverii, se coborâra, ca de obicei, puțini călători la stația Vârtopi. Între ei era și un bărbat tânăr, îmbrăcat în straie nemțești, care purta un geamandan mare, ce părea destul de greu pentru un om voinic ca el. Se pleca puțin într-o parte pentru a echilibra povara.

— Nu-i nici o căruța pe-aici? întrebă străinul, cu un glas aspru, înfundat, cu un accent străin, cum se întâmplă cu cineva care n-a vorbit de mulți ani românește.

Șeful gării, un ungur mititel, cu obraji roșii, cu mustața blondă, îl măsura de sus până jos.

— Dar ce-i aici? Gară de oraș, să aștepte trăsurile? îi răspunse ursuz, în limba ungurească. Și îi întoarse spatele.

Străinul îl fulgeră cu o privire tare de oțel, și aruncă după el o înjurătură, tot în ungurește.

Puse geamandanul jos și se întoarse către doi feciorași români care căscau gura pe peronul gării.

— Căutați un par și luați povara asta până-n sat. O să vă plătesc.

Feciorii veniră îndată cu parul, îl trecură prin mânerul cufărului și-l luară pe umeri.

Satul nu era departe de gară.

Străinul înainta cu pas apăsător și regulat, de ostaș, și-și răsuca din când în când mustața neagră. Trupul lui voinic nu se potrivea în straiile acelea nemțești, care păreau de împrumut și că-l stânjenesc în mers. El tăcea, și feciorașii nu cutezau să-l întrebe nimic. Din când în când puneau povara jos, să răsuflă. Se mirau, din ochi, ce poate fi așa de greu în geamandan.

Intrând în sat, femeile și bărbații care măturau pe la porțițe — era o dimineață de duminică — ridicau capul și priveau după străin. Femeile

făceau câte-un semn de întrebare către feciorașii care duceau povara: «Cine-i?»

Tinerii ridicau din umeri; nu știau nici ei.

Înaintea primăriei străinul se opri. Porunci feciorilor să aștepte în drum, iar el intră în primărie. Acolo era și locuința notarului.

După puțină vreme ieși însoțit de notar, care aducea niște chei în mână. Vorbeau ungurește. Tinerii porniră cu bagajul după ei.

Se opri ră pe ulița principală a satului, în fața unei case mari, de bârne, cum erau toate din sat, cu multe acareturi și curtea largă cât un hotar.

Notarul luă o cheie, descuie porțița, apoi cu alta lacătul de la ușa tinzii.

Cei doi feciorași rămaseră cu geamandanul în curte.

— Țsta trăbă să fie jandarmul, zise unul. S-a vorbit prin sat că bădița Bogdan a lăsat toată averea jandarmului.

— Care jandarm?

— D-apoi este un nepot al lui, rămas orfan de mic de amândoi părinții și care a trăit mulți ani printre străini.

— Va fi Dumitru Bogdan, jandarmul...

— Aduceți cufărul în casă, se auzi din ușa tinzii glasul aspru al străinului.

Le dădu câțiva bani și-i lăsa să plece.

Când au ieșit oamenii de la biserică, toată lumea vorbea de străin. Femei, bărbați, cu capetele aplecate unul spre altul, povesteau despre întoarcerea lui Dumitru Bogdan și despre norocul ce a dat peste el: i-a rămas moștenire de la unchiu-său cea mai mare avere din sat!

— Cine are noroc are, și pace bună!

— Cine-ar fi crezut că se mai întoarce? Am auzit că era plutonier în jandarmerie.

— O fi fost, da-n jandarmerie e slujbă de câine, nu de om. Tot cu pușca-n spate și cu sabia la șold! Omul trage la satul lui, la vatra lui.

— Dar până n-a moștenit pe bătrân, de ce n-a tras? Omul trage la avere și la bine, spuse un bătrânel cu gura strâmbă.

— A fost norocul lui. Bătrânul Bogdan n-a avut noroc la copii. Toți i-au murit de mici.

Unii își aduceau aminte de Dumitru de când a plecat din sat, fecioraș de vreo cincisprezece ani. Alții îl uitaseră. Trecuseră de-atunci alți cincisprezece ani, poate și mai mult. Prin sat veneau, din când în când, vești despre el. Mai ales în vremea cât a fost în armată, la același regiment cu alți flăcăi din sat, de vârsta lui. Pe urmă s-a auzit că a intrat în jandarmerie, și de-atunci puține vești au mai venit de la el.

Gura satului nu s-a oprit toată ziua aceea de duminică. Bărbații, femeile mai ales, se mirau pentru ce n-a venit îmbrăcat ca jandarm, și, mai cu seamă, ce a putut aduce în cufărul acela, despre a cărui greutate vorbiseră cu mirare cei doi băiețandri.

Cei mai deștepți spuneau că Dumitru a ieșit din jandarmerie, de aceea a venit îmbrăcat civil; alții erau de părere că-și va fi luat numai un concediu.

Femeile ajunseră la încheierea că în cufărul acela trebuie să fie bani, și încă mulți.

— Ce vorbiți prostii? le înfruntă învățătorul. Cine mai umblă azi cu lada cu bani după el? Cine are bani îi pune la bancă.

Aici se vârî iarăși în vorbă bătrânelul cel cu gura strâmbă.

— Pui la bancă banii curați. Dar aceia de care nu voiești să știe nimeni? Hm! un jandarm are multe prilejuri să pună mâna pe bani străini. Câți hoți și tâlhari nu prinde el? Și pe câți nu-i face scăpați?

Părerea asta o primiră numaidecât, cu însuflețire, femeile. De bună seamă, în ladă sunt bani!

Dar, chiar de nu ar fi fost, casa, curtea și grădina, moșia cea mai mare din sat, moștenită de

la bătrânul Bogdan, făceau din jandarm un ginere de clasa întâi.

Și multe mame cu fete de măritat începură să țină în gândul lor planuri de viitor cu acest Dumitru, pe care încă puține îl văzuseră, despre care nu știau dacă va rămâne în sat sau ba și care toată ziua de duminică nu ieși din casă.

Și nu îl văzu nimeni nici a doua zi, nici a treia, nici săptămâna întreagă. Lacătul era pus din nou pe ușa tinzii, și porțița era încuiată.

Veștile cele mai ciudate umplură satul.

— V-am spus eu! A venit numai să-și vadă moștenirea, într-un scurt concediu. Cine gustă o dată din pita domnească, nu se mai întoarce la coarnele plugului, câtă-i lumea și pământul.

— Se va fi dus să-și aducă nevasta. Ficior la vârsta lui, va fi cătră treizeci de ani, trăbă să fie însurat.

— Ce, parcă jandarmii de pe la noi se însoară toți! Ce lipsă au de neveste, când sunt atâtea femei prin sate!

— Poate s-a dus să-și aduca lucrurile. Va fi având și el un pat, o masă, veșminte...

— Mai degrabă se va fi dus să-și pună banii la adăpost. Atâția bani e primejdie să-i țină într-un cufăr.

Peste zece zile, într-o dimineață, satul se trezi cu el acasă. Se vede că sosise în puterea nopții. Dar nu venise singur. În curte erau patru boi, două vaci și un cal de călărie, tânăr, sur. Și printre vite răsărea un fecioraș ca de optsprezece ani, cu biciul pe spate.

Oamenii își aduseră aminte că de la bătrânul Bogdan nu rămăseseră vite. El le vânduse cât a fost în viață, și cu prețul lor a mai cumpărat pământ. Toată moșia o dădea în parte, după ce rămăsese singur-cuc.

Dimineață, la porțiță, se grămădiră bărbați și femei. Când ieși din casă jandarmul, nimeni nu-l mai cunoscuse. Era îmbrăcat în portul satului, ca

oricare fecior, cu deosebirea că purta cizme în loc de opinci sau de bocanci.

Un murmur de mirare se auzi în grupul de la porțiță: era un bujor de român cum nu se afla altul în sat. Drept ca un brad, dar cu trupul vârtos, cu priviri tari, sure, ca de oțel, cu mustața neagră răsucită. Fața bronzată avea linii aspre, întunecate. O paliditate ciudată pătrundea de subț arămiul obrajilor. Gura părea pecetluită cu o nuanță de strânsoare.

Trecu printre vite, spuse câteva cuvânte slugii, dar nu aruncă nici o privire grupului de gură-cască de la porțiță.

Satul Vârtopi avu ce vorbi vreme de două săptămâni!

În vremea asta, Dumitru Bogdan puse în rânduială carul, cele două pluguri rămase de la bătrân, și începu să are de primăvară, cu amândouă plugurile, el și sluga.

La capătul moșiei moștenite erau de vânzare vreo zece iugăre. Dumitru le cumpără, le ară și sămână în ele orz și ovăs.

Oamenii rămaseră în credința că jandarmul avea bani în cufărul cel greu. Altfel, cum ar fi cumpărat o avere întreagă?

Dar mai mult se mirau văzându-i cât e de harnic și cum se pricepe la arat și sămănat.

— Se vede că până a intrat în armată tot cu plugul a umblat.

— Îl răzbună acum și pe tată-său, care n-a putut să păstreze moșia rămasă de la părinți.

— Cum s-o păstreze, dacă în zilele de plugărie nu se mișca din crâșma lui Ghidale?

Dumitru Bogdan era scump la vorbă și posomorât. Nici sluga, nici altcineva nu-l auzise cântând sau fluierând, nici pe câmp, nici în curte. Iar oamenii, știindu-l că a fost strajameșter la jandarmi, nu cutezau să înceapă vorba cu el.

În scurtă vreme, gospodăriei lui i se mai adaoase o femeie în vârstă, lelea Fira, o rudenie îndepărtată

de-a bătrânului Bogdan, cunoscută în sat ca femeie tăcută și singuratecă. Ea pregătea mâncarea, ea spăla, ea ținea rânduiala în cele două camere mari, în tindă și în cămară, în curte și în grădină.

Femeile cu fete de maritat căzură în greu frământ: cum să facă să și-l apropie? Iar fetele-mari se aprinseră toate după Dumitru. Era cel mai frumos și cel mai spălat bărbat din sat; fecior cu averea cea mai mare, harnic și cuminte. Nimeni nu l-a văzut intrând în crâșmă, nici pe lelea Fira sau pe slugă ducând băutură acasă. Și în satul acela maramurașean erau multe cârciumi, și nici dintr-o casă de român nu lipsea băutura.

Dumitru însă nu se amesteca nici cu bărbații, nici cu femeile și fetele. Schimbase vreo câteva vorbe cu preotul, cu învățătorul, cu primarul și notarul, cu vreo patru-cinci gospodari din sat, dar cu nici un fecior de seama lui nu vorbise. La biserică mergea rar. La horă deloc, și lucra duminica prin curte, prin grădină, fără să ia seama la vorbele oamenilor.

Și în vreme ce fetele-mari îl sorbeau din ochi, și mamele lor căutau prilej să intre în vorba cu el, flăcăii și bărbații începură să-l urască și să-l vorbească de rău.

— A fost jandarm!... Și ce-i într-asta? Ce domnie mare, să nu mai cunoască oamenii din sat?

— Parcă n-am ști noi cine i-au fost părinții! Au mâncat tot ce-au moștenit!

— Poate are și el patima taică-său și se ține cu puterea să nu-i apuce pe urmă! Dar așchia nu sare departe de topor...

— Cine știe, măi oameni buni, ce are pe suflet! Câți jandarmi n-au împușcat oameni? Poate are și el o moarte pe suflet. Nu-l vedeți cât e de întunecat, de parcă-i plouă și ninge mereu? Ori poate banii cei mulți, câștigați cine știe cum, îi stau grei pe suflet...

Câteva femei începură s-o iscodească pe Fira, rubedenia aceea îndepărtată care-i grija de casă.

Dar Fira și mai nainte era mută ca pământul, iar acum amuțise și mai tare. Ea nu știa nimic. Nu știa dacă-i însurat ori nu-i, dacă în cufărul acela a avut ori mai are bani, dacă e rău sau bun, dacă are de gând să mai cumpere moșie ori ba, dacă are gânduri de însurătoare ori nu are, dacă va rămâne mereu în sat ori va pleca iar în jandarmerie. Erau tot atâtea întrebări pe care le puneau femeile.

Sluga îl lauda că-i om harnic și drept, că uneori îl cinstește cu niște țigări străine, de care n-a mai văzut. Dar mărturisi că i-e cam frică de mâna lui.

— Când se mânie, izbește în vite fără milă și cruțare, și sloboade înjurături în ungurește. Asta a învățat-o în jandarmerie, zise sluga. Așa cred eu; știu că toți jandarmii suduie și bat.

— Acolo se învață multe blăstămății încă, spuse bătrânelul cel cu gura strâmbă și care se ținea mereu pe unde se adunau grupuri de oameni.

— Ce blăstămății? întrebă sluga.

— De-o pildă, să umble după muierile oamenilor.

Câțiva oameni din grup întoarseră capetele spre bătrân. Știau că Ilie Rău, bătrânelul acesta cu gura strâmbă, care era și împărțitorul poștei în sat, își vâra nasul pretutindenea și știe multe lucruri. Sluga râse.

— De pe partea stăpânului, pot să nu mai fie femei pe pământ. Nu le are grija, cum nu mă gândesc eu la moarte.

Ilie Rău clipi din ochii-i mici, vicleni.

— Încă-i proaspăt în sat, dar vom vedea mai târziu. Bineînțeles, dacă nu va fi om de omenie, să se însoare.

— Cum s-a lăsat de jandarmerie, se va lăsa și de năravurile rele, spuse un gospodar care trăgea nădejdea să-și mărite fata cu el.

— Are sămănături frumoase, адаose cu același gând un altul; ce-a dat bătrânul în parte mai an, el a răscumpărat cu bani. Așa că are și grâu de

toamnă, pe lângă ovăș și porumb. Și toate-au crescut îmbelșugat...

— Cine se va mărita cu el, vine la casă plină. Harnic fîcior! Ce pagubă că nu-și pune ochii pe vreo fată! S-ar lumina și viața lui, zise o bătrână.

— A trăit fără părinți, tot în străini. De aceea se va fi sălbătăcit așa, zise alta.

Dumitru Bogdan sosise în Vârtopi pe la sfârșitul lui martie. Acum era mijlocul lui mai, și adeseori duminica nu mai lucra, ci, luându-și un băț pe care-l adusese din străinătate, ieșea la câmp să-și vadă sămănăturile. Umbla tot cu pasul lui larg și măsurat, de jandarm, cu trupul drept, cu grumazul încordat. Și umbra lui trecea prin lumina plină de mireasma tare a vieții ca un greu semn negru de întrebare pentru întreg satul.

II

A treia casă de la vatra Bogdaneștilor era gospodăria lui Ion Roșu, bărbat de vreo douăzeci și opt de ani, însurat abia de trei ani, om fruntaș în sat, și ca neam, și ca avere, și ca știință de carte.

Nevasta lui, Veronica, abia împlinea douăzeci și unu de ani. Fusesse fată săracă. Roșu o luase pentru frumusețea ei, cu care îl legase încă din copilărie. Veronica era zveltă ca o viespe, cu ochi negri pătimași, sprintenă ca o suveică.

Întreg satul știa că fetei îi plăcuse de un alt fecior. Ion Roșu nu avea nimic atrăgător pentru o fată ca Veronica. Dar la sfatul și îndemnul părinților, ea se supuse. Și nu-i păru rău, pentru că bărbatul era bun, cinstit și o ținea ca pe palme.

Într-o seară ducea apă de la fântâna din uliță, când simți deodată cofele prea grele și avu părerea că i se pironesc în ceafă două cuie înroșite în foc. Puse cofele jos, răsuflă din greu și, întorcându-și capul, se uită în urma ei. La a treia casă, dinaintea porțiței, stătea drept ca un brad Dumitru Bogdan și o aținea cu privirile. Femeia, înfiorată, își întoarse repede capul, păli ca moartă și abia mai avu putere să-și ridice cofele. O spaimă rece îi cuprinse toate mădularele și, după ce intră în casă, își șterse sudorile de pe frunte. Își făcu cruce spunând, parcă în neștire: «Doamne, ferește și apără!». Apoi începu să se închine la icoane. Era singură acasă. Bărbatul încă nu sosise de la plug.

Dar, închinându-se, simți încet ca o răscolire de foc în tot trupul, în locul spaimei de mai nainte. Chipul lui Dumitru i se năzărea mereu. Ce ochi frumoși și triști avea! Și câtă patimă în ei!

— Nu! strigă ea tare în fața icoanelor. M-a privit ca pe o pradă! S-a uitat la mine ca un strigoi care-ți ia sânge! Nu!

Și iar începu să se închine, bătând mătânii: «Doamne, ferește și apără de rău!».

O dureaua capul. Își stinse cărbuni și se spălă cu apă de leac. Zadarnic. Toată noaptea se zvârcoli ca pe jar.

Peste trei zile, aceleași piroane de foc în ceafă. Peste o săptămână, iar. Și de câte ori întorcea capul, vedea ochii arzători ai lui Dumitru Bogdan pironiți asupra ei. A doua oară era pe câmp, a treia oară la ea în grădină.

Cum se ținea jandarmul în urma ei! Nu-l văzuse mai nainte. Nu știa de unde a răsărit! Și mereu aceeași spaimă la început, aceleași tulburări, și pe urmă aceeași furtună de flori care-i aprindea întreg trupul.

Când, a patra oară, întoarse capul, era la ea în portiță, în crucea amiezii, venea cu niște târguieli de la prăvălie.

Dumitru era numai la doi pași de ea. De unde răsărise aici?

— La noapte te aștept în grădină la voi, lângă nukul cel mare.

Speriată de moarte, ea țâșni în curte și izbi portița. Se împiedecă și căzu. Iumea se învârtea cu ea. Un gând i se împlântă ca o sulită în creier: «Ce bine ar fi să mor acum!».

Ion Roșu, bărbatul, era dus la moară, într-un sat vecin. A plecat de dimineață și nu se va întoarce până mâine la amiază. De unde a aflat Dumitru? De dimineață l-a văzut, prin fereastră, plecând cu plugul. Veronica se ridică cu greu din curte și intră în casă.

În vreme ce aprindea tămâie și se închina la icoane, un singur gând o lumina și o sângera: «Doamne, ce bărbat frumos! Niciodată nu l-am văzut atât de aproape!» Bătând mătânii să piară ispita, întreba mereu cu glas tare, ca pentru a se încuraja:

— Dar cine-i el? Ce vrea el cu mine?

Și în aceeași vreme se simțea moale și neputincioasă ca o cârpă muiată: știa cine-i! știa ce voiește cu dânsa!

Fugi în curte; își făcu de lucru în grădină; trecu pe la niște vecine; alergă până la părinții ei, în celălalt cap al satului. Zadarnic! Neliniștea și înfrigurarea ei creșteau din clipă în clipă.

Spre înserate veni iar la părinții ei.

— Mamă, vreau să dorm la noapte aici la dumneavoastră.

— Dar ce ai, tu fată? Ai înnebunit? Azi de două ori ai alergat până aici. Ce-i cu tine? Arzi toată ca jarul.

— Nu știu, mamă, mi-e frică! Mi-e frică!

— Parcă n-ai mai dormit tu singură în casa voastră! D-apoi când a fost bărbatul tău la manevre? Trei săptămâni ai dormit singură, și niciodată nu te-ai plâns de frică.

Veronica își ștergea sudoarea de pe frunte cu năframa.

— Să mergă tata să doarmă la noi în noaptea asta.

— Bine, tu fată, să mergă? Văd eu bine că tu ești bolnavă și vorbești într-aiurea.

Omul, abia sosit, ostenit, de la plug, trebuia să mergă până la capul celalt al satului; totuși, o liniști pe Veronica:

— Mă voi duce, fata tatii, cum să nu mă duc? Văd eu că ți-e rău. Poate te-a deocheat cineva. Vezi, tu femeie, și stinge-i niște cărbuni.

După cină, omul își luă o nuia în mână și plecă.

După ce-i stinse cărbuni și-i descântă, Veronica părea că s-a mai liniștit. Se culcară, și mama și fata.

Ruptă de osteneala zilei, bătrâna adormi îndată. Pe o laviță, lângă perete, Veronica se răsucea mereu. Către miezul nopții se sculă tiptil și se furișă pe ușă. Peste o jumătate de ceas era în grădina lor, unde o aștepta Dumitru Bogdan.

Așa s-a întâlnit întâia oară Veronica cu omul cel întunecat și singuratec, cu fostul jandarm, către sfârșitul lunii lui april.

Două luni, mai și iunie, nimeni n-a știut unde se întâlneau în fiecare noapte. Dar satul începu să vuiască și să fiarbă. Ilie Rău, bătrânelul cel cu fața strâmbă, factorul poștal al satului, aruncă întâile bănuieli.

— Am spus eu că în jandarmerie se învață multe răle! Cu ce-a greșit înaintea lui Dumnezeu Ion al Roșului, să-și bată jandarmul joc de casa lui?

Femeile-și șopteau la ureche:

— Veronica Roșului?

— Veronica!

— În loc să se însoare, să ajungă în rând cu oamenii! Câte fete frumoase, de măritat, nu sunt în sat! Și oricare ar merge bucuros după el.

— Poate că i-a aruncat farmece Veronica. Nu sunt aproape vecini? Numai două case îi despart.

— Ce mai stați să vorbiți! Veronica are bărbat tânăr, om fruntaș, nu-și bate joc de casa lui. Nici el nu-i orb și surd, să nu afle ceva dacă ar fi adevărat.

— De, parcă nu-i vorba din bătrâni că ce știe satul nu știe bărbatul?!

— Nu i-a văzut nimeni întâlnindu-se; nu i-a auzit nimeni schimbând un cuvânt. Să vorbești de rău fără nici o probă, e greu păcat. Ce blăstămată e și gura satului!

Părerea aceasta din urmă era a preotului, dar abia câțiva bărbați credeau la fel. Femeile, deși nici una n-a văzut cu ochii, ar fi jurat că zvonurile erau adevărate.

Dovezile? Vagi, nehotărâte!

Slugii lui Dumitru i s-a părut, în câteva rânduri, că, în miez de noapte, ar fi ieșit cineva din casă. Dar părea că-i mai mult umbră decât om, așa umbla de ușor, așa s-a făcut de repede nevăzut.

Ilie Rău — de unde aflase, nimeni nu știa, nu spuse nimănui — știa și locul întâlnirii: lângă nucul cel bătrân din grădina lui Ion Roșu.

Vreo trei femei, fără să știe una de alta, săriseră gardul prin fundul grădinii dinspre câmp. Pătrunseseră, printre prunii deși, până la nucul cel bătrân, și ar fi aflat iarba rară bătucită.

În câteva nopți, câinii din curțile vecine lătraseră la început ca la om, apoi începuseră să urle speriați.

O babă întârziată pe hotar, — ea știa de ce, — într-o noapte cu lună văzuse trecând gardul în grădina Roșului pe cineva îmbrăcat în negru de sus până jos. Om n-a putut fi, pentru că a trecut gardul cel înalt ușor, ca un abur.

În sfârșit, lelea Fira, rubedenia îndepărtată ce grija de casa lui Dumitru Bogdan, amuțise de tot și parcă și asurzise; nimeni nu-i mai putea scoate o singură vorbă, deși, îndată ce ieșea pe uliță, femeile o înconjurau roi și se țineau ca scaiul de ea, până la prăvălie și înapoi.

Dar se pare că sunt femei și sunt bărbați care au semnele lor după care cunosc pe nevasta vinovată. Acestora nu le trebuia nici o dovadă. Le era de ajuns să se uite la Veronica: femeia se schimbase! Se ținea mai drept, părea că mai crescuse, pășea apăsător, hotărâtă și se uita drept în ochii omului. Privirile ei se măriseră și ardeau în flăcări negre. Mai nainte umbla adeseori cu capul plecat, privea cu sfială în ochii omului, ca și când s-ar fi simțit vinovată că ascultase de părinți, că l-a părăsit pe cel iubit și s-a măritat, din interes, cu Ion Roșu. Acum se desprindea din întreaga ei ființă o mândrie mare. Părea că vrea să întreacă pe toată lumea. Și se făcuse mai frumoasă, mai sprintenă, mai harnică.

Schimbarea aceasta din urmă o văzu și bărbatul ei, o privea cu încântare, se bucura în sufletul lui și o mângâia cu gingășie pe obrajii împurpurați.

Veronica nu se ferea de el, de mângâierile lui. Ea nu le mai vedea și nu le mai simțea. Intrase într-o lume cu totul nouă față de aceea în care trăise până atunci. Iar bărbatul își avea locul în

lumea cea veche, și ea nu voia să-l alunge de-acolo. Cea care rămânea cu Ion acolo era Veronica cea de demult. În lumea cea nouă nu exista decât ea, ea de după întâlnirea cu Dumitru, fostul jandarm. Și știa că abia acum a început să trăiască. De aici izvora mândria ei de femeie, care o făcea să-și înalțe capul peste toată lumea.

Rareori se gândea cum a pus Dumitru stăpânire pe ea. O teamă adâncă, nedeslușită i se cuibărea în fundul sufletului de câte ori își aducea aminte de cele două piroane de fier înroșite în foc pe care le simțise înfigându-i-se în ceafă sub privirile lui. O tulbura aceeași spaimă: n-a fost lucru curat! Dar repede-i alunga amintirea un sentiment atotcotropitor: «A fost soarta mea, partea mea în viață. De soarta lui nimeni nu poate scăpa.»

Și ea n-ar fi voit acum să scape nici moartă.

Erau bărbați și erau femeile care citeau aceste schimbări în toată ființa, în toată purtarea Veronicăi. Aceștia nu se mai îndoiu nici o clipă de traiul ei cu fostul jandarm.

Dar pe Dumitru nu se vedea nici o schimbare. El își vedea cu strășnicie de lucrul lui, tot așa de pecetluit ca și mai înainte.

Gura satului nu se mai potolea. Femeile cu fete de măritat blăstămau pe Veronica și-i ziceau cătea. Nu aveau nici o dovadă, nici un martor despre păcatul ei. Dar găsiră tâlcuiri.

— Farmec este! Dar nu se știe: l-a fermecat ea, sau a fermecat-o el? Jandarmul ista poate foarte bine să fie în legătură cu duhurile necurate. N-a intrat în sat ca oamenii. Nu trăiește ca oamenii. Iar ochii lui ard mereu, ca la strigoi.

— Și pentru ce umblă noaptea în mantie neagră, cum l-a văzut bătrâna ceea? Și cum trece gardurile ca un abur? Și pentru ce câinii, după ce-l latră, încep să urle?

— La urma urmelor, nici nu știe nimeni cine este. Cine să mai cunoască pe un om de treizeci de ani când nu l-a mai văzut de când a fost de

cincisprezece ani? Cui și-a arătat drepturile la moștenire? Se spune că notarului. Dar străinul a venit cu o ladă de bani!

Așa umblă gura lumii în mai și iunie. La sfârșitul lui iunie, Ion Roșu muri de moarte năprasnică, înveninat cu bureți culeși și gătiți de nevasta lui, de Veronica.

Mâncase și ea din bureții aceia, se îmbolnăvise greu, ajunsese în gura morții. Dar doctorul satului o trimise în grabă la spitalul din Sighet, unde-i făcură spălături și unde zăcu trei săptămâni.

În vremea asta o comisie cercetă cazul, constată că omul murise de înveninare cu bureți răi, amestecați cu de cei buni. După însănătoșire, Veronica fu ascultată la judecată. Doctorii dovediră că de aceiași bureți veninoși era să moară și ea, și nici n-ar fi scăpat dacă nu o trimiteau grabnic la spital.

Fu pusă în libertate.

Când se întoarse în sat, peste vreo patru săptămâni, era slăbită și veștedă. Două săptămâni încheiate n-a ieșit din casă. Nimeni nu veni s-o vadă, afară de părinții ei.

Acum se puse peceta adevărului pe toate zvonurile ce umblaseră două luni. Gura satului urla: nu numai că a trăit cu jandarmul, dar și-a înveninat și bărbatul, să se poată mărita cu Dumitru.

Zadarnic spunea câte un om cu scaun la cap:

— Cum să-l învenineze, dacă și ea abia a fost scoasă din gura morții?!

Nimeni nu-l lua în seamă.

— Nu-i numai o cățea, ci și o ucigașă, spuneau aproape toți sătenii, bărbați și femei.

Și așteptau să mai treacă o vreme și să se cunune. Ce-i mai putea împiedica? Ion Roșu putrezea în mormânt. Pe ea, pe Veronica, judecata o dovedise nevinovată.

III

Căzu ca un trăsnet peste Vârtopi când, la două săptămâni după întoarcerea Veronicăi, preotul vesti în biserică cununia lui Dumitru Bogdan cu Catarina Albu, fata lui Gligor Albu, omul cel mai avut din sat după fostul jandarm.

Era întâia vestire, și în după-amiaza aceleiași duminici preotul vesti și cununia. Pentru două vestiri s-a cerut și s-a primit dispensă de la vlădicie.

Ochii tuturorora începură să caute pe Veronica. Nu era în biserică. Nu era nici prin sat. Femeile și copiii din apropiere spuneau că plânge în casă cu urlet, ziua, noaptea. Plângea pe cel mort? Jelea după cel ce se însoară?

Credința satului în vinovăția Veronicăi se clătina acum. Se mirau cu toții de hotărârea fulgerătoare a lui Dumitru Bogdan de a se însura cu Catarina. Nimeni nu i-a văzut vreodată povestind, deși se știa că și mama și fata se dădeau în vânt după jandarm.

Și, dacă a trăit două luni cu Veronica, pentru ce nu se însura acum cu ea?

Mulți spuneau că femeile pizmașe au scornit legăturile dintre jandarm și nevasta lui Ion Roșu, și nu mai credeau în înveninarea cu voie a bărbatului. A fost o întâmplare nenorocită. Nu era să moară și nevasta?

La cununie veni tot satul. Nimeni n-a văzut pe mire spovedindu-se și cuminecându-se la liturghia de dimineață, când se făcu vestirea. Catarina singură se apropie de cele sfinte, după obiceiul străvechi. Între lumea venită la cununie, nimeni nu văzu pe Veronica, nici pe Gligor Albu, tatăl miresei.

Catarina fu adusă în casa Bogdăneștilor, la avere mare, pizmuită de toate mamele cu fete de măritat,

dușmănită și de fetele-mari. Ce lujer de om era mirele! Nici un fecior din sat nu se putea asemana cu el.

Dar la o săptămână după nuntă, într-o seară, Catarina începu să țipe în casă ca din gură de șarpe. Și de atunci jandarmul, vreme de două săptămâni, o bătu în toată seara. Nu se ferea de nimeni. O bătea și în curte, în văzul vecinilor.

Și tot la o săptămână după cununia aceea, văduva lui Ion Roșu se arată din nou pe ulițele satului, cu fața îmbujorată, sprintenă ca o suveică, povestind nenorocirea cu bureții și cum au spălat-o pe ea atunci pe dinăuntru doctorii din spital.

O vreme satul rămase uluit: dac-o bate pe Catarina, e semn că jandarmul s-a întors la cea dintâi, săturându-se grabnic de nevestă. Altfel, cum s-ar fi potrivit bătaia Catarinei cu noua înflorire a văduvei lui Roșu?

Zvonurile începură să umble iar: jandarmul s-a întors la Veronica!

Erau femei și fete pline de pizmă și de răutate, care se bucurau de pățania Catarinei.

— Așa-i trăbă! De ce s-a legat de el, bărbat înhăitat cu femeie măritată? Și încă ce femeie! Una care și-a otrăvit bărbatul!

De când Veronica umbla iar printre oameni, cu capul sus, mulți credeau din nou că totuși înveninarea lui Ion Roșu n-a fost lucru curat.

Gligor Albu, socrul, auzind cum îi bate jandarmul fata, s-a înfățișat cu turbare înaintea lui.

— Să nu mai aud c-o bați, înțalesu-m-ai? Cât ești de jandarm, îți răsucesc grumazii ca unui pui de găină! Așa-mi trăbă dacă n-am stat destul împotriva nebuniei muierilor!

Gligor era un rumân înalt și pietros, voinic cât un munte. Îl privi cu dispreț și cu ură pe ginere și, părăsindu-l, bătu din picior.

Dumitru Bogdan se învineți și făcu un pas după socru să-l înhațe de grumazi. Dar se răzgândi și se opri, suflând greu ca un foi.

Pe drum, Gligor spuse cui voia să-l asculte:

— Așa-mi trăbă dacă am ascultat de nebunia femeilor! Atâția ani în jandarmerie l-au sălbătăcit de tot. Mirare e? Din bătaie a trăit, și, cine știe, poate și din omor...

Când frământarea se porni din nou și gura satului nu mai înceta, alt trăznet căzu asupra lui: se sună mobilizarea generală, izbucni războiul din 1914, pe la Sânt Ilie.

Se sfârșeau o lume și o viață, și începea alta. Parcă s-a săpat deodată o prăpastie între ele, deși lumea ce avea să vină nu era cunoscută decât ca un presimț de groază și de moarte.

Oamenii din Vârtopi, care din martie trăiseră din vâlva întoarcerii jandarmului, bărbați ca și femei, căzură cu toții deodată în cumpăna primejdiilor, necazurilor și spasmelor proprii. Întâmplările din ultimele luni păreau că se petrecuseră înainte cu veacuri. Îngrijorări grele brăzdară fețele oamenilor.

Dumitru Bogdan, fostul jandarm, fu mobilizat printre cei dintâi. Cui îi mai păsa, în tot satul, ce se va mai întâmpla cu el?

Iată, erau și de aceștia!

Catarina, când auzi vestea, înlemni. Cum, la trei săptămâni după cununie, în gura morții?! Începu să se bocească și să-și smulgă părul. Uitase într-o clipă bătăile și rușinea grea adusă unei neveste tinere. Mamă-sa își va fi avut ea gândurile ei cu cununia asta, dar fata era demult îndrăgostită greu de Dumitru. N-a avut Veronica o dușmană de moarte, între toate fetele din sat, ca pe Catarina. L-ar fi luat să fi fost gol ca degetul. Și ar fi trăit cu el chiar de ar fi bătut-o zilnic toată viața. Și acum, după trei săptămâni de la nuntă, să plece în război, poate la moarte? Cu neputință!

Întreba prin sat pe toată lumea dacă-i adevărat. Se duse până la părinții ei, care locuiau într-altă parte a satului, să-i întrebe și pe ei.

Gligor, tată-său, era vesel. Catarina nu l-a mai văzut așa dinainte de a fi vorba de căsătoria ei cu

Dumitru. Pe-o clipă îi veni inima la loc: dacă tată-său e vesel, nu poate fi nici o primejdie. Dar inima-i sări din nou când omul vorbi.

— Cum să nu fie adevărat, tu fată? S-au tras clopotele! S-a bătut toba! Nu vin chemări prin telegraf? N-au dat porunci notarul și jandarmii?

Catarina începu să plângă cu hohote.

— Ce proastă ești, tu fată! Las' să-l ducă! Las' să-i moaie oasele! Până va veni acasă, o să se potolească și căteaua!

Catarina își înghiți plânsul, se uită la părintele său și se înălbi ca varul.

— Cum? Și dumneata crezi iar?

— Nu-s orb, nici surd, fata mea! S-au ținut ei și înainte de a muri Roșu din bureți. Iar de două săptămâni, de ce te-a chilăvit pe tine și te-a făcut de rușinea satului, cu noi cu tot? S-a înhăitat iar cu spurcăciunea! Da' până s-o mai întoarce jandarmul, este vreme să se potolească și căteaua. Poate se va mărita văduva lui Roșu, că bun e Dumnezeu și meșter e dracu!

Cei care plecară dintâi, între care și jandarmul, fură mulți. Satul întreg veni la stație.

Veni și Veronica, deși nu avea nici frate, nici părinte, nici bărbat care pleca în război. Dar nu o luă nimeni în seamă. Nici chiar Catarina nu o văzu. Toate sufletele erau îngrijorate de moarte. Femei și copii plâneau. Plânea și lumea care venise numai pentru priveliște. Cine să se mai gândească la cele petrecute în sat în zilele din urmă?

Când să se urce în tren, Dumitru Bogdan abia se descleștă din brațele Catarinei; când puse piciorul pe scară, din mulțime izbucni un răcnet de groază:

— Mitre! Mitre! Mitre!

Din două sărituri, Veronica fu lângă jandarm, dar se trezi cu Catarina în față.

— Aici ești, cățea? Ce ai cu el?

Catarina era galbenă ca moartea. Cele două femei săriră ca furiile una asupra alteia, și până să

apuce oamenii să le despartă, se despletiră și-și însângerau fețele cu unghiile.

Jandarmul se pierdu repede în mulțimea din vagon. Trenul şuieră și porni în bocetele și țipetele celor rămași. Catarina căzu la pământ amețită. O stropiră cu apă rece. Veronica se strecură prin mulțime, legându-și năframa ce-i fusese smulsă din cap, și o luă spre sat fără să-i aibă cineva grija.

Oamenii uitară întreaga întâmplare încă aici, la gară, de unde se ridica mereu jelanii grea ca o cădere depărtată de ape. Lumea privea încă în urma trenului dispărut și părea că nu se îndură să se înapoieze la vetre.

Numai Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura strâmbă, stropind-o cu apă rece pe Catarina, bombănea:

— Dracu nu doarme niciodată! Da' scoală, tu nevastă! O să te mai întâlnești cu el, n-ai teamă.

Nu se știe la ce se gândea moș Ilie: la cel din pietre, sau la jandarm?

Catarina, luată de subsuori, fu ridicată de la pământ. Apoi, palidă ca ceara, porni sprijinită de mamă-sa spre casă.

Gligor nu venise la gară. Pentru el plecarea jandarmului în război nu era prilej de supărare, ci de bucurie. Când văzu intrând în curte pe cele două femei, și pe fată zgâriată toată pe obraz, cu părul despletit abia legat sub năframă, îi lunecă de pe buze o înjurătură auzită numai de el:

— Nebunele!

Îi era scârbă de ele.

Fata, când îl văzu, izbucni în plâns.

— Nu plânge, tu fată! Știi ce ți-am spus. Ai scăpat de dracu, după care ați alergat amândouă ca niște nebune. Las' să-i moaie și lui oasele, cum ți-a făcut și el ție! Las' să treacă vremea! Las' să se potolească și cățeaua! Vezi cum ți-a pus peceta ticăloșiei ei și-a lui în obraz?

Gligor auzise ce s-a petrecut la gară de la niște oameni care veniseră mai devreme.

Dar acum, alături de fată, începu să se bocească și mama. Gligor trânti portița, porni prin sat și le lăsă să urle.

Înspre seară se întoarse și zise fetei:

— Tu vei merge la casa ta, la casa bărbatului. Este acolo o avere întreagă. Nu o poți lăsa pustie. Nu o poți lăsa pe mâna slugii.

De părerea aceasta era și mama, dar ea stăruia ca în noaptea asta Catarina să doarmă la ei. Gligor fu însă neînduplecat. Își luă fata de mână și o duse în casa Bogdăneștilor.

— Nu ești singură, tu fată; lelea Fira e tot aici, și aici va rămâne, să-ți ajute în casă și să-ți țină de urât. Apoi nici noi nu trăim într-alt sat, iar sluga, Nicodim, e harnic să păzească și curtea și casa. O să vă aduc mâine și doi câini. Niciodată n-am înțales pentru ce Dumitru n-a ținut câine la casă.

În noaptea aceea Catarina n-a închis ochii. La masă n-a stat. A cinat lelea Fira cu sluga, cu Nicodim. N-a scos nici o vorbă.

Fira nu s-a dus la gară. Jandarmul, când a plecat, i-a pus în palmă un ban de aur. Bătrâna îl legase într-o năframă și-l ascunsese în sân. De atunci o încălzea mereu banul dăruit, ca și când ar fi purtat în sân un ochi de jar.

Nicodim îl însoțise pe stăpân, care îi plătise simbria pe anul întreg tot în bani de argint. Îi dusesese la gară același cufăr cu care venise în martie. Nu mai era greu ca atunci.

Sluga cină tăcut și plin de neliniște. Se spunea că în curând vor fi mobilizați alți oameni. Apoi alții. Cine știe? Curând va veni poate și rândul lui... Rămase cu sufletul greu de jelania satului la stație. Parcă i se pusese un vâl pe ochi, prin care viața se întrezărea cu mult mai grea și mai plină de nenorociri decât crezuse el.

După cină ieși în curte și se duse în grajd, unde avea un păcel cu fân, să se culce. Boii și vacile zăceau rumegând nepăsătoare. Calul izbea uneori din copită.

Lui Nicodim îi veni un gând: dobitoacele sunt mai fericite ca oamenii. Ele nu mai știu ce se întâmplă în lumea asta! Războiul! Cum va fi și războiul ăsta? Nicodim încă nu ajunsese la anii recrutării.

Lelea Fira spală vasele, în aceeași nesfârșită muțenie. Părea că nu a băgat de seamă zgârieturile de pe obrajii Catarinei. Numai după ce se puse în păcelul ei, stingând lumânarea, scoase un oftat prelung.

Dimineața următoare, spre marea mirare și spaimă a Catarinei, bătrâna își despătură buzele și zise:

— Te-ai zvârcolit toată noaptea ca șarpele pe jar. Nu-i bine așa, fata mea. Și altele au pățit ca tine. Porunca de la împăratul nu se poate schimba. Dar să știi un lucru: nepotul Dumitru a început o gospodărie care trăbă să meargă înainte. Noi va trebui să muncim ca și când el ar fi acasă.

Catarina oftă și-și șterse lacrimile. Fără Dumitru, ea era aici o străină. Pentru ce ar mai rămâne la o casă pustie? Cum ar putea vedea în bătrâna asta mută o rudenie? N-a văzut nici până acum. Când a venit de la cununie, nu i-a spus un cuvânt; după ce o batea bărbatu-său, ea se strecura în curte, în grădină. Îi era frică de bătrână. Dar își aduse aminte că tatăl său o adusese aici de mână și-i poruncise să rămână la noua vatră. Îi vorbise aproape ca și bătrâna. Cum să rămână? Peste două curți era casa lui Ion Roșu, casa Veronicăi. Dacă se vor întâlni, nu-și vor scoate ochii? Nu se vor ucide? Nopti în șir nu se apropie somnul de ea. Dar peste zi lucra și, muncind, uneori mai uita de necazuri: plecarea lui Dumitru, războiul, Veronica.

După mobilizarea de la începutul lui august, urmară alte chemări sub arme. Alții plecară din sat, cu zecile; apoi alții.

Satul îi petrecea cu mai puțină jelanie decât pe cei dintâi, și al treilea transport nu mai fu petrecut la gară decât de rudeniile mai apropiate. Omul se

obișnuiește și cu binele, și cu răul, și să nu-i dea Dumnezeu câte poate răbda.

Lucrul câmpului era în toi în aceste regiuni de miazănoapte. Mai erau încă de secerat ovesele. Se coseau fânațele de munte. Oamenii care au mai rămas prin sat, femeile și copilandri, munceau și în locul celor plecați.

Lucrau și Catarina și Veronica în rând cu lumea. Satul nu se mai interesa de ele și de Dumitru. Gândurile erau împărțite între cei duși și între grijile de acasă ale fiecăruia.

Pe fostul jandarm nu-l mai pomenea nimeni, afară de cele două femei, în sufletul lor.

Trecură săptămâni și luni. Începu să cadă întâia zăpadă.

IV

Prin noiembrie veniră cele dintâi scrisori de pe front, de prin spitale, din lagărele în care erau concentrați mobilizații înainte de a fi trimiși pe front.

Poștarul satului, Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura strâmbă, avea de lucru. Nu se știe cum ajunsese el din tinerețe știutor de carte. La școală n-a umblat. O vreme fusese și ajutor de cântăreț la biserică. Dar la o pomană se îmbătase rău, se bătuse cu niște creștini și rămăsese cu gura strâmbă. Când, după aceea, voi să cânte duminica mai departe în strană, la locul lui, oamenii începura să râdă, și el trebui să se lase de slujbă. Dar de patima băuturii nu se lăsă, ci căzu în ea tot mai adânc. Acum, de ani, era factorul poștal al satului Vârtopi. Și de când începură să vină scrisori de la cei plecați, era mai mult beat decât treaz. Pretutindenea unde ducea o carte poștală ieșeau oamenii cu un pahar de țuică. Când nimerea la neștiutori de carte și trebuia să citească scrisorile, era omenit și cu două, și cu trei.

De la o casă la alta el citea toată corespondența, așa că satul întreg știa într-o zi-două toate veștile venite de la cei mobilizați.

Unii trimiteau vești bune: că sunt sănătoși, că încă n-au intrat în foc. Cei mai mulți scriau din spitale, unde erau bolnavi sau răniți, ori de pe front, într-un ceas de liniște. Erau și câțiva greu răniți, prin spitale depărtate: fără un braț, fără un picior. Spaima și îngrijorarea nu se mai ridicau de deasupra satului. Cei care aveau pe cineva în război priveau cu groază când se apropia Ilie Rău. De la o vreme, puține vești bune mai aducea.

Prin decembrie sosiră la primărie și întâile tablouri oficiale ale Ministerului de Război cu cei morți, răniți ori dispăruți.

În toată duminica era îmbulzeală mare în jurul tablourilor cu pierderile.

Ferindu-se una de alta, Veronica Roșu și Catarina Bogdan știriceau și ele, înfrigurate, în fiecare zi, de la Ilie Rău, dacă n-a scris și jandarmul. Poștarul avea făgăduială, și de la una, și de la cealaltă, de bună răsplată dacă le va spune ce scrie Dumitru potrivnicei.

Trecură patru luni, și nici una nu primi nici o înștiințare de la jandarm. De la vreo zece inși, doar, nu sosise încă nici o știre. Cele două femei, ferindu-se una de alta, cercetară mereu tablourile oficiale. Zadarnic! Nici o veste, ca și când pe Dumitru Bogdan l-ar fi înghițit pământul.

Ele nu puteau nici să-i scrie, neștiind numărul poștei de campanie, pe care numai jandarmul li l-ar fi putut da.

Când una, când alta ieșea în calea lui Ilie Rău, privindu-l întrebător.

Bătrânul clătina din cap:

— Nimic!

Uneori îl iscodeau:

— Ce crezi dumneata? Pentru ce nu vine de la Dumitru nici o știre?

— Păi, mai sunt și alții de la care n-a venit nimic. Cine știe? Dumnezeu știe! Poate se mai pierde și scrisorile, se rătăcesc... Poate să fi căzut prizonier...

Ele îl iscodeau pe bătrân ce scriau alții: nu cumva l-a văzut cineva, ori s-a întâlnit cu el?

Nu! Nimeni nu-l pomenea.

Catarina se jeluia mamei sale:

— Toată lumea trimite veste. Numa el tace.

— Poate-i scrie celeilalte...

— Nu i-a scris până acum. Ilie Rău știe pe oricine scrie și oricui i-ar scrie.

Când mama, când fata, când amândouă tăbărau cu gura pe Gligor:

— Tu n-ai nici o grijă? Dacă nu scrie el, ar putea să-i scrie fata, dacă i-ar ști adresa, poșta de

campanie. Dar tu nici atâta n-ai făcut până acum, să afli poșta aceea!

Gligor avea o bucurie pe care n-o spunea nimănui: dacă jandarmul nu scrie, e semn bun, e semn că-i merge rău și-i la primejdie. Poate l-au trimis în rândurile cele dintâi în foc, și va fi căzut prizonier la ruși. Las' că-i bine, las' să-i moaie oasele!

După întâmplarea aceea de la gară, îl junghia de câte ori se gândea că nu s-a pus de-a curmezișul muierilor și nu a împiedicat o căsătorie de care acum se rușina și ar fi voit s-o știe desfăcută. Dar știa că numai moartea desface căsătoria. Pe la ei nu erau divorțuri. Și apoi fata nu s-ar fi învoit odată cu capul! Dar mai bine ar fi ca jandarmul să treaca prin suferințe și chinuri grele, să se întoarcă acasă schimbat. Dacă și-a nenorocit fata, nu înțelegea să piardă și averea. Prea frumoasă avere avea și, iată, nu-i nici un semn ca fata să fi rămas grea, să poată avea drept la moștenire printr-un copil!

Din gândurile lui nu spunea nimic femeilor. Pe fată o mai înțelegea că se frământă și pătimește după o veste de la el. De bătut, de, a bătut-o, și încă-n graba mare după căsătorie, dar fata-l iubea orbește și nădăjduia în bine. Ea putea plânge, se putea văita! Gligor se făcea că nu o vede. Dar ceea ce-l scotea din sărite pe rumân era că suspina, ba uneori urla, în rând cu fata, și nevastă-sa.

— A dat boala-n voi! zicea Gligor scârbit.

Se mira ce farmece o fi avut jandarmul acela, om aproape necunoscut, să lege așa de tare și gândurile fetei și ale nevestei.

Și uneori, când nu mai putea răbda, ridica pumnul asupra femeii lui:

— Să nu te mai aud, că-ți mut fălcile! Ce? Ți-a fost ficior? Ți-a fost bărbat?

Femeia tăcea, își ștergea lacrimile c-un colț de năframă, apoi izbucnea:

— Plâng norocul fetei, păgânule, nu pe el! Numai trei săptămâni de n-am fi măritat-o, am fi

scăpat de el, și ea și noi. Venea războiul! Dar acum e legată de un stricat și-i de râsul lumii, cu noi cu tot!

Și iarăși: Hu! Hu! Hu! — plângea cu înecăciune.

— Acum te poți boci, nebuno, dar e prea târziu. De ce n-ați ascultat de mine? Nu ați înnebunit amândouă și nu mă amenințați că într-o noapte vă spânzurați dacă vă stau împotriva? Acum: Hu-hu-hu!... — Și, ieșit din fire, omul o pleznea peste obraz cu palma lui lată și grea. — N-a dat strechea, ori diavolul v-a luat atunci în stăpânire, încât nici un om al lui Dumnezeu nu mai putea vorbi cu voi? Nu v-a povățuit și popa că nu-i bine să se mărite fata după un om pe care abia-l cunoaște? Nu m-ați fiert pe mine ziua și noaptea, până m-ați înnebunit de cap și am lăsat după voia voastră? Acum plângi norocul fetei, hai?

Și iar se învenina Gligor și-o lipea cu palma, pe celălalt obraz.

Dar nevasta nu învăța minte. Când plângea fata, începea și ea. Alteori se căina ca de moarte și singură: cum a stricat ea, cu capul ei, norocul fetei.

Dar, cu toate stăruințele Catarinei, Gligor nu se gândea să-i afle adresa poștei de campanie a jandarmului. Nici nu știa cum ar putea-o afla. Nu cunoștea nici unitatea la care a slujit jandarmul în vreme de pace. Dar, ce mai știi! Poate nici nu a fost jandarm! A putut ieși, de pe partea lor, și dintr-o pușcărie, că lor le-a luat Dumnezeu mințile și n-au cercetat nimic privitor la el, nici cu prilejul cununiei.

Dar chiar dacă i-ar fi știut adresa, nu i-ar fi dat-o fetei. Pentru ce să stea de vorbă cu el? Să-i mulțumească pentru bătaie? Să-și aprindă iar sufletul în flăcări? Acum, e adevărat că focul arde, dar ca jarul în spuză: n-o topește pe fată. Își poate vedea de lucrul ei. Și cu cât va trece vremea și nu va ști nimic de el, cu atât amintirea lui se va spăla, și inima ei se va potoli.

Nu! El nu-i va căuta adresa blăstămatului aceluia!

Nu știa nimic de urma lui Dumitru Bogdan nici Veronica Roșu.

După întâmplarea aceea de la gară, ea nu mai cuteză multă vreme să umble între oameni. Nu-și putea ierta că-și ieșise din fire, că-și dezvăluisese taina ei înaintea oamenilor. Și-i părea că, de-ar ieși pe uliță, toată lumea ar huidui-o.

Dar într-o zi rămase portița curții deschisă, și un vițel zburdă afară. Fără să-și dea seama ce face, alergă după el.

Atunci văzu cu uimire că nimeni nu-i are grija. Pe drum erau mai mulți bărbați și femei; era sâmbată seara și măturau pe la poartă. Săriră cu toții să-i ajute să-și ducă vițelul în curte.

Înțelese, cu un suspin de ușurare, că oamenii își au grijile și năcazurile lor și nu se mai gândesc la ea, nici la jandarm.

De-atunci cuteza să iasă prin sat. De la Ilie Rău aflase că nici Catarina n-a primit nici o știre de la Dumitru. În listele oficiale ce veneau la primărie nu era nici o pomenire despre el. Arsă de neliniști, întrebă pe notarul din sat, între patru ochi, cum ar face să-i afle adresa lui Dumitru Bogdan.

Notarul avu un zâmbet de plăcere gândindu-se la legăturile ei cu jandarmul.

— Este o singură cale, răspunse el. Să întrebăm la compania de jandarmi în care a slujit. Acolo avea, la mobilizare, ordinul să se prezinte. Ei trăbă să știe poșta de campanie.

— Ai face bine să întrebi dumneata? Nimeni nu știe unde a slujit el la jandarmerie. Pentru osteneală, iată, am adus douăzeci de coroane.

Peste două săptămâni o chemă notarul la cancelarie.

— Iată adresa. A fost împărțit din primele zile la front.

Veronica luă bucata de hârtie cu adresa și o băgă în sân. Inima-i bătea să-i spargă pieptul și-i venea

amețeală la cap. Abia ieși din cancelarie, clătinându-se.

Începu să-i scrie. Și azi, și mâine, mereu. În curând tot satul află că Veronica-i trimite scrisori jandarmului. Dar nici Ilie Rău, nici poștărița, o zgripturoaică bătrână cu nasul cât un ardei, nici primarul, nici notarul nu știau să-i fi venit vreun răspuns de la Dumitru Bogdan.

«Asta e mai turbată ca femeile mele», își zise Gligor Albu, după ce se încredință, chiar de la poștăriță, că Veronica-i scria mereu. Văzu chiar o carte poștală de-a Veronicăi, cu adresa jandarmului, cu numărul poștei de campanie. De când o căuta Catarina lui! Dar Gligor nici nu se gândi să i-o spună fetei. Las' să turbe cățeaua, nu fata lui!

Când Catarina înțelese, în aceeași zi, și de la o vecină, și de la Ilie Rău, că Veronica-i scrie lui Dumitru, i se făcu rău, și două zile nu se putu ridica din pat.

Iată, potrivnica-i aflate adresa! Poate i-a trimis-o el! Poate o aflate ea, cine știe cu câtă alergare și cheltuială! Îl iubea mai mult decât dânsa? Dar Ilie Rău se jură pe toți sfinții că Veronica n-a primit adresa de la jandarm și că, deși-i scrie, pân-acum nu i-a venit nici un răspuns.

Când se ridică din boală, se hotărî să o întâlnească pe dușmană. Câteva zile în șir o pândi, dar nu o putu întâlni pe uliță. Se hotărî să-i intre în ogradă.

Era spre seară, și Veronica tăia, în tindă, pe-un scăunel, bostani la porci, să-i fiarbă în căldarea ce atârna învălită în flăcările de pe vatră.

Catarina se apropie tiptil, îi smulse din mână barda cu care tăia bostanii, apoi rămase împietrită.

Cealaltă, ținând de spaimă, se întoarse.

— Arată-mi și mie! şuieră ca un șarpe Catarina.

— Ce să-ți arăt?

— Scrisorile de la el!

— Ce? Ești nebună?

— Arată-mi-le! urlă ea acum, ridicând barda.

Veronica nu se clinti din loc.

— N-am scrisori de la el!

— Cutezi să spui că nu-i scrii? Că nu-i știi adresa?

— I-o știu. A aflat-o notarul, de la compania la care a slujit Dumitru în jandarmerie. Dar n-am primit nici un răspuns de la el. Parcă l-a înghițit pământul.

— Dacă l-a înghițit, tu trăbă să știi! Numai tu știi, după cum tot numai tu știi cum l-a înghițit și pe bărbatul tău.

Veronica o privi cu ochii holbați:

— Ce vrei să spui? Că mi-am omorât bărbatul?

— Ceea ce vorbește tot satul! Jură că nu te-ai ținut cu Dumitru până a trăit bărbatul tău!

Catarina rămase amenințătoare, cu barda ridicată, ca o furie. Veronica suspină greu și, întristată de moarte, răspunse fără nici un înconjur:

— Ne-am iubit, nu zic ba! A mai venit la mine și după ce s-a însurat. Dar și oamenii și tu sunteți niște nemernici și păgâni! Cum să-mi omor bărbatul? Nu era să mor și eu din aceeași mâncare? Of! Și-ar fi fost de-o mie de ori mai bine și pentru mine!

Veronica izbucni într-un plâns atât de furtunos și deznădăjduit, încât Catarinei îi căzu brațul ridicat și scăpă barda din mână. De la o vreme, printre gemete adânci, Veronica șuieră:

— Tu mi l-ai luat! Voi mi l-ați luat pe Dumitru! L-ați fermecat! Și, pe urmă, ce putea el face decât să se întoarcă la mine? Voi, blăstămaților!

Catarina simțea că se învârte lumea cu ea. Simțea marea dragoste a Veronicăi și durerea ei cumplită. Inima i se împietri, apoi și toată răscolirea firii sale. Dar un lucru înțelegea: femeia asta nu mințea! Dacă i-a spus că n-a primit nici o scrisoare, așa trebuie să fie.

— Dă-mi și mie adresa! Să încerc și eu.

Glasul îi era rugător acum.

Veronica duse mâna în sân, desfăcu dintr-o năfrămuță un petec de hârtie și i-l întinse.

Catarina îl luă cu lăcomie și porni fugind, ca și când ar fi alungat-o cineva.

Pe drum își dădu mai bine seama ce o îmblânzise și făcuse să-i cadă brațul neputincios și barda din mână: nu era durerea Veronicăi, ci pricina acelei dureri: moartea lui Dumitru! Dacă el n-a răspuns la scrisorile ei, e semn rău!

Gândul morții lui îi pustia acum sufletul; un vânt de crâncenă răutate bătea prin el. «Dacă nu-i al meu, nu e nici al ei.»

Convingerea că Veronica îl iubește mai mult ca ea, o făcu să se simtă, în drum spre casă, ca o femeie lepădată, ca o piatră din marginea drumului, ca o zdreanță. Se simțea rușinată și umilită. O durere neîncercată încă îi mușca din suflet.

Acasă nu era decât Fira. Catarina o privi ca pe o dușmană de moarte; strigoaica asta a înlesnit apropierea lui de Veronica. Niciodată nu-i venise gândul până acum. Și deodată se năpusti asupra bătrânei, o răsturnă la pământ și începu s-o bată cu pumnii și s-o calce cu picioarele.

Bătrâna își apăra ochii cu palmele, bolborosea ceva neînțeles, dar când o răzbi durerea și înțelese că nu-i glumă, se răsuci deodată ca o coardă și o răsturnă pe Catarina lângă ea. Apoi, dintr-o săritură fu în picioare și puse mâna pe securea de lângă vatră.

— Să nu mai dai, că fac moarte de om! strigă ea c-un glas ruginit, care o îngrozi pe Catarina. O îngrozi și fața schimbată a bătrânei: văzu în ea spaimile morții. Era să mă omori! Dar, mulțămită lui Dumnezeu că-s încă mai tare decât tine, lepădătura femeilor!

Catarina înlemni cu ochii holbați la ea.

— Da, lepădătură! șuieră bătrâna. Unde s-a mai pomenit ca un bărbat să-și lase bătută nevasta la o săptămână după cununie și să se întoarcă la

ibovnică? Să se întoarcă, de o sută de ori Dumitru, și tot la Veronica se va întoarce, așa să știi!

Catarina, palidă-moartă, căzu pe o laviță. Lelea Fira, ținând mereu securea la subsuoară, își adună într-o desagă câteva lucruri aduse de la ea de-acasă.

— De-acum ne despărțim. Și bun e Dumnezeu și meșter e dracu: ne vom întâlni când va veni Dumitru, să aruncăm din casă mortăciunea.

Catarina nu mai simțea nimic. Auzea cuvintele, dar nu le mai înțelegea. A rămas împietrită pe lavița aceea până sosi sluga, ori un veac? Nu-și putea da seama. Dar auzind glasul slugii în curte, simți că trăiește. Începură să i se adune gândurile și să i se pună în ordine. Întocmai ca niște furnici venind ostenite, pe drumuri răzlețe, dar toate către același mușuroi.

Ce s-a petrecut cu ea? Din ce i-a venit nebunia? Întâi, în tindă la Veronica: i-a smuls barda și a ridicat-o să izbească. Și, apoi, aici, în casă: s-a năpustit asupra bătrânei s-o omoare. Nu se mai putea îndoi; cu gândul acesta s-a aruncat asupra ei, și era gata s-o sugrume dacă nu se dovedea mai tare bătrâna.

Nu! Când a ridicat barda, nu avea gândul uciderii? Numai când s-a prăbușit asupra femeii care i-a ajutat lui Dumitru să facă din ea o femeie lepădată. Da, se simțea învinsă, zdrobită, o lepădătură, cum i-a spus și lelea Fira: a simțit și ea, și în deznădejde a voit s-o ucidă.

Își făcu încet cruce, cutremurându-se toată și dârdâind de frig: era să facă moarte de om! Ea! Catarina! E cu puțință? Sări de pe laviță, ridică zăvorul și strigă:

— A intrat dracu-n mine? și țâșni, nebună, în curte.

Sluga desjuga boii. Cărase toată ziua gunoi pe niște ogor. Vederea lui și a vitelor, cei doi dulăi aduși de Gligor, care i se gudurau la picioare, o făcură să-și vină în fire.

Se gândi că nu are încă nimic de mâncare. Trecu în tindă, ațâță focul, puse de mămaligă.

Seara, la cină, sluga întrebă:

— Dar unde-i lelea Fira?

Catarina abia acum băgă de seamă că bătrâna lipsește. Își aduse aminte de vorbele ei din urmă.

— S-a mutat de la noi. N-a mai vrut să rămână aici.

Sluga se miră:

— Dar stăpânul i-a poruncit să nu se miște de aici până la întoarcerea lui!

Femeia ridică din umeri.

— Poate știe că nu se mai întoarce!

— N-are de unde ști! A trimis cineva vreo veste?

— Mie nu, poate ei, răspunse femeia, simțind că i se deșteaptă din nou ura împotriva bătrânei.

Sluga cină în tăcere, iar la urmă zise:

— Trăbă să vorbesc eu cu ea. Dimineața voi merge s-o aduc înapoi. Eu știu porunca stăpânului.

Catarina nu răspunse.

Dar dimineața sluga se întoarse singur de la locuința lelii Fira.

— Nu mai vrea să vină, și nu-i pasă de nici o poruncă. Împielițată bătrână! Și doar nu avea cine știe cât de lucru aici.

— Nu-i nimic, o să lucrez eu și pentru ea, răspunse cu glas de stăpână Catarina.

Dușmănia împotriva bătrânei îi umplea iar inima. Să n-o mai vadă în ochi pe vrăjitoarea ceea mută! Ea l-a legat pe Dumitru de Veronica! Va munci ea în locul ei, va lucra pentru zece, dar să scape de bătrână!

Apoi, rămasă singură, se gândi: pentru ce să mai muncească dacă Dumitru e mort? Și mort trebuie să fie, dacă la atâtea scrisori ale ei — ale celeilalte — nu i-a răspuns niciodată. La o dragoste ca aceea e cu neputință să nu răspunzi câtă vreme nu putrezești subț pământ.

V

De o săptămână avea Catarina adresa lui Dumitru Bogdan și nu se putea hotărî să-i scrie. Conștiința, convingerea că Veronica îl iubea mai mult, că Dumitru și-a bătut joc de ea, îi nimiceau orice putere de voință.

Dar treceau zilele, și ea nu-l putea uita! Îl vedea mereu, frumos și voinic, singurul om pentru care bătuse inima ei, cu gândul la care tremura toată. Ce-i păsa ei că el nu o iubește? Era al ei, legat prin cununie! Și, în primele zile după cununie, n-a iubit-o?

Când își aducea aminte de mângâierile lui, se tulbura adânc. Poate a iubit-o puțin și pe ea, și la întoarcere poate va iubi-o mai mult. Cine știe? Poate avea dreptate tat'său, Gligor. Îi vor muia și lui oasele în război, va ajunge în fața morții și se va schimba! Cine știe? Poate și căteaua se va mai potoli.

Frământându-se așa cu gândurile, începu să creadă iar în bine. Ceru și sfatul mamei sale: să-i scrie, au ba? Avea acum adresa.

— De la cine?

Fata nu voi să-i spună.

— De la poștă. Îi scrie cineva din sat.

— Veronica?

Fata închină din cap.

— I-a scris ei?

— Nu. Dar adresa i-a aflat-o notarul, după câte am auzit.

Mama-sa rămase un răstimp pe gânduri.

— Cred că e mai bine să nu-i scrii. Las' să hotărască Dumnezeu între tine și ea.

Dar Catarina nu-i ascultă sfatul. Îi scrise încă în ziua aceea. Și de atunci îi scria mereu. Scrisorile ei se întâlneau la poștă cu ale Veronicai și porneau pe

același drum. Trecură însă săptămâni și luni, și răspuns nu venea la nici una.

Catarina știrici de la notar dacă într-adevăr el i-a câștigat Veronicăi adresa. Și dacă e cea bună, cea adevărată.

Notarul confirmă, dar adaose:

— Compania de jandarmi la care a slujit în vreme de pace a dat de bună seamă adresa cea bună. N-a avut nici un motiv să dea una greșită. Dar cu războiul ăsta, cum se rup și se mută mereu fronturile, se schimbă și împărțirea armatei. Poate de atunci să fi ajuns jandarmul la altă formațiune, cu altă adresă. Dar eu zic să-i scrii mereu pe adresa cunoscută. Poșta militară va ști noua adresă și va trimite scrisorile acolo. Bineînțeles, dacă va fi o poștă în toată rânduiala. Dar cu războiul ăsta, care răsuflă mereu când într-o parte de lume, când într-alta, nu cred să poată fi un serviciu de poștă regulat.

Catarina continuă să-i scrie lui Dumitru. Cine știe, poate dă Dumnezeu să-i cadă o scrisoare în mână. Tot așa credea și Veronica.

Prin martie, prin april, începură să se întoarcă în sat bolnavi și răniți de pe front, după ce înainte trecuseră prin spitale. Căpătau concedii de convalescență. Vreo doi invalizi fuseseră reformați și se întoarseră pentru totdeauna.

Cele două potrivnice îi iscodiră pe toți cei lăsați la vetre. Dar nimeni nu știa nimic de jandarm. N-a fost împărțit la regimentele și companiile la care slujiseră ei. Jandarmii nu luptă pe front. Ei sunt mai mult la spatele trupelor. Ei fac poliția pe câmpul de bătaie. Totuși, uneori, ajung și ei să se încaiere în vreo patrulă, sau când se rup fronturile, sau când cad atâția prizonieri.

Toți cei sosiți le spuneau cam același lucru.

Cu venirea răniților și bolnavilor războiul intră în inima satului. Până acum se mărginise la scrisorile ce veneau de pe front, la tablourile oficiale de la primărie cu pierderile armatei, la

detunăturile tunurilor ce se auzeau în depărtare. Dar acum, din povestirile celor întorși, războiul răsufla cu suflu de gheață în inima oamenilor. O tăcere și o tristețe grea căzură pe sat. Dacă și până acum satul uitase de jandarm și de cele două potrivnice, azi parcă lumea nici nu le mai cunoștea. Puteau să știricească în bună voie după Dumitru! Părea că ochii nu mai văd înafară, ci numai înlăuntru, răscolind temerile și durerile tuturor.

Nici de pe front, nici din garnizoane, nici din spitalele prin care au zăcut, cei întorși nu știau nimic de Dumitru Bogdan. Poate trăiește, poate-i mort, poate a căzut în prinsoare rusească!

Către sfârșitul lui aprilie, într-o sâmbătă seara, Catarina, după ce lipise podeaua tinzii — cele două odăi erau padimentate cu scânduri, — presăra nisip adus în spate de ea de la o râpă din apropiere. Intră apoi în odaia vecină, căzu pe gânduri, și lacrimile i se scurgeau încet pe obraji. Toate încercările ei să afle ceva despre bărbat fură zadarnice. Oare nu-i zadarnică și toată osteneala ei în gospodăria lui Dumitru Bogdan? Nu ar fi mai bine să se mute la părinți? Pentru ce trăiește ea singură în casa asta străină? Dacă Dumitru e mort, ce rost mai are șederea ei aici?

Se înserase de tot, și din norii de primăvară începu să mângâie mărunț, ca o burniță.

Nu aprinse lumânarea, nu se mișcă de pe scaun. Era bine așa, împietrită. Deodată auzi pași în tindă, pași apăsați, așa cum numai jandarmul pășea, pași cunoscuți de tot satul.

Inima-i sări din loc, și răsuflarea i se opri. Mai auzi pașii cunoscuți de câteva ori, apoi se făcu liniște.

Înnebunită, crăpă puțin ușa tinzii, cu inima la gură, și întrebă cu glas scăzut:

— Tu ești, Dumitre?

Dar întrebarea rămase fără răspuns și se pierdu în noapte. Își adună toate puterile, deschise mai

larg ușa și întreabă iar:

— Tu ești, Dumitre?

Nici un răspuns, numai o liniște de moarte, care o îngheță de frică. Se încleștă cu mâinile de uștiori, să nu cadă: înlemnise, nu se mai putea mișca din gura ușii. Îi veni puțin inima la loc numai când auzi câinii lătrând și glasul slugii strigând în curte:

— Nea, boală, nea!

Era un mascur blestemat, care-i tot scăpa în uliță. Îl aducea de departe.

Catarina aprinse o lumânare și ieși îngrozită în tindă. Numai cât isprăvisse cu lipitul și cu presăratul nisipului pe jos; era cu neputință să nu se cunoască urmele bocancilor, dacă a fost Dumitru.

Dar nu putu descoperi nimic. Nisipul era neatins. Numai urme de talpe goale, urmele ei, se desemnau pe nisip în două rânduri.

Și totuși ar fi jurat că au fost pașii lui Dumitru. Și un glas tainic, un sentiment nedeslușit îi spunea că bărbatul ei a intrat în tindă.

— Ai pierdut ceva? întreabă sluga deschizând ușa tinzii, văzându-și stăpâna aplecată, cu lumânarea în mână.

— N-am pierdut nimic, răspunse ea cu glasul stins. Apoi, îndreptându-se: Ascultă, Nicodime! N-ai văzut pe nimenea?

— Unde să văd?

— Prin curte.

— N-a fost nime!

— La cine au lătraii câinii?

— La boala asta de mascur, la cine să latre? Iar mi-a scos sufletul cât am alergat după el.

— Mi se pare că a umblat cineva pe aici, zise ea mai încet, și iar se uită la nisip.

— Da' cine să umble, stăpână? și sluga trecu în odaie, să cineze.

În noaptea aceea Catarina nu cuteză să se culce în casa jandarmului.

— Ascultă, Nicodime, eu am o vorbă cu părinții. Peste zi n-am vreme. Dar cum e întuneric greu și a început ploaia, o să dorm la ei în noaptea asta. Vezi să stai acasă, să te culci în păcel, în tindă.

— Da' unde să mă duc, stăpână?

Părinții rămaseră cruciți când o văzură.

— Așa târziu, și prin ploaie! Ce s-a întâmplat? Vreo veste de la Dumitru?

— Nici o veste, mamă. Dar în ia' sară mi-a fost urât să dorm singură.

— Sluga știe? întrebă Gligor.

— Cum să nu știe?!

— De! E om de credință, dar eu tot nu l-aș lăsa să-mi păzească singur casa. Câți ficiorandri de sama lui nu bat acum ulițele satului noaptea! Au ajuns ei în locul ficiorilor juni...

Mamă-sa băgă de seamă că fata e schimbată, înfricată, și, cât ce rămase singură cu ea în odaie, întrebă:

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic, răspunse Catarina. Dar mi-e frică să mai dorm singură în pustietatea aceea.

Și spre mirarea și mânia lui Gligor, fata veni să se culce acasă și în seara următoare, și în celelalte. Fu silit să se ducă el în locul ei; nu putea lăsa atâta agoniseală pe mâna slugii.

Peste câteva zile se auzi în sat că în Carpați au fost lupte grele, cu prăpăd de morți, și că rușii au trecut granița.

Catarina alergă ca o nebună să afle vești despre băătăia asta: când a fost? unde a fost?

Locul nu se putea ști: în Carpați, aproape, dacă au trecut granița. Dar se putea ști cu siguranță că lupta a început la sfârșitul săptămânii trecute, sâmbătă după-amiază. Spuneau soldații dintr-o patrulă care ajunsese până la Vârtopi.

Catarina auzi chiar din gura lor: «Sâmbăta trecută după-amiazi!». Dar sâmbătă seara ea a auzit pașii lui Dumitru în tindă! Ar fi jurat și acum că i-a cunoscut pașii!

O trecură sudori reci: în lupta aceea a căzut și Dumitru, și el a umblat atunci seara prin tindă! A fost umbra lui, de aceea nu i s-au cunoscut urmele!

În seara aceea Catarina le-a spus părinților hotărârea sa:

— Nici moartă nu mai mă întorc în casa aceea!

Ochii ei ardeau ca de boală, și în răstimpuri o scuturau fiori de friguri.

Tatăl, Gligor, părea că nu vede nimic din chinul Catarinei.

— Ba te-i mai întoarce, fătul meu, că nu poți lăsa să se aleagă nimic din casă și de toată averea! Ai vite, ai bucate, ai nutreț, ai casă plină.

Mamă-sa îi ținea parte. Dar nici ea nu înțelese ce spunea fata.

— Destul e dacă stă peste zi și își vede de treburi, zise ea. Sluga e băiat de încredere. Apoi, vei mai da și tu câte o raită pe acolo. Ce știți voi bărbații! O femeie singură, noaptea, în pustietatea unei case!

— Nici peste zi nu mai mă-ntorc, mamă, gemu fata. Nu mai calc pragul blăstămat!

Fata se ținu de cuvânt. Era palidă ca o moartă, și toată ziua se mișca dintr-un loc într-altul, fără să facă nimic, cu privirile împăienjenite, pierdute parcă în ea însăși.

Traiul în casa lui Gligor începu să se strice. Certuri izbucneau mereu între el și nevastă, între amândoi și fată. Lui Gligor îi venea greu să îngrijească de două gospodării. Dacă ar fi fost cel puțin aproape una de alta!

Catarina nu-i spuse nimic mamei sale despre pașii lui Dumitru. Nici că i-a auzit în ziua când a început marea bătălie din Carpați, când a căzut potop de om, nici despre încredințarea ei că jandarmul murise în lupta aceea. Dar din hotărârea ei nu ieși, cu toate amenințările lui Gligor. N-a mai trecut pragul casei lui Bogdan.

Mamă-sa ținea acum cu ea, iar Gligor blăstăma în gura mare întreg neamul muieresc din lume.

Într-o zi era gata să-și scarmene nevasta, când începură să tragă clopotele, să bată toba, și pârgarii satului și vreo zece jandarmi alergau de la casă la casă să dea porunci.

Se hotărâse evacuarea grabnică a satului Vârtopi: tunurile bubuiau aproape, și prin sat se iviră unități de trupe în retragere.

Rușii, după ruperea frontului, trecuseră granița în munți și se apropiau.

Evacuarea, poruncită în ceasul din urmă, nu reuși. Oamenii nu-și puteau lăsa avutul și să plece în necunoscut cu mâna goală.

Jandarmii, ajutați și de o mână de honvezi, adunară de prin curți, din grajduri, de pe uliță, vitele aflate acasă și le porniră spre miazăzi. Mai adunară o seamă de bărbați și de femei, dintre cei care nu se grăbiseră să se ascundă prin pivnițe, prin podul caselor și al șoproanelor, cum făcuseră cei mai mulți, până va trece urgia.

Unii dintre cei duși de jandarmi și armată scăpară pe drum, după ce se înnoptă, și se întoarseră în sat. Vreo câțiva înși aduceau și vitele.

Dar ceea ce nu putură face jandarmii și honvezii isprăvi spaima în dup-amiaza zilei următoare: satul a început să fie bombardat, și larma războiului ajunse la marginea lui. Cine putu, scăpă cu fuga. Mulți se ascunseră în pivnițe, alții luară drumul codrului.

Vreme de trei zile satul trecu de patru ori la ruși și tot de atâtea ori a fost recucerit de trupele austriace. Pe urmă focul s-a potolit. Fără să fie bătuți, se spunea, rușii s-au retras nu numai din Vârtopi, ci din toate satele de la poalele munților. S-au retras pe vechea linie din Carpați.

Oamenii începură să iasă din ascunzișuri, să vină din păduri, să se întoarcă din evacuare.

Tunurile n-au bătut multă vreme peste sat. Au fost mai mult lupte la baionetă, după pregătirea artileriei. Totuși, multe case din Vârtopi, șuri, grajduri, au fost dărâmate sau aprinse.

Casa lui Dumitru Bogdan, din inima satului, lângă drumul principal, rămăsese fără acoperiș, numai cu pereții și tavanul.

Păgubașii se priveau înfricați, se jeleau, dar încă în aceeași zi se apucară să repare ce se mai putea.

Șura, grajdul lui Gligor nu fuseseră atinse. Nici casa și acareturile văduvei lui Ion Roșu. În jur fusesse pârjol.

Socrul lui Dumitru Bogdan se duse singur la locuința acestuia, cercetă casa, șoproanele, grajdul. Erau stricăciuni la toate, dar nu ca la casă. Intră în camerele de unde nici un lucru nu fusesse clintit de când se mutase Catarina la părinți. Tavanul nu era spart, dar geamurile curseseră toate în țandări.

Întors acasă, zise supărat:

— Nu mai avem încătrău! Trăbă să mutăm toată gospodăria la noi. Câteva repărături s-ar putea face la grajd, la șoproane. Dar casa trăbă acoperită din nou, și e nevoie de întreg scaunul coperișului. Cheltuială mare pe scumpetea asta! Și-apoi, cine știe dacă peste o săptămână, ori poate o lună, nu ne bate tunul iar? Că războiul ăsta, după cât se vede, pe cât merge înainte, pe atât dă și îndărăpt.

Femeia fu de aceeași părere, iar Catarina mulțami în gând lui Dumnezeu că a scăpat de a mai trece pragul acelei case. Ea vedea un blăstăm și în faptul că tunul nimerise drept în casa lui Dumitru, iar alte case din apropiere rămăseseră neatinse.

Astfel, în loc de învrăjbire, în casa lui Gligor Albu din Vârtopi se sălășlui pacea și buna înțelegere.

Întreaga gospodărie a lui Dumitru Bogdan fu mutată la Gligor: și mobila din casă, și vitele, și bucatele, și nutrețul, căci și în casă, și în grajd, și în curte, era lărgământ destul pentru a mai încăpea o gospodărie cuprinsă.

O dată cu avutul din vatra Bogdăneștilor se mută aici și sluga Nicodim. Iar cei doi dulăi dați Catarinei ajunseră iarăși la stăpânul lor dintâi.

Casa lui Dumitru rămase pustie.

VI

De vreo patru săptămâni tunul nu se mai auzea bătând. Războiul își luase drumul pe undeva prin Galiția.

Umblau întâi vești, apoi știri sigure, că în unele din satele vecine se făcuseră spitale.

Nu trecu multă vreme, și primăria din Vârtopi primi ordin să evacueze școala pentru spital. Abia se putu înfiripa unul pentru douăzeci de paturi înghesuite.

Se părea că în luptele din Carpați, de la sfârșitul lui aprilie, căzuseră mulți răniți.

În sat veniră soldați de pe la alte regimente și unități decât acelea în care slujeau vârtopenii. Mai mult de jumătate dintre ei erau totuși români.

Văduva lui Ion Roșu, Veronica, cât ținu prăpădul peste sat, locuise la părinții ei. O luaseră ei, cu puterea, acasă. Cum să rămână singură în ploaia de bombe și de gloanțe?

Dar nici acasă nu voi să se ascundă în pivniță. Mamă-sa o trăgea zadarnic, îngrozită, de mânecă.

Nu! Ei nu-i mai era frică de moarte!

Slăbise mult în vremea din urmă. Somnul ei, să fie al celor blăstămați! Se zvârcolea toată noaptea în așternut, ca pe jar. Vai de zilele ei!

Se frământa și biata mamă-sa. Știa, voia să creadă că Veronicăi nu i-a pierit somnul pentru cel mort, ci pentru cel ce poate mai era în viață. Auzise și ea toate zvonurile din sat și, deși se îngrozea, inima n-o lăsa să creadă că fată-sa și-a putut învenina bărbatul cu voia. Adevărat că nu s-a dus cu toată inima la cununia cu Ion Roșu, dar în scurtă vreme Veronica se obișnuise cu el. Traiul lor era pașnic, plin de înțelegere, gospodăria lor mergea ca pe roate când intrase în sat nenorocul fetei ei...

Se dădea cu capul de păreți. Cum n-a putut vedea ea nimica două luni?! Cum s-a putut ascunde Veronica și în fața ei, care o cunoștea mai bine ca oricine?! N-a fost jandarmul acela însuși diavolul în chip de om? Sosise în sat, necunoscut de nimeni, cu bani mulți într-o ladă. Cine era? Dar ea n-a băgat de seamă nici o schimbare la fata ei, pentru a se putea pune de-a curmezișul alunecării în prăpastie.

După ce se îndepărtă războiul și vârtopenii începură să-și vadă iar de treburile lor, văduva se întoarse la casa bărbatului.

La plecare, mamă-sa îi zise:

— Fata mea! Ai fost bună și ascultătoare totdeauna. Viu sau mort, uită-l pe cel ce ți-a nenorocit viața.

Veronica o privi cu ochi îndurerați, înconjurați de cearcăne mari, și nu răspunse. Oftă din baierile inimii și, sărutând mâna mamei sale, plecă.

Veronica simți o sfârșeală de moarte când văzu casa lui Dumitru Bogdan descoperită. Văzu în ea un semn rău. Părea o rană grozavă, cum stătea goală, în pereți, și rana aceea trecu și în inima ei. De câte ori nu se întâlnise acolo cu Dumitru!

După ce Gligor mutase întreaga gospodărie, casa rămăsese și mai pustie, și rana în inima văduvei creștea. Și pustiul căuta să pătrundă și în sufletul ei. Ea făcea opintiri mari ca să-l alunge, și, după sosirea bolnavilor în spitalul din sat, Veronica începu să învie.

Începuse să știricească iar după jandarm.

Știa că poate se va întâlni aici cu potrivnica sa, cu Catarina. Dar nu o neliniști gândul acesta. De la întâlnirea aceea din tindă, când Catarina venise după adresa lui Dumitru și ridicase asupra ei barda, din clipa în care dușmana îi spusese în față că și-a înveninat bărbatul, Catarina nu mai însemna pentru ea nimic: un lucru mort, o piatră, un gătej din drum. Nu-i mai pasă ce face, ce dreg; era moartă pentru ea!

Veronica Roșu veni cea dintâi la spital. Ea trecu de la om la om și știrici în toate chipurile, descriind și înfățișarea lui Dumitru Bogdan. Răniții erau dintr-alte ținuturi și de la regimente străine.

Totuși, unul din ei, cu o rană nevindecată în picior — o ruptură de obuz —, o tot ascultă și se tot gândi. După descrierea amănunțită a Veronicăi — îi arătase și cum îi sună glasul —, se bătu cu palma peste frunte, se ridică într-un cot și zise:

— El este! îmi aduc aminte. El este! — Apoi tăcu deodată, se lăsă gemând pe perină și o întrebă: ți-e frate?

— Nu!

— Bărbat?

Ea clătină mută din cap.

Omul oftă.

— Atunci îți pot spune. A intrat într-un atac cu regimentul nostru. El nu se ținea de regiment, dar cu alte cete rătăcite de la unitățile lor a fost încorporat la noi. A fost o luptă grea, cu mitraliere, cu bombe de mână, cu baioneta mai pe umăr. Luptă mare, aici, în Carpați, pe la sfârșitul lui aprilie. Atunci am fost rănit și eu. Au căzut mulți în atacul acela, eu nu pot jura că a murit. Cu ochii mei nu l-am văzut căzând. Dar înapoi nu s-a mai întors, la spitalele prin care am zăcut eu n-am auzit de el. Dar am auzit că mulți, între moarte și viață, căzuți în luptele acelea, au fost duși la alte spitale, mai mari, înlăuntru în țară, unde se pot face și operații mai grele. N-am văzut cu ochii mei decât intrarea lui în atac. Nu pot jura că a murit. Poate să fie la un spital mai mare, poate să fi căzut prizonier, poate s-a rătăcit la alte trupe în retragere.

Veronica porni cu capul frânt în piept. Nu se putea gândi la nimic. Ci rana din trup o simți acum mai adâncă, și pustiul din suflet mai mare.

În vremea asta Catarina cercetă și ea spitalul, și, întrebând din om în om, ajunsese la același izvor.

— Ești sora lui?

— Nu! E bărbatul meu!

Rănitul cel străin era să-i spună: „a mai întrebat cineva despre el”, dar se răzgândi și zise:

— Poate să fie acela pe care l-am cunoscut. Nu era din regimentul meu.

— Nu slujise înainte la jandarmi?

— Ba parcă spusese odată!

— El e! zise nevasta, sfârșită.

— Poate că-i el, poate c-a fost altul! Hei! câți oameni nu seamănă și câți n-au slujit în jandarmerie!

Catarina știrici amănunțit despre lupta aceea: voia să știe luna, ziua, ceasul. Omul își aducea cu greu aminte. Dar, în sfârșit, tot a putut hotărî ziua:

— Era într-o sâmbătă după-amiazi; se însăra. Va fi fost pe la sfârșitul lui aprilie.

— El este! țipă femeia. A murit în lupta aceea!

— Nu se poate ști, leliță! Poate-i rănit prin vrun spital mai mare; poate-i prizonier la ruși. Că mulți au căzut prizonieri în lupta aceea.

— A murit! A murit! oftă Catarina. Am avut sămne în sara aceea. Toate se potrivesc!

— După sămne să nu te iei, leliță! Hei! câte sămne înșălătoare nu s-au dovedit în război! Am cunoscut destui care se lăudau cu visări ori cu sămne că vor scăpa de moarte, și au fost curățați de mitraliere.

— Sămnele mele nu m-au mințit niciodată! Iar inima încă îmi spune!

Își duse mâna la ochi. Lacrimile o podidiră. Și ieși din sală fără a se gândi să-i mai spună o vorbă rănitului.

Rănitul se întreba în sufletul lui: „Care l-a iubit mai mult? Nevasta, sau cealaltă?” și gândindu-se la viața lui, la femeia de acasă, o amărăciune ca fierea îi umplu ființa.

De data asta Catarinei nu-i mai rămase nici o nădejde să se înapoieze Dumitru. Murise, fără îndoială. Din deznădejdea ce-i sfâșia ființa, își

dădu seama cât de adânc îl iubește încă și acum, după toată încredințarea că el era legat de cealaltă.

Povesti acum și mamei sale cele auzite, și întâmplarea aceea de sâmbătă seara, când simțise pașii lui Dumitru.

— Hm! Acum înțăleg de ce ți-a fost frică să te mai culci în casa lui. Hm! Vezi bine, sunt sămne în viață! Unele sunt adevărate, dar altele sunt înșălătoare. Eu aş mulțămii lui Dumnezeu dacă te-ar dezlega de el și dacă ți l-ar scoate din suflet. Abia ai fost trei săptămâni măritată. Și ce măritiș! După o săptămână a început iadul și pentru tine, și pentru noi!

Bătrâna tăcu, părând că vrea să-și adune gândurile.

Catarina oftă.

— Aș vrea să dăm un parastas pentru odihna lui. Oricum, mi-a fost bărbat, am fost cununată cu el. Și începu a plânge.

— Pe sămne și pe bănuieli nu se poate sluji parastas, fata mea. Ar fi păcat. Nici popa nu l-ar sluji. Dar ascultă ce vreau să-ți spun! Am făcut mare păcat că ne-am legat de un om necunoscut. Mai greu am greșit eu decât tine. Tu l-ai iubit, știu eu. Care fată din sat nu s-ar fi îndrăgostit de el? Dar eu trebuia să nu gândesc și să judec ca tatăl tău; să nu te lăsăm să te arunci în brațele unui necunoscut, de-ar fi fost frumos ca un arhanghel! Dar mie îmi luase Dumnezeu mințile.

Mama se opri, se uită pe la icoane, își făcu cruce. Fata plângea înainte, potolit.

— ...Acum iată ce spun eu: Nu știu dacă e viu sau mort. Dumnezeu știe! Tu trăbă să te liniștești și să aștepți. Dacă nu mai vine, e sămn că e mai bine așa. Dacă se-ntoarce, e sămn că Dumnezeu i-a schimbat sufletul. Pentru că, iată, nu ți-am spus până acum: nu mai poți trăi cu el dacă nu se lasă de viața lui blăstămată. Te vei despărți de el, cu lege, fără lege! Nu te putem lăsa, fată tânără, să fii de răsul lumii și să-ți pierzi sufletul.

Catarina se gândea: „A învățat de la tata! Dar acum e prea târziu! Ce am fost înainte de cununie nu voi mai fi cât e lumea!”

Și plânsul o năpădi cu putere.

— O viață stricată nimeni n-o mai drege, mamă dragă! suspină ea. Nu-ți mai face muștrări! Vinovată sunt eu și dragostea mea...

La vreo trei săptămâni de când cele două potrivnice auziseră de la rănitul din spital vești despre Dumitru — era pe la mijlocul lui august acum —, prin sat, prin Vârtopi, începu să umble, apoi să crească un zvon: cică prin casa cea părăsită și pustie, fără acoperiș, a jandarmului, ar umbla cineva noaptea!

După ce Gligor mutase la el întreaga gospodărie din vatra Bogdăneștilor, la vreo săptămână se gândi că poate tot n-ar fi rău să ducă pe unul din cei doi dulăi îndărăt, să-l lege sub șopron: tot n-ar fi casa așa de părăsită. Răufăcătorii n-ar îndrăzni să intre. Un om de nimic ar putea desface gardurile ori șoproanele.

Din casă nu se mai putea fura nimic, rămăseseră pereții goi. Gligor nici nu se gândise să înlocuiască geamurile sparte, ci bătuse ferestrele cu niște scânduri vechi, să nu poată intra câinii. Peste zi adeseori se apropiau copii și se uitau prin crăpăturile dintre scânduri, să vadă ce-i în casa pustie.

Gligor duse câinele, îl legă sub șopron, îi dădu de mâncare. Dar după trei nopți trebui să-l dezlege și să-l aducă acasă: vecinii nu mai puteau dormi de urletele lui.

Când ieși zvonul că umblă cineva noaptea prin casa jandarmului, vecinii se gândiră numaidecât la urletele câinelui. Dar tot ei își ziseră: „Cum să nu urle într-o ogradă părăsită, lângă o casă pustie?”

De zvon auzi și Gligor. „Da, își zise el, se vede că tot mai sunt oameni care cred că în casă au rămas cine știe ce bunătăți. Poate chiar lada cu bani a jandarmului.”

El făcu totuși cercetări. Nici o scândură din cele bătute în ferestre nu lipsea, iar lacătul era încuiat, și cheia la el. «Vorbe!» își zise Gligor și se liniști.

Zvonul creștea însă mereu. Se spuneau cu numele bărbați și femei care au văzut ceva mișcând, fie în casă, fie tupilat pe lângă pereți, pe sub streșină. Nu treceau trei-patru zile, și altul văzuse aceeași arătare. Însă nimeni nu putea spune dacă-i bărbat sau femeie.

Catarina, deși nu se prea mișca din casa părinților, auzi și ea. Ținea cu aceia care întăreau că arătarea e bărbat, nu femeie.

— E umbra lui Dumitru, mamă! Să punem un parastas pentru odihna sufletului său. E păcat să nu punem.

— Tot la el ți-e gândul și acum! zise bătrâna supărată. Păcat e să nu poți uita un om nelegiuit!

Catarina nu răspunse. Dar își puse în gând să păzească într-o noapte lângă casa părăsită. Ea cunoștea pașii lui Dumitru...

Se îngrozi de hotărârea ce-și luase, și nopți de-a rândul nu cuteză.

Dar într-o noapte cu lună plină își luă inima-n dinți, ieși tiptil din casa lor și porni spre vatra Bogdăneștilor. Nu era pui de om pe uliță, și inima-i bătea s-o sugrume. Luase în mână un par, să se apere de câini. Dar nici un câine n-o simți, și ea se strecură în curtea bărbatului său.

Se apropie de casă cu pași de pisică. Începu să se strecoare de la o fereastră la alta. Printre scânduri erau deschizături prin care putea intra pumnul. Gligor, mereu cruțător, le bătuse largi. Luna plină bătea prin acele deschizături.

Catarina cerceta prin toate deschizăturile dintre scânduri, la toate cele patru ferestre. Nu vedea, nu auzea nimic. Începu din nou, și, când se uită prin luminișul de la fereastra a doua dinspre curte, într-un ungher i se păru că vede mișcându-se o umbră de femeie. O rază de lună căzu asupra chipului, și

Catarina, dând un țipăt, începu să alerge ca nebună.

Când va fi ajuns la drumul jumătate către casă, se opri deodată și-și zise: „Era Veronica! Pentru ce alerg ca o nebună? Pentru ce m-am îngrozit? Ea nu-i moartă, să-i văd umbra! Ce caută ea aici?”

Și deodată tot sângele îi năvăli la cap: „Poate se întâlnește aici cu Dumitru. Poate ticălosul e cu trupele prin apropiere, și noaptea vine s-o vadă.”

Și o cuprinse un curaj sălbatic. Se întoarse din drum și, fără nici o frică, cercetă cu de-amănuntul prin deschizăturile ferestrelor. Nu mai văzu nimic. Lacătul la ușa tinzii, lacătul cunoscut de ea, era la locul lui, încuiat. Voi să-l spargă, dar nu putu. Smulse două scânduri dintr-un geam și sări în casă. Nu era nime. Nici o urmă nu putu descoperi.

Ieși pe unde intrase, căută o piatră, bătu scândurile la loc și porni către casă, cu sudori reci pe tot trupul, în lătratul turbat al câinilor. Larma ce făcu desfăcând și bătând la loc scândurile îi deștepta pe cei din vecini, iar lătratul acestora deșteptă și înfurie pe alții.

Catarinei nu-i păsa de nimic. Era sigură că văzuse pe Veronica. Pentru ce venea ea acolo dacă nu să se întâlnească cu jandarmul? El, dacă-i încă în viață și dacă-i prin apropiere, la Veronica avea să vină, nu la ea!

Părinții nu o simțiră nici la plecare, nici la întoarcere.

Hărmălaia câinilor din noaptea aceea o auziseră mulți. Ba unii auziseră și cum bătea cineva în casă. O bătrână de peste drum jura că a văzut o femeie ieșind pe fereastră.

— O femeie a fost! întări și Catarina, gândindu-se la Veronica.

Gligor și încă alți oameni cercetară ferestrele și aflară în grabă scândurile scoase și bătute la loc.

Oamenii clătinară din cap, și zvonul cu arătarea din casa părăsită prinse aripi noi.

Catarina mai veni trei nopți în șir, dar nu mai văzu nimic. Totuși, ea spunea în gura mare, cui voia s-o asculte, că în casa părăsită umblă o femeie. Nu cuteză să spună că văzuse pe Veronica... Dar dacă fusese ea, pentru ce nu se mai arată? S-a dus Dumitru de prin împrejurimi? După o vreme, Catarina se îngrozi din nou: văzuse ea bine în noaptea aceea? Se mișcase o umbră! Dar era o femeie? Fusese chiar Veronica? Bine a făcut ea c-a spus și sub jurământ oamenilor c-a văzut o femeie? Putea să fie și umbra unui bărbat, a unui soldat în manta lungă!

De atunci Catarina nu mai cuteza să iasă seara din curte: poate a fost umbra lui Dumitru!

Dar și larma din noaptea aceea, și vorbele Catarinei, și ale altor vecini, făcură ca toată lumea să înconjure, seara și mai ales noaptea, casa cea părăsită, vatra Bogdăneștilor din Vârtopi.

Un singur suflet din sat nu crezu în toate zvonurile cu arătarea din casa lui Dumitru: văduva lui Ion Roșu, Veronica. Și doar numai două gospodării o despărteau de casa blestemată. Și când i se spunea de ce vorbește satul, ridica din umeri.

— Prostii! zicea dânsa.

Dar inima îi sângera: ca și în primăvară, și acum același nume de om, ei atât de scump, făcea vâlvă în sat! El și casa lui, tot ce era în legătură cu ființa lui!

Pentru ce nu-l lasă lumea odată în pace? E în război, e poate rănit greu, ori poate mort. De ce nu-l uită oamenii, de ce nu-l lasă în pace? Iată, acum vor să-i vadă umbra! Poate nici nu e încă mort, și lumea vrea să facă din el strigoi și să-l pună stafie la vatra Bogdăneștilor. Ce păcate! Ce nemernicie!

Veronica singură știa că nici o umbră nu umblă în casa lui Dumitru. Că nu-i nici un lucru necurat. Că numai osânda unei dragoste fără hotar și fără noroc își lasă urmele pe aici, sângărând și

lăcrimând, o suferința mută și mistuitoare. Dacă cineva ar fi voit să se încredințeze de acest adevăr, era de-ajuns s-o privească pe Veronica. Cât de mult îmbătrânise în vremea din urmă!

VII

Într-o dimineață de septembrie, Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura strâmbă, intră, ca de obicei, la închinăciune, în crăsmă. Mai erau înăuntru câțiva rumâni, grăbiți pentru aceeași slujbă.

Ilie Rău dădu bună-dimineața, se uită, clipind din ochii lui mici, la oameni, și după ce înghiți o dată din sticluta ce o puse crâșmarul pe laviță, își șterse mustățile albe, cănite de pipă, și zise sentențios:

— Azi-noapte l-am văzut pe jandarm!

— Ce? Ai văzut și dumneata umbra? Ai văzut și dumneata stafie? Și crâșmarul, înalt și slab, întrebând, se apleca de după tarabă ca un arc. Apoi, îndreptându-și trupul: Dumneata, om bătrân, moș Ilie, crezi și dumneata în prostii? Crezi în stafie?

Rumânii din crăsmă își ciuliră urechea.

— Da' nu cred, jupâne, în nici o stafie! Eu am spus că l-am văzut pe jandarm, pe Dumitru Bogdan, nu umbra lui.

— Asta nu se poate... intrară în vorbă oamenii de la masa vecină. Dacă e chiar el, s-ar fi auzit în sat, cum s-aude într-un ceas de toți cei care vin în concedii.

— Adevărat că acum vin destui în concediu, dintre cei care au zăcut prin spitale. Poate să fi văzut bine moș Ilie, zise un rumân din grup. Poate a sosit chiar în noaptea asta. De unde să se fi și auzit în sat?

— Unde l-ai văzut, moș Ilie?

— În curtea lui. Se uita a pagubă la pustietate. Drept e că, deși era luna plină, abia l-am cunoscut. Poartă barbă mare și pare slăbit rău, ca după o boală îndelungată.

— Povești de-ale dumitale! N-ai văzut dumneata nimic! zise înfricat crâșmarul. Dacă era

el, nu rămânea în curte, s-ar fi dus mai întâi la nevastă, sau la cealaltă...

— În zadar m-aș jura pe cruce, că dumneata, jupâne, tot nu m-ai crede! Nu numai l-am văzut, dar i-am dat și bună-sara, agrăindu-l pe nume. El a întors capul și a răspuns. Cu fața în lună l-am văzut și mai bine. Are o rană adâncă de-a curmezișul frunții. Se părea că nici nu-i vindecată bine.

Vorba lui Ilie Rău se lăți într-o clipă în sat. Femei, bărbați îl opreau mereu.

— N-a fost stafia lui, moș Ilie? Poate asta s-a mai arătat în casă și în nopțile de mai nainte. Poate despre ea întăreau oamenii care au văzut că-i bărbat.

— L-ai văzut! Dar ce făcea în curte? A intrat în casă?

— Ți s-a năzărit, moș Ilie! Iată că până acum nici nevastă-sa, Catarina, nici cealaltă, nu știu nimic!

— Ce concediu va mai fi și ăsta, să vii în sat și să nu-ți vezi nici nevasta, nici ibovnica? Să treci noaptea prin curte, să te uiți la pustietate și să te înghită apoi pământul?

Ilie Rău nu avu pace toată ziua. Se înfură și suduia pe cei ce nu-l credeau.

— Dar ce, mă, sunt eu muiere să văd vedenii și arătări? N-am fost față bisericească și nu știu destule rugăciuni pentru alungarea celui necurat?

Catarina auzi și ea vestea, de dimineață, și toată ziua stătu pe jar, arșă de friguri, așteptând să-i pice bărbatul în casă. Nu pentru că ar fi crezut cu tărie în vorba lui Ilie Rău! Puțină nădejde, slabă, nici cât un fir de ață, mai avea că Dumitru ar mai putea fi în viață! Apoi, mai era încredințată că ceea ce a văzut Ilie, dacă a văzut într-adevăr, și nu mințea omul, n-a putut fi decât femeie, aceea pe care o văzuse și ea: Veronica. Cine știe ce păcate or fi dus-o pe locurile unde a greșit odată, ca și atunci când a văzut-o ea... Dar a văzut ea bine atunci? Și

iar se gândi, înspăimântată ca și atunci: „Nu putea fi și o umbră de bărbat în manta lungă?”. Ea așteptă, totuși, arșă de friguri, ziua întreagă în casă. Nu cuteză să iasă pe uliță.

Nimeni nu l-a văzut pe jandarm până la înnoptare.

Gligor cercetă cu de-amănuntul curtea, casa. Nu descoperi nici o urmă. Lacătul era încuiat, neatins. Nici o scândură din cele bătute în ferestre nu fusese mișcată de la locul ei. «O fi fost beat ticălosul ăla de bătrân în noaptea trecută», își zise el. Și trecu pe la crâșmă, să întrebe pe ce vreme a plecat Ilie Rău acasă noaptea trecută.

— Va fi fost pe la unsprezece, zise crâșmarul.

— Iac-un om beat, cu mintea tulburată, aprinde iar satul.

— Așa am gândit și eu, nene Gligor. Ce se mai uită oamenii la gura unui om ca Ilie Rău!

Gligor Albu era supărat că porniseră iarăși zvonurile despre casa părăsită. El avea încă planuri mari cu casa și gospodăria asta. Și iată cum i se face nume rău! Ce ticăloși sunt oamenii!

Într-adevăr, în noaptea ce cobora, ulițele satului ajunseră pustii mai degrabă decât de obicei. De cum se înseră, nimeni nu mai trecu pe lângă vatra Bogdăneștilor. Dar poate oamenii se aciuseră în case mai devreme și pentru zvonul ce se lățise dup-amiază încă. Se spunea că iar o să fie bătaie peste sat, și Dumnezeu știe ce va mai fi.

Ziua întreagă nimeni nu o văzuse pe văduva lui Ion Roșu, pe Veronica. Și, ciudat lucru, nimeni nu se mira în sat cum de vorba lui Ilie Rău nu a scos-o și pe ea pe uliță, între oameni.

Veronica Roșu nu se mișcă toată ziua din casă, pentru că dis-de-dimineață află în tindă, vârat pe sub ușă, un semn cunoscut, un petec de hârtie, și pe el, trasă cu creionul, o cruce. Asta însemna că noaptea viitoare se vor întâlni, ea și Dumitru, în casa lui. Când se întâlneau în grădină, pe bucățica de hârtie era o singură linie.

Veronica ridică semnul, îl privi un răstimp, apoi se clătină și, pierzându-și cunoștința, căzu.

Când se trezi, soarele era sus pe cer. Nu-și putu da seama ce se întâmplase cu ea, până ce nu văzu iar hârtiuța ce-i căzuse din mână.

Intră în casă și căzu, ruptă de slăbiciune, pe o laviță. Privea neclintit în peretele din față. Gândurile nu voiau să pornească, capul și-l simțea gol, ca un bostan din care ai scos miezul.

De la o vreme ochii i se opriră pe icoane, și începu să învie. Își amintea cum, de săptămâni, se roagă, bate mătănii, postește și ajunează. Pentru ce le făcea toate acestea? O rază de lumină îi străluci în priviri: pentru el! Pentru viața și întoarcerea lui, de când rănitul acela din spital îi spusese că poate Dumitru a fost acela pe care îl cunoscuse.

De atunci începuse postul și rugăciunile.

Tot privind icoanele, cu raza aceea de lumină în ochi, Veronica simți o undă de căldură la inimă. Dumnezeu i-a ascultat rugăciunile și i-a primit canonul. Dumitru e viu și a venit la ea.

De când începuse canonul, jandarmul nu mai pierise din închipuirea ei. Îl simțea atât de aproape! Retrăia clipele petrecute împreună. Le retrăia cu atâta intensitate, încât, din când în când, trebuia să meargă să vadă, să pipăie locurile pe unde se întâlnea cu Dumitru: nukul cel bătrân din grădină, otava din șura lui Dumitru, casa Bogdăneștilor. Avea o cheie de la lacăt, din vremurile cele bune.

Catarina nu se înșelase: pe Veronica o văzuse atunci, prin luminișul scândurilor de la ferestre, în casa jandarmului. Nu se înșelaseră nici alții, care văzuseră o umbră umblând prin casa cea părăsită.

Veronica era!

Adevărat era că Veronica de acum nu mai era decât umbra celei de demult. Se topea văzând cu ochii. Amintirile traiului ei cu Dumitru o mistuiau și o purtau, ca pe o rătăcită, prin locurile întâlnirilor cu jandarmul. În sufletul ei nu ardea

decât iubirea. Ardea cu deznădejde, cu ultimele flăcări parcă, și cu atât era mai mistuitoare.

Cu hârtiuța strânsă în pumn, cu cheița de la lacăt în mână, la vremea știută de mai demult, Veronica se strecură în casa lui Dumitru Bogdan. Ea singură nu știa nimic de vorba lui Ilie Rău, nici de teama cea nouă că iar o să fie bătaie peste sat. În noaptea asta neagră, cu nori grei, în care satul Vârtopi, încărcat de temeri, parcă nu mai respira, Veronica îl aștepta pe Dumitru Bogdan.

O fi trecut un ceas, un veac... până auzi pașii cunoscuți în tindă?

Sări de pe laviță și-i deschise ușa.

— Mitre! strigă ea, cu un răcnet de animal înjunghiat.

— Psst! Vorbește-ncet! Nu vreau să ne audă nime! Nu vreau să știe nime!

Dar până vorbi el, femeia îi și sări de grumaz și-l înlănțui cu brațele.

— Mitre, inima mea!

În întuneric numai ochii lui arzători îi vedea bine: luminau fosforescent, nefiresc, ca niște ochi de fiară.

Veronica îl cunoscuse prin pipăit. Barba mare, aspră, o înfioră când o atinse cu obrazul.

— Ți-ai lăsat barbă! ce grozăvie!

— Mi-a crescut ca o buruiană rea.

Tot pipăindu-i fața, simți tăietura adâncă din frunte, dădu un țipăt și-și desfăcu brațele. O fulgeră un gând de spaimă: „Nu e Dumitru!” Dar nu era glasul lui? Mai aspru, mai ruginit, dar glas dulce n-a avut niciodată! Și, apoi, cine altul știa semnul întâlnirilor?

— Mitre! gemu ea și voi să-l înlănțuie din nou cu brațele.

Dar bărbatul o respinse. Ea, fără să bage de seamă, strigă din nou:

— Mitre! în sfârșit, ai venit! De când te aștept! De câte ori te-am așteptat chiar aici!

Și iar voi să-l înlănțuie cu brațele.

Dar omul o respinse din nou și-i zise cu glasul poruncitor de altădată:

— Nu striga! Nu vreau să știe nime că sunt aici. Sunt dezertor. Mă caută patrulele!

— Vai de mine!

— M-au dus din nou pe front. Abia am ieșit din spital.

Îi căută mâna prin întuneric și i-o duse la frunte.

— Simți tăietura? Mi-au crăpat capul în atacul acela. Camarazii mi-au spus că am stat între moarte și viață zece zile. Dar ei mint!

Veronica nu văzu, dar parcă-i simți prin întuneric rânjetul rău când spunea vorbele din urmă.

— De ce să mintă? întrebă ea cu sufletul la gură, uitând cu totul că bărbatul îi respinsese îmbrățișarea.

— Mint, pentru că eu atunci n-am fost între moarte și viață, ci am murit. M-au deșteptat doctorii din morți.

Femeia simți că omul vorbește îngrozit.

— Dumitre, vino-ți în fire!

— Eu știu că am murit în sâmbăta aceea, după-amiază, pe la sfârșitul lui aprilie.

Carnea începu să se încrânceneze pe Veronica.

— Dumitre, vorbești aiurea! Ești bolnav? Rana nu ți s-a vindecat încă?

— Vorbesc ce știu! După ce am murit, am venit acasă și am intrat în tindă. Aveam de lucru cu tine.

Femeia se dete un pas înapoi, îngrozită.

— Aveam să-ți vorbesc, și de aceea am venit acum. De, rana mă doare încă, dar ei m-au trimis din nou pe front. De aceea am desertat; nu mai puteam muri a doua oară. Și înainte de a pleca să mă ascund iar prin păduri, eu trăbă să știu adevărul. De aceea am venit, și nu pentru ce ai crezut tu la început!

Veronica simți că se sfârșește de spaimă: Dumitru era nebun. Cine știe ce rană primejdioasă avusese la cap! Și deodată se trezi în ea, în locul

ibovnicei, mama. Glasul i se încălzi, plin de înduioșare:

— Sărace Mitre! Să n-ai nici o grijă, o să te ascund eu să nu te găsească nici o patrulă. Și voi să-l mângâie pe față.

Dar jandarmul o respinse din nou.

— Nu vreau să mă ascunzi! Vreau să știu adevărul! Apoi, cu un glas șoptit, dar șuierător, continuă:

— Cine a cules bureții aceia?

Femeia scoase un țipăt și sări un pas înapoi, gata să se răstoarne pe spate.

— Bureții? oftă ea. Dar eu i-am cules, Mitre!

— Știam eu că tu i-ai cules! Dar voiam să aud din gura ta. După ce m-am însurat, la o săptămână, am venit iar la tine. Mă apucase o nebunie și nu te-am întrebat să aud din gura ta. Dar după ce am căzut rănit, poate când eram mort, mi-am adus aminte de toate. Mi-am adus aminte că la moartea lui Roșu mi-am zis: «Odată are să-mi culeagă și mie bureți veninoși!» Și, după ce te-ai întors din spital, de unde credeam că nu te vei mai întoarce, mi-a fost groază de bureți. Aș fi venit iar la tine, și tu într-o bună zi mi-ai fi dat bureți, ca și lui Ion Roșu. De aceea m-am grăbit și m-am însurat cu Catarina. Mi-era frică de bureți veninoși. Dar, după o săptămână, m-a apucat nebunia și am uitat de ei. Scăparea mea a fost că a început războiul.

Veronica îl asculta îngrozită: Era în toate mințile? Era nebun? Nu mai știa ce să creadă!

— Mitre! strigă ea ca înjunghiată. Cum poți vorbi așa? Cum te rabdă inima? Am știut eu că-s veninoși? Nu era să mor și eu? Of! De-aș fi murit atunci!

— După ce am fugit de pe front, m-am ascuns prin păduri. Ce de bureți, Veronica! Și albi, și galbeni, și vineți, și roșii... Mereu mă întrebam: «De care i-a dat lui Roșu? De care îmi va da și mie odată?» Iată pentru ce am venit: să-mi spui adevărul, să mă păzesc!

Femeia nu mai putu răbda. I se ridica din suflet o dușmănie ucigașă. Îl întrebă cu glas sugrumat:

— Mitre, ești tu nebun sau treaz?

Deodată jandarmul făcu un pas hotărât către ea, o prinse de un braț ca în clește de fier și-i spuse cu glasul lui firesc, cunoscut, cum îi vorbea când era mânios:

— Sunt în toate mințile, nu-ți fie frică.

— Și crezi că l-am înveninat anume?

— Cred!

În loc de orice răspuns, Veronica îl scuipe în față.

— Jandarm ticălos! șuieră ea, și-l palmui peste amândoi obraji.

Pe-o clipă luna ieși din nori, și o dungă de lumină căzu printre scânduri drept pe chipul lui Dumitru: rânjea îngrozitor în barba încâlcită. Era el? Era umbra lui?

Înnebunită, țipând, Veronica țâșni afară, trântind ușile după ea. Sări garduri prin grădini. În urma ei câinii lătrau înveninați. Iătrară până târziu. Câțiva rumâni ieșiră în capul gol în curți. Vreo doi văzură pe cineva sărind gardurile, la o strălucire trecătoare de lună. Apoi nu mai văzură nimic. Întreaga hărmălaie a câinilor fusese în jurul casei jandarmului. De la o vreme se mai auzea în noapte un singur câine urlând.

Dimineața urla și satul. Nu mai erau vorbe, nu mai erau povești. Lacătul de la ușa tinzii fu găsit descuiat. Fu chemat în grabă Gligor, și el intră, urmat de patru oameni.

Pe jos, în nisipul tinzii, erau urme de bocanci militari, urmele cuielor din talpă. Erau și urme de talpe mici goale, talpe femeiești. Dar în odaia deșartă nu putură afla decât câteva frunze uscate, prinse-n tină, căzute de pe călcâiul unui bocanc. Se vedea urma unui sfert de potcoavă.

— Hm! Făcu Gligor, și-l străbătu un fior de gheață. Era întâia oară când îl mișca și pe el toată povestea asta încâlcită cu stafia de la vatra

Bogdăneștilor. Hm!... făcu el iarăși, privind la cei patru rumâni. Aici n-a fost nici o stafie. A fost un om. Și încă cineva cu bocanci militari, deci un soldat. Și a mai fost, după cum vedeți, și o femeie! Stafiele nu lasă urme de bocanci, nici de talpe goale în nisip.

Oamenii se priviră tuspatru și avură același gând: jandarmul și Veronica.

Gligor se gândi să astupe urmele, să nu le vadă și Catarina. Dar își zise că adevărul nu mai poate fi acoperit. Vor spune cei patru rumâni.

— Vedeți, măi, zise unul, că n-a mințit Ilie Rău când a spus că l-a văzut pe jandarm în curte?

Gligor cumpără un lacăt nou, mare, și-l puse la ușă.

«Nici lui nu i-au muiat încă oasele, nici cățeaua nu s-a potolit încă, își zise el supărat greu. Sămn că va mai ține războiul!» și oftă din baierile inimii.

Peste trei zile sosi o patrulă care-l căuta pe Dumitru Bogdan.

Îl ascultară pe Ilie Rău, pe Gligor, pe cei patru rumâni. Trebui să-i lase în casă, să vadă urmele. Trecură apoi la casa lui Ion Roșu.

Veronica nu era acolo. O aflară la locuința părinților ei. Dar nu avură cu cine vorbi; femeia zăcea în pat, scuturată de friguri și aiurind.

Patrula răscoli tot în gospodăria părinților ei, ca și acasă la Gligor, în gospodăria părăsită, la casa lui Ion Roșu. Căutară și prin alte case și șuri, până seara. Nu aflară nimic. Seara, soldații plecară mai departe.

Auzi și Catarina de tot ce s-a vorbit prin sat. Dar nu s-a dus să vadă urmele. Nu voia să creadă: dacă Dumitru trăiește cu adevărat și, venind în sat, a ținut s-o vadă numai pe cealaltă, însemna că ea era mai puțin și decât o femeie lepădată, decât o zdreanță!

Și nu mai avea puteri să sufere și umilința asta. De aceea Catarina se lega cu nădejde de părerea care până la urmă rămase biruitoare în sat: n-a fost

jandarmul, ci numai stafia lui. Altfel, pentru ce ar fi înnebunit de atunci Veronica? Urme de bocanci, urme de cuie au putut lăsa fără să bage de seamă și cei patru rumâni care intraseră în casa cu Gligor.

Ciudat lucru. Nici chiar venirea patrului care-I căuta pe jandarm nu putu scoate din credința celor mai mulți că prin casa cea părăsită a umblat o stafie, nu un om viu! După întâmplarea din urmă, mulți erau gata să jure că iar s-arată stafia.

VIII

Din noaptea întâlnirii cu jandarmul, Veronica Roșu, văduva, căzu la pat, bolnavă greu. Mai mult de-o lună se zbătu fără cunoștință, arsă de febră, între viață și moarte.

Aiurea mereu, când nu era adormită în somn greu ca moartea. Se certa mereu cu Dumitru și uneori scuipa scârbită după ființa pe care numai ea o vedea.

— Cum să-mi otrăvesc bărbatul cu voia, când era să mor și eu? Ești nebun! Ești nebun! Ești nebun! striga scăldată în sudori, cu ochii închiși.

Alteori striga tare, cu ochii deschiși:

— Nu ești Mitru, ești numai umbra lui!

Muierile care veneau s-o vadă spuseră că ori e holeră, ori lingoare. Dacă s-a întâlnit într-adevăr cu jandarmul, a putut să ia de la el una din boale. Cei întorși bolnavi acasă, cei din spital, spuneau demult că în Galiția mulți oameni s-au îmbolnăvit de tifos ori de holeră.

Mamă-sa aduse și pe un doctor dintr-un sat vecin. N-avea bani să o poată duce la spitalul din Sighet. Era prea departe. Și cum ar mai fi dus-o! De când o scăpaseră acolo de la moarte, mamă-sa își luase o vorbă: «Întâi Dumnezeu, apoi Sighetul».

Doctorul nu putu descoperi semnele nici uneia din cele două boli. Lăsă să-i pună apă rece și să nu mănânce decât lapte.

De mâncat, nici până acum nu sorbise decât lapte cu lingura, dat de mamă-sa.

Vecinele, femeile, începură cu descântece, cu slujbe, cu masluri. Masluri cu un preot, cu trei, cu șapte. O mătușă coborî până departe în țara Făgărașului, unde se spunea că este un pascălier care descoperă leacul la orice boală, deschizând o carte, și dă slujbe care te scoală din morți. O

țigancă bătrână îndemnă să i se facă slujba argariului celui mare.

Buruieni de leac fură aduse când de o bătrână, când de alta, și descântătoare veniră din sate îndepărtate, și de la șes, și din creierii munților.

Nu fură de nici un folos nici rugăciunile, nici descântecele, nici buruienile de leac. Veronica aiurea mereu și se certa înveninat cu jandarmul.

Când văzură că boala nu mai trece, nu mai slăbește, femeile lecuitoare se împărțiră în două tabere.

Unele traseră încheierea că Veronica, în noaptea aceea blestemată, nu s-a întâlnit cu jandarmul, ci cu stafia lui. De aici i-a venit boala asta fără leac: s-a atins de cineva de pe celălalt tărâm. Și nimeni nu poate să se atingă de umbra unui mort decât prin puterea și mijlocirea necuratului. Cine știe dacă Veronica, pentru a vedea pe jandarm, nu s-a vândut diavolului! Iar cine cade într-un asemenea păcat de moarte, nu mai are leac în lumea asta și nici mântuire în cealaltă.

Altele începură să întărească din nou că Veronica și-a înveninat bărbatul. Nu vrea să mărturisească, și de aceea se chinuie așa de cumplit. Nu vrea să-și ușureze sufletul.

E de mirare cum se întoarseră unele din femei la părerea asta, pentru că Veronica, în aiurările ei, niciodată nu-l certa și nu-l scuipa pe Ion Roșu, ci numai pe jandarm. Și mereu se jura că nu-i vinovată pentru moartea bărbatului.

Grupul acesta de femei se încăpățâna să creadă că Veronica s-a întâlnit într-adevăr cu jandarmul, nu cu umbra lui, și că acela i-a cerut să-i spună tot adevărul despre moartea lui Ion Roșu, pentru a vedea dacă se poate căsători cu ea sau nu. Toată lumea văzuse încă înainte de război că n-a avut nici un înțeles cununia lui cu Catarina, și că se va desface.

Amândouă grupurile de femei, lecuitoare și milostive, avură aceleași izvoare de informații:

veștile din sat, boala Veronicăi, aiurările ei. Și totuși ajunseră la păreri așa de potrivnice! Dovadă că mașinăria minții omenești e deosebită de la om la om, și aceleași lucruri pot fi văzute și tâlcuite în multe feluri.

Ba, ținând boala Veronicăi îndelungat, se mai iscă și un al treilea grup de femei, care spuneau că e pedeapsa lui Dumnezeu pentru traiul ei nelegiuit. S-a înhăit ea, femeie măritată cu om de omenie, cu un necunoscut și încărcat, poate, de păcate grele. Nu arareori se întâmplă ca un jandarm să schilodească în bățai sau chiar să împuște oameni nevinovați. Apoi, câte furturi și tâlhării nu trec prin mâna lor? N-a venit jandarmul acasă cu o ladă de bani? De unde a cumpărat deodată patru boi, două vaci, un cal și zece iugăre de pământ? Din leafa lui de jandarm? Dar cine a văzut, pe sate, jandarmi avuți din leafă?

Veronica ispășește acum după legea dreptății dumnezeiești. Până a fost jandarmul acasă, ea, luată de patimă, n-a avut vreme să se gândească nici la păcat, nici la omul care i-a luat mințile, cine știe cu ce puteri, cu ce farmece... Dar acum, rămasă singură, a avut vreme să se gândească la toate! Nu slăbise și înainte de boală, încât rămăsese numai cât o scândură?

Prin postul Crăciunului febra scăzu, și mintea Veronicăi începu să se limpezească. Se gândea acum, cu ziua de cap, privind la focul din vatră.

De ceea ce își aduse mai întâi aminte fu întâlnirea nu cu Dumitru, ci cu rănitul acela din spital, care-i adusese mai întâi o veste mai sigură despre el. Simțea că amintirea acestuia nu are nici un rost decât să-i aducă în minte altceva. Dar ce anume? Se bătea să afle și nu putu zile în șir, până când lucrul căutat îi veni singur în minte.

Da! Acum își aducea aminte! Când l-a scuipat atunci în față, și-a scuipat și toată dragostea păgână ce a legat-o de omul acesta!

Da! Atunci, în casă, după ce l-a scuipat în față, văzându-i rânjetul groaznic din barba încâlcită, și rana din frunte, a putut crede iar că nu-i stafia lui. Cât a vorbit cu el în întuneric, a putut crede că-i nebun! Dar acum știe și simte că a fost Dumitru în carne și oase, Dumitru cel adevărat, cel drăcesc, pe care ea nu l-a cunoscut.

Nu l-a cunoscut?

Gândurile ei, mai clare acum și mai sprintene, începură să plece din cap, în căutare, ca albinele din coșniță.

Nu l-a cunoscut?

Dar ce-au fost cele două piroane înroșite în foc ce-i sfredeleau ceafa când fostul jandarm o ațintise mai întâi, de la spate, cu privirile? Și a doua, și a treia oară? Nu a înlemnit atunci de spaimă, nu au năpădit-o sudori reci și nu s-a închinat la icoane după ajutor? Dar când i-a poruncit întâia întâlnire — căci poruncă a fost, nu rugămintă — și când l-a ascultat, dusă de o putere mai tare decât ea, nu s-a îngrozit? Și rânjetul lui la a treia întâlnire, când ea, la poruncă, a venit în casa jandarmului, nu semăna cu rânjetul din urmă, când i l-a văzut în bătaia lunii? Și nu a ridicat de atâtea ori pumnul asupra ei, când îi spunea că mâine ori poimâine nu va putea veni?

Doamne! Cu cât i se întorceau din cercetare mai multe gânduri, cu atât înțelegea că jandarmul a fost mai mult diavol decât om! Nesăturat în dragoste până la nebunie, crunt și brutal, și nici o vorbă pentru sufletul ei! A întrebat-o vreodată dacă-l iubește? A întrebat-o vreodată dacă nu o chinuie gândul păcatului sau, cel puțin, dacă Ion Roșu a simțit ceva? I-a vorbit vreodată despre căsătorie?

Amintirile acestea îi înăbușiră sufletul, și Veronica, închizând ochii, începu să plângă. Întru târziu, își zise: «Nu l-am cunoscut? Ba Dumnezeu mi-a luat atunci mințile. I-am iubit orbește... Dar oare pe el l-am iubit, sau mi-am iubit dragostea din mine?»

Căleva zile înainte de Crăciun, gândurile i se limpeziră de tot. Nu mai avea febră și se hrănea mai bine. Se putea scula din pat și începu să învețe din nou să umble.

Lumea întreagă îi părea alta. Ea însăși se simțea ca și când s-ar fi curățit de o piele uscată, de șarpe.

Toate lucrurile îi păreau noi, și ea părea că-i iarăși copilă; se mira și se bucura de toate.

Învie și mamă-sa, care, de la începutul toamnei, nu mai avusese zi bună. Dar ea se mai uita încă și acum cu ochi triști la fată, de câte ori credea că aceasta nu o vede. Și adeseori ofta prin colțuri de odaie, prin tindă.

Într-o seară, Veronica, plângând, își deschise inima:

— Mă bănuiești mereu și dumneata, mamă dragă! Mă bănuiești încă! Iată, nu mai pot răbda! Nu mi-a fost drag de bărbat, cum știi și dumneata, dar nu mi-a fost nici urât de el, iar jandarmul a intrat în viața mea ca o vâlvătaie de foc, ca un blăstăm. Pe bărbat nu l-am înveninat cu voia. Iată, mă jur pe sfânta cruce și pe Maica Precesta! Bureți, de câte ori n-am cules eu! Dar atunci, fără să știu, am amestecat și bureți veninoși. Aici e vina și păcatul meu de moarte: gândul meu era la jandarm, și când i-am cules din pădure, și când i-am spălat acasă și i-am tăiat în cratiță. Dumnezeu m-a pedepsit! Dumneata știi că era să mor și eu. Întreabă pe doftorii de la spital și crede-mă. Să nu mă bănuiești, că mă omor!

Și izbucni în hohote de plâns. Abia într-un târziu putu continua:

— Acuma știu că și jandarmul m-a bănuit. Nu numai m-a banuit, ci a și crezut că sunt o ucigașă. Mi-a spus când m-am întâlnit cu el în noaptea aceea.

— În care noapte, tu fată? Iar începi să vorbești într-aiurea?

— În noaptea când am fugit la dumneavoastră și după care am căzut la pat... Mă duceam uneori

noaptea în casa lui și-l așteptam acolo. Tot credeam că odată și-odată va veni. În urmă a și venit și mi-a spus că am să-i dau și lui bureți veninoși.

— Ce tot îndrugi tu, fată hăi! zise mamă-sa îngrozită. Te întoarce, se pare, boala, și iar vorbești într-aiurea.

— Vorbesc ca subt patrafir, mamă dragă. M-am întâlnit cu el în carne și în oase în noaptea aceea. Știu că el a fost, dar acum mai știu ceea ce nu știam până atunci că-i un mare blăstămat și ticălos! Mi-a spus în față că eu l-am înveninat pe Ion.

— Veronica, fata mea! Lasă-l în plata Domnului, ori în mâna dracului! Nu te mai gândi la el, nu mai vorbi de el! Nici azi nu știe satul dacă în noaptea aceea, când te-ai îmbolnăvit tu, a fost în casă el sau stafia lui! Și de-atunci, de câte ori s-au mai arătat încă vedenii în casa aceea blăstămată! Poate ai visat că te-ai întâlnit cu el, și în boala îndelungată visul ți s-a părut adevăr. Lasă-l, nu-l mai pomeni, că destul blăstăm și rușine a adus peste casa noastră!

— De azi încolo nu-l voi mai pomeni, măicuța mea dragă. L-am smuls pentru totdeauna din inima mea, fie că-i în viață, fie că-i mort până acum. Cine m-a crezut ucigașă nu m-a putut iubi. De pe partea mea, de aici încolo poate să vină viu, poate să se arate ca stafie, poate să se schimbe în strigoi, nu-l mai știu, nu-l mai cunosc, nu mă mai tem de el. I-am scuipat în față, și-am scuipat atunci și toată dragostea mea nelegiuită.

Tăcu un răstimp, apoi își șterse lacrimile, se întoarse spre mamă-sa și o întrebă cu hotărâre:

— Crezi-mă dumneata nevinovată de moartea bărbatului?

Părea că-și pusese tot sufletul, toată viața în întrebarea asta.

— Doamne! Te cred! Te-am crezut totdeauna! Dar diavolul trimite ispite grele! De-acum deci nu mă va mai putea împresura!

— Să mă crezi, măicuță, fără șovăire! Am jurat jurământul mare. Să mă crezi! Altfel, nu mai pot trăi! Altfel, mă omor!

— Te cred, sufletul meu drag, viața mea! Cum nu te-aș crede eu?

Și mama izbucni în hohot de plâns, îmbrățișându-și fata, sărutând-o.

Veronica simți că-ntr-adevăr mamă-sa o crede, din căldura dulce ce-i inundă sufletul. Se lăsă frântă pe un scaun. Nu mai fusese așa fericită din anii copilăriei nevinovate. Din când în când ridica ochii și se uita la mamă-sa ca la o icoană. Întru târziu șopti:

— Îți mulțănesc.

Apoi se ridică, se apropie de bătrână, îi ridică mâna încet și i-o sărută.

Amândouă femeile se îmbrățișară și plânseră multă vreme.

IX

De când cu vorba lui Ilie Rău, că vazuse pe Dumitru Bogdan, de când cu boala Veronicai și păreriile împărțite din sat în legătură cu această boală, de când cu căutarea dezertorului, Catarina nu mai știa ce să creadă. Dacă fusese Dumitru în carne și oase și dacă el s-a întâlnit numai cu cealaltă, iar pe ea n-a venit nici s-o vadă, era semnul din urmă că pe ea n-o iubise niciodată. Era o umilire sângeroasă în fața satului întreg, ca și traiul lui nelegiuit cu Veronica la o săptămână după cununia lor, ca și încăierarea aceea de la gară. Dar părerea aceasta era împotriva credinței și convingerii ei că Dumitru a murit în sâmbăta aceea când i-a auzit pașii în tindă. Și mai bucuros credea că n-a fost Dumitru acela pe care îl văzuse Ilie Rău și de vederea căruia se îmbolnăvisese Veronica, ci numai stafia lui. De aceea se va fi îmbolnăvit atât de greu și potrivnic.

După însănătoșirea Veronicai, în Vârtopi ajunse tot mai covârșitoare credința că ce văzuse Ilie Rău fusese numai stafia jandarmului. Unii întrebau totuși:

— Cum să fie arătare, măi oameni buni, când și patrula îl căuta? N-a răscolit tot prin sat?

— Pe câți nu-i caută patrulele, și ei sunt demult subț pământ! În războiul ista fugarii, dezertorii, se rătăcesc adeseori și cad în liniile dușmane, unde sunt luați drept dușmani ce spionează și sunt împușcați fără multă judecată.

Spuneau așa bolnavii și reformații veniți de pe front.

Către sfârșitul iernii, afară de Veronica, nimeni în sat nu mai era sigur dacă Ilie Rău văzuse pe jandarm sau stafia lui. Nu se auzi să-l fi prins nicăieri patrulele, dar, cât ținu iarna, în casa aceea părăsită de cinci ori se mai arătă vedenia necurată.

Mama Veronicăi, mai liniștită acum, auzind ce se vorbește iar, nu putu răbda să nu spună într-o zi unei vecine:

— În aiurările ei Veronica striga deseori: „Nu ești Dumitru! Ești stafia lui!”

Ea se jurase în sine să nu spună nimic din ceea ce vorbise fata în aiurările ei. Dar de multe ori au fost martore și alte femei. Apoi, ceva o trăgea de limbă: ar fi fost mai bucuroasă să fi fost stafia decât jandarmul în carne și oase. Pentru că, viu, s-ar mai putea întoarce să-i strice iar viața fetei. Ea crezuse cu desăvârșire un singur lucru din mărturisirile Veronicăi: fata ei nu era o ucigașă! Dar că ar fi smuls toate rădăcinile iubirii păgâne, nu putea crede.

Vorba ei spusă unei vecine o află îndată întreg satul.

— De bună seamă a fost stafia jandarmului, nu el.

— Iată pentru ce s-a bolnăvit Veronica așa de greu, văzuse duh!

— Zice că ar fi dus-o până la ușa tinzii călare pe o mătură și ar fi strecurat-o înlăuntru pe broasca cheii.

— Biata nevestă! Norocul ei că avusese în noaptea aceea o cruciuliță la grumazi!

— De! Nu rămâne faptă fără răsplată. Prea-și bătuse joc de bărbat!

Porniră apoi prin sat o sumedenie de povești din viața jandarmilor, una mai întunecată și mai fioroasă decât alta.

— Va fi căzut pe front, ori îl vor fi împușcat patrulele, plin de păcatele trecutului!

Poveștile pornite odată, din bună sămânță, nu mai conteniră. Să nășteau tot altele noi. Erau femei, erau bărbați care aveau vedenii. Închipuirea atâțată de spaimă desemna fel de fel de chipuri în ogradă și pe pereții casei părăsite.

Gligor Albu, care aflase lacătul descuiat și văzuse urme de bocanci pe nisipul din tindă, nu se

lăsa luat de credința ce se înstăpânea tot mai tare peste sat.

Primăvara începură ploile. Nu mai putea lăsa casa descoperită. Tocmi meșteri, aduse lemne. Scaunul coperișului începea să se închege. Alți oameni copereau cu snopi de paie îndată ce se termina într-o parte ridicarea scheletului de lemn. Gligor se grăbea, căci ploile nu mai conteneau.

Dar când să înalțe meșterii cea din urmă pereche de căpriori, unul dintre ei căzu și-și rupse piciorul.

De atunci nimeni nu mai cuteză să se urce pe coperiș, nici bărdași, nici dintre cei ce copereau cu jipi de paie. Casa rămase numai pe jumătate acoperită.

Gligor încercă să aducă lucrători din satele vecine. Dar nimeni nu voi să vină. Vestea zburase până departe, ca și toate poveștile în legătură cu stafia casei părăsite.

Dar casa nu putea să rămâie așa. Vor răzbi-o ploile și vor ruina-o! Era averea fetei sale, era averea lui! Jandarmul trăia, cățeaua se potolise, și odată se va sfârși și războiul!

Într-o zi puse scara și începu să urce pe coperiș: nu putea să lase casa descoperită de jumătate. Ce putea face un meșter din sat, va putea și el.

Dar când ajunse la cel din urmă fusc, scara lunecă într-o parte și el căzu jos, pe o dungă.

Nu era nimeni în curte, nimeni pe uliță. Când se trezi din amețală, voi să-și facă semnul crucii. Dar nu-și putu ridica mâna dreaptă, prin care începură să-l treacă junghiuri.

Două luni o purtă legată în scândurele de către un om priceput din sat, până se prinse ruptura.

Întâmplarea ajunse cunoscută până în satele de la poalele munților.

Iar în Vârtopi, când se însera, toata lumea înconjură casa cea părăsită, acoperită numai de jumătate, ea însăși părând noaptea o arătare de groază.

Veronica auzi și ea toate întâmplările din urmă. Nu se mai mută de la părinți în casa lui Ion Roșu. Acolo se așezară niște rudeni. Cum nu avuseseră copii, la judecata moștenirii după bărbat, ei i se socoti zestrea adusă, jumătate din agoniseala făcută împreună, iar casa și averea lui Roșu trecură rudeniilor.

Văduva ieșise în primăvară puțin mai înviorată. Nu mai avea uscăciunea aceea de scândură. Se întremase puțin în trup. Dar obrajii-i erau încă veșteji și supți. Era încă numai umbra Veronicăi de mai demult. Auzi și ea întâmplările din primăvară, dar ele nu-i mai tulburară cu nimic sufletul. După boală, după mărturisirea ce o făcuse mamei sale, și alta, preotului, pentru ea jandarmul nu mai însemna nimic, viu ori mort. Era așa cum spusese mamei sale: l-a scuiat pentru totdeauna din inimă. Dar auzind veștile din urmă și aducându-și aminte chipul lui de groază, așa cum l-a văzut o clipă în noaptea aceea, acum, când era în toată firea, cum nu mai fusese dinainte de cununia cu Ion Roșu, nu ar mai fi cutezat să jure dacă a fost jandarmul sau stafia lui. Nici îndoiala asta n-o mai tulbura. De pe partea ei, putea fi mort, putea fi viu. Pentru ea murise pentru totdeauna, ca și când nu l-ar fi cunoscut vreodată.

Trecuseră trei ani de la începutul războiului, când la primărie începu să se vorbească de grabnica lui încheiere. Vorbea notarul, vorbea primarul. Știau ceva, de bună seamă.

Gligor auzi și el, și-i spuse vesel Catarinei:

— În curând se va încheia pacea. Așa vorbesc la primărie.

Catarina ridică din umeri.

— Ca și când n-ai avea pe nimeni în război! zise nemulțumit tată-său.

— Nici nu am!

— D-apoi bărbatul tău?

Catarina îl privi cu o sclipire de batjocură în ochi.

— Dumneata crezi că mai trăiește?

— Până nu vine dovadă de la împărăție că e mort, nu cred altfel.

— Eu știu că-i mort! răspunse fata liniștită.

— Nu poți ști nimic! se înfurie taică-su. Nu l-au căutat patrulele? Cum crezi tu că-i mort, așa cred eu că-i viu. Și mai cred că se poate începe o viață nouă între voi. Nu vezi cum s-a potolit cățeaua? Acum se vorbește prin sat că se va mărita! Nu ți-am spus eu că războiul ăsta e rânduit de la Dumnezeu?

Fata îl privi scârbită.

— Ce tot spui, tată? Crezi că Dumnezeu a făcut războiul anume ca să despartă pe Dumitru de Veronica? Pentru asta să moară și să rămână schilavă atâta lume? E o grozăvie și păcat greu ce spui dumneata, tată!

Și ea-și întoarse privirile reci și rele de la bătrân.

— Eu spun ce spun și știu că am dreptate! Fără război, ce se alegea de cununia ta? Praf și pulbere! Așa, potrivnica s-a îmblânzit, el poate să se ntoarcă schimbat, ca un om ce a stat în fața morții. Dar nu e vorba numai de căsătorie, fata mea! Mai este vorba și de avere. Cea dintâi avere din sat, cu cele zece iugăre cumpărate de Dumitru. Nu poți da cu piciorul unei asemenea averi!

Fata se albi ca varul și abia mai răsuflă; revolta împotriva tatălui său o îneca.

— Nu te-am cunoscut, tată, până acum. Dumneata ți-ai vinde sufletul diavolului pentru avere!

— Ce spui? întrebă el, neputând crede că a auzit bine.

— Dumneata ai fost împotriva căsătoriei mele cu Dumitru. Atunci nu te-ai uitat că-i întâia avere în sat. M-ai făcut nebună că vreau să merg după un om necunoscut. N-ai vrut să vii nici la cununie, la biserică. Și acum nu te mai poți gândi să scapi averea aceea din mână! Nu crezi dumneata că-i mâna diavolului aici? Că-i blăstămul celui mort?

— Care mort?

— Jandarmul!

Omul tăcu un răstimp, apoi zise cu glas așezat:

— Adevărat că m-am împotrivit la căsătorie. Dar nu pentru avere, ci pentru că era necunoscut, nici din neamuri, și se mai înhăitase și cu spălătura aceea. La averea lui râvneam de atunci. Dar nu o voiam cu prețul nenorocirii tale. N-o voiesc nici acum cu acest preț. Dar Veronica s-a potolit, se va mărita, iar Dumitru se va întoarce alt om din război. Nu-i vezi tu pe toți care se întorc din bătaie că nu mai seamănă cu cei mai dinainte?

— Dumitru nu s-o mai întoarce niciodată. El e mort, și cine știe pe unde-i putrezesc oasele...

— Atunci ar fi rău, fata mea, cum nu se poate mai rău! Dacă ai avea un copil! Dar n-ai! Și nu vei căpăta nici un fir de ață din averea lui!

— S-o fi ars focul avere! Tot la ea ți-e gândul! Mai bine te-ai gândi și dumneata că, oricum a fost, mi-a fost bărbat cu cununie și ai da să se slujească un parastas pentru sufletul lui! Cine știe pe unde putrezește! Poate nici nu-i îngropat, și de aceea sufletul lui nu poate avea odihnă și se arată stafia lui.

Omul o privi îndurerat.

— Parastas se slujește numai pentru morți, iar Dumitru poate fi încă viu. Cât despre avere, eu m-am legat de ea acum, dar nu pentru mine, ci pentru norocul tău.

— De norocul meu să nu-ți mai pese dumitale! Nu mai sunt o fată nepricepută. Mă va lumina Dumnezeu!

Zile în șir nu mai vorbi cu tată-său. În schimb, Catarina stătea mai mult de vorbă cu mamă-sa.

— E adevărat ce spune tata? Cică umblă zvonul că Veronica vrea să se mărite.

— Am auzit și eu... răspunse bătrâna oftând. E ușor pentru ea! Nu-i stă în cale nici o piedică.

— Într-adevăr, nu-i mai stă, dacă a murit Dumitru.

— Mort au ba, nu de asta atârnă acum căsătoria ei. Ea e slobodă înaintea legii. Se poate căsători cu oricine vrea. Nu ca tine! și mamă-sa oftă din nou.

— Nu ca mine? întreba ea neînțelegând. Eu nu mă pot mărita cu cine vreau?

— Nu, fata mea! Asta e nenorocirea noastră. Tu ești cununată pe lege, și la primărie, și la biserică. Tu trăbă să aștepți.

— Și până când?

— Până vine știrea de la împărăție că jandarmul e mort. Altfel, nu te poate cununa nime.

Catarina se înfioră. Nu se gândise niciodată la asemenea piedică, de când era încredințată că Dumitru e mort.

— Și dacă nu vine nici o știre, ori vine peste ani de zile? Eu să stau să-l jelesc și să ajung să împlutesc cosițe albe?

— Zadarnic, fata mea! Legea nu poate fi călcată. Nime n-ar cuteza să te cunune, să te trezești odată cu doi bărbați. Aici e nenorocirea și blăstămul ce a căzut peste noi.

Catarina se revoltă:

— Nu-mi pasă de nici o lege! Mai trăiesc oamenii și necununați. Dacă războiul va mai ține ani de zile, și despre mulți dintre cei duși nu va mai veni nici o știre, ce vor face femeile lor? Vor rămâne văduve viața întreagă?

Bătrâna nu știu ce să răspundă. Zise, într-un târziu:

— Dacă va fi așa, poate se va aduce o lege care să desfacă pe femei de cei cu care au fost cununați și nu mai dau nici un sămn de viață.

Catarina, în sufletul ei, nu se mai simțea acum cu nimic legată de jandarm. Chiar dacă Veronica s-ar mărita și dacă Dumitru s-ar întoarce, n-ar mai trăi cu el. Era acum cu totul încredințată că jandarmul nu o iubise niciodată.

Și era în anul al douăzeci și doilea. Ea o lăsă pe mamă-sa singură în casă și, în curând, cântecul ei

se auzi în curte. Nu mai cântase dinaintea cununiei.

X

Pe la începutul lui august alerga spre sat, întorcându-și mereu capul înapoi, îngrozită, haranca Măriuța, ce-și avea bordeiul chiar la marginea țigăniei. Iarna, vara, ea se ducea tot a treia zi în pădurea satului și se întorcea cu câte o sarcină de uscături. De când răsăreau bureții, se ducea aproape în fiecare zi. Aducea uneori și câte o desagă. Mânca ea și dădea și pe la creștine în schimbul unei mâini de făină, unei fărâme de brânză sau a unei ulcele de lapte.

Nime nu cunoștea, în tot satul, locurile bune de bureți, ca ea. Și nu numai în pădurea din care fugea acum, ci în toate pădurile satului.

Dar acum alerga cu traista aproape goală. Avea în ea doar un pumn de bureți.

Copiii care pășteau vitele pe câmp o cunoșteau cu toții și nu le mai era frică de ea. De multe ori le dădea câte o lăptucă — un burete cafeniu, cu lapte mult când îl rupeai, și care se mânca crud.

Ei o văzură alergând pe câmp cu pletele sure fluturând în vânt. Dar nu se opri să vorbească cu ei, după obicei. Nu se opri decât intrând în sat, la o poartă unde erau adunați femeii și bărbați.

Haranca se mai uită de câteva ori pe drum înapoi, suflând să-și verse sufletul. Apoi, cu mâinile negre, uscate, cu unghiile mari, își făcu repede cruce.

— Dar ce-i cu tine, Măriuțo? întrebă o femeie.

Toți citiră groaza de moarte din fața ei.

— Am văzut... am văzut... dar nu putu continua și iar se uită pe drum înapoi.

— Ce ai văzut, tu femeie? Doar n-ai fi văzut pe dracu în pădure! El se mai arată câteodată unei zgripturoaice ca tine, zise un bărbat, încercând să glumească.

Dar spaima din țigancă trecu și în el, ca și în toți ceilalți.

Măriuța își făcu iar cruce și scuipă la stânga și la spate.

— L-am văzut pe jandarm!

— Pe Dumitru Bogdan?

— Da, pe el, maică!

— În pădure?

— În pădure!

— Poate plecase și el după bureți, ca și tine, se sili să râdă un bărbat voinic.

— Chiar așa, mânca-te-aș! Culegea bureți!

Femeile și bărbații se priviră.

— Să mă trăznească dacă mint!

— Dar stafiile nu s-arată ziua, tu nebuno! zise un rumân.

— N-a fost stafie, bădică, să mă săce Precesta dacă mint! Era așa cum l-a văzut Ilie Rău. Poartă barbă mare încâlcită, și de-a curmezișul frunții are o rană adâncă!

Oamenii se priviră iar.

— Ce tot spui, Măriuțo? zise o femeie bătrână. Cine știe ce ți s-a năzărit!

— Nu mi s-a năzărit! Numai de azi umblu eu în pădure? Cunosco toate tufele, toate huzdoapele. M-am speriat eu vreodată de cineva?

— Și culegea bureți, spui?

— Culegea, maică, în poala mantalei soldățești. Culegea, tot bombănind. Când își umplea poala, ședea în frunzele uscate, desfăcea poala și lua pe rând câte un burete. Se uita la el pe toate părțile, apoi îl arunca. „E veninos! Și ăsta-i veninos!” spunea, îngrozit parcă, cercetând mereu fiecare burete și aruncându-l. „Cu de-ăștia a înveninat pe Roșu.” După ce-i arunca pe toți, se scula și iar începea să culeagă.

— L-ai auzit vorbind?

— Cum v-aud și mă auziți.

— Și tu ai stat să-l vezi cum culegea bureți și să-l ascuți? Parcă veneai alergând ca de tătari!

— Eram dup-o tufă, oameni buni, când l-am zărit. Și mi-au ologit picioarele. Nu mă puteam mișca! Am crezut și eu că-i stafia lui. Vroiam să-mi fac cruce de necuratul, dar nu-mi puteam mișca mâna: îmi ologiseră și mâinile. Gândeam: stafia lui este, și de aceea nu mai am putere în trup; m-a pălit aerul iadului. Lunecasem în genunchi și am încremenit așa. Dar pe el îl vedeam bine. Nu era departe. Tot bombănind, aduna bureți. Pașii lui sunau în frunzele uscate. Nu mai era stafia lui, era el. Să n-am parte...

— Nu te mai jura, că-i păcat, zise un rumân. Poate să fi fost el. Doar mai demult l-au căutat patrulele în sat, ca dezertor. Poate se ține mereu ascuns prin păduri.

— Era slab și negru la obraji ce abia se mai vedeau din barba încâlcită. Să mă bată Dumnezeu dacă nu era ca un om sălbatec. Sămăna mai mult a fiară decât a om!

— De, dacă trăiește numai prin păduri, hăituit mereu de patrule! Dacă se va hrăni numai cu bureți... zise același rumân.

— Vai de mine, moș Vasile, dumneata crezi? întrebă, galbenă ca o turtă de ceară, o nevastă tânără.

— Nu-i cu neputință. L-au căutat patrulele! El știe că dacă-l prind, îl împușcă!

— Nu mi-a părut să fie în toate mințile, zise țiganka. Arunca toți bureții din poală: și pe cei buni, ca și pe cei veninoși. Ochii lui erau căzuți ca-n două găuri adânci, și de-acolo ardeau cum ard noaptea ochii motanului.

— Cine știe, poate din rana aceea de la frunte să i se fi tras și o scrântire a minții, mai zise același om. Când stai și ascuți grozăviile câte le povestesc oamenii întorși din prăpădul ista, nu-ți mai pare nimic cu neputință.

— Stăteam, mânca-v-aș sufletul, ologită după tufă, și abia mai suflam de frică. De trei ori l-am văzut umplându-și poala cu bureți și de trei ori

risipindu-i. După ce a treia oară aruncă cel din urma burete, o urechiușă tânără, i se sparse-n grumaz un hohot de râs, sări în picioare strigând: «Pe mine nu mă înveninează ea!», și începu să alerge înspăimântat, drept spre tufa după care eram ascunsă. Nu știu de câte ori am murit și am înviat! Trecu pe lângă mine în salturi mari, ca o sălbătăciune. Frunzele uscate sunau, gătejele trozneau în urma lui, prin pădure, departe. În urmă s-a făcut liniște, mi-au venit puterile la loc și am ieșit, pașind ca pe ouă, din pădure, să nu m-audă. Ajunsă la margine, am rupt-o la fugă.

Țiganca, cu fața brăzdată încă de spaimă, privi iar înapoi pe drum.

Grupul de oameni tăcu. Se uitau cu ochi pustii.

— Poate că a înnebunit din rana aceea de la frunte, zise o femeie, deși rana n-o văzuse nimeni, ca și pe jandarm, afară de Ilic Rău și Veronica.

Dar Ilie Rău nu putea fi crezut pe cuvânt, iar Veronica îngropase taina în sufletul ei. Totuși, oamenii vorbeau acum de rana aceea ca și când ar fi văzut-o satul întreg.

— Cine știe care va fi fost partea lui în înveninarea cu bureți a lui Roșu! Poate i-a adunat el! Poate să fi voit să-i învenineze pe amândoi. Îi va fi simțit bărbatul, ori s-ar putea ca nevasta să-l fi amenințat că o rupe cu el! Eu, unul, nu-mi pun mâna-n foc pentru sufletul nici unui jandarm! vorbi un om mai în vârstă, care în tinerețele sale avusese de lucru cu jandarmii.

Cuvintele lui deșteptară presupuneri, bănuieli, care pân-acum nu se auziseră în sat. Da, era cu putință ca jandarmul să-și fi avut partea lui la înveninarea cu bureți a lui Ion Roșu! Poate din pricina muștrărilor de conștiință i s-a zdruncinat mintea.

Și grupul de oameni începu să se frământa pe cărările noilor bănuieli, uitând de haranca Măriuța.

Într-o clipă de liniște, ea începu a se tângui:

— Ce mă fac eu acum, oameni buni? De aci încolo, nici lemne, nici bureți! Baba Măriuța nu va mai cuteza să se apropie de pădure.

Începu să plângă, și lacrimile-i curgeau pe brazdele din obrajii negri, tăbăciți de necazuri și de vreme.

— Dacă-i nebun, nu rămâne el într-un loc, n-avea grijă, Măriuță! Măine poate-i într-al treilea hotar. Nici nu cred să fi venit demult pe aici. Altfel, l-ai mai fi văzut, ori l-ar fi văzut alții. Câți copii și câtă lume nu umblă acum prin păduri după bureți...

Țiganca ascultă întins aceste vorbe cuminți, și-i mai veni inima la loc. Adevărat că nu-l mai văzuse niciodată pe jandarm în pădure, deși ea intra aproape zilnic în taina ei.

— Dacă nu-i țâcnit de tot, se va teme și de patrule și nu-și va face nicăiri ascunziș statornic, mai adăogă același om.

Țiganca își pipăi bureții puțini din traistă, oftă și porni pe drum la vale.

— Doamne ferește și apără, suspină ea, luându-și ziua-bună de la oameni.

Satul avu iar ce vorbe zile în șir. Peste vreo săptămână, Măriuța venea iar încărcată din pădure, când cu sarcini de găteje uscate, când cu desaga plină de bureți.

Încă în seara zilei când adusese Măriuța vestea, niște copii care erau cu vitele la pășune povestiră că la sfințitul soarelui a ieșit o mătăhală din pădure și a luat-o peste câmp, către pădurile satului vecin.

Din faptul că Măriuța mergea acum iarăși des la pădure, oamenii văzură că avuseseră dreptate copiii. Că oricine ar fi fost omul de care se speriasse țiganca, acela nu se mai ascundea acum prin pădurile lor. Nici nu l-a mai căutat nimeni prin sat și prin împrejurimi, nici patrule, nici jandarmi.

Întâmplarea fu repede uitată, mai ales că iar era primejdie să se coboare balaurul războiului sub Carpați.

XI

Prin dulcele Crăciunului, în al treilea an de război, se întoarse, în Vârtopi, Vasile Lișniță, împușcat la un picior, spuneau oamenii. Dar el mărturisea că i l-a rupt o schijă și că a zăcut o jumătate de an într-un spital, după operație.

Piciorul drept îi rămăsese puțin mai scurt, și șchiopăta. Încolo era sănătos tun, ba se și îngrășase cât a stat în spital.

Era om ca la treizeci și cinci de ani. Sosi în sat vesel lucru mare: era dat ca invalid greu. De pe partea lui, putea să țină bătaia o sută de ani de aici încolo, pe el nu-l vor mai duce! El și-a plătit partea lui, cu vârful și îndesat.

Acasă-l aștepta nevasta cu trei copii, doi băiețași și o fetiță.

Omul sosi pe la mijlocul dulcelui Crăciunului, și la prinderea postului de Paști își îngropă nevasta. Căzuse în aprindere de plămâni, și a opta zi a închis ochii.

— A fost o femeie harnică! Nime n-a văzut-o hârjonindu-se cu tineretul satului, ca pe alte neveste.

— Săracii copiii ei! Sunt încă niște puișori golași.

— Dar, bietul Vasile! Când credea c-a scăpat de primejdia morții, moartea pândește prin apropiere.

Vasile Lișniță era om cu inimă de bărbat. Dar tot îi curgeau lacrimile la căpătâiul morții în timpul prohodului. Și oamenii băgaseră de seamă că, de când i-a murit nevasta, el șchiopătează mai tare. Ia înmormântare veni și văduva lui Ion Roșu, Veronica. Ea cuteza, demult acum, să iasă printre oameni, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. Nu-i mai păsa nici de privirile oamenilor, nici de gura satului, chiar dacă ar fi urmărit-o cu răutate.

Dar satul nu-i mai avea grija. Dacă unii o urmăreau cu privirile era numai pentru a se mira de schimbarea Veronicăi.

De la boala ei trecuse aproape un an, și femeia își venise în firea ei de altădată. Întinerise, se îmbujorase, și era iar sprintenă ca o fată-mare. Ochii bărbaților și ai tinerilor o urmăreau nu cu gândul la trecut, ci cu un fel de încântare. Ajunsese una dintre cele mai frumoase neveste tinere din sat.

Ea veni la înmormântare de la începutul prohodului și rămase în cimitir până se înălță movila pe mormântul proaspăt.

Încă de la început nu-și mai putea lui ochii de la cei trei copii de lângă sicriu. Cel mai mare era cu lacrimi în ochi și privea speriat la tatăl lui, la oameni. Celălalt băiețuș tot învârtea în mână un covrig și se părea că ar fi mușcat bucuros din el. Fetița, ținută de mână de o mătușă, avea doi covrigi, pe care îi arăta mereu frățiorilor, și zâmbea.

Uneori Veronica își arunca ochii și la bărbat: stătea neclintit la căpătâiul moartei. Nu simțea cum îi curg lacrimile. Nu le ștergea.

Asculta cântările de înmormântare și nu pierdea din ochi pe copii. Un val de căldură, de înduioșare, îi tot creștea de la inimă, și ochii i se umeziră. «Sărăcuții de ei!», își zicea tot mai plină de valul acela de înduioșare. „Săracul de el!”, își șoptea în suflet, când își arunca ochii la bărbat.

Preotul vorbea îndurerat despre căile nepătrunse ale lui Dumnezeu: scapă bărbatul de la moarte și pleacă soția, lăsându-l cu trei ulcele de copii.

Toate femeile plângeau. Iar când diacul începu viersul de la îngropăciunea nevestei tinere ce-și lasă fără căpătâi copiii mici și bărbatul, lăcrămară și destui bărbați.

Veronica era copleșită de valul acela cald de înduioșare, și o simțire nouă începu să nască în sufletul ei: Cum i-ar mângâia de bucuros pe copiii

acea! Cum ar voi să-l poată ocroti pe bărbat! O simțire maternă, vie, dulce, curată creștea mereu în sufletul ei și nu o mai părăsi până se trezi lângă mormântul proaspăt, lângă care nu mai rămăsese decât bărbatul și patru rudeni mai apropiate. Pe copii nu-i mai aduseseră la cimitir.

Veronica se uită rușinată și speriată în jur. Ce avea ea să rămână până la urmă în rândul rudeniilor mai apropiate? I se părea că și ele se miră, ba chiar și bărbatul.

Se plecă, mai luă o mână de țărână și o aruncă pe mormânt.

— Dumnezeu s-o ierte și s-o hodinească! șopti ea sfioasă, și porni cu pași repezi.

— S-o ierte Dumnezeu! auzi în urma sa.

Acasă simți că sufletul i-i plin.

— Ce nenorocire pe bietul om și pe copii!

— Dumnezeu să apere și să ferească, zise mamă-sa. Lumea uită ușor durerile și nenorocirea de-apropelui. Fiecare-și are crucea lui, fiecare, în sinea lui, se bucură că nu este el în locul celui năpăstuit.

Satul uită în grabă și de nenorocirea lui Vasile Lișniță. Mai în grabă decât în vremuri de pace. Acum nu era săptămână să nu se audă de o nouă năpastă, fie în Vârtopi, fie în satele vecine. Soseau tot mai multe scrisori de pe front, de prin spitale. Listele oficiale cu pierderile din război sosite la primărie erau tot mai lungi. Se dădeau știri despre morți, răni sau căderi în prinsoare întâmplare demult. Unele de la începutul războiului.

Familii care nu avuseseră nici o știre și nici un presimțământ rău se trezeau că acela de la care așteptau vești putrezea de un an în pământ ori căzuse în prinsoare.

Durerea și jelania era tot mai multă și în Vârtopi, și în satele vecine. Soseau tot mai mulți invalizi. Din ce vedeau, din ce auzeau de la cei întorși, oamenii începură să-și facă o închipuire despre grozăviile războiului abia de aici încolo. Un

aer tot mai greu, ca un nor de plumb, plutea peste sat.

Cine să se gândească multă vreme la durerea altuia? Aproape fiecare o avea pe a sa.

Astfel, și nenorocirea ce se abătuse asupra casei lui Vasile Lișniță fu uitată în grabă. Rămase el singur cu crucea lui și câteva rudenii mai apropiate: o soră, o cumnată, o mătușă.

Dar mai era un suflet în Vârtopi care nu putea uita năpasta lui Vasile și a copiilor: văduva lui Ion Roșu, Veronica.

Se gândea și-i vedea mereu pe cei trei copilași cum stăteau lângă sicriu, și i se rupea inima de mila lor.

Era numai milă? O vreme văduva gândi că-i numai milă și înduioșare. Dar, cu scurgerea zilelor, înțelese cu bucurie că inima ei o leagă de copiii aceia ca și când le-ar fi mamă. Îi iubea din zi în zi mai tare.

Se gândea și la bărbat, la văduvul. Era un om cu liniile feței ca tăiate în piatră, un bărbat în care-ți puteai pune nădejdea. În ochi, în jurul buzelor îi lumina bunătatea, întristată acum. Un om care nu se lasă răpus de soartă.

Veronica urmări de aproape felul lui de viață după ce-și îngropă nevasta.

Adusese în casă pe o mătușă bătrână, pentru grija copiilor și a gospodăriei. Copiii se împrieteniră în grabă cu ea. Vasile Lișniță, după vreo săptămână, nu mai șchiopăta tare ca la mormântarea nevestei. Își vedea de treburile tăcute, îngândurat, dar cu multă hotărâre și pricepere.

Pe drum Veronica se întâlnea uneori cu mătușa cea bătrână, de mână când cu un orfan, când cu altul, când cu toți trei pe lângă ea. Veronica-i dădea binețe, se oprea în drum și mângâia copiii. Erau curăței și sănătoși. Copiii nu se fereau de ea. Dimpotrivă, după fiecare întâlnire erau mai prietenoși, mai îndrăzneți.

Veronica începu să le împartă câte o bomboană, câte un măr, o nucă.

Mătușa se bucura de bunătatea și dragostea Veronicăi. Nimeni nu mai avea acum grija copiilor. Într-o zi ea zise:

— Fac și eu ce pot pentru ei și pentru Vasile. Dar lipsa mamei și a soției nu se poate umple cu nimic. Mă cam tem de nepot. E veșnic înnegurat, deși își vede cu hărnicie de lucru.

Veronica oftă. Mângâie copiii pe căpșoarele bălaie și zise mai mult în șoaptă:

— Tare mi-s dragi copilașii lui Vasile.

Apoi tăcu și-și luă ziua-bună de la bătrână.

Așa trecură săptămâni și luni. De multe ori îl întâlnește și pe văduv. Uneori schimbă o vorbă două, alteori mai multe, tot despre copii.

Într-o zi bătrâna o întâlnește pe Veronica. Nu avea nici un copil cu ea. Vorbiră multă vreme despre greutățile vieții și-ale casei în care nu-i nevastă și soție.

— Am început să-i spun lui Vasile că s-ar putea gândi să se însoare. Anul văduviei a trecut. Apoi copiii se obișnuiesc mai ușor cu mama mașteră până sunt mici și nepricepuți, dacă dă Dumnezeu să găsească o femeie bună...

Veronica simți un junghi, și valul cel bun de căldură iar îi umplu sufletul. De când tot căuta ea prilejul și forma să-i spună bătrânei că ea s-ar mărita bucuros cu Vasile Lișniță! Dar nu cuteza. Gândul că satul întreg vorbise atâta de ea și de jandarm îi surpa mereu curajul.

— Da, e adevărat! a trecut un an de la moartea nevestei, oftă Veronica. Și cred că e adevărat și ce spui dumneata: copiii se obișnuiesc mai ușor cu o mamă străină până sunt mici.

Bătrâna ridică privirea și se uită iscoditor la nevastă.

— Iată, cu tine copiii s-au împrietenit ușor. Dacă ar afla Vasile o femeie ca tine...

Veronica albi ca varul.

— Da, mie mi-i drag de copii. Eu simt că aş putea să le fiu o mamă bună. Parcă Dumnezeu mă îndeamnă cătră ei... Dar ce-s eu? Ce număr eu? Vorba e ca Vasile ce-ar zice?

Bătrâna, mişcată, înduioşată, îi puse mâna pe umăr.

— Vasile ce să zică? El tace încă, nu spune nimic. Dar cred că se gândeşte şi el la căsătorie!

— Se poate, dar nu la o căsătorie cu una ca mine... oftă Veronica.

— Şi pentru ce nu? Apoi, citind din ochii nevestei răspunsul, o linişti îndată: Pentru ce-a fost? Pentru trecut? Dar cine nu-i greşit în faţa lui Dumnezeu, fata mea? Şi-apoi, toate prostiile acelea sunt uitate demult! Oamenii au alte gânduri şi alte griji astăzi.

Încă în seara aceea mătuşa îl luă pe departe pe nepot. Se cam temea de răspunsul lui. Dar când pomeni numele femeii, văzu că Vasile avu un zâmbet şi o tresărire de bucurie.

— Ştiu că-i place de copii! zise el.

— Îi place tare, şi copiii se alipesc de ea. Dacă ar mai fi şi acum o păcătoasă, copiii n-ar avea încredere în ea. Să ştii, nepoate, că nevinovăţia simte altă nevinovăţie.

Omul tăcu o vreme, căzut pe gânduri, apoi faţa lui se luminează:

— N-am crezut niciodată că şi-a înveninat bărbatul. Doar era să moară şi ea din aceeaşi mâncare.

Apoi tăcu, şi zile în şir nu mai pomeni nimic de Veronica.

Într-o seară zise:

— Ai putea vorbi cu ea, mătuşă!

— Cu cine?

— D-apoi cu Veronica. M-am şi hotărât din partea mea. Dar cine ştie! Eu sunt şchiop şi mai în vârstă, am şi trei copii. Ea e încă tânără şi frumoasă.

— A trecut și ea prin multă suferință. A fost bolnavă greu din toamnă până la Crăciun. E tânără și frumoasă, dar nu mai zburdă ca mai demult. Au cumințit-o năcazurile, nepoate.

Peste o săptămână Veronica îi spuse mamei sale:

— Măicuțo, m-am hotărât să mă mărit.

— Vai de mine! făcu înfricată bătrâna. Așa dintr-o dată? Ce te-a apucat?

— Nu-i dintr-o dată. E un gând ce mi-a intrat în cap de un an, de la înmormântarea femeii lui Vasile Lișniță.

Mamă-sa o privi cu teamă.

— Doar nu-i fi vrând să te măriți cu el?

— Ba cu el, măicuță!

— Nici o grabă nu-i bună, fata mea. E adevărat că a dat peste el mare nenorocire, dar peste alții n-au căzut destule? Nu-i pentru tine! E cu cel puțin zece ani mai bătrân. Apoi e șchiop și are trei copii. Va mai fi el noroc în lumea asta și pentru tine, tu fată! Tu nu știi încă ce înșămnează să crești un copil. N-ai avut. Dar încă trei copii străini! Gândește-te!

— Un an m-am gândit. Destul! Iar de copiii aceia mi-i drag.

Mamă-sa o dezmânta, înfricată de alte gânduri. Știa că pe Veronica nu va mai lua-o nu știu cine, după câte se petrecuseră. Poate nici nu se va mai mărita a doua oară, că bărbații și feciorii se îpuținează cu cât se lungește bătaia, iar numărul fetelor de măritat sporește.

Dar bătrâna se temea de altceva: nu cumva să se întoarcă sănătos din război Dumitru Bogdan, și fata ei, măritată, să-nceapă iar! Mai bine să rămână nemăritată, mai bine s-o vadă moartă! Mamă-sa nu putea crede nici acum că fata ei s-a dezlegat cu desăvârșire de jandarm.

Dar i se împotrivi în zadar. Înainte de Rusalii, Veronica se cunună cu Vasile Lișniță.

Trecură zile, săptămâni și luni, și căsnicia celor doi văduvi era lăudată de toată lumea. Mătușa cea

bătrână părăsi, mulțumită, casa nepotului. Nu mai era nevoie de ea.

— Copiii nici nu-și mai dau sama că nu-i mama lor cea bună, spunea bătrâna cui voia s-o asculte.

Înțelese și mamă-sa că Veronica nu se mai gândește la jandarm.

— Mulțămescu-ți ție, Doamne, că ai izbăvit-o! se ruga ea seara la icoane.

XII

Puțini oameni străini se vor fi bucurat de cununia Veronicăi cu Vasile Lișniță, ca Gligor Albu, tatăl Catarinei. El vedea aici împlinirea convingerii sale că femeia, «căteaua» cum îi zicea el mereu, se va potoli. Partea întâi se împlinise, și acum urma să se adeverească și partea a doua: Dumitru Bogdan se va întoarce și va începe un trai nou cu Catarina.

Dar pentru fată cununia Veronicăi fu ultima dovadă că Dumitru era mort și se simți mai slobodă ca oricând.

Într-o dimineață de septembrie, Catarina era în grădină și culegea prune. Bura fină, albă, de pe fructele coapte, îi aduse în minte anii copilăriei, anii fericiți de demult...

Cerul era înalt, senin; se pusese «vara cea mică». Funigei lungi pluteau în văzduh. Nucul din grădină răspândea mireasma lui tare. În depărtări se auzea surd vuietul iazului.

Ea se trezi spunându-și: «Ce nebunie! Ce prostie! Încă nici n-am început să trăiesc! Și cât de frumoasă este viața!»

Culese cu hărnicie, până seara, prune. Iar seara își luă furca în brâu și se duse la șezătoare.

După vreo lună, Gligor, aflând-o odată singură în casă, îi zise:

— Tu, fată hăi! Fii mai cu grijă. Începe să umble gura lumii. Se prea învârt ficiorii și bărbații pe lângă tine.

— Da, e adevărat. Dumneata n-ai știut nimic? Vreau să mă mărit.

— Cum să te măriți, nebuno?! Nu ești măritată?

— Parcă am mai vorbit despre asta, tată. Am fost măritată, dar cu cine am fost nu mai vreau să știu de el: nu mi-a fost bărbat.

De atunci Catarina n-a mai vrut să schimbe nici un cuvânt despre căsătoria ei cu Dumitru. Mamă-sa îi dădea dreptate și o sprijinea.

Și, înainte de postul Crăciunului, Catarina fugi cu Ion Plăieșu, un fecior frumos și voinic, să tot fi fost de vârsta ei, dar poate că mai tânăr. El fusese scutit de armată și de război ca singurul susținător de familie: o mamă văduvă, cu șase copii mici.

Gligor Albu amenință, voi s-o aducă acasă cu puterea. Dar tinerii, când văzură dușmanul, se făcură nevăzuți din sat vreme îndelungată.

După fugă, lui Gligor i se făcu rău. De trei ani lucra și moșia lui Dumitru Bogdan, agonisea mult și lăcomea și la mai mult. Ce pământ roditor era în moșia aceea! Ce fân se făcea în luncă! Întreg satul se uita cu pizmă la el când venea cu carăle încărcate de belșug.

Și se vorbea, chiar acum, din nou, despre sfârșitul apropiat al războiului. A câta oară? El credea însă și se învenina că chiar acum fata sa pune în primejdie întreaga avere.

Se hotărî să meargă până la Sighet, să ceară sfatul unui avocat. Dar mai întâi trebuia să se răfuiască cu nevastă-sa! Ea a ținut mereu partea fetei și a încurajat-o.

Pentru a se vindeca de supărare și necaz, mânios și pentru cheltuiala ce va avea-o cu drumul și cu avocatul, el îi dădu nevestei o bătaie zdravănă, să învețe minte să nu se mai amestece în treburile lui.

Plecă apoi la Sighet.

Știa el un avocat român care-l apăraseră mai demult, la tribunal, într-un proces de moștenire cu frate-său.

Nu după multe cercetări, află casa.

— Să știi că ai noroc dumneata, îi spuse slujnica; numai de două zile s-a întors stăpânul din război. Doi ani încheiați puteai să tot faci drumul în zadar până aici.

Avocatul, purtând încă uniforma de locotenent, veni îndată.

— Bună-dimineța, bade! Nu te vei supăra dacă-ți voi spune că nu pot lua nici un proces. Nu-s venit decât pentru un concediu de o săptămână.

— Nu-i vorba de un proces, domnule avocat, ci numai de un sfat. Dumneata mi-ai mai fost de folos.

Gligor începu cu procesul vechi, și avocatul păru că-și aduce aminte de el.

— Și în ce te-aș putea sfătui acum?

Omul începu să-și arate nedumeririle: cu bărbatul în război, cu nevasta fugită cu altul, cu moșia. Povestind, deși se ferea să spună nume, se greși totuși și pomeni numele lui Dumitru Bogdan.

Avocatul ciuli urechea:

— Cum ai spus că-l cheamă? Dumitru Bogdan? El e bărbatul? Poate chiar ginerele dumitale?

Omul recunoscă cu părere de rău că se dezvăluise. El ceruse părerea avocatului așa, pentru un caz anume.

— Dumitru Bogdan! Stai, frate, de unde-mi aduc aminte de numele ăsta? și avocatul își duse gânditor mâna la frunte. Nu avea gradul de plutonier?

— Se poate să-l fi avut! N-a venit niciodată în concediu, n-a scris niciodată de când a plecat pe front. Adevărul e că noi nici nu mai știm dacă e viu sau mort. N-am putut afla nici o veste de la el.

— Ascultă, bade Gligore! Omul acela, Dumitru Bogdan, nu a slujit înainte de război în jandarmerie?

Gligor începu acum să asude. Simțea că avocatul îi va da veste despre ginere.

— Ba a slujit, domnule avocat. Ieșise din jandarmerie numai cu vreo câteva luni înainte de război. Îi rămăsese în sat o moștenire de la un unchi al lui.

— Din ce sat?

— Din Vârtopi!

— De acolo ești și dumneata?

— Vezi bine!

— Atunci el este! zise cu un fel de satisfacție avocatul. Dar în grabă fața lui se întunecă. Ascultă, bade Gligore, omul acela a fost prins de patrulă și adus ca dezertor de pe front înaintea Consiliului de război.

— Vai de mine! L-or fi împușcat!

— Nu l-au împușcat, răspunse avocatul. Eu sunt împărțit de doi ani ca judecător la acel consiliu. Pot să ți-l descriu pe omul acela. Era înalt, brunet, voinic, purta o barbă mare încâlcită și o urmă adâncă de rană în frunte.

Gligor se înfioră: era așa cum îl descriesese și Ilie Rău, și țiganka Măriuța.

— Când a plecat din sat, la trei săptămâni după căsătoria lui cu fata mea, nu purta nici barbă, nu avea nici urmă de rană în frunte; eu nu l-am văzut niciodată așa, domnule avocat. Așa cum îl spui dumneata nu-l cunosc.

— Totuși, el este. Rana a căpătat-o mai târziu, barba și-a lăsat-o și mai târziu.

Înțelegând că ginerele său a ajuns înaintea Consiliului de război, pentru dezertare, Gligor simți un mare gol în suflet. Părea că însăși mândria lui de om avut se topise.

— L-au judecat și nu l-au împușcat? întrebă el temător.

— Ascultă, bade Gligore. Cu plutonierul acesta s-a întâmplat o mare nenorocire. Am început să-l judecăm după ce l-au adus patrulele. Dar am văzut că nu avem pe cine judeca.

Omul nu înțelese nimic.

— Nu s-a aflat vinovat?

— Un dezertor e totdeauna vinovat. Dar ți-am spus că n-am avut pe cine judeca: omul prins de patrulă era nebun!

Gligor îl privi năucit:

— Nebun?

— Întâi gândeam că se preface, cum se întâmpla cu destui. Vorbea de o femeie, de una... cum îi zicea?... Veronica. Cică și-ar fi înveninat bărbatul,

și acum vrea să-l învenineze și pe el. Dar că el a cules toți bureții veninoși de prin păduri... Spre norocul lui, avea și clipe limpezi; își aducea aminte cum îl cheamă, la ce unități a slujit, când și unde a fost rănit. Apoi iar bătea câmpii. Dacă ar fi aiurat mereu, cum într-altfel era sănătos, cred că l-am fi luat drept un prefăcut și l-am fi condamnat la moarte, cum s-a mai întâmplat și cu alții care făcuseră astfel de încercări. L-a cercetat și doctorul. A dat în scris că-i nebun. Credea că din rana de la cap.

Gligor asculta ca de pe altă lume. Nu se mai putea îndoi că omul era chiar Dumitru Bogdan... Dacă-i nebun, s-a isprăvit și cu cununia Catarinei, și cu moșia, și cu toate. Începu să-i pară rău că a mai cheltuit până aici și că va mai plăti și avocatului.

— El a fost, domnule avocat! zise, fără să-și dea seamă ce spune.

Avocatul întinse puțin urechea, dar continuă îndată:

— N-am avut pe cine judeca, nici pe cine condamna. Un biet om nebun! Au fost tâlhari aceia care, după ce a ieșit din spital, l-au trimis iar pe front. Am făcut întrebări și cercetări. S-a pornit o anchetă. Și s-a adevărit cu martori că nime nu bănuia atunci că-i nebun. Ceea ce a trebuit să recunoaștem că-i cu puțință. Fiindcă și în fața noastră a avut unele luminișuri de cumințenie. Dar a putut să-i vină nebunia și mai târziu.

— Și... ce s-a ales de el? întrebă cu greutate Gligor Albu.

— A fost dus într-un spital de nebuni... Dar cine știe dacă nu va scăpa de-acolo! Avea nebunia să culeagă bureți. N-avea hodină într-un loc.

— Hm! atunci e rău! E vai de norocul fetei mele! oftă Gligor.

— Câte nenorociri nu se întâmplă în războiul ăsta, bade Gligore!

— Și fata nu se poate mărita cu altul? întrebă rumânul, luat acum de alte gânduri.

— Deocamdată, nu! Poate se însănătoșează! Poate să moară, poate rămânea așa, mulți ani, Dumnezeu știe!

Gligor Albu avu totuși la plecare o mângâiere: avocatul nu voi să primească nici un ban de la el.

XIII

Gligor Albu se întoarse în Vârtopi greu ca pământul. Îmbătrânise. Iar acasă închise în el ca într-un mormânt tot ce auzise de la avocatul acela din Sighet. Se gândea și-și răsucea planurile cu ziua de cap și n-o scotea la nimic; nu știa ce să facă.

Într-o noapte, prin noiembrie, după drumul la Sighet, câinii din vecinătatea casei lui Dumitru Bogdan lătrară înverșunați, toată noaptea, ca la om străin. Mulți vecini și vecine se treziră, deschiseră ferestrele și strigară la câini să-i ogoiască. Câinii tăceau o clipă, apoi începeau să latre din nou.

De vreo câteva luni nu se văzuse nici o stafie pe la casa părăsită. Oamenii se liniștiseră. Și acum toți erau nemulțumiți că iar începe nebunia asta.

În zori, câinii se liniștiră. Dar în noaptea următoare, a treia, a patra, urlară iar, de nu mai putură oamenii dormi de răul lor.

Nu mai era de răbdat!

În ziua a cincea, vreo patru vecini își luară inima în dinți, furcile de fier în mână și intrară în curtea casei părăsite.

Scotociră curtea, casa, podul casei în parte coperită, șoproanele, grajdul. Când ieșiră din grajd și intrară în șură, la adierea vântului îi lovi un miros greu de mortăciune.

Oamenii se priviră, ochii le sticliră în cap. Se încordară.

Iar o undă de vânt, și iar mirosul cel nesuferit!

— Vine din podul grajdului!

Puseră scara și urcară pe rând toți patru.

Până se obișnuiră cu întunericul din pod, nu văzură nimic.

Deodată unul dintre ei țipă de groază și rămase cu mâna întinsă în sus. Priviră cu toții. Apoi se apropiară. De-un căprior, cu funia de grumaz,

atârna o măătăhală. Prin bocanci îi ieşeau degetele de la picioare. Mantaua era zdrenţuită. O traistă atârna peste umăr. Limba, neagră, atârna peste un bărboi încâlcit.

Oamenii îşi făcură cruce. Coborâră din pod. Erau să se înăbuşe de duhoare. Înştiinţară primăria, jandarmeria din satul vecin, de care se ţinea şi Vârtopii.

Pe la ojină, spânzuratul era întins pe spate în mijlocul curţii. Tot satul veni să-l vadă. Şi să se îngrozească.

Nime nu-l cunoscuse dintre cei sosiţi întâi. Erau de faţă şi primarul, şi notarul, şi doi jandarmi. Puseră pe un ţigan să-i caute prin buzunare. Nu găsi nici o hârtie. Dar, în traistă, ţiganul află câţiva bureţi.

Lumea se dădea tot mai înapoi cu câte un pas, cu mâinile la nas.

— Vreun nenorocit de soldat, măi oameni buni! zise primarul. I-o fi tras aţa aici.

— Vreun dezertor!

— Va fi răbdat de foame cine ştie de câtă vreme. N-aţi văzut că avea o mână de bureţi în traistă?

Abia într-un târziu oamenii îi văzură şi rana de pe frunte.

— Cine-i ştie? Poate a fost rănit în război.

Un bătrân mărunţel răzbătu prin mulţime, se apropie de mort, se aplecă asupra lui şi îl cercetă cu multă băgare de seamă. Apoi se obli, se trase la marginea mulţimii şi zise cu glas răguşit:

— E jandarmul!

— Ce jandarm, bade Ilie?

— Stăpânul casei, Dumitru Bogdan.

Ilie Rău voi să se strecoare prin mulţime. Simţea că-i vine ameţea. Dar oamenii îl prinseră de mânecă, de haine.

— Ce vorbeşti, bade Ilie? Cum să fie jandarmul?

— N-aţi crezut când v-am spus că l-am văzut într-o noapte la el în curte, cum se uita a pustiu la

casă. Când v-am spus că purta un bărboi mare și avea o rană la frunte, o tăietură adâncă. A venit patrula să-l caute ca dezertor, și tot nu ați crezut. Dacă așa vă place, nu credeți nici acum.

Și bătrânelul cel cu gura strâmbă se smunci din mâinile oamenilor și trecu prin mulțime.

Acum cutezără mai mulți să se apropie de mort, să-l vadă mai de aproape, să-i vadă tăietura din frunte. Veni și haranca Măriuța. Ea merse drept la mort, ca și când ar fi mers la o izbândă, și se aplecă asupra lui. Îi fu destul o ochire și zise, cu fața către oameni, nedepărtându-se de mort:

— El este! Pe el l-am văzut în pădure, cu mantaua, cu barba, cu tăietura la frunte. Și uite și traista cu bureți!

Cel din urmă, pe înserate, veni să-l vadă Gligor Albu. Se apropie cu grijă de mort, închise apoi ochii și se întoarse.

— E jandarmul, ginere-meu! întări și el. Cine știe cum va fi scăpat din spitalul de nebuni...

— Din ce spital? îl întrebară mai mulți.

Gligor abia acum își dete seama ce vorbă-i ieșise din gură. Și, nevoind să dezvăluie nimic din ceea ce ținea închis în el ca într-un mormânt, zise:

— Numai dintr-un spital de nebuni a putut scăpa un om care vine la el acasă să se spânzure!

Notarul, la care trăsesse mai întâi Dumitru când venise în Vârtopi, se apropie acum și el de mort.

— N-aș putea jura că-i el. Dar asămănare este.

— Dac-a slujit la jandarmi înainte de război, trăbă să se găsească la el o tăbliță de tinichea cu numărul companiei, zise unul din jandarmi.

I-o găsiră pe bluza zdrențeroasă, pe dinlăuntru. Era pe ea nu numai numărul companiei, ci și numele jandarmului, zgâriat acolo, în ungurește. Acum, nimeni nu se mai putea îndoi. Oamenii începură cu bănuielile cum a ajuns Dumitru Bogdan aici, și să se spânzure, și ce rost aveau bureții din traistă.

Dar singurul om care ar fi putut da lămuriri, Gligor Albu, tăcea ca mormântul.

Satul întreg se perindă să-l vadă pe mort. Numai două femei nu fură văzute de nimeni: Veronica, măritata acum a doua oară, și Catarina, care cine știe pe unde era cu feciorul cu care fugise.

Pentru amândouă jandarmul era mort demult.

1940—1945

FARAONII

I

În seara aceea de iulie, înaintea corturilor din tabără, focurile se stinseseră mai devreme. Cerul era greu de norii care coborâseră, de cu ziuă, până pe umerii dealurilor. Din când în când, fulgere vinete brăzdau noaptea din cer și de pe pământ, luminând pe-o clipă sălașurile taberei de corturari.

De când se stinseseră focurile, nimic nu mai arăta că aici, la o încrucișare de drumuri, în mijlocul câmpului, era o așezare provizorie a tribului nomad: căruțe cu coviltire, corturi, cai, câini și o puzderie de puradei, ascunși în zdrențele cu care i-au acoperit mamele, bunicile. Erau bărbați și femei de toate vârstele. Cu copii cu tot, se puteau socoti cam șapte suflete de o căruță. Și erau cincisprezece căruțe.

Tăbărâseră aici, pe hotarul unui sat de frontieră, venind din țara ungurească, din pusta nesfârșită dintre Dunăre și Tisa, de vreo cinci zile. Primăria le-a dat răgaz de zece zile pentru popas.

Pe ulițele satului nu fuseseră văzuți decât vreo trei cu căldările de aramă în spinare și vreo câțiva ciurari. Două hărănci vânduseră câteva cești de porțelan.

Oamenii se bucuraseră că nu au năpădit satul. Altedăți, din caravane de acestea, năvălea în sat toată suflarea și puneau mâna pe ce apucau. Erau tabere care se opreau aici o zi-două, poate nici atât. Erau țigani mai săraci, mai zdrențuroși.

Corturarii de acum păreau a fi dintr-un neam mai ales, oameni cu meșteșugul lor. Cei care trecuseră prin sat erau bine îmbrăcați. Bărbații purtau bluze albastre cu nasturi albi-sclipitori — poate erau de argint. Femeile aveau rochii verzi, roșii sau în mai multe culori.

Cât ce se așezase tabăra, cântecul ciocanelor pe ilaie se auzise până departe, răsunând limpede în

văzduh. Erau, pesemne, meșteri cu toții.

Dintre căruțe se deosebeau mai ales două, cu coviltirul nou, mari, largi, trase de cai voinici, de pe pusta ungurească.

Sătenii aflaseră puțin despre caravana asta. Cine putea ști de unde vin și unde se duc? Poate nici ei înșiși! Se știa numai că-s corturari mai înstăriți, meșteșugari; că între ei sunt bărbați frumoși și femei tinere și mai frumoase; că sunt bătrâni și bătrâne cu poveri de ani mulți în spate și o droaie de copii și de câini.

De obicei, cântecul ciocanelor se auzea și după ce cădea înserarea. Dar în seara aceea de iulie încetase încă înainte de a se aprinde focurile sub ceaune pentru cină. Iar acum era întuneric și liniște grea peste corturi și căruțe. Se auzea ronțăitul cailor care pășteau prin apropiere, unii împiedicați în fiare, alții priponiți.

Văzduhul era apăsător, ca înainte de izbucnirea furtunii în zilele înăbușitoare de vară. Câinii zăceau, cu limbile scoase, sub căruțe. Oamenii se frământau, neliniștiți, pe pământul gol, pe rogojini sau pe mantale rupte, să adoarmă.

* * *

Dușmănia între cei doi frunțași se iscase de multă vreme, se mărise și crescuse ani de zile, iar acum izbucnise ca flacăra pe care nu o mai pot ține tăciunii.

Țancu, ori Țanco — i se spunea și pe-un nume, și pe celălalt — era dintr-o viță veche de voievozi. Se însurase cu Salomia, fată din cel mai vechi și mai avut neam, cu mari tradiții în laie, încă de pe vremea când era voievod Țancu cel bătrân. El avea să-i ia locul, și lui i se cuvenea să se însoare cu fata cea dintâi din trib. Nimeni nu se gândise să le pună vreo piedică. Era un lucru firesc. Era o tradiție.

La întoarcerea de la biserică — cei din neam mare se cununau și la biserică, — pe înnoptate,

cineva descărcă cinci focuri de revolver asupra mirilor.

Nu peste mult se află că Dinu trăsesese. Mai târziu, când ajunse voievod, mărturisi el însuși.

Țanco cel bătrân fu arestat undeva prin Ungaria pentru falsificare de bani și-i fu ridicată toată averea aflată în căruța de voievod: bani, salbe și lanțuri de argint și de aur, inele, cercei. Salomia abia putu ascunde ceva din zestrea ei. Noroc că Țanco tânărul își luase din bună vreme moștenirea și o pusese la un loc sigur. El era căsătorit abia de-un an când se întâmplă nenorocirea cu tată-său. Caravana, după arestarea căpeteniei, trebuia să plece în România. Dar fără voievod nu putea.

Pentru rușinea că Țanco cel bătrân s-a lăsat prins și pentru că neamul i-a rămas sărac, tribul nomad nu alege — după tradiție — poruncitor în fruntea lui pe Țanco cel tânăr, ci pe Dinu.

Îndată ce se urcă în șa, Dinu-i porunci lui Țanco să-i dea lui pe Salomia. El a iubit-o și înainte, iar acum i se cuvine, și în temeiul șefiei, fata din neamul cel mai bun din laie. Unii îi ținneau partea, alții spuneau că nevasta e a lui Țanco, și a lui trebuie să rămână.

La început, Țanco nici nu-l luă în seamă. Putea bate cinci ca Dinu: avea și revolver, și pumnal bine ascuțit.

Dar într-o noapte Dinu încercă să-i răpească nevasta, în fruntea unei cete de vreo zece inși. Se născu, în grabă, o încăierare, la care luă parte întreaga tabără, împărțită în două. Cei care ținneau cu Dinu fură biruiți. Și multă vreme laia fu învrăjbită și înveninată cum e un stup de albine când intră în el un viespe.

Peste vreo jumătate de an, Dinu încercă, într-o noapte, singur, să fure pe Salomia. Îl văzuse pe Țancu beat în seara aceea și se furișă ca un șarpe spre cortul lui.

Țiganul era beat într-adevăr și dormea greu, dar era trează Salomia, ori se trezi ușor. Nu se putea

nici gândi la Dinu, cum nu se gândise în toată fetia ei: era și din neam mai puțin ales, și urât. Îl ghionti pe Țancu înainte de-a intra în cort Dinu. Omul sări mut, ca un dulău de sună asupra ursului, și-i puse o mână în grumazi. Cu cealaltă îi vârî în gură un cocoloș de zdrențe, apoi începu să-i care la pumni și, izbindu-l la pământ, să-l calce cu picioarele. Plin de vânătăi, Dinu se ascunse câteva zile. De-atunci nu mai cuteză să încerce furtul, și nici nu mai putu: Salomia, abia de șaisprezece ani, născu o fetiță, pe Rusalina.

Se însură acum și Dinu, dar mânia între cei doi frunțași nu se potoli. Țancu nu se putea împăca cu gândul că altul e poruncitor peste laie; iar Dinu nu putea uita pe Salomia, și de frumoasă, și pentru că era din neamul cel mai bun. Și el știa că nu poate să asigure urmașilor săi moștenirea șefiei, dacă neamul Salomiei nu intră în neamul lui.

Trecură ani de mânie și dușmănie mocnită între cei doi.

Într-o vreme, Țancu se despărți de laie, urmat de vreo șapte căruțe. Voia să-l caute pe tatăl său: poate a ieșit din temniță, dacă mai era în viață. Umblau zvonuri că l-ar fi dus la ocnă, ba chiar că l-ar fi spânzurat, deoarece s-ar fi aflat la proces că ar fi săvârșit, înainte cu mulți ani, un omor, când a furat și multe lucruri de argint. Dar nimeni nu putea jura pe nimic. Erau zvonuri, ca multe altele. Se putea să fie și alt Țigan acela pe care l-au dus la ocnă ori l-au spânzurat, dacă zvonul ar fi fost adevărat.

Țancu se înapoie la matcă, urmat de cele șapte sălașuri de sub coviltirele căruțelor. Nu mai vorbea, nu se mai întâlnea cu Dinu decât rareori, la adunări, la praznice mai mari.

Cu trecerea anilor, nemaivând nici o veste despre Țanco cel bătrân, autoritatea lui Dinu începu să crească în tabără. O întări și prin câteva isprăvi însemnate: câteva furturi, care îmbogățiră tabăra și mai ales averea conducătorului.

Într-o zi, Dinu îl opri în drum pe Țancu.

— Haida să uităm dușmănia din trecut! Haida să ne încuscrim! Dă-mi pe Rusalina pentru ficiorul meu.

— Ce, ești nebun? răspunse Țancu ridicând capul în vânt.

— Vei spune că-i prea tânără, că n-a împlinit treisprezece ani. Dar fata-i mărișoară. Seamănă leit cu mamă-sa. Dacă n-am avut-o eu pe Salomia, s-o aibă ficiorul meu pe fată-sa!

— Nici acum, nici peste o sută de ani! răspunse Țancu tulburat, și mâna lui pipăi cuțitul din teacă. Cu neamul tău nu se va amesteca neamul nostru!

Când auzi Salomia de propunerea lui Dinu, își ieși din minți.

— Nici acum, nici peste o sută de ani, zise și ea, mai bine o sugrum!

Din ziua aceea Dinu nu mai vorbi cu Țancu, dar îi trimitea des ștafete dintre bătrânii taberei.

— Dă-o, Țancule, nu te mai împotrivi! Azi Dinu e tare și mare. Mai toate corturile țin cu el.

— Dacă nu o dai de bunăvoie, într-o noapte o să ți-o fure. Spun că e nevoie de încuscrire pentru binele taberei.

Salomia sărea cu unghiile la ei.

— Să pieriți, blăstămaților! Nu vă rușinați să cereți un amestec cu neamul acela ticălos? V-ați uitat că-i neam străin, neam de pripas la noi, de care s-a milostivit moșul meu și moșul lui Țanco, voivodul de atunci, și l-au adăpostit? Acum vrea să-și întărească moștenirea? Dar nu pupă el, ficiorul veneticului, obrazul Rusalinei! Să vă fie rușine că vă faceți crainicii lui!

Cei din urmă pețitori trimiși de Dinu veniră în dup-amiaza zilei aceleia din iulie.

— Dacă nu i-o dați, la noapte tăbărăsc toți bărbații asupra voastră, v-o iau cu puterea și o cunună cu Ilie.

Ilie era feciorul lui Dinu. De data asta pețitorii nu erau dintre bătrâni, ci bărbați de vârsta lui

Țancu.

Acesta începu să răcnească și să-i brăzdeze cu cuțitul.

Oamenii fugiră. Vestea se lăți ca fulgerul, și tabăra se umplu de neliniște grea.

Toți erau siguri că la noapte Dinu o va răpi pe Rusalina. Unii, cei mai mulți, erau gata să-i dea ajutor. Dar nu toată tabăra era cu el.

* * *

...Frământarea asta și, poate, teama de vremea tare care era gata să se prăbușească alungau somnul de la ochii faraonilor în noaptea aceea înăbușitoare de la sfârșitul lui iulie.

Bănuiau și Țancu, și nevastă-sa, și fata că în noaptea asta Dinu o să încerce răpirea.

Cât ce căzuseră umbrele înserării, un nepot fusese trimis s-aducă de la pășune caii, să le pună șaua și să-i priponească la un loc anumit, nu departe de tabără. Când începură fulgerele, Țancu scoase din căruță, dintr-o ladă ferecată, o desagă de piele, trei traiste vechi, tot de piele, și, strecurându-se prin noapte, le legă de șaua unui cal. De cealaltă legă o desagă adusă de Rusalina.

— Nu te mai miști de-aici. Când vei auzi că se apropie larma, sari pe-un cal, ia-l de frâu pe celălalt și pornește tot spre răsărit. După două ceasuri de fugă, ne vei aștepta. Și dacă până dimineața nu venim, eu și mumă-ta, du-te cu Dumnezeu, tot înainte, tot spre răsărit. Întreabă de orașul Lugoj, și acolo întreabă de Mina fierarul. E o rubedenie mai depărtată dinspre moșul.

Țancu pieri în noapte. Pe drum îl izbiră întâii picuri grei. Fulgerele îl orbeau. Când ajunse la sălaș, cerul începu să se prăbușească: tunetele bubuiau unul după altul.

El aștepta în ușa cortului, cu revolverul încărcat; Salomia, la spatele lui, mai ținea două în mână. Din șerparul lat se vedea mânerul cuțitului. Avea unul și în tureacul cizmei.

Nu așteptă mult. La lumina unui fulger zări dușmanii apropiindu-se în patru brânci. Era și Dinu între ei? Așa-i păru. Slobози revolverul. Auzi un vaier, apoi tunetul astupă orice alt zgomot.

De la dreapta, de la stânga, se apropiau alții. Trase din nou. Alte vaiere. Veneau tot mai mulți. După ce goli pistoalele, săriră cu cuțitele, și el, și Salomia.

Deodată se auzira țipete, urlete.

— Nu te lăsa, Țancule! Suntem aici și noi. Nu te da tâlharilor!

Apoi nimeni nu mai știu ce se petrece în noaptea aceea sângeroasă. Țiganii se încăierară între ei. Fiecare vedea în celălalt un dușman. Nimeni nu mai știa cine-i cu Dinu și cine-i cu Țancu. Noaptea îi orbea. Numai la lumina fulgerelor se vedeau grupuri încăierate și însângerate. Unii gemeau pe jos.

Cu trei răni în coaste, Țancu desfăcu, trăgând din toate puterile, pe Salomia dintr-o încăierare și o luă la fugă. Erau încrestați cu cuțitele, și el, și femeia.

Pe fată o aflară lângă caii priponiți. Ea așteptase, după porunca tatălui său, să se apropie larma. Dar larma vuia încă și acum deasupra taberei.

Salomia încălecă pe un cal. Țancu pe celălalt, și porniră în galop în noapte.

Bătaia dură, în tabără, până în zori. Numai atunci băgară de seamă Țiganii că era bătaia orbilor: se țineau încăierați cei din aceeași partidă.

Nu mai avură vreme să se gândească unde va fi Țancu cu femeia și fata. Nici Dinu nu se mai gândi: în tabără erau doi morți și vreo șapte răniți mai greu.

Îi aruncară în grabă în căruțe, îi acoperiră cu zdrențe, strânsesă tot calabălâcul, prinseră caii și, pe la răsăritul soarelui, caravana porni.

Fiind în apropiere o încrucișare de drumuri, în curând se află de plecarea taberei. Oameni curioși

merseră să vadă batiștea, urmele focurilor. Descoperiră în multe locuri pete mari de sânge.

Peste două zile, o patrulă de jandarmi plecă în căutarea faraonilor. Poate au ucis pe cineva! Pe cine? De-al lor, sau vreun străin?

În zorii zilei, se apropiau și cei trei călăreți de un sat.

— Rămânem aici, ori mergem mai departe? întrebă Salomia.

— Rămânem! Să nu le pierdem urma. Ai văzut cum ne-au mințit ticăloșii de pețitori? Ai văzut că sunt încă mulți cu noi și împotriva lui Dinu? Cine știe? Poate de-aici îi va veni răsturnarea! Să nu le pierdem urma!

Mai galopară un timp. Satul se vedea bine.

Deodată Țancu opri calul.

— Nu! Vom merge mai departe! zise el. Tabăra nu va rămâne la răscrucea aceea de drumuri. După sângele vărsat, va pleca în grabă.

Mai erau și alte gânduri care îl abătură pe Țancu din drum. Nu se puteau opri într-un sat, așa cum erau. Jandarmeria caută de bună seamă pe fugari.

După două zile de mers peste câmpuri, înconjurând satele, ajunseră la un orașel pe care Țancu îl cunoștea din drumurile din trecut ale caravanei, pe când tatăl său era conducătorul. Își aducea aminte de o casă, la marginea orașelului, unde fusese găzduit odată, cu bătrânul, la un ȝigan avut, negustor de porci, unul Miloș.

Omul îl recunoscuse îndată. Dar îi dădu sălaș cu oarecare îngrijorare. Zvonurile despre bătaia aceea din tabăra corturarilor merseseră până departe. Căruțele fuseseră oprite de jandarmi și puse în tabără la marginea unui sat.

Cercetările începuseră îndată și fuseseră aflați, între zdrențe și fân, cei doi morți. Dintre răniți muriseră trei pe drum. La interogator, toți mărturisiseră că ucigașul e cel dispărut, Țancu. Ba unii se juraseră că și Salomia a dat cu cuțitul. Unde

erau fugarii? Nimeni nu știa, dar căruța lor fusese adusă fără cai, legată de alta.

Toată gloata a fost închisă. Cercetările urmaseră în fața tribunalului. În aceeași vreme erau căutați și fugarii.

Iată pentru ce Miloș îl primi cu îngrijorare. Apoi se interesă de bătrân.

— A murit, răspunse Țancu.

Nu putea să-i spună adevărul. Omul acesta ținuse mult la bătrân și, de câteva ori, îi fusese de ajutor.

— Pân-a stăpânit el, nu știu să se fi întâmplat o astfel de nenorocire în tabără.

Femeile se culcară, dar cei doi bărbați sfătuiră până târziu, la lampa stinsă.

Țancu își deschise inima înaintea lui Miloș. Simțea că-i scade încrederea în viitor. Dacă au fost descoperiți morții, dacă el e pus sub urmărire drept ucigaș, nu putea decât să-și piardă urma pentru o vreme. Și avea nevoie de un sfat prietenesc.

Povesti lui Miloș pricina bătăii din tabără și a fugii lui. Numai despre bătrân nu spuse mai multe.

— Hm! Te-au scos din drepturile tale, și ticălosul acela a mai vrut să-ți răpească și fata? El trebuia să cadă de glonț sau de cuțit!

Ascultând povestirea lui Țancu, în Miloș se deșteptau moșteniri străbune: un moș al lui s-a răzlețit, pe vremuri, tot dintr-o laie de corturari, și tot din pricina unei prigoane.

— Dacă sameni bătrânului, nu-I poți ierta pe ticălosul acela! Dar, deocamdată, nu-i nimic de făcut, decât să-ți pierzi urma, să te ascunzi. Aici nu, vezi bine, aici nu se poate! E prea aproape de satul unde-i tabăra. Veți lua trenul și veți merge până în inima țării. Apoi o să mă înștiințezi unde sunteți, să-ți pot trimite vești. O să mă îngrijesc eu să pornească niște zvonuri. Eu, să știi, am drumuri multe. O să se audă, de-o pildă, și la judecată, că voi, fugarii, ați încercat în noaptea aceea să treceți

călări Tisa, dar că râul vuia cu valuri mari și v-ați înecat. Poate voi afla niște martori care să jure că v-au văzut în Ungaria când vă duceau jandarmii în temniță.

— Dar ce mă fac cu caii? întrebă Țancu.

— Caii îi vindem, nici nu mai poate fi vorba. Cu ei nu le-ai putea ascunde nicăiri. Ai bani?

Țancu înclină din cap.

— Dacă n-ai avea, ți i-aș plăti eu acum. Dacă ai, să vii aici peste o lună de zile. O să luăm preț bun pe cai.

Dimineața, Miloș le aduse o pereche de desagi răi și haine rele. Trebuiau să le schimbe pe cele bune, cu care erau îmbrăcați.

Abia atunci se văzură petele de sânge pe cămașa și hainele lui Țancu. Rănile în coaste nu fuseseră adânci. Sângele nu mai curgea. Numai zgârieturile de cuțit de pe fața țiganului și a nevestei puteau da de bănuț.

Miloș rămase cu ochii la fată, la Rusalina, îmbrăcată acum într-o rochie ruptă.

— Pagubă că n-am un ficior... oftă el. Nu-i mirare că s-a făcut moarte de om pentru asemenea fată. Și e încă numai o copilă... Câți ani?

— Împlinește la Sânpetru treisprezece, răspunse Salomia, învăluindu-și copila într-o privire de dragoste pătimasă.

— Ascultă, Miloș, zise Țancu la despărțire. Șăile să nu le vinzi, nici frâiele. Sunt ținute în argint. Sunt moștenire de la tata. Poate voi mai avea nevoie de ele.

II

Satul Vlădeni e așezat într-o vale, între dealuri rodnice, și de grâu, și de vin. Sat cu case de piatră, cu oameni gospodari, cu două biserici, cu două neamuri de țigani: «cei din sus», la capătul de răsărit al satului, și «cei din jos», la capătul de la apus.

Cei dintâi erau mai puțini, vreo zece familii, toți fierari și potcovari. Țigănia de la apus număra peste cincizeci de bordeie: vara erau zilieri la rumâni, iarna trăiau din împrumuturi de bucate luate de la gospodari pentru munca de vară și din cerșit în sat, ba hărăncile mai făceau și un fel de negoț cu arnici, cu ace, și în Vlădeni, și în satele vecine.

Țigănia din sus se deosebea de cea din jos nu numai ca mărime, dar și ca înfățișare. Țiganii din sus aveau case de lemn, bulgărite și vărute. În cea de jos erau numai bordeie. Nici locuitorii lor nu prea sămănau. Cei din sus erau oameni mai înalți, de-un brunet-palid; cei din jos erau mijlocii de statură și negri ca ceaunul.

După port, pe cei din sus nu-i prea puteai deosebi de rumâni, mai ales duminica și la praznice: cămeși albe, cioareci de pânură sau de pânză — după anotimpuri, — pieptare albe «înfundate». Cei din jos se îmbrăcau cum dădea Dumnezeu, în toate tărcăturile, în ce căpătau de la oameni.

Într-o dimineață pe la sfârșitul lui august, în țigănia de din jos se porni larmă mare. Se treziră cu trei străini: un bărbat, o femeie tânără și o fetiță. Bărbatul era subțire, înalt, cu părul în valuri pe spate, cu fața palidă și cu urme de tăieturi. Era îmbrăcat cu pantaloni negri, peteciți, strânși pe picior, ca cei militărești. Cămașa era murdară,

sfârtecată. Dar șerparul era lat, bun și era ținut cu nasturi sclipitori, poate de argint.

Femeia era de aceeași înălțime cu bărbatul. Sub zdrențele cu care era îmbrăcată, se ghicea trupul subțire, mlădios ca o trestie. Ochii mari, negri, luminau aprins, cu priviri tari, ca pentru deochi. Era mai palidă la față ca bărbatul.

Fetița era leită mamă-sa, dar era încă gingașă ca o jucărie. În obrajii mici, sub fruntea palidă, ochii ei mari, lunguiți, ardeau parcă nefiresc.

Cine erau? De unde veneau? Cu ce gânduri?

Țigănimia de din jos se frământa și nu cuteza să se apropie nici unul de străini.

Ei ședea și se încălzeau la soare, pe muchea unui delușor, la marginea țigăniei. Păreau osteniți de drum. Priveau triști, drept înainte, ca în mari depărtări. Părea că nu văd și nu aud nimic.

Și, pe mai departe de ei, se perindă toată țigănimia să-i vadă. Uitară să dea la porci, și godacii începură să guițe în cotețe.

— Sunt din vreo laie de corturari, ziceau unii.

— Se vor fi rătăcit, ori poate așteaptă aici căruțele.

— Trăbă c-au scăpat dintr-o încăierare! N-ați văzut cât sunt de zgâriați pe obraji?

— Dumnezeu știe! Dar par nenorociți.

— Ai văzut șerparul? E de corturar bogat, e ținut cu nasturi de argint.

— E un neam frumos de oameni.

— Femeia are ochi de vrăjitoare.

Înainte bordeielor larma creștea. Părerile împărțite despre străini iscară și câteva certuri.

Străinii ședea nemișcați și se prăjeau la soare. De la o vreme, femeia desfăcu din desagă o legătură cu demâncare. Abia îmbucară de câteva ori, și ochii lor iar se pironiră în depărtări.

Ziua întreagă stătură nemișcați, ca și când ar fi înlemnit acolo. Puține vorbe schimbare.

Bărbații și femeile din țigănie, după ce-și hrăniră godacii, plecară la lucru pe la oameni. Nu

mai rămaseră decât puradeii și câteva bătrâne neputincioase, câțiva bătrâni gârboviți, care ședeau pe podmoalele din jurul bordeielor, cu pipele roșii, de pământ ars, în gură.

Copiii se apropiau în grupuri de străini, apoi, deodată, se întorceau speriați, fugind de le sfârâiau tălpile. Erau aproape goi, în cămășuțe spintecate, murdare.

Pe înserate, Țancu zise:

— Aici vom rămâne.

Femeia oftă:

— N-avem nici un adăpost; n-avem straie, n-avem scule! Parcă ne-a luat Dumnezeu mințile. În loc să plecăm cu căruța, cu tot ce avem, am plecat călări.

— Cum puteam pleca cu căruța fără să prindă de veste tabăra? Și cum ne-am fi pierdut urma dacă o luam cu noi? N-a trebuit să ne despărțim și de cai?

— Mai aveam dăsagi. Puteam aduna în ei multe lucruri din căruță. Dar parcă ne-a luat Dumnezeu mințile.

— Nu trebuia să fugim! Trebuia să rămânem cu ei, zise deodată copila.

— Tu știi că pentru tine am fugit, răspunse tatăl. Ai fi dorit să ajungi pe mâna lui Ilie, să te măriți cu el?

Ochii copilei se aprinseră și privi cu ură la părinți.

— Nu m-aș fi măritat cu el!

— Dar te-ar fi luat cu puterea!

Copila duse mâna la sân și făcu să sclipească, în razele soarelui ce apunea, vârful ascuțit al unui jungher.

— Ce treabă ar fi avut cuțitul ăsta? întrebă ea cu ochii mari, negri, înflăcărați.

Mamă-sa o îmbrățișă și o sărută.

Noaptea dormiră într-un bordei. Dimineața voiră să-și facă și ei unul. Dar n-aveau uneltele de săpat,

n-aveau lemne, n-aveau scânduri, n-aveau paie de acoperit.

Cât ce înțeleseră faraonii dorința lor, trecu ca o flacără prin țigănie. Unii aduceau hârlețe, alții sape și târnăcoape, alții bucăți de grinzi și caferi.

Toată lumea se îmbulzi să le ajute. În patru zile bordeiul era gata. Țancu dădu bani pentru scânduri, pentru ușă, pentru fereastră, și țiganii cumpărară din sat materialul pe care nu-l aveau ei. Au cumpărat și paie proaspete, de la îmblătitul din vară, căci cele ce le aveau ei erau vechi și afumate.

Plecară apoi toți trei, cu o căruță din sat, în orășelul cel mai apropiat și se întoarseră cu ea încărcată: două pături, o masă, câteva scaune și mărunțișuri de care aveau nevoie.

Faraonii erau acum și mai încredințați că străinii sunt avuți, sunt din neam mare, și sfiala față de ei crescuse.

Nu se mirau că afară de numele lor nimic nu mai aflară de la ei. Erau mândri că-și făcuseră bordei alături de ei și fericiți că le ajutaseră. Se uitau la străini cu respect, iar la copilă, la Rusalina, ca la o stea căzută din cer. Niciodată nu se prăsisese în țigănia lor o fată ca asta! Erau mândri de frumusețea și gingășia ei și simțeau de pe acum că ar face moarte de om pentru ea, dac-ar ajunge în primejdie.

După câteva zile, în urechile Rusalinei străluceau doi cercei care îi luau vederile. Și, deodată, respectul față de străini se îndoie. O mută admirație le încălzea inimile, ce băteau cu putere sub zdrențele de pe trup. Se simțeau cu toții mai săltați de la pământ, mai mândri.

Iată că și din neamul lor se pot ridica oameni deosebiți! Poate sunt os de voievozi! Vezi bine! Cum nu s-au gândit de mai demult? Nu se poartă toți trei drepti, cu capul sus, cu privirile slobode și mândre? Nu avea bărbatul șerpar bătut în bănuței de argint? Într-o duminică Rusalina purtă și o salbă de bani de argint, în care strălucea soarele. De

atunci țigani de din jos nu ar mai fi schimbat cu cei de sus. Li se părea că a sosit în țigănie un neam împărătesc.

Din două în două săptămâni Țancu pleca de-acasă. Se ducea până departe, la prietenul vechi al tatălui său, Mina, fierarul din Lugoj, după știri. Pe aici își aveau drumul multe caravane de corturari, încă din vremea de demult. Bătrânul îi făgădui să știricească, să fie cu ochii în patru, poate va afla ce s-a ales din laia lui Țancu.

În sat, în Vlădeni, nu ajunsese nici o știre despre bătaia din tabără, nici despre judecata lăieșilor. Satul era departe, în inima țării, și nenorocirea aceea se petrecuse la graniță, către țara ungurească.

La o lună, Țancu nu mai trimise nici o veste lui Miloș, ci se urcă în tren și se duse la el. Nu atât pentru banii de pe cai, cât mai mult să afle noutățile care îl frământau zi și noapte.

Miloș vânduse caii, cu destule greutate, fiindcă nu avea hârtii. Îi vânduse unui geambaș, cu un preț mai scăzut decât erau vrednici.

Țancu puse banii în șerpar, fără să-i pese. Mai avea încă bani destui.

Ce știa mai nou Miloș? Judecata nu se isprăvisese. Oamenii erau ținuți încă în închisoare. Ce s-a ales de căruțe, de tabără, de copii și de câini? Nu știa nimic.

Chiar la urmă, când să plece, îi spuse:

— Te-au căutat și pe-aici!

— La tine?

— Chiar la mine nu! Dar prin țigănie, prin sat. Și încă atunci, îndată, a doua zi după ce ai plecat. Dracu-i știe pe jandarmi cum ți-au luat urma...

— Plouase în noaptea aceea. Se vor fi luat după urmele cailor peste câmpuri.

— Ai făcut bine că m-ai ascultat și ai mas înlăuntrul țării. Fii cu răbdare și așteaptă. Nu-i bine să te plimbi prin țară. Te caută mereu. Pentru ce nu mi-ai trimis adresa în loc să vii tu?

Țancu gemu.

— Nu mai pot aștepta! Nu mai pot trăi departe de ai mei!

— Hm! făcu Miloș, la asta trebuia să te gândești de la început. Trebuia însă să-ți mântui fata. Acuma trăbă să stai ascuns în pământ și-n piatră sacă vrun an-doi.

— Vrun an-doi?! E cu neputință!

— Dacă nu, poți ajunge repede unde nu dorești: în spânzurătoare. Trăbă să știi că lângă cortul tău au aflat jandarmii trei pistoale descărcate proaspăt. Iar unul din morți era găurit de gloanțe. Era omul de încredere al lui Dinu. În oraș se vorbesc multe. Judecătorii care pun întrebări bărbaților și femeilor nu tac din gură. Nimeni n-a descărcat vro armă în noaptea aceea, după spusa tuturor, decât de lângă cortul tău.

Țancu se gândi. Într-adevăr, nici el nu auzise alte împușcături.

— Apoi ceea ce apasă greu asupra ta e împrejurarea că toți au fost de față când i-au oprit jandarmii — vii, morți ori răniți, — numai tu și cu femeile lipseați. Judecătorii mai întreabă: Pentru ce n-au fugit și alții dacă și alții sunt ucigași? Deși ceilalți morți sunt junghiați, nu împușcați. Ori poate i-ai înjunghiat tu pe toți, Țancule?

Miloș îl privi cercetător și cu un fel de admirație.

— Nu știu. Se poate! Dar în întunerecul acela ce puteam vedea? Ce puteam ști? Când îți sar cu zecile pe cap, mai poți număra loviturile? Dacă i-am ucis eu, mă căiesc și îmi pare rău. Nu pe ei voiam să-i omor. Iar câinele pe care am vrut mi-a scăpat. Întâi a voit să-mi ia mireasa, a împușcat din leș noaptea după noi, când ne întorceam de la cununie. Acum a voit să-mi răpească fata pentru mucosul ăla de ficioru-său, un urât și un nătăflete să-i pui din trecere piedecă și nici să nu te uiți la el. Să mi-o pângărească cu neamul lui!

— Zadarnică e acum mânia, Țancule.

— Ba nu-i zadarnică! E viața mea! Când nu mă gândesc la răzbunare, nu mai sunt viu, sunt o mortăciune. Numai de nu l-ar judeca la temniță pe viață, ori la spânzurătoare! El m-a răzlețit de ceata mea, după ce mai întâi mi-a furat moștenirea cea după lege. De-ar scăpa cu viață, ca să nu mai scape viu de mâna mea!

— Te liniștește, Țancule, vorbe înviorat Miloș. Știu eu ce sânge fierbe-n tine. Dar acum trăbă să lucrezi cu mintea, nu cu inima.

— Dar știi tu că nu mai pot sta pe loc, că-mi vine nebunie? Mi-am făcut un bordei... Ce-aș putea face eu în el decât să putrezesc? Dar nu vreau să mor până nu dau fața cu dușmanul! În noaptea aceea credeam că el se va năpusti mai întâi asupra mea, cum s-ar fi căzut, el, ori ficiorul lui. Dar au împins pe alții înainte! Se poate că eu să-i fi rănit de moarte pe oamenii aceia nevinovați. Să port blăstămul lor și al copiilor lor!

Țancu-i făgădui totuși că, la Miloș, aici, în apropierea orașului unde se face judecata, nu va mai veni în curând.

— Nu așa! Nu vei mai veni până-ți voi trimite eu vorbă.

— Fie și așa! Dar pe Dinu să știi că-l împușc ca pe un câine, de la spate, când nici nu va gândi. Nu-i vrednic de altă moarte! Ce s-a ales de mine? Iată, un dezlădăcinat din neamul meu!

— Dar dacă-l condamnă la închisoare pe viață?

— O să ajung eu și în temniță!

— Și dacă-l spânzură?

Țancu rămase cu gura căscată.

— Nu-l spânzură! Un glas îmi spune mereu că-l mai întâlnesc încă.

Țancu se ținu de cuvânt. Nu mai veni pe la Miloș. Dar, în schimb, nu treceau două săptămâni și se ducea pe la Mina, fierarul cel bătrân din Lugoj.

— De, tabere mai mici, două-trei căruțe, până la cinci, au mai trecut pe-aici, nu zic ba. Trec mereu,

că pe aici li-e drumul. Dar nu-s oamenii pe care îi cauți tu.

Așa-i spunea aproape de fiecare dată fierarul cel bătrân.

De la corturarii care treceau el afla frânturi din povestea celor petrecute în tabăra cea mare. Caravana aceea era cunoscută de toți nomazii care cutreierau țările din centrul Europei și cunoșteau mai multe limbi. Pe Țanco cel bătrân îl cunoscuseră mai mulți, unii în Sârbia, alții în Ungaria, alții în România. Erau unele judecăți în taberele mai mici care nu se sfârșeau decât în judecata lui Țanco acela.

Dar ce știau aceste cete răzlețe? Îi mai spuneau că s-a isprăvit judecata și că Dinu a fost spânzurat. Că laia a plecat mai departe, cu alt conducător. Alții, că tabăra s-a rupt în două și că au plecat pe drumuri potrivnice. Alții, că sunt încă toți la închisoare.

Ba se aflau unii care spuneau că au fost expulzați cu toții în Ungaria, de unde au venit, după ce li s-au luat căruțele, caii și întreaga avere.

Era hotărât lucru pentru Țancu că drumeții aceștia nu știau nimic. Informații mai apropiate de adevăr nu-i putea da decât Miloș. El era mai aproape de locul celor petrecute. Dar se jurase înaintea lui Miloș să nu mai meargă la el până nu-i va trimite vorbă.

Dar vorba asta nu mai venea. Trecură toamna, iarna și primăvara, și de la negustorul cel de porci nici o veste.

În vremea asta Țancu, cu toate drumurile lui la Mina, nu mai avea o clipă de hodină. Știrile cu care venea păreau că-l mai stâmpără o vreme, apoi iar începea să fiarbă, să ardă mocnit. Trebuia să facă ceva pentru a-i trece vremea. Slăbise, se făcuse și mai palid, și ochii începuseră să-i ardă fosforescent, ca la un strigoi. Nevasta nu-i era de nici un ajutor. De câte ori i se opreau ochii asupra

ei, își aducea aminte de toate. Pentru ea suferea, și simțea c-o iubește tot mai pățimaș.

Da, trebuia s-o așeze în cinstea ce i se cuvenea! El era moștenitorul de drept al voievoziei, pe ea i-o dăduseră soție pentru acest lucru... dacă nu s-ar fi întâmplat nenorocirea aceea cu tată-său! Pe Dinu l-ar fi înlăturat el repede, dacă nu ar fi fost umilit și micșorat de pățania tatălui său. Dacă nu ar fi scăzut în ochii taberei...

Iată, nu s-a întrebat niciodată: cum de-a alunecat tată-său la falsificare de bani? Și mai ales: cum s-a lăsat să fie prins? În obida și nenorocirea lui de moștenitor, nu avusese vreme să se gândească la asta.

Dar acum avea prea multă! Cu ziua de cap nu lucra nimic. Bani avea încă destui. Apoi unde și cu ce ar fi lucrat? Nu avea scule, nu avea material pentru lucru.

Astfel îl băteau gândurile, și uneori îi venea să-l blăstăme pe tată-său.

...Și iată că din negura anilor, din amintirile copilăriei, i se limpezi în minte o dimineață în cortul lor. Trăia pe atunci maică-sa. Tată-său, de cu seară, nu fusese acasă. Adormise fără el, iar în zorii zilei se trezise într-o ceartă, pe cuțite, între părinții lui. Își mai aducea aminte și acum înfruntările înfuriate ale mamei sale și cum sărea, cu ghearele, să-i sfâșie obraji: «Iar ai fost la ea! Nu minți, câine bătrân! Iar ai fost! Unde sunt cele două părechi de cercei din punga cea roșie? Unde sunt cei trei galbeni? I-ai dus ei, porc bătrân ce ești! Furi cortul tău și duci nerușinatei aceleia! Cu ce te-a legat? Cu ce te-a fermecat? Dacă ar fi mai tânără și mai frumoasă decât mine, n-aș zice nimic!»

Auzea limpede înfruntările înveninate ale mamei sale.

...Oare pentru femeia aceea va fi falsificat bani tată-său? Ce alta ar fi putut să-l scoată din minți? Nu avea bani destui? N-avea inele și cercei de aur

cu pietre prețioase? Nu era avut? Pentru ce lăcomea la bani falsificați?

Țancu își aduse aminte că uneori se întâmpla ca vreun meșter făurar din tabără să se îndeletnicească cu astfel de meserie, dar n-a auzit să se fi întâmplat vreodată ca însuși voievodul să alunece până acolo. Nu a bătut chiar tată-său pe un șetrar cu biciul de curele muiat în saramură, pe pielea goală, pentru o astfel de blăstămăție?

Da, așa trebuia să fie! Pentru femeia aceea a căzut conducerea neamului lor în tabără, pentru ea a ajuns bătrânul la muncă silnică pe viață, ori poate la spânzurătoare. Pentru ea va fi murit maică-sa așa de tânără!

El își aducea aminte că maică-sa a tot slăbit și că a muțit ca pământul în vremea din urmă. Nu-i mai răspundea nici lui. Avusese totdeauna credința că mamă-sa a murit nenorocită.

Dar gândurile și frământările nu-i ajutau lui Țancu la nimic. Cu atât mai puțin la scurgerea vremii. Zilele erau nesfârșite, și nopțile înveninate.

Nu mai venea nici o ștafetă de la Miloș.

În gură de vară, prin iunie, într-o dimineață, Țancu zise:

— Trăbă să fac ceva! Trăbă să mă apuc de lucru. Altfel mi-e frică să nu înnebunesc.

— E greu și pentru mine, și pentru fată, dar încă pentru tine! Nu ai mai aflat nimic?

— Nimic. Mina bătrânul nu știe decât zvonurile ce umblă. Dar am încredere în Miloș. El l-a ajutat și pe tata. Nu mai pot sta însă cu brațele încrucișate. Trăbă să mă apuc de lucru!

— N-ai făuriște, n-ai unelte! zise cu sfială femeia.

— Mai am încă bani. Îmi voi cumpăra. Îmi voi ridica și o baracă de făuriște.

În două săptămâni făuriștea fu instalată aici, lângă bordei. Țancu se mai luminează la față. Cumpără material și începu să bată căldări de

aramă. Dar nu se ferea să potcovească și un cal, să ferece o roată, să ascută un fier de plug.

Sătenii auziră că țiganul din capul satului din jos e meșter mare. Că-i întrece pe toți fierarii din sat. Întâi veniră cu de lucru locuitori din apropiere, apoi de pe toate ulițele satului.

Cântecul ciocanului răsuna în fierăria lui Țancu din zori până seara târziu.

III

Țigani din sălașul din capul din jos al satului se mirară și, la început, parcă se descurajară. Cum, își ziceau ei, omul ăsta, pe care îl crezuseră din neam mare, nu-i mai mult decât unul din capul satului din sus? E un meșter faur și atâta tot? Adevărat, mai bun ca ceilalți, mai priceput, știa face și căldări, și sfeșnice de aramă, și alte scule, dar atâta tot? Poate și-a isprăvit banii? Adevărat că la asta nu se gândiseră până acum. Erau de aproape un an în sat, și nimeni nu i-a văzut lucrând, nici pe el, nici pe nevastă, nici pe fată. Ba ele tot mai coseau uneori, la soare, în ușa bordeiului.

Nimbul din jurul străinilor începu să se destrame și, în aceeași vreme, faraonii simțiră că distanța dintre ei și străini s-a scurtat. Începură să îndrăznească a se apropia de ei și a le vorbi.

Cu cât treceau zilele de când începuse să lucreze, cu atât Țancu simțea cum îi revine încrederea în sine, curajul, pofta de viață. Mai înainte se hrănea cu nimica toată. Acum mânca cu o foame de lup și bea câte un sfert de rachiu la zi. Fața și ochii i se luminaseră.

Și, într-o după-amiază, cum bătea cu ciocanul fierul înroșit, în vreme ce nevasta și fata coseau înaintea barăcii, un zâmbet îi flutură pe buze. De la nenorocirea cu tatăl său era întâiul zâmbet.

Nevasta, care mai mult era cu ochii la el decât cosea, simți un junghi de fericire, sări de la locul ei și, din câteva salturi, fu lângă bărbat, îmbrățișându-i grumazii cu brațele.

— Ioane, Ionașe, sufletul meu!

— Stăi, că mă înăbuși, nebuno, zise vesel bărbatul.

Continuă să lucreze și, în grabă, începu un cântec cadențat după bătaia ciocanului.

Fata, Rusalina, de-afară, rămase împietrită, cu răsuflarea oprită. Tatăl său cânta frumos, și nu-și mai aducea aminte de când nu-l mai auzise. Simți cum o căldură dulce îi inundă întreg trupul, pornind de la inimă. Se opri din cusut și ascultă. Dar iată că și mamă-sa pune mâna pe un ciocan și începe să izbească în fierul înroșit, alternativ cu tatăl său, și glasul ei se amestecă cu al bărbatului.

Ce cântau? Melodia-i era prea cunoscută Rusalinei. Dar acum nu auzea cuvintele. Cuvintele se topeau pentru urechea ei, pentru inima ei, în melodia aceea. Mai văzuse ea, mică, pe părinții ei lucrând amândoi la ilău și înfrățindu-și cântecul. Dar acum nici nu se gândea, nici nu dorea să înțeleagă cuvintele, să le prindă. Avea senzația unei mulțumiri, a unei fericiri care nu se mai apropiase de ea de multă vreme. I se ridicase de pe piept o lespede grea, care n-o mai părăsise de când plecase de la cort și care o înăbușea ziua și noaptea. Îi părea că fusese într-o prinsoare întunecată și acum era slobodă: bucuria părinților îi lumina sufletul.

Fără să-și dea seama ce face, puse cusătura la o parte, intră în făuriște, luă și ea un ciocan în mână și începu să izbească în fierul înroșit. Și îndată glasul ei fraged se contopi cu al părinților. Cuvintele melodiei îi veniră de la sine pe limbă:

*Haidați, șapte frați,
Din ciocane dați!
Bateți pe ilău
Cu ciocanul greu,
Bateți pe ilaie,
Tot scânteii să saie
S-alunge dușmani
Peste mări și ani,
Peste smârcuri rele,
Să se-nece-n ele!
Piară-le sămânța,
Vița porolița!*

*Toți dușmanii mei,
Între devla-n ei:
În pustii să-i poarte,
Flămânzi pân' la moarte!
Haidați, șapte frați,
Din ciocane dați!
Dați și zi și noapte,
Până-n miazănoapte.
Ziua-i zi
Și noaptea-i noapte,
Cine poate
Facă zi din miez de noapte.
Strălucească
Și țâșnească
Iuți scânteii
S-alunge zmeii!
Până la cer
Suie stingher
Cântec de fier!
Țiurie toate
Până la moarte:
S-alunge din lume
Dușman-al cui nume
Nu se poate spune:
Balaur urât
Iesă din mormânt,
N-are nas, ci râț.
Urâciunea lumii,
Bărbățul ciumii!
Haidați, șapte frați,
Din ciocane dați,
Departe-alungați
Umbra de strigoi,
N-are loc la noi!
Locul l-a greșit
Și a nimerit
La neam de clăcași,
Țigani băștinași
Cari ne-au dat sălaș.
Meargă la șătrari,*

*Lăieși corturari,
Unde stăpânește
Și se învârtește
Cuțit ucigaș,
Bun pentru vrăjmaș!
Noi suntem fierari,
Suntem meșteri mari,
Din baroase dăm,
Fierul frământăm.
De-l vom înroși,
Iute te-om pârlî
Și te-om potcovi —
Potcoave de foc,
Să nu ai noroc,
Dușman neîmpăcat,
Drac împelițat,
Strigoi sugrumat.
Haidați, șapte frați,
Din baroase dați,
Dușmani alungați,
Scânteii improșcați.
Că din buni-străbuni
Și din vremuri tari
Noi suntem fierari,
Fauri meșteri mari,
Meșteri pricepuți,
De nimeni bătuți.
Lucrăm zi și noapte
Cu sculele toate.
Ci nu-i pace, nu-i,
Ci dușmani destui.
Pace dac-ar fi,
N-am mai fi pe-aci!
Am pleca în noapte
Cu șetrile toate,
Rătăcind prin țară
În iarnă și-n vară,
Printre munții suri,
Prin lunci și păduri,
S-ajungem departe,*

*Cătră miazănoapte,
În jos ne-am grăbi,
Cătră miazăzi.
Țiuiie-n urechi
Cântece străvechi,
Cântece de laie,
Cântec de bătaie
Când jindari ne taie;
Cântece cu șoapte
Când întrăm în noapte
Cântec prelungit,
Bun de libovit,
Fete de iubit!
Haidați, șapte frați,
Din ciocane dați,
Ghioage ferecați,
Oțel să căliți,
Săbii s-ascuțiți,
Limba lor să taie
Ca o vâlvătaie
Pe flacără mare
Ce din jar răsare,
Se învinețește,
Apoi se topește.
Din baroase dați,
Bateți și cântați
Pân' vă deșteptați
Din somn și din moarte,
Din crâncenă soarte,
Mai rea decât toate!
Vă cheamă din noapte,
Din vremile mari,
Bătrâni corturari,
Vechi cumu-i pământul,
Vișoroși ca vântul,
Cum i-a lăsat Sfântul!*

Din după-amiaza aceea, munca spori în făuriștea lui Țancu. Îi cuprinsese pe toți trei o înverșunare de lucru, încât adeseori uitau și să mai mănânce.

Femeile ajutau lui Țancu, dovedindu-se îndemânatice. Făuriștea răsuna acum de cântecul armonios al fierului și de cântecul celor trei suflete.

Părea că-și varsă în muncă toată energia adunată în ei vreme de un an, o varsă cu nesaț, cu sălbăticie. Părea că abia acum au aflat leac la singurătatea și nenorocirea lor și se aruncau nesăturați asupra lucrului. Părea că au descoperit mijlocul uitării și erau îngroziți să nu-l piardă. Cămeșile li se lipeau de trup. Cei trei erau palizi, grei de osteneală, dar nu slăbeau lucrul. Cântecul înceta uneori, dar la buna cadență a ciocanelor începea iarăși, parcă de la sine.

Țigani din vecini se mirau cu gura căscată. Cutezau să vină acum până-n ușa covăciei. Mulți ascultau de afară. Părea că înviase întreaga covăcie. Sunetul cadențat, metalic, o sporea, creștea deasupra ei, și abia se pierdea în înălțimi când alt val îl ajungea. Era un cântec sănătos, un cântec de viață, cântecul fierului.

Sătenii veneau cu drag să-și dreagă uneltele de fier, să-și potcovească vitele, să ascută plugurile, să îmbrace în fier carăle nouă. Țancu era meșter mare. Și nu era mai scump ca ceilalți fauri din sat. Apoi, în făuriștea lui nu rămâneau lucrurile cu săptămânile. Chiar adeseori nici cu zilele. Lucra repede, și acum avea și două ajutoare: nevasta și fata.

De la o vreme, își potriveau glasurile, fiecare pe vocea lui. Și cântecul se ridica puternic și armonios în văzduh.

Melodia începură să o învețe dancii cei mărunți, care ascultau, sara, grămădiți ca ulcelele în spatele făuriștei. Alții, mai răsăriți, vlăstare de ceterași, încercau melodia pe vioară. Întâi o melodie, apoi alta și alta. Țigani de din jos nu se puteau mira destul de hărnicia și voia bună a străinilor. Ce-i apucase? Pentru ce munceau cu atâta furie?

Ei nu știau că, lucrând și cântând, cei trei își uitau unde sânt, își uitau înstrăinarea și nenorocul și se visau «la ei acasă», în tabără. Că trăiesc din nou, ca niște somnambuli, viața de altădată.

Și rumâni, și țigani, ziceau uneori:

— Înțeleg să lucre pe răpuște bărbatul și femeia. Dar copila? Nu-i păcat? E prea crudă!

Rusalina era într-adevăr prea puțin împlinită la trup chiar pentru vârsta de patrusprezece ani. Osteneala i se citea pe față. Când ridica ciocanul, sâni ei abia însemnau doi muguri sub cămașă.

Feciorași și feciori care veneau cu de lucru în covăcia lui Țancu nu-și mai puteau lua ochii de la ea. Când ridica brațele subțiri, palidă și puțințică la trup, simțeau o lihodeală la inimă. Ii se părea uneori că e un înger palid, cu aripile ridicate spre cer, așa cum au văzut zugrăviți în biserică, și pe care Țiganul acesta înnebunit de hărnicie îl ține toată ziua lângă foi și lângă ilău.

Le era milă de ea. Iar unii începură să o viseze noaptea.

Vreo trei cântece cântate mai des în făuriște, adică melodiile lor, fură învățate de Țiganii de din jos, ba și de băieți și de fete de rumâni. Cuvintele însă nu le înțelegeau, nu numai rumânii, dar nici Țiganii localnici. Unii dintre ei întăreau că nici nu-s în limba Țigănească. Cine știe? Poate aveau dreptate. Poate erau sârbești, ori ungurești, ori într-o limbă veche Țigănească.

Munca asta înfrigurată ținu patru săptămâni.

Într-o luni dimineața covăcia nu-și mai reîncepu cântecul. Se mirară Țiganii, se mirară rumânii. Ușa bordeiului, ca și ușa făuriștei, se aflară încuiate. Nici urmă de cei trei străini.

În noaptea de sâmbătă spre duminică venise, în sfârșit, ștafetă de la Miloș, negustorul acela de porci din apropierea graniței spre Ungaria. Omul le trimitea numai trei vorbe: «Veniți toți trei!». Își luaseră traistele de piele cu tot ce aveau prețios în

ele, se îmbrăcaseră în haine bune și porniseră încă în aceeași noapte.

Tot drumul se gândiră la un singur lucru: pentru ce-i cheamă Miloș pe toți trei? în toate convorbirile avute cu Miloș fusese vorba ca numai Țancu să vină.

Cei trei vorbeau rar, în șoaptă. Bărbatul și femeia schimbau uneori priviri, când de teamă, când de însuflețire. În compartimentul de clasa a treia era lume multă și larmă mare. La gările dese unii se coborau, alții se urcau, cu poverile în spate.

Țancu era bucuros că nimeni nu le are grija. Oamenii povesteau despre năcazurile lor, despre recolta din anul acela în diferitele regiuni ale țării.

Numai feciori și copilandri așteptau din când în când cu privirile când pe Rusalina, când pe Salomia.

Adeseori, cei trei rămâneau cu ochii închiși vreme îndelungată. Tinerii din vagon credeau că dorm. Dar de cei trei somnul fugi toată noaptea.

Răsărea soarele când Țancu băgă de seamă, după numele unei gări, că abia au făcut drumul jumătate. Îi părea nesfârșit de lung, și uneori sărea speriat la geam, să vadă ținuturile, locurile: nu cumva a greșit trenul? Dar apucase pe drumul cel bun, nu se putea îndoii. Cunoștea unele regiuni și-și mai aducea aminte de numele unor stații.

Doamne! Ce avea să le destăinuie Miloș acela, chemându-i pe toți trei? Era poate vorba să ajungă în fruntea taberei, să o conducă el mai departe?

De câte ori se oprea la gândul acesta, i se încălzea inima, și o furnicăre îi trecea prin tot trupul. Ar fi semn că Dinu a fost judecat la temniță lungă, ori poate la spânzurătoare. Ori că tabăra, scârbită de nenorocirea ce a adus-o el asupra ei, nu mai vrea să fie sub conducerea lui. Va fi aflat Miloș de așa ceva?

Se oprea încremenit, adeseori, și la alt gând: poate Miloș a aflat că s-a dat de urma lui, de urma

lor, că jandarmii au și pornit în căutarea lor, și de aceea-i cheamă pe toți trei?

Din când în când Țancu schimba câte-o vorbă în țigănește cu nevasta. Nu mai era nici un alt țigan în vagon. Femeia răspundea în șoaptă și-și trăgea mereu năframa pe față, simțind privirile aprinse ale tinerilor din vagon, deși nu și-a ridicat niciodată ochii asupra lor.

Uneori se neliniștea și copila, Rusalina. Simțea și ea arsuri în obraz, și mânia i se grămădea în ochii cu pleoapele plecate.

La o stație se urcă un nădrăgar, un fel de scriitor de la vreo cancelarie notarială de pe sate. Era înalt, albineț, destul de spălat și frumușel, c-o mustăcioară blondă, pe care se tot silea s-o răsucească.

Nu mai era nici un loc liber, și nimeni nu se ridică să-i facă. Rămase în picioare, cu umărul răzimat de-o poliță, după ce-și purta zadarnic privirile întrebătoare și muștrătoare pe la călători. Dar aceia nu-l luară în seamă, ca și la intrare.

Nădrăgarul își răsuci o țigară și fuma părând nepăsător de indiferența călătorilor.

Deodată, ochii lui se opriră în fundul compartimentului, unde ședeau cei trei. Rămase uimit privind la fată. Mamă-sa își trăsese năframa neagră peste față, așa că puțin se mai vedea din ea: nasul, o muche de frunte, ochii cu pleoapele lăsate.

Țancu văzu privirea întinsă a nădrăgarului, care nu-și mai dezlipea ochii de la fată. Tânărului îi părea acum chiar bine că nu aflase loc să șadă: așa o putea vedea în dragă voie.

Nu mergea departe. Spuse un nume de stație apropiată când conductorul îi viză biletul.

Tânărul se apropie de banca celor trei, cu fața răsătoare. Le dădu binețe în țigănește și privi încântat prin vagon. Dar oamenii aveau vorbele lor și nu băgară de seamă.

— Lacidar dives! spuse el.

— Lacidar dives! răspunse Țancu mirat.

Dar altă vorbă țigănească se păru că nu știe. Îl întreabă în rumânește:

— Mergeți departe?

— Mergem, răspunse țiganul cu neplăcere.

Ce avea să intre în vorbă cu el? Și apoi, vorbea cu el, dar ochii-i erau mereu la Rusalina.

— Și de unde veniți?

— De departe!

— Păi da! Voi cutreierați lumea. Dar pușorul ăsta e al vostru?

Și tânărul cel bălan puse mâna pe fața Rusalinei, s-o mângâie.

Voise s-o pună, poate nici n-o atinse, pentru că fata sări ca o viperă și-i arse o palmă peste obraz. Trebuie să i-o fi dat din vârful picioarelor pentru a ajunge la obrazul domnesc.

Palma răsună în vagon plină, aspră. Oamenii întoarseră capetele. Când au înțeles ce s-a petrecut, în vagon începură râsete, lărmălaie.

— Așa-i trăbă!

— A dracului copilă!

— Așa-i trăbă! Dacă-i domn, de ce se leagă de-o copilă de țigan?

Lumea râdea. Toți se bucurau. Tuturora le părea bine și priveau obraznici pe tânărul a cărui față ardea de rușine și care nu cuteza să se miște din loc.

Țancu slobozi o înjurătură în țigănește. Nevastăsa apropie pe copilă, care ședea în capătul băncii, mai tare de ea și-i duse un braț pe după grumazi, trăgându-i și ei năframa pe față.

Trenul fluieră și începu să-și încetineze mersul. Tânărul cel blond, știind că-i stația la care se cobora, se dezmetici din rușinea ce-l ținutise pe loc și începu să se apropie de ieșire.

— Poate voi sunteți cei trei pe care i-a urmărit jandarmeria înainte cu câteva luni, strigă el furios și întunecat, oprindu-se din mers și întorcând capul spre ei. Aveți noroc că trăbă să mă cobor aici, altfel v-aș căuta actele, cioare spurcate ce sunteți!

Trenul opri. Funcționarul coborî furios, având senzația că scapă dintr-o baie înăbușitoare.

Lumea din vagon îl judeca:

— Ce mai om! Ce mai domn!

— Tot el de cătră pădure!

— Se leagă de niște bieți călători. Rumân, țigan, fie ce-o fi, omul e tot om.

— Și nici nu-i fată! E abia o copilă. Să-i fie rușine!

Oamenii priveau cu bunăvoință la cei trei.

— Pentru că-s țigani, după cât se pare, corturari, trăbă numaidecât să-i urmărească jandarmeria? Dar sunt ei toți hoți? Nu sunt destui meșteșugari buni între ei, care își agonisesc viața cu lucrul mâinilor?

— Și nu-s destul de nenorociți că umblă cu casa-n spate, ca melcul, mai e nevoie să-și bată lumea joc de ei?

Îl judecară în fel și chip pe tânărul acela. Cei trei ascultau, dar nu prea auzeau cuvintele bune ce se spuneau pe seama lor.

Țancu înțelegea un lucru: urmărirea lui, urmărirea lor se făcuse în toată țara. Călătorii întrebară pe conductor, după ce se coborî tânărul acela blond, cine era. Din întâmplare, conductorul îl cunoștea. Țancu trase cu urechea: era un subnotar dintr-un sat din apropiere. Se pare, deci, că ei au fost curențați pe la toate primăriile din țară. Cum se poate că în Vlădeni nu le-a avut nimeni grija?

Țancu mai înțelese că ei au fost căutați înainte cu câteva luni. Poate de-atunci s-a isprăvit procesul cu cei din neamul lui. Poate s-au limpezit lucrurile și de aceea îi chema Miloș pe toți trei.

Era bine că s-a coborât subnotarul acela! Cine știe, dacă mai rămânea, poate ar fi început să le ceară actele! Adevărat că Țancu ar fi putut să le dea pe cele din Sârbia, ori din Ungaria. Avea cinci rânduri de acte, pe nume deosebite. Numai pe cel din România și din Ungaria avea numele de

Țancu, sau Czanko, în ungurește. Dar, în sfârșit, bine că s-a dus. Cine știe ce întrebări i-ar mai fi pus!

Începu să se însereze când trenul opri în orășelul acela din apropierea frontierei cu Ungaria. Un suspin de ușurare scăpă din pieptul celor două femei. Drumul parcă ținuse cu anii. Mai făcură pe jos două ceasuri de drum până la satul unde locuia Miloș. Era întuneric beznă, dar geamurile de la locuința negustorului de porci erau luminate. Țancu bătă ușor în geam, și Miloș deschise ușa.

— Voi sunteți?

— Noi!

— Bună-sara, Miloș! zise Țancu intrând în casă.

— Bine-ați venit! Bună-sara, Cicoș! răspunse vesel Miloș.

Țancu înălță capul întrebător. Era un nume de pe unul din actele lui, cu care umbla prin Ungaria. Gazda cunoștea hârtiile lui, cum le cunoscuse și pe ale lui Țancu cel bătrân.

— De-acum nu mai poți fi nici Țancu, nici Czanko! Omul care purta numele acela s-a înecat în Tisa, cu cai cu tot, cu nevastă și cu fată.

Femeile înălțară acum și ele capul.

— Da, s-a întâmplat așa cum îi spuneam lui Țancu mai demult că se poate întâmpla. S-au aflat martori care să jure că i-au văzut înecându-se. S-a aflat și leșul unui cal, hăt-departe, pe malul Tisei. Meșter e dracul, află, când vrea, și astfel de martori, încheie, cu fața luminată de un zâmbet, Miloș.

Țancu îl privi lung, apoi, apropiindu-se de el, îl îmbrățișă și-l sărută pe frunte.

— Mulțămesc, Miloș. Totdeauna ai fost bun cu neamul nostru. Și când s-a auzit vestea și s-a dat dovada înecului?

— La vro trei săptămâni după ce ai plecat tu mai pe urmă de la mine.

— Hm! De-aceea am avut pace în satul acela, în Vlădeni.

Miloș zâmbi vesel.

— Când fac un lucru, îmi place să-l fac întreg. Dar acum șadeți și cinați. Veți fi osteniți de drum și veți avea în curând lipsă de toate puterile.

— Ce este? întrebă Țancu nerăbdător.

— Mâncați întâi, v-am spus. Iată și sticla cu rachiu.

Le-o puse pe masă, și el ieși.

Cei trei se uitară unul la altul, apoi șezură la masă și începură să ospăteze. Fata nu gustă din rachiu.

Isprăviră. Așteptară. Abia într-o târziu intră și Miloș în casă. Dar nu intră singur. Mai venea un bărbat.

Țancu și Salomia strigară:

— Iată-l pe Daina!

Săriră de pe scaune și se repeziră asupra lui. Îl îmbrățișau, îl pipăiau.

— Tu ești?

— El este!

Daina era unchiul după tată al Salomiei. Era căpetenia corturilor care țineau la tradiție și care nu se putuseră împăca în ruptul capului cu voievozia lui Dinu. El înjghebase și ceata care luptase pentru Țancu în noaptea aceea.

— Ce este? îl întrebă Țancu.

— Bine! răspunse acela.

— Cum nu se poate mai bine, zise și Miloș. Șetrele vă așteaptă.

— Da, vă așteaptă, întări Daina.

Cei trei se luminară ca și când i-ar fi bătut în față nu lumina unei lămpi, ci sfântul soare.

— Nu-nțeleg nimic! zise în urmă Țancu. Povestiți-mi! Ce s-a întâmplat?

Daina își aprinse pipa. Și-o aprinse și Miloș. După ce stinseră lampa, șezură pe lăviți, și Daina începu să povestească.

...Când i-au oprit în drum, i-au înconjurat nu o patrulă, ci douăzeci și patru de jandarmi. Era cu

neputință să mai încerce scăparea, deși știau că morții din căruțe vor fi descoperiți.

Fură duși grămadă cu toții, cu bărbați, cu femei, cu copii, în temniță. Rămaseră numai câinii, legați sub căruțe, să urle.

Peste trei zile, femeile și copiii fură sloboziți: caii nechezau de foame, începuseră să roadă coviltirele, care erau de papură ori de nuiiele.

Fură ascultați cu toții: vina omorurilor o puneau în sarcina fugarului și a nevestei. Dinu era în fruntea pârătorilor. Își pierduse mințile: învinui în fața judecății și pe Daina, și încă pe zece inși, cu numele, tot oameni cunoscuți ca apărători ai lui Țancu. Daina îi înșiră pe toți și, la fiecare nume, Salomia și Țancu se mișcau pe scaune ca pe jar.

Între cei zece erau și doi bătrâni care nu se mișcaseră din corturi în noaptea aceea. Ei întăriră sub jurământ. Jurară și două bătrâne bolnave că oamenii n-au ieșit din corturi.

De-atunci judecătorii nu mai ascultau la ce spunea Dinu. Îl duseră în pivniță, și jandarmii i-au dat o bătaie să-l chilăvească. Pârile lui, purtarea lui l-au îndușmănit cu toți faraonii. Vorbise de rău și aruncase bănuieli și asupra prietenilor săi înaintea judecătorilor, ba chiar și asupra acelor care, între bătaii groaznice, mărturisiră că au dat cu cuțitele, puși la cale chiar de Dinu.

Unii dintre aceștia, puși la cale de voievoda, nu mai putură mărturisi nimic: erau morți. Pomenindu-i cu numele, Țancu înțelese că erau doi bărbați tineri, care fuseseră îndrăgostiți de Salomia în fetia ei. Asculta crâșnind din dinți. Dacă pe ei i-a atins cu cuțitul unde trebuie, bine a făcut! Și-au luat răsplata, ticăloșii! Dacă nu-i putuseră necinști logodnica, au vrut să-i ducă fata la necinste!

Purtarea lui Dinu amărâse și înverșunase pe toți faraonii împotriva lui. Voievodă era acesta? Când s-a mai pomenit unul ca el! În loc să apere, ca un tată, întreaga gloată, el, laș și josnic, nu se gândea decât la apărarea capului său.

Oamenii trăiră în întunericul beciurilor câteva săptămâni, cu groaza-n suflet. Nimeni nu știa ce-i așteaptă.

Apoi s-a adus judecata: bătrânii fură iertați să grijească de cai, de femei și de copii; ceilalți fură judecați la temniță grea, în fiare, între două și șapte luni.

Nimeni nu putu fi dovedit de ucidere. În noaptea aceea, în bătaia orbilor, cine putea ști cine a lovit de moarte și cine a rănit ușor? Numai Dumnezeu din cer! Apoi fugarul ușură soarta tuturor: sentința pe el îl arăta ca ucigaș. Altfel, nu ar fi fugit.

Faraonii, scăpați așa de ușor, blagosloveau în gând și cu vorba fuga lui Țancu, a nevastei și a fetei. Ura și disprețul față de Dinu creșteau. Și începură să se audă glasuri tot mai multe:

— Ne-a bătut Dumnezeu că n-am ținut legea din bătrâni!

— Ne-am uitat la sărăcia în care i-a rămas neamul după ce au ridicat bogățiile bătrânului.

— De l-am mai afla pe ficior, pe Țancu cu Salomia, cum ar mai zbura Dinu!

Dar, pe urmă, judecătorii fură înștiințați că Țancu și toți ai lui, cu cai cu tot, s-au înecat în Tisa. Un cal a fost aflat departe, la țarm. Au venit și martori, care au întărit sub jurământ.

— Despre asta ar ști povesti mai multe Miloș, nu-i așa, bătrânule? întrebă Daina oprindu-se din vorbă și aprinzându-și din nou pipa stinsă.

— A știut, răspunse acesta. Acum nu mai știe nimic. A uitat tot. Numai voi să nu uitați că Țancu a murit și că cel ce stă înaintea noastră poate fi Cicoș, poate fi oricare altul din celelalte patru nume din hârtii, dar Țancu nu mai este. Cu numele ăsta a fost aflat vinovat, cu numele ăsta a murit.

Daina își urmă povestirea: Oamenii erau în închisoare, condamnați, când au auzit știrea cu înecul celor trei. S-ar fi putut ușor întâmpla. Robii crezură, unii de tot, alții pe jumătate, iar alții nici

atât. Aceștia din urmă, între care și Daina, spuneau:

— Cum să se înece un înotător ca Țancu? Nu mai credeți prostii!

— Mai multă gură că s-a înecat, de bună seamă, făcea Dinu. De, ar fi dorit el! Și, fără să-și dea seama ce face, omul ajunsese și mai urgisit între faraoni.

După ce scăpară din închisoare, refăcură tabăra și porniră pe cale întoarsă. Fură expulzați în Ungaria, de unde veniseră. Dar bătrânii fură de părere să apuce drumul spre țara sârbească. Poate că în vremea procesului se făcuseră cercetări și în Ungaria.

Când ajunse Daina cu povestirea aici, Țancu-i fu îndatoritor că nu pomeni nimic de bătrân. Ascunsese și el adevărul lui Miloș. Îi aruncă, prin întuneric, o privire recunoscătoare lui Daina.

De formă, se mai supuneau încă poruncilor și îndrumărilor lui Dinu, după ce caravana o luă la drum. O poruncă, la atâtea căruțe, trebuia să fie. Dar în inima lor nu-l mai recunoșteau de conducător.

După ce coborâră adânc spre miazăzi, după povața bătrânilor, către granița sârbească, trecură și pe lângă Lugoj.

— Atunci mi-am adus aminte, continuă Daina, că bătrânul Țanco avea aici un prietin. Și ce m-am gândit în mine? Poate pe unde s-a abătut tatăl, va fi trecut și fiul, dacă mai este încă în viață. Și într-o sară m-am furișat la potcovarul Mina. De la el am aflat că ești în viață, că trăiți toți trei și că fratele Miloș încă știe de urma voastră. Am adunat în cortul meu, încă în aceeași noapte, zece oameni și le-am spus vestea cea bună. Într-un ceas află toată tabăra, afară de Dinu. Credeai că au prins pe Dumnezeu de picior. M-au însărcinat să vii să te caut, să te iau în tabără. Ne așteaptă lângă Dunăre, la granița sârbească.

Țancu sări de pe scaun.

— Sculați, să mergem! strigă el.

— Oho! așa nu se pleacă din casa unui prietin, răsse Miloș. Dormiți, vă odihniți, și, în crăpatul zorilor, cu Dumnezeu la drum!

— Un singur lucru îți cerem cu toții, Țancule: să nu-l omori! După câte am pățit în anul din urmă, după câte am pățimit, un nou omor ne-ar putea aduce mari nenorociri pe cap.

— Nu-l voi ucide, dar va trebui să fie pedepsit.

— Îl vom pedepsi! L-om pune să se târască în coate și-n genunchi la cortul tău, să sărute țărâna și să se roage de iertare.

— Pe el și pe necălitul acela de ficior.

— Dacă se va face sănătos până atunci. Poartă încă o rană nevindecată din încăierarea aceea. Oamenii spun că s-a luptat vitejește. Poate seamănă cu mamă-sa, cu Veta. Aceea-i din alt neam, n-a fost Dinu vrednic nici de ea, dar încă de Salomia ta!

Se culcară, și cei trei dormiră în friguri până în crăpatul zorilor.

Atunci își luară rămas bun de la gazdă, de la Miloș. Când Țancu îi strânse mâna, îi lăsă în palmă cinci galbeni. Miloș nu zise nimic: avusese și el cheltuieli cu ștafeta, cu martorii aceia care juraseră pentru înecul lui Țancu, cu calul ucis și aruncat în Tisa.

Făcură drum de-o săptămână mai mult pe jos. Numai rareori se întâmpla să poată folosi o căruță care mergea o bucată de vreme același drum.

Era-n amiaza-mare când ajunseră la corturi și căruțe, și vestea se lăți ca fulgerul. Toți care erau în tabără le ieșiră întru întâmpinare cu chiote, cu urale. Câțiva bărbați erau duși cu căldări și cu ciure prin satele vecine. Câteva femei, cu ghiocul, cu arnici, cu ace. Dar cei mai mulți erau acasă. Toți voiau să se apropie de cei trei, să le atingă veșmintele. Unele femei plângeau. Fetele și fetișcanele se uitau pieziș la Rusalina: prea crescuse și se făcuse frumoasă!

Se porni o lărmălaie din care nu mai puteai înțelege nimic.

Deodată, un bărbat se întoarse spre țărmul Dunării și zbieră:

— Iote mo! Iote mo!

Toți ochii se întoarseră într-acolo. Cineva fugea cât îl țineau picioarele spre Dunăre.

Fugea voievoda, fugea Dinu!

Numai el nu știuse că Țancu e în viață și ce se pregătește în tabără. Când auzi larma și află de pricina ei, o clipă îngheță de spaimă. Apoi o luă la fugă. Simțise el demult că tabăra îl părăsise!

Faraonii începură să râdă pe socoteala fugarului și să-l batjocorească.

— Omul ăsta trăbă judecat, nu poate scăpa așa! strigă Țancu.

Își aruncă pălăria și porni, cu pletele negre fluturând în vânt, după Dinu.

Fugarul era cu mult înaintea lui Țancu.

— Nu-l mai poate ajunge!

— Ba-l ajunge!

— Nu! I-a apucat cu prea mult înainte!

— Veți vedea.

Dar și urmăritul, și urmăritorul ajunseseră departe. De la o vreme abia se mai zăreau în câmpia dunăreană.

Salomia și Rusalina începură să alerge. Și după ele, altele și alții. În curând fugea răzlețită întreaga tabără, încercând să se întreacă unul pe celălalt. Dar pe nevastă și pe fată nu le putu întrece nimeni.

— Numai de nu l-ar înjunghia! zicea din când în când unchiul Daina, care alerga și el, să-și verse sufletul.

Când ajunseră la țărmul Dunării, mama și fata scoaseră un țipăt de groază: în apă, departe de la țărm, Țancu nu mai era decât la un metru de picioarele lui Dinu. Îl înhăță în curând și îndată se scufundară amândoi.

Apoi trupurile lor ieșiră la suprafață și se încleștară din nou.

Lumea privea de pe țărm îngrozită. Țipa, urla.

De trei ori valuri mari înghițiră pe cei înțeleștați, și de fiecare dată ieșiră la suprafață. Țancu ținându-l de plete pe celălalt. Când se iviră și-a patra oară din adâncimi, Țancu începu să înoate trăgând după el, de plete, pe Dinu.

— S-a înecat!

— L-a omorât!

— Ce să-l omoare?! L-a înecat Dunărea.

Pe țărm, lumea aștepta cu răsuflarea oprită.

— Dacă l-ai sugrumat, rău lucru ai făcut, Țancule! oftă Daina venind lângă omul learcă de apă, care căzu frânt pe nisipul malului.

— Nu l-am sugrumat!

— S-a înecat el?

— Nu-i înecat. Trăiește, ticălosul!

Unchiul Daina sări înviorat de lângă Țancu și se apropie de trupul întins pe spate al lui Dinu. Plecă urechea, i-o lipi de piept și ascultă prelung.

— Oameni buni, trăiește! strigă el din răspuțeri, ca și când ar fi fost singur acolo. Veniți aici!

Cu ajutorul tovarășilor, Daina ținu pe înecat cu capul în jos și scoase apa din el după metode mai bune ca cele din cărți.

Întru târziu, Dinu deschise ochii.

— Iată-l că învie! strigară faraonii veseli. Patru inși îl luară pe sus, și toată laia se întoarse la corturi, lărmuitoare lucru mare.

Abia acum se puteau bucura de tot ce se petrecuse ca-ntr-un vis. Se bucurau de fuga lui Dinu, de spaima lui, de urmărirea lui Țancu, de lupta pe viață și pe moarte din valuri. Râdeau să leșine de priveliștea când Țancu îl trăgea de plete la mal, înotând. Se bucurau îndeosebi că Țancu-l dovedise pe Dinu în fața tuturor.

— Spuneau că Țancu s-a înecat în Tisa! Dar el trece Dunărea ca pe-un părau!

— Al dracului înotător!

— Om tare! Să-l mai poată el aduce la mal pe celălalt pe astfel de valuri!

Tabăra a lărmuit până noaptea târziu.

— De-acum trăbă să-l aleagă voievodă pe Țancu!

Vorba asta se auzi în toate corturile.

— Să-l aleagă, și încă mâine! Nici o zi să nu mai întârzie!

Unchiul Daina puse doi paznici în cortul lui Dinu. Să nu-i vină pofta să mai fugă. Nu putea scăpa de judecată. Nu numai pentru felul cum s-a purtat după ce au fost prinși, și în închisoare, ci și pentru măcelul din noaptea aceea blestemată, de când li se trăgeau toate suferințele. El l-a pregătit și el l-a poruncit.

Daina era acum liniștit. Știa că Țancu se va ține de cuvânt: nu-l va ucide pe Dinu! Dacă nu l-a sugrumat câtă vreme l-a ținut sub apă, nu-l va ucide de-acum încolo!

Dar aveau dreptate toți cei care vorbeau prin corturi: încă mâine îl vor alege voievodă pe Țancu. Și, după alegere, Dinu va veni, târându-se în coate și în genunche, să-și ceară iertare, așa cum e datina din bătrâni, după mari greșeli.

Cei trei dormiră în noaptea aceea un somn greu ca pământul. După câtă vreme se culcară iar în cortul lor, sub cortul cel mare al cerului, în toată slobozenia, scăpați de orice gânduri?

IV

Ziua următoare era o duminică. Nimeni nu pleca din tabără. Dis-de-dimineață, feciorii aduseră crengi verzi din lunca Dunării, iar fetele adunară flori și făcură cununi. Împodobiră cu ele cortul lui Țancu.

Apoi fetele se pieptănară și-și împletiră cozile negre. Câteva — cum vor fi răsărit aici — erau blonde, și împletiră cozi aurii. Toată laia se îmbracă în hainele cele mai bune. Șerpare țintate cu argint, cu bănuți de argint, se văzură vreo zece. Pieptare ungurești, de postav negru, cu flori roșii și cu nasturi albi, erau destule. Aproape toți bărbații purtau pantaloni vineți, strânși pe picior, înfundați în cizme ungurești. Femeile îmbrăcară rochii scumpe, unele de mătase, și tot de mătase erau cele mai multe năfrămi de diferite culori, dar mai ales verzi și roșii. Mai toate fetele purtau la grumazi salbe din bani de argint, din diferite țări. Unele erau mai mici, în altele se puteau număra și până la cincizeci de piese albe, strălucitoare, de diferite mărimi. În urechi purtau cercei de argint, de aur, cu pietre prețioase adevărate. Erau giuvaiere moștenite din mamă în fată, din vremuri vechi. Altele erau câștiguri proaspete. Nu era femeie care să nu aibă în deget un inel sau mai multe.

Salomia și Rusalina se gătiră și ele. Tabăra putu vedea atunci cercei, inele și o salbă mare, pe care nu le mai văzuseră decât cei mai bătrâni, la cununia mamei Salomiei.

Din traistele acele mari de piele, pe care le-au scăpat la fuga din tabără, scoaseră și năfrămi scumpe de mătase, și rochii prețioase.

Nimeni nu se împodobi cu atâtea lucruri scumpe ca ele. Dar nimeni nu le pizmuia: se cădea să fie cele dintâi, nevasta și fata voievodei! Și apoi, cine nu știa în tabără că perechea voievodală se trăgea

din cele două familii mai fruntașe și mai bogate dintre toate?

Țancu se îmbracă numai în catifea albastră. Într-o ascunzătoare din căruța lui, pe care nu o putuseră descoperi nici când căutaseră după banii falsificați de tatăl său, nici după lucrurile rămase de la el după ce fu dat ca ucigaș, el pusese, demult, rândul acesta de veșminte, să-l îmbrace numai în ziua când va fi urmașul tatălui său. Încă înainte de arestarea bătrânului.

Haina era o bluză croită militărește, cu șinoare ungurești peste piept, cu un fel de epoleți pe umeri. Mai încălță și cizmele de lac, scoase tot din lada aceea. Își puse patru inele, cu pietre mari, în degete.

Era un bărbat voinic și frumos. Să fi avut treizeci și șase de ani. Cum se plimba, îmbrăcat așa, pe dinaintea cortului, părea un om născut să poruncească și să conducă.

Ziua era senină. Cerul, curat ca lacrima. Rândunici zburau prin văzduh încrucișându-și liniile negre.

Tabăra întreagă era îmbrăcată de sărbătoare. Și aștepta.

Deodată un glas de trâmbiță răsună în văzduh, cântând o chemare străveche. Nu semăna cu nici o goarnă militară. Faraonii își descoperiră capetele. În soare luminau plete negre și sure, altele albe ca zăpada, căzând în inele pe spate.

Femeile se înșirară pe-o parte, bărbații pe alta. Nevestele tinere, fetele, copilele purtau rochii și bluze în culori tari, bătrânele erau îmbrăcate în negru. Podoabele lor străluceau în soare la orice mișcare.

Între femeile tinere și fete erau unele de o mare frumusețe: zvelte, cu ținuta dreaptă ca la domnițe, cu liniile feței fine, cu ochi mari negri, cu sprâncene bogate, cu gene lungi; păreau coborâtoare dintr-o rasă nobilă, de milenii.

În sunetul acela arhaic al instrumentului de aramă, care semăna și a chemare, și a rugăciune, dintr-un cort ieșiră șapte bătrâni, doi cu doi, iar al șaptelea singur, în urmă, purtând un obiect învăluit cu o mică țesătură în fire de aur.

Ei trecură printre rândurile bărbaților și ale femeilor, cu pas domol, legănat, privind, cu capetele drepte, înainte.

Țancu, nevasta și fata așteptau în fața cortului lor. Bărbatul ședea pe un scaun înalt, cu spetează, un scaun de stejar lustruit de vremuri, acoperit cu postav roșu. Salomia stătea în picioare de-a dreapta, fata, Rusalina, de-a stânga.

Bătrânii se opriră în fața scaunului. Cele două rânduri de bărbați și de femei rămaseră nerupte, într-o liniște desăvârșită.

Bătrânul cel de-al șaptelea, care ținea în mână lucrul acoperit cu țesătura în care juca soarele, păși înainte. Glasul trâmbiței amuți. El începu cu voce sărbătorească:

— Cu ziua de azi, cu voia și hotărârea tuturor, Dinu încetează de a mai fi voievodul nostru. El a adus nenorocire asupra taberei și s-a purtat cu noi ca un mișel, nu ca un părinte. Nici nu a fost o căpetenie legiuită. Conducerea și porunca se cuveneau, după legi străvechi, fiului voievodului Țanco.

— Așa este! mărturisiră cei șase bătrâni de la spatele lui.

— Așa este! strigară cele două rânduri de oameni.

— Noi am greșit, și stăpânul din cer ne-a pedepsit destul. Noi trăbă să îndreptăm greșala.

— Așa este! spuseră în cor bătrânii.

— Așa este! repetă gloata.

Țancu și cele două femei stăteau în neclintire.

— Dacă-i așa, și așa este — și vorbind moșneagul începu să ridice coperitoarea aurită de pe lucrul ce-l ținea în mână, — iată, ridic coroana

străveche și o așază pe capul lui Cicoș, noul voievod.

Un murmur de nedumerire trecu prin mulțime:

— Cicoș?

— Cu numele acesta nou ne va conduce. După cum s-a dovedit cu jurămintele la judecată, Țancu s-a înecat în Tisa. Cicoș nu mai are nici o răspundere pentru condamnarea lui Țancu la spânzurătoare.

Un oftat de ușurare scăpă din piepturile bărbaților și ale femeilor de pe cele două rânduri.

Bătrânul se apropie și, ajutat de alți doi, pune coroana pe capul lui Țancu.

— Să trăiești și să ne stăpânești! ziseră cei șapte bătrâni în cor.

— Să trăiască și să ne stăpânească! strigară cele două rânduri.

Trâmbița începu să sune din nou. Cânta acum altă melodie, de bucurie și de biruință. Uralele nu mai conteneau în gloată.

Cicoș se ridică de pe scaun, privi peste mulțime și zise cu glas puternic, înălțând dreapta la cer:

— Jur să vă fiu căpetenie și tată!

Toată gloata, în frunte cu cei șapte bătrâni, ridicară în soare brațul drept.

— Jurăm să te ascultăm ca pe un poruncitor și tată!

— Jurăm! repetă întreaga gloată.

Glasul de aramă răsună din nou. Apoi se făcu liniște.

Cel de al șaptelea bătrân vorbi iar:

— Cicoș ne-a făgăduit să nu-l omoare pe Dinu, și ieri s-a ținut de cuvânt: putea să-l sugrume în apă, și nu l-a sugrumat. El se va ține de cuvânt și acum, când Dinu va fi adus să se roage de iertare, în coate și genunche, după datina ispășirii greșalelor grele.

Instrumentul de aramă dădu un semnal, și îndată ieșiră dintr-un cort patru bărbați tineri, și în mijlocul lor, Dinu.

Era îmbrăcat și el de sărbătoare. Lumea din cele două rânduri simți o înfiorare rece la vederea lui: era să nu-l mai cunoască. Ochii îi căzuseră adânc în cap, iar fața-i era suptă, mică — doar un pumn — și vânătă. Ochii lui nu se uitau la nimeni și păreau adormiți acolo, în fundul capului, unde se ascuseseră. Părea un diavol ieșit acum din iad.

Ajuns înaintea cortului, voievodul trebui să îngenunche și, în coate și genunche, să se apropie de scaunul pe care ședea noul voievodă. Cei patru trebuiră să-l îngenunche cu puterea: întreg trupul se împotrivi, ca și când ar fi fost plin de corzi tari de oțel.

Toată lumea aștepta fără suflare. După legea din bătrâni, cel greșit, când ajungea la picioarele stăpânului, trebuia să le îmbrățișeze, să-și plece capul pe genunchile lui și să aștepte mut.

Dar când fu să îmbrățișeze picioarele lui Țancu, Dinu scoase fulgerător un pumnal din sân și sări ca un tigru asupra lui Țancu.

Nimeni nu avu vreme să dea un țipăt, să facă o mișcare. Numai Salomia, care nu pierduse o clipă din ochi pe Dinu, sări între el și bărbat.

Și femeia, și bărbatul se prăbușiră înjunghiați într-o clipă.

Până a nu se dezmetici gloata, Dinu luă coroana ce se rostogolise de pe capul mortului, și-o puse pe cap și răcni:

— Nimeni nici un pas! Eu sunt voivoda vostru! Nici jandarmi, nici judecată, dacă nu voiți să umpleți spânzurătorile! Pe cel judecat la moarte în lipsă voi nu numai că l-ați adăpostit și l-ați ascuns, ci l-ați făcut voievodă! Tâlharilor! Mișeilor! Sunteți în mâna mea de-acum! Sunteți ai mei!

Faraonii se trezeau încet la realitate. Îl vedeau pe Dinu cu coroana pe cap, cu junghierul însângerat în mână și vedeau cele două trupuri rostogolite și sângele ce se adunase în baltă, și totuși li se părea că visează. Tăceau toți ca mormântul. Părea că cel ce stă în picioare cu

coroana pe cap, cu cuțitul însângerat în mână nu era Dinu, ci însuși diavolul, ieșit pe neașteptate din iad.

Când începură să se trezească, simțiră că erau în mâna lui. Țancu fusese condamnat la moarte, în lipsă. Ei îl aduseseră în tabără, în loc să-l predea judecății, și îl aleseseră voievod. Avea dreptate diavolul: dacă suflau o vorbă despre cele întâmplate, ar fi umplut spânzurătorile!

— Adunați corturile, prindeți caii la căruțe! Într-un ceas plecăm. Cele două stârvuri le aruncăm peștilor în Dunăre și trecem în țara sârbească! se auzi într-o târziu porunca necuratului.

Deodată tresări, își luă coroana din cap și strigă:

— Cele două stârvuri! Dar unde e fata, unde e Rusalina?

Gloata rămase mută.

— Unde-i Rusalina? urlă Dinu scos din minți. Să mi-o aduceți din pământ, din piatră sacă!

Dar nimeni nu se mișcă din mulțimea mereu împietrită.

Dinu porni ca o vijelie prin tabără. Cercetă corturile goale, căruțele, scotoci prin fân, printre zdrențe, prin haine, prin lăzi.

Nu era!

Se năpusti în cortul lui, prinse pe feciorul sau — bolnav greu încă de rana ce nu se mai vindeca — de păr, îl trase afară din cort, îl puse în picioare, răcnindu-i:

— Caută pe Rusalina, ticălosule! E mireasa ta! Pornește!

Dar tânărul, care rămăsese întins cu lunile, se clătină pe picioare și căzu cu fața la pământ.

Dinu sari în spinarea unui cal, cutreieră împrejurimile.

Părea c-a înghițit-o pământul. Nu cuteză să meargă mai departe: trebuia să pornească tabăra. Trebuia să scape de morți.

Se întoarse între corturi ca o furie. În vremea asta faraonii, muți, își strânseseră corturile, înhămară

caii, așezară în căruța lui Țancu trupurile celor morți, le acoperiră.

Erau gata de plecare. În curând caravana porni sub cerul senin, limpede, nepăsător în strălucirea lui, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat pe pământ.

Caravana înainta în tăcerea de moarte a faraonilor. Se auzea numai scârțâitul roților și, din când în când, urletul câinelui legat sub căruța lui Țancu. Era câinele lui.

Rusalina, când văzu pe părinții ei prăbușindu-se și sângele țâșnind din răni, fu luată de-un vârtej și, în încremenirea generală, țâșni în fugă spre țărmul Dunării și se aruncă în valuri. Nu-și mai putu da seama ce se întâmplă cu ea. Știa numai că, în clipa în care era să se înece, o putere peste fire parcă, țâșnind din ea, o ridică la suprafață, și ea începu să înoate. De copilă mică înota ca peștele. Dar acum o îngreuiau hainele, salba de la grumazi, cizmulițele din picioare. Totuși, făcea eforturi deznădăjduite să rămână la suprafață. Nu-și putea da seama de nimic. În fața morții se trezise în ea, brutal și orb, instinctul de conservare. Numai el mai trăia în ea.

Valurile o duseră departe. Făcea eforturi să se apropie de țărm: dar curentul o îndepărta mereu.

Valurile o purtară așa până la hotarul celui de al patrulea sat. Era târziu, poate trecuse de amiază, când îi reuși să iasă la țărm. Dar abia făcu trei pași pe uscat, și căzu leșinată în prundișul malului.

Pe înserate veniră câțiva copii cu vitele la adăpat. Ei se mirau că vacile, când ajung la un loc, se opresc și se uită într-o parte, zmâncesc din cap și înconjură locul acela. Se apropiară cu grijă și aflară pe Rusalina întinsă pe spate, cu hainele de pe ea ude learcă. Numai banii de argint din salbă și pietrele cerceilor din urechi luminau în soarele asfințitului.

— S-a înecat cineva!

— Uitați-vă! E o copilă!

— A aruncat-o apa la țarm!

— Apa n-o putea aduce până aici, la trei pași de țarm, zise unul mai răsărit.

Copiii o înconjură cu teamă, de departe. Nu cutează, până-ntru târziu, să se apropie. Vitele băuseră și se întorceau acum de la Dunăre.

Cel mai mare se apropie, în sfârșit, cu pași mărunți, ușori. Se uită la fată, se aplecă asupra ei.

— Nu-i moartă, măi băieți! Răsuflă... zise el prinzând curaj. Doarme. Poate e leșinată!

Copiii se apropiară, ascultară și ei respirația ușoară.

— Să-l chemăm pe badea Nichifor, zise unul.

Nichifor, paznic de câmp, avea în apropiere o colibă. Omul, un bătrânel uscat, veni aducând o sticlă cu rachiou tare, de care-i plăcea lui.

Se aplecă asupra copilei, o pipăi, o mișcă. Era caldă, deși hainele de pe ea erau ude.

Dar copila nu se trezea.

Nichifor o ridică încet de spate, îi ținu rachiul, tare ca spirtul, sub nas, și după o vreme fata deschise ochii, dar picoapele-i căzură îndată. Omul îi descleștă dinții și-i turnă în gură câteva picături. Apoi, pe rând, tot altele.

La o vreme, Rusalina deschise ochii și nu-i mai închise. Începu să privească la om, la copii, împrejur, cu ochii rătăciți. Nu înțelegea nimic, nu știa ce se petrece cu ea, nici ce s-a petrecut.

Începu să fie scuturată de friguri.

— Începe să se răcorească, și hainele ei sunt încă ude. Trăbă s-o ducem undeva să și le usuce. Până-n sat e departe, iar eu în colibă n-am nici o haină femeiască. Ptii! drace! Numa ieri și-a dus nevasta de-acolo un rând de haine...

— O să aduc eu o ie ș-un șorț, moș Nichifor, zise un prichindel de copil, cu băta mai mare decât el.

Și cât ce vorbi, au și început să-i sfârâie picioarele peste câmp.

Când ajunse Nichifor cu Rusalina la colibă, țâncul acela se și înfățișă cu o ie și un șorț ale unei surori.

Nu aflase pe nimeni acasă și le șterpelise în grabă.

— Bravo, băiete! îl laudă paznicul.

El ducea pe Rusalina sprijinind-o de subsuoară. De când începuse s-o ajute, simțise cum se încordează trupul copilei să se ferească de el.

— N-avea nici o teamă, ai dat de oameni buni, îi zicea Nichifor.

Copila nu spunea o vorbă. Din când în când se uita, mirată mai mult decât speriată, la om. Dar trupul ei rămase mereu încordat, într-o ținută de respingere, până intrară în colibă.

Copiii plecară. Vitele erau demult înaintea lor, în drum spre casă. În cale întâlneau lanuri de porumb. Dar și fără asta, ei ardeau de nerăbdare să povestească în sat ce s-a întâmplat.

Nichifor, ieșind din colibă, zise fetei:

— Vezi și te schimbă. Pe urmă aprind focul, să-ți uști straiele.

Așteptă o vreme afară, apoi intră. Dar străina stătea ghemuită pe vatră, cum o lăsase, cu hainele uscate lângă ea.

— Nu fi proastă, tu copilă! Vezi și schimbă-te, să-ți uști hainele.

Și iar o lăsă singură.

Dar și când se întoarse în colibă a treia oară, o află în aceeași poziție. La stăruința omului, copila zise:

— Nu mă dezbrac. Aprinde focul, mi se vor usca și stând lângă foc.

Omul se miră de atâta încăpățănare la o fetișcană crudă cum era străina din fața lui. Dar nu avu încotro: văzu că orice stăruință e zadarnică.

Aprinse focul în vatră. Luă o cratiță, turnă în ea lapte dintr-o oală de pe poliță și-l puse la fiert.

Rusalina începu să se pârjolească la foc, când pe-o parte, când pe alta. Hainele se uscau într-

adevăr. Salba de argint, cerceii din urechi străluceau tare în vâlvătaia focului. După ce încălzi laptele, Nichifor puse pe vatră un blid, un bruş de mămăligă rece şi zise:

— Acum să mânci ceva!

Copila clătină din cap.

— Nu! Nu mînc!

— Vai de mine, cum să nu mînci, tu nebuno?! Eşti sleită de puteri!

— Nu mi-e foame!

— Comedie ca asta! Nu-ţi pare bine c-ai scăpat de la moarte?

— Nu-mi pare bine. ... răspunse ea cu o voce aspră, întunecată. Tu m-ai scos din apă?

Şi ea se uită pentru întâia oară drept în ochii lui Nichifor. Ce privire rea, ucigaşă! Paznicul se înfioră.

— Nu te-am scos eu.

— Dar cine? Copiii?

— Nici ei. Te-au aflat leşinată la câţiva paşi de la apă şi, speriaţi, au venit să mă cheme pe mine.

— Atunci, cine m-a pescuit?

— Dumnezeu ştie! Poate ai ajuns singură la mal, între moarte şi viaţă, şi ai mai putut face câţiva paşi pe pământ. Poate Dumnezeu ţi-a ajutat.

— Ba celălalt! zise fata cu mânie.

— Care celălalt?! întrebă omul cu mirare. Eu nu ştiu să fi umblat încă un om pe ţarm în ziua de azi.

— Diavolul! oftă fata.

Nichifor se miră. Străina asta, după trup, după înfăţişare, nu putea avea mai mult de paisprezece ani. Dar vorbea ca un om mare. Îmbrăcată în haine scumpe, cu salba de argint la grumazi, cu cercei scumpi în urechi, cine putea fi? Era de-un negru îndulcit, palid; putea fi şi o fetişcană din vreun sat, putea fi şi o ȝigancă mai înstărită. Nu cumva e mai vârstnică decât o arată înfăţişarea şi a lovit-o nenorocirea din dragoste? Au mai fost nebune care s-au aruncat în Dunăre. Nu cumva «celălalt», diavolul de care pomeni, să fie un fecior? Poate de

dragul lui s-a aruncat în apă, și tot el va fi scos-o din Dunăre.

Dar uitându-se mai bine la străină, se rușină de gândurile lui. Era un copil încă! Nu putea fi vorba de o nenorocire din dragoste!

El întări totuși din nou că în ziua aceea nu s-a apropiat nici un străin de Dunăre în părțile acelea.

— Dar ăla nu se vede! zise fata.

— Cine?

— Ți-am mai spus o dată: diavolul! Dacă era Dumnezeu, m-ar fi lăsat să mă înec, el mi-ar fi voit binele. Dar a fost celălalt, și m-a scos pentru nenorocire!

Vocea ei era profundă, părea că vine din adâncuri. O tristețe de moarte i se zugrăvi în ochi, pe față.

Paznicul se cutremură: putea vorbi un copil de paisprezece ani ca un om mare, din fundul unei prăpăstii?

— Așadar, ai voit să te îneci? întrebă el întru târziu, necutezând să tulbure împietrirea în care căzuse copila.

Ea înclină din cap.

— La vârsta ta? Ce minuni se mai întâmplă în lumea asta, Dumnezeule mare!

— Trăbă să mor! Nu mai am pentru ce trăi! șopti străina cu ochii închiși.

Flăcările focului luminau fața ei mică, de-un negru-palid, și împrăștiu luciri metalice și din salbă, și din părul negru-vinețiu, uscat acum.

Paznicul se credea om în toată firea. Niciodată nu s-a temut de vedenii și înșelăciuni ale diavolului. Străbătea lanurile întinse, noaptea, ca și ziua.

Și iată, acum, privind la străină, își zise deodată: «Poate nu-i decât o nălucire a diavolului! Ființă pământeană nu poate fi așa de frumoasă ca cea ce stă chircită pe vatră, scăldată în lumina arămie a flăcărilor.»

Își făcu semnul crucii, dar arătarea de pe vatră nu dispăru.

— Și nu vresi să mănâci nimic? o întrebă el, prinzând din nou curaj.

— Nu! Nu mi-e foame! N-am să mai pun de-acum încolo nici o bucătură în gura mea!

Vorbi cu glasul acela pătruns de zdrobitoare suferință. «Ce copil va mai fi ăsta, Dumnezeuule sfinte!» se miră iarăși Nichifor.

— Poate ți-e somn și vrei să te culci? zise el, nemaștiind ce să facă cu străina.

— Nu voi mai dormi până nu m-or pune în mormânt!

Paznicul îi arătă pătucul cu fân.

— Eu ies să mai dau o raită pe hotar. Să nu-ți fie frică! Nu mă duc departe.

Ei ieși pentru a o lăsa pe străină să se culce. Nu avea de gând să dea nici o raită pe hotar. Se temea să nu fugă, să sară iar în Dunăre.

Se învârti prin apropiere până osteni. Noaptea era târzie. Stelele — puzderie. Luna asfințise.

Trecură ceasuri, și din colibă nu ieși nimeni.

Omul răsuflă ușurat. Ascultă la ușă și-i păru că aude o respirație adâncă și regulată.

— A adormit și fără voia ei, zise omul, vesel.

Trase un braț de fân la spatele bordeiului și se lăsă într-un cot, cu urechea întinsă. Nici un zgomot, nici o mișcare în colibă.

— A biruit-o slăbiciunea și osteneala... zise el mângâiat, și-l luă dulcea toropeală a ațipirii.

Dormi greu până la răsăritul soarelui. Când văzu sfântul pe cer, se frecă la ochi și sări drept în picioare, ca un fecior tânăr.

Ușa colibei era închisă.

Ei răsuflă ușurat.

— Doarme încă.

Dar peste un ceas se neliniști și deschise încet ușa. Coliba era goală.

Zadarnic o căută ca pe un vârf de ac. Nu erau pe vatră decât ia și șorțul aduse de băiat, neatinse.

— Curată minune! strigă el.

Apoi, deodată, gândul i se luminează:

— Se va fi aruncat în Dunăre!

Și cu o neliniște ca și când ar fi fost copilul lui, Nichifor începu să alerge spre apă. Nu era nimic! Nu se vedea nimic! Alergă o vreme pe țărm în jos. Nu se vedea nimic, numai negurile ușoare ce pluteau deasupra marelui râu, vânjos și tulbure.

Începu să caute, întorcându-se, urme pe nisip. S-ar fi cunoscut urmele proaspete. Dar nu putu descoperi nici o urmă.

Își lăsă capul în piept și-și luă drumul spre colibă.

Fusese lucru curat? Cum adormise el atât de greu? Cum de se trezise numai în răsăritul soarelui, când el, la crăpatul zorilor, era veșnic în picioare? Nu i s-a părut lui nălucă, nu ființă vie, când stătea ghemuită pe vatră, cu ochii închiși, în flăcările arămii?

Când ajunse la colibă, îl întâmpinară copiii cu vitele, femei, bărbați. Ba și primarul se ostenise să vadă pe înecată și să încheie procesul-verbal, căci jandarmii lipseau din sat, erau duși în patrulare.

— Unde-i străina? întrebă capul satului.

— Mă întreb și eu ca și dumneata, domnule primar.

— A plecat?

— A fugit. S-a făcut nevăzută.

— Unde?

— Păi, chiar asta-i!

Și omul povesti din fir în păr cele petrecute de la plecarea copiilor în seara trecută.

— Iată aici ia și șorțul pe care le-a adus asară copilul lui Păcuraru. Nici nu s-a atins de ele.

Primarul începu să-i pună o mulțime de întrebări:

Cine era? De unde era? Cum o chema? Ce-a făcut-o să sară în Dunăre?

Voia să scrie tot. Dar nu avu ce să scrie! Străina nu spusese nimic despre ea. Atâta doar că, la

întrebarea lui Nichifor dacă a voit să se înece, ea a dat din cap, spunând că nu mai avea pentru ce trăi.

Primarul, tot muindu-și tocul în călimară, trecu pe hârtie ce putu: ce spuseră copiii și paznicul.

— Ce vârstă putea să aibă?

— După înfățișare, după trup, era o copilă: o fetișcană. După vorbă, putea fi și femeie sau om în vârstă.

— Cum înțelegi asta? întrebă primarul.

— Vorbea cuminte și purta suferință de om mare, nu de copil!

— Vorbea bine rumânește?

— Ca mine și ca dumneata.

— Nici numele nu ți l-a spus?

Nichifor începu să se supere.

— V-am povestit o dată tot ce am avut de spus!

— Bine, bine! Dar avem și noi legea noastră. Martorul trăbă să răspundă la ce e întrebat.

— D-apoi doar am răspuns, păcatele mele, domnule primar!

— Spuneai că avea la grumazi o salbă scumpă din bani de argint și cercei cu nestemate în urechi.

— Avea!

— Nu cumva va fi lăcomit cineva la salba și cerceii ăia?

— Cine să lăcomească, domnule primar? N-a fost pui de om pe-aici. Cine să lăcomească la lucrurile cuiva, care abia a scăpat de la moarte?

Primarul văzu că dăduse greș și că femeile din jur începură să murmure. Nu mai stăruî.

— De, zise el. Ar trebui să știm mai multe. Cazul ar trebui curentat. Poate a fost o încercare de crimă. Cum vine o copilă cu salba la grumazi, îmbrăcată de praznic, să se arunce în Dunăre? Dar știm prea puțin pentru a putea curenta întâmplarea. După ce se vor întoarce jandarmii, o să caute să afle ei mai multe.

— D-apoi, ce să mai cerceteze! suspină o bătrână. Iată, va fi fost o copilă nenorocită, de aceea va fi vrut să moară. Poate a înșălat-o vrul

ticălos de ficior! Sunt necurați care se agață și de fetișcane. Ele sunt nevinovate, nu știu nimic și cad în cursă! Poate-ar fi fost mai bine de ea dacă se îneca!

Dar Nichifor, ascultând și închipuindu-și pe copila aceea cum ședea ghemuită pe vatră, își zise: «Nici poveste! Era o copilă nevinovată!»

V

Trecură săptămâni și luni. Sfârșitul toamnei era aproape. Copacii ridicau în văzduh brațe goale, negre. Vânturile de la răsărit și miazănoapte se înteteau. Începură să fluture prin văzduhul sur întâii fulgi de zăpadă.

Într-o dimineață, faraonii din țișănia de jos din Vlădeni se treziră cu Rusalina dând târcoale bordeiului și făuriștii. Nu putea intra. Lacătele erau încuiate.

Veniră în grabă femei și bărbați. Un meșter descuie lacătul bordeiului și al covăciei.

Copila, vânăta de frig, intră în bordei și-și puse pe laviță o legăturică ce adusese în mână. Purta haine subțiri și zdrențuite.

— Singură? o întrebară faraonii înconjurând-o și privind-o cu mirare și cu milă.

Ea înclină din cap.

— Unde ți-s părinții?

— Au murit!

— Amândoi?

— Amândoi!

— Doamne ferește și apără!

— Au murit demult?

Fata ridică din umeri.

— Demult va fi, poate de-un veac!

Oamenii se priviră.

— Cum, de-un veac? Ați plecat doar de câteva luni.

Rusalina ridică din nou din umeri.

O țișancă aduse o ulcică de lapte și un bruş de mămăligă.

— Mâncă, fată! Ești toată înghețată.

Rusalina nu se lăsă îmbiată. Mâncă cu lăcomie, era flămândă. Alte țișanci aduseră brânză și slănină. Și fata mânca mereu, nemaînvrednicind cu nici o privire pe cei din jur.

În bordei era un miros greu de pământ, de aer închis. Era frig.

— Trăbă să vii să te încălzești la noi, zise o țigancă mai înstărită, care avea oleacă de căsuță în loc de bordei.

Rusalina, după ce mâncă, se sculă de pe laviță.

— Acum nu mai am pe nimeni. Rămân aci la voi.

Privi prin bordei, văzu câteva lucruri rămase de la părinți, și ochii ei se umplură de lacrimi. Dar le zbici îndată, își înălță capul și se întoarse spre țigancă care o chemase la ea să se încălzească.

— Vin cu tine. Mi-e frig!

Nimeni nu mai cuteză să o întrebe ceva. Din ființa ei se desprindeau un pustiu greu și o jale de moarte.

Mai crescuse, dar era slabă și nespălată. Din ceea ce fusese mai nainte nu-i mai rămăsese decât statura dreaptă și ochii mari. Dar ei erau acum înecați în tristeți grele.

— Săraca fată! oftau oamenii.

— Ce nenorociri or fi dat peste ea!

Rusalina era slăbită și ostenită de moarte. Abia o pătrunse căldura în casa țigăncii și căzu în somn greu, dormind ziua întreagă și noaptea următoare. Abia o putură deștepta să mănânce un blid de fiertură.

Dimineața următoare se deșteptă devreme. Dar abia deschise ochii, văzu unde se află și-i închise din nou.

Între vis și trezvie, ea văzu drumurile pe care le-a făcut de când fugise din coliba lui Nichifor.

O luase atunci razna, la întâmplare. Nu avea nici o țință, nu-i lumina în cap decât un singur gând: să moară! Dar nu mai cutezase să meargă spre Dunăre! Îi era scârbă și groază de apa care n-a voit s-o înece. Îi era groază mai ales că nu se va putea îneca: iar se va ridica din ea puterea aceea care a scos-o atunci la suprafață. Ce putere, ce mână străină fu aceea care n-a lăsat-o să moară?

Dar va muri acum! Nu va mai pune mâncare în gura ei!

Cu hotărârea asta sălbatică o luase peste câmp și se pierduse în porumbiști. Nu-i păsa unde va ajunge, nu-i păsa unde va cădea și nu se va mai ridica! Se va ghemui la pământ și va închide ochii pentru totdeauna?

Rătăcise astfel trei zile, ferindu-se de oamenii la lucru, de copiii cu vitele, ca o sălbăticiune. Adâncurile din ea o frigeau, puterile-i slăbeau și adeseori cădea leșinată. Când se trezea, pornea din nou. Nu-și dădu seama: a luat-o într-o direcție oarecare, ori se învârtea pe loc, în aceleași porumbiști?

În seara zilei a treia a căzut, sleită de orice putere, într-o porumbiște. Un răstimp locul se învârtise cu ea, apoi simțise cum începe să se cufunde. Părea că scoboară în adâncul pământului, într-o prăpastie neagră, fără fund. Atunci simțise o putere ca în clipa când era să se înece, care o aruncă la gura prăpastiei.

Deasupra capului ei atârna un știulete de porumb în lapte, cu boabele abia înfiripate.

Întinse brațul, îl rupse cu sălbăticie, îl desfăcu și începu să mănânce cu lăcomie, ca o fiară. Laptele boabelor îi curgea din colțurile gurii, se prelingea pe bărbie. Când isprăvi, rupse alt știulete, apoi altul. Ochii împăienjeniți i se aprinseră. Din când în când scotea, în neștire, un geamăt.

Sătulă, se lăsă la pământ și adormi ca un buștean.

Cel dintâi gând ce-i veni în minte dimineața fu ospătarea aceea de seara. Rupse iar un tuleu de porumb. Întâi se-nvolbură în subconștientul său, apoi i se limpezi gândul: „Nu pot muri nici de foame! Sunt blăstămată! Cine m-a blăstămat?”

Și numai după ce i se limpezi acest gând, Rusalina putu să-și plângă și să-și bocească părinții.

Ziua întreagă nu s-a mișcat din porumbiște. Plângea smulgându-și părul, zgâriindu-și obrații și pieptul până leșină. Apoi, deșteptându-se, începea din nou.

Nu era pui de om în apropiere. Cerul se boltea deasupra senin și neclintit. Porumbul foșnea domol sub adierile fierbinți, iar bocetele ei creșteau în văzduh, învâlmurindu-se și mistuindu-se în înălțimi, peste câmpuri.

În dimineața următoare porni la drum. Simțea ca o leșie amară în tot trupul. Gândul, simțirea mai tare decât ea că trebuie să trăiască, o făcu să nu-i mai pese de lume, de oameni, de legile lor. Ajunsă într-un sat, cerși de la cea dintâi casă o bucată de pâine. Și apoi alta, azi, mâine, poimâine. Își rupse o parte dintr-o fustă și învâlmui în ea salba de la grumazi și cerceii din urechi. Prea o împiedicau în noua ei viață. Toată lumea de la care cerea de pomană o întreba de unde a furat salba și cerceii.

Trecu prin sate, prin orașe, dormea unde apuca; simțea parcă o plăcere să fie înfruntată, batjocorită, alungată. Toate acestea o făceau să uite cine este. Îi plăcea să nu mai facă nimeni nici o deosebire între ea și alte copile de țigan de seama ei. Dormea de-a valma cu ele prin bordeie. Simțea sila oarbă de-a cădea tot mai adânc.

Într-un oraș mai mare ajunse în tovărășia unor hoți și hoate de buzunare. Învăță ușor meseria, ba ajunse curând între conducătoarele de echipă.

Dar într-o zi fu prinsă, cu altele, pe peronul gării, chiar când șterpeleau o pungă, și fu dusă la poliție.

Ea nu putu da nici numele ei, nici al părinților. Dar spuse numele satului Vlădeni. Și fu trimisă la urma ei. Între visare și trezie, toate acestea îi trecură Rusalinei, în dimineața aceea, prin minte. Rămase încă multă vreme deșteaptă, cu ochii închiși.

Gazda credea că doarme și se purta ușor prin casă — să n-o trezească. Uneori ieșea în ușă și

vorbea încet cu cineva de-afară. Era bărbatul, stăpânul.

— Sărmana copilă! Nu se mai trezește. A fost ostenită de moarte.

— Cine știe ce blăstăm! Cum i-or fi murit părinții amândoi? Cine știe? În corturi multe sentâmplă altfel decât în sat...

— Ce va face ea singură în lume? N-a fost învățată, ca noi, să sape, să secere.

— Va învăța! Năcazul și lipsa te-nvață la toate, răspunse bărbatul. Și-apoi, crește și ea. Acuș va fi fată-mare.

Rusalina, cu ochii închiși, trăgea cu urechea.

— Ce va face cu covăcia? întrebă femeia.

— Dac-ar fi de măritat fata, s-ar găsi și cine să lucreze în covăcie. Nu știi că tuturor ficiilor li se scurgeau ochii după ea? Va încuia-o și va păstra-o până la măritiș. E o bună zestre! Tatăl său a cumpărat scule nouă și scumpe.

— De, îi va purta Dumnezeu și ei de grijă.

— Dumnezeu și oamenii! Noi i-am dat un adăpost. Dacă vrea, poate rămânea la noi. Va lucra și ea, își va agonisi pâinea cea de toate zilele, ca orice om și orice vietate. Dar iată că se gândesc și alții la ea, nu numai noi. Uit-te, lângă bordeiul ei sau și adunat câteva brațe de lemne.

Țiganka privi. Chiar atunci, un puradeu desculț, numai în cămășuță, ducea și el un brățisor de găteje.

— Ei, oameni suntem și noi! Ne vom ajuta, ca să ne ajute și tatăl din cer!

Rusalina asculta cu ochii închiși, din nou între vis și trezie. Despre ea vorbeau gazdele sale? Despre covăcia tatălui său, despre bordeiul lor? Acolo au adus oamenii brațe de lemne?

În sufletul ei se frământa, încă nedeslușită, o viață nouă. Se bucura că a scăpat de banda aceea de hoațe de buzunare. Se bucura că nu mai hoinărește, că nu mai cerșește, că a ajuns între oameni cunoscuți.

De cum a intrat în bordeiul și făuriștea rămasese de la părinți, de cum văzu haine și lucruri care au fost ale lor, simți cum i se îndreaptă trupul și i se ridică semeț capul, deși era ruptă de osteneală. Contactul cu rămășițele vieții de altădată părea că o pătrunde cu o putere curățitoare, și pentru întâia oară simți cât de jos căzuse de când pornise de la coliba lui Nichifor.

Vorbele pe care le adulmeca acum păreau că-i vin în ajutor să se spele de ceva necurat pe dinăuntru, în suflet, și să înceapă o viață nouă. Ce-ar spune părinții ei, dacă ar trăi și ar ști cât de jos căzuse? Da, avea dreptate glasul bărbătesc de afară! Va lucra și va trăi! Va învăța să sape, să secere... Dar nu va mai cerși! Și nu va mai fura! Nu! S-a isprăvit!

La gândul și hotărârea asta, ea sări sprintenă de pe vatră, se spală, se îmbracă, mulțumi gazdelor și porni spre bordeiul ei.

Gazdele nu-i putură zice nimic, nu o putură opri. Nu cutezară să-i spună să rămână în casa lor cât va voi. Nu mai era Rusalina de la sosire. Era aceea care a dispărut într-o noapte cu părinții ei. Mai înaltă însă, mai frumoasă și mai mândră în mers, în ținuta capului.

— Uite-o, soro! N-o mai cunoști! zise bărbatul.

— A fost ostenită rău, săraca. Cine știe de câte zile bate drumurile!

Rusalina intră în bordei. În legăturica aceea, afară de salbă și cercei, avea și câțiva bani. Luă o oală, o traistă dintr-un unghet și porni în sat. Știa unde e prăvălia și de unde putea cumpăra și pâine, și lapte, și slănină. Se întoarse încărcată cu de toate. Două zile nu mai ieși din bordei.

În noaptea aceea, cu plecarea la repezeală după sosirea ștafetei de la Miloș, lăsaseră aici încă multe lucruri. Desaga era plină. Erau haine de-ale mamei sale și ale ei, pânză, ștofe. Erau două pieptărele negre, înflorate cu flori roșii, ungurești. Mai află o pereche de cizmulițe de-ale ei.

Hainele cu care venise erau zdrențe. Rochiile ce le află în desagi erau subțiri, pentru vară. Dintr-o rochie mai groasă de-a mamei sale își croi una pentru ea. Nu croise încă niciodată, dar în copilărie, iarna, și până în primăvară, nu slăbea niciodată din ochi pe mamă-sa când croia și cosea. Ea era meșteră mare, cu renume în toată tabăra, moștenind meșteșugul de la bătrâna, iar aceasta, de la înaintașele sale.

În cele două zile făcu rânduială în bordei, copleșită de amintirea părinților. Uneori parcă-i simțea lângă ea, întorcea capul și privea înfiorată.

Își aduse aminte, umblând cu lucrurile rămase de la părinți, că într-o noapte nu putuse dormi și că-l văzuse pe tatăl său îngenuncheat, părând că sapă la piciorul patului. Va fi săpat mai multă vreme, pe ea o prinsese somnul, și întâmplarea aceea îi ieșise cu desăvârșire din amintire până acum. Singură, după întâmplările prin care a trecut în vremea din urmă, deși abia împlinise paisprezece ani, judecata ei nu mai era nici de copilă, nici de fetișcană, ci de om mare. Mai ales după ce înțelese că trebuie să trăiască și că va trebui să trăiască muncind, iar nu din cerșit ori din furat, ea băga de seamă la orice lucru, cumpănind întrucât i-ar putea fi de folos. Cumpănea mereu și chibzuia.

Aducându-și aminte de noaptea aceea când văzuse pe Țancu săpând la piciorul patului, Rusalina începu să chibzuiască și își zise că, de bună seamă, a ascuns ceva acolo, ferindu-se și de Salomia.

Cercetă cu de-amănuntul locul, dar nu putu descoperi nimic. Pământul era neted, bătucit, în aceeași linie cu restul padimentului. Luă o secure din covăcie și începu să taie pământul lângă piciorul patului.

Va fi săpat până la o adâncime de o jumătate de metru, când fierul izbi în ceva tare. Începu să răscolească pământul și, în scurtă vreme, putu

scoate o cutie pătrată de aramă, închisă cu capac. O deschise cu mare grijă, și, la lumina ce pătrundea prin geamul mic al bordeiului, văzu că înlăuntru erau bani de argint și bani de aur, galbeni. Mai erau și câteva brățări vechi, inele, cercei, lucruri pe care nu le-a văzut niciodată între podoabele mamei sale.

Nu vor fi bani rămași din cei falsificați de Țanco cel bătrân? Ea nu putea ști, după cum nu știa care din ce țară sunt. Vedea că-s de felurite forme și au chipuri de împărați felurite.

La început îi fu teamă, dar mai târziu un simțământ de siguranță puse stăpânire pe ea. Nu știa cântări prețul comoarei ce aflase, nici nu era cutia prea mare, dar instinctiv simți că-i mai curajoasă, mai tare decât înainte. Ba și simțământul de mândrie, care nu se mai apropiase demult de ea, o făcu acum să se țină mai drept, cu capul sus.

Luă un ban de argint dintre aceia care știa că umblă în țară. Ceilalți fură vărsați în cutioara de aramă și puși la loc în gaura aceea de la piciorul patului.

Când, după două zile, ieși din bordei, era îmbrăcată ca o jupâniță. Țiganiile se mirară și se întristară: ceva nu-i mai lăsa să se apropie de ea nestingheriți, ca în dimineața când s-a întors în țigănie. Se pusese iar distanța dintre ea și ei ca o punte nevăzută. Chiar și gazdele ei de la sosire nu mai îndrăzneau să o întrebe ce a făcut în cele două zile.

Se înșelara însă cu toții. Rusalina începu să meargă din bordei în bordei, să vorbească cu toți, să râdă cu copiii. Niciodată nu o văzuseră atât de senină și veselă.

Faraonii rămaseră încântați. Iar însuflețirea lor creștea din zi în zi. Rusalina era mereu printre copii, se juca cu ei și adeseori le cumpăra și le împărțea bomboane.

Nu respingea nici o vorbă bună, nici un sprijin. Toată iarna, feciorii și bărbații tineri îi aduseră sarcini de lemne din pădure. Se făcură grămezi mari în jurul bordeiului.

Rusalina mânca adeseori prin bordeiele faraonilor, chemată când de-o țigancă și când de-un moșneag.

Era spălată și pieptănată de strălucea și umplea de lumină sufletul oamenilor. Părea ca le intra soarele în bordei. Deși nu mai simțeau distanța dintre ei și ea, faraonii o respectau și țineau mai mult la ea.

Când începu să coase rochițe înflorate, la copile, ba și rochii nouă țigăncilor tinere care îi aduceau stofa, Rusalina ajunsese un fel de idol al țiganilor de din jos din Vlădeni.

Se mirară când, primăvara, începu să umble la lucru la rumâni, ca și celelalte țigănci.

— Așadar, se face o apă și-un pământ cu noi!

— Trăbă sa muncească și ea, în rând cu lumea, ca să trăiască.

Țigăncilor, unora mai tinere și mai frumoase, le părea bine. Dar tuturor bărbaților le părea rău: pentru ce se cobora în rândul tuturorora? Nu mai avea bani? Nu mai avea din ce trăi? Pentru ce nu le spune lor? Ar împărți cu ea câștigul zilnic! Prea era gingașă și frumoasă să lucreze cu ziua de cap în rând cu celelalte țigănci! Bărbaților li se părea că sunt oarecum micșorați, coborâți în vrednicia lor ei înșiși! Dacă Dumnezeu le-a trimis o floare rară ca Rusalina, nu erau vrednici ei, o laie întreagă, să muncească și pentru ea? Ea era o floare care trebuia să rămână în fereastră! Să se joace cu copiii — da! Să coase câte-o hăinuță — meargă! Dar să sape și să secere, cu ei în rând, asta nu s-ar cuveni! Și dacă totuși face așa, numai ei, bărbații, sunt de vină! Li se părea că țigănimea lor din capul de jos al satului și-a pierdut din preț. Alta era când Rusalina și părinții ei nu se amestecau cu nimeni din bordeie și abia vorbeau cu ei! Alta era

chiar când Țancu se apucase de covăcie și lucrau toți trei ca nebunii! Ieșeau lucruri frumoase din mâna lor, și oricine vedea că sunt oameni deosebiți! Nu ca acum, când Rusalina lucra în rând cu țigăncile lor! Nu i-ar mai lipsi decât să înceapă și a cerși, pentru a se împrăști tot farmecul și tot misterul pe care neamul ei l-a adus în țigănia lor!

Astfel de frământuri treceau prin sufletul bărbaților tineri, al feciorilor.

N-o mai înțelegeau pe străină!

Dar Rusalina însăși nu se mai înțelegea pe ea. O nouă viață se zămislea în sufletul ei, cu izbucniri neprevăzute. Nu avea nevoie să muncească: mai avea bani destui! Lucra cu hărnicie, învățând la repezeală orice lucru, de groază să nu cadă iar în prăpastia din care abia s-a ridicat? Să nu se apuce iar de cerșit și de furat? Muncea pentru a scăpa de gânduri și a-i trece vremea? O cuprinsese o furie de lucru, o descărcare nervoasă, ca în capul verii, când lua și ea ciocanul în făuriște, bătând cu furie fierul înroșit? A cuprins-o o sete nouă de viață, ori urmarea un scop anumit? Se întreba uneori și ea, și nu se putea lămuri. Atâta știa, atâta simțea, că munca îi face bine, o însănătoșează și o întărește zi de zi și parcă-i varsă în minte o judecată tot mai limpede. Simțea că traiul de-a valma cu ceilalți o apropie mai tare de sufletul lor și simțea că are nevoie de această apropiere, de această prietenie și ortăcie, pentru mai târziu.

VI

Munca în soare, în libertate, departe de aerul închis, de pământ, al bordeiului, mâncarea cu poftă, poveștile, râsetele lucrătorilor făcură într-un an din Rusalina aproape o fată-mare. Erau acum destui feciori de țigani, ba și de rumâni, care se opreau din lucru și rămâneau cu ochii la trupul zvelt și mlădios ca o coardă, cum se așternea lucrului.

Rusalina lucra cu patimă, cu tot sufletul, nu vedea pe nimeni, nu auzea nimic. Adeseori se trezea cântând cântece străvechi țigănești, din tabără. Când, în răstimpuri, secera ei înceta să vâjâie prin holdă și fulgera ca de argint atârnată pe umărul fetei, iar ea se înălța dreaptă ca o cruce, și din firele aurii făcea o legătură pentru un nou snop, multe răsuflări se opreau în piepturile tinerilor. Și adeseori secerau într-același lan și țigani, și rumâni.

Obrajii ei erau acum de-un palid-ruginiu; ochii mari, aprinși, și buzele pline; brațele goale până din sus de cot; pieptul împungea ușor prin ie — era o frumusețe de care în curând vorbeau și satele vecine. De s-ar fi rătăcit între mii și mii, oricine ar fi arătat-o cu degetul: «Asta-i Rusalina!»

Când secera în lanuri pe lângă drum, se opreau drumeții în loc, și domni și țărani, numai pentru a o vedea. Câte un nădrăgar mai obraznic — călător călare, cu căruța, ori cu pușca în spate — încerca să intre în vorbă cu ea. Auzea ori nu, Rusalina nici nu ridica ochii, secera ei fulgera înainte în lanul de grâu, și omul trebuia să-și vadă de drum bombănind.

Deși țiganilor nu le plăcea cufundarea aceasta în gloată a Rusalinei: câțiva feciori dintre fruntași i se ațineau demult pe urme, luându-și îndrăzneala chiar din acest amestec al ei cu toată lumea.

Într-o seară aduceau cununa la un rumân, gazdă mare. Seceraseră din zori patruzeci și cinci de bărbați, femei, fete, feciori, mai mulți țigani decât rumâni.

Se-ntorceau veseli cu toții, în frunte cu cununa de spice împletite în cruci. Cântau cântecul cununii:

*Stăpâne, stăpâne,
Gată cina bine,
Că cununa vine.
Și nu te-ntristare
Că la spic e mare...*

În hărmălaia care se năștea de câte ori, de pe la portițe, țâșneau femei, bărbați, copii, cu donițe pline de apă și le aruncau peste cel ce aducea cununa, un fecior de țigan fruntaș se tot strecură în apropierea Rusalinei, până când, la intrarea pe poartă în curtea gazdei, reuși să-și ducă brațul pe după mijlocul fetei.

Rusalina se opri ca arsă, și numaidecât două palme aspre și pline răsunară pe obrajii feciorului.

Lumea începu să râdă, să chiuie și să strige:

— Bravo, Rusalina!

Întâmplarea asta luminează dintr-o dată pe Rusalina: dacă feciorul ăsta a cutezat s-o îmbrățișeze, înșamnă că oamenii nu o mai prețuiau ca mai demult. Prea se făcuse o apă și un pământ cu ei! Iată la ce nu se gândise ea niciodată!

— Bravo, Rusalina!

— Bine i-a făcut!

— Ce obrăznicie!

Erau mai cu seamă bărbați tineri feciorii care strigau așa. Femeile, fetele nu prea înțelegeau cum de s-a mâniat Rusalina pentru atâta lucru.

Dar ea rămase nemișcată, dreaptă ca o statuie, în locul în care pălmuisese pe fecior. Secerătorii treceau înaintea ei, își căutau loc pe lavițele întinse de-o parte și de alta a meselor din curte, înaintea blidelor, goale încă.

Ea rămase singură în poarta deschisă, ca un prapor.

Începu să se împartă rachiul, și muncitorii o chemară la masă. O chemă și gazda. Dar ea părea că nu aude și nu vede nimic.

Deodată se învârti în călcâi și porni. Zadarnic o chemară stăpânii. Nici mâncare, nici plată nu-i trebuiau. Dispăru pe uliță la vale, la o cotitură.

Lucrătorii mâncau și se mirau. Bărbații s-au bucurat de purtarea Rusalinei, și vaza ei crescuse dintr-o dată în ochii lor. Distanța dintre ei și ea se puse iarăși, deși nu în strălucirea de altădată. Dar nu înțelegeau o supărare pentru care cineva să lase cina și plata.

Vorbiră mult, în timpul cinei, de fată, de părinții ei, de moartea lor. După ce băutura li se sui la cap, — gazda, bucuros de cunună, nu cruța rachiul, — câțiva se și încăierară pentru palmele date de Rusalina. Dar fata intră în bordei bolnavă de întristare. Se simți din nou singură, fără nici un ajutor de nicăieri. Se frământă să pătrundă în adâncul impulsurilor ce o conduseseră de-un an, dar sufletul ei era gol. Nu putu citi nimic în el.

În seara aceea nu cină nimic, nu-i trebui mâncare nici în ziua următoare. Nu ieși din bordei, deși trebuia să meargă la secere la un alt rumân, căruia îi făgăduise.

Șezu frântă pe laviță multă vreme, cu coatele pe genunche, cu capul rezemat în palme. Părea, în semiîntunericul bordeiului, un mic sfînx palid.

Se gândea la viața ei, cu gânduri de om mare. Ce mai aștepta de la viață? Nu era mai bine să se fi înecat în Dunăre? După trecere de multă vreme, Rusalina se apropie iar de lucrurile rămase de la părinți, le atinse pe fiecare, le mângâie. Cu fiecare atingere chipurile lor înviau mai calde în sufletul ei.

— Săracii! suspină ea. Săracii! Cum le-a fost scris să sfârșească!

Târziu, când împătură cea din urmă haină și o puse la loc, îi veni repede, ca un vânt înghețat, gândul: «Și, poate, numai din pricina mea! N-au voit să ajung nora lui Dinu!» Rămase înlemnită la gândul ăsta. Niciodată nu-i venise în minte până acum!

O durere amară îi umplu întreaga ființă, ca o baltă de venin, și multă vreme nu mai putu face nici o mișcare.

Apoi simți o dorință arzătoare să dezgroape cutia aceea de aramă. Nu mai umblase la ea de când o descoperise. Nu mai avusese trebuință de bani. Câștiga cu lucrul cât îi trebuia. Se ghemui lângă piciorul patului și începu să sape. Deodată, săpând, o năpădiră sudori reci: avu senzația că sapă la mormântul părinților și se opri încremenită.

Mormântul lor! Dar au ei un mormânt? Diavolul acela nu-i va fi aruncat în Dunăre, mâncare peștilor?

Rusalina se cutremură, dar, dusă de-o forță oarbă, continuă să sape. Scoase cutia, o deschise, vărsă conținutul ei pe pat și rămase cu ochii la el. Pentru ce ascunsese tatăl său această mică comoară în noaptea aceea? A pus-o deoparte presimțind dușmănia viitorului? Se gândea de atunci la primejdia ce va veni? Voia — în caz de moarte a lui — să-i rămână ceva femeii și fetei? Voia să le descopere taina numai cu limbă de moarte, fiindcă avea alte planuri cu banii aceia dacă rămânea în viață?

Nu-și mai putea lua ochii de la bani. Îi păru că încep să se atingă încet unii de alții și să dea glasuri subțiri...

Ce? Începea ea să înnebunească, ori înțelegea glasurile acelea metalice? Nu! Banii erau nemișcați și muți, dar glasurile porneau din ea. Părea că începe să înțeleagă taina ascunderii lor. Părea că reprezentau un testament al tatălui său, și nu numai al lui, ci al neamului întreg, al viței lui Țanco! Viță străveche, din care numai ea mai era

în viață! Comoara aceea părea o pecetă lăsată în lume, o pecetă a neamului. O simți arzându-i pe inimă!

Deodată i se năzăriră chipurile prăbușite, însângerate ale părinților la ușa cortului lor, și ea țipă de spaimă. Ele o priviră o clipă, muștrătoare, apoi dispărură, prin ungherul bordeiului, în pământ.

Rusalina sări ca o coardă de pe pat, de lângă comoară, și răcni:

— Da! Acum înțăleg! Am să vă răzbun!

Și dintr-o dată începu să i se limpezească toată viața ei de-un an încoace; frământarea nedeslușită a vieții celei noi ce o simțea în ea urmărea o singură țință: răzbunarea! Să se întărească și să se pregătească pentru răzbunare! Să-și întărească trupul prin muncă, să-și afle și să-și câștige tovarăși prieteni, laia lângă care era bordeiul ei; să nu fie singură, să aibă ajutor în răzbunarea ce trebuia să vină!

Acum simțea limpede că noua viață ce se plămădea în sufletul ei, setea ei nouă de-a trăi porneau din dorința asta de răzbunare, ce mijise în adâncurile ființei încă, poate, de când o scăpase de la înec.

Da! Acum pricepea! Viața ei avea încă un rost în lume!

Peceta lăsată de comoară îi ardea pe inimă, o umplea de căldură, și ea se simțea puternică și hotărâtă ca un zeu!

Scormoni în comoara vărsată pe pat, își alese un rând de mărgele roșii, pe care le legă la grumazi, luă o pereche de cercei vechi cu piatra verde și-i puse în urechi, luă un ban de argint, apoi vărsă comoara în cutia de aramă și o astupă la locul ei, bătucind pământul.

Se îmbracă într-o rochie de mătase verde, își puse un șorț înflorat, pieptul și-l strânse într-un pieptărel roșu cu șnururi verzi.

Era o zi de duminică. Toată laia era acasă. Era senin și cald. Dancii se trânteau prin bătătură; bărbați și femei, stârșiți pe podmoale lângă bordeie, colbăiau din pipele mici, roșii, de pământ ars. Fetele și feciorii, îmbrăcați de sărbătoare, se hârjoneau în grupuri sau perechi.

Când ieși Rusalina din bordei, toate privirile se îndreptară asupra ei.

Rămaseră înmărmuriți. Era ea? Era alta? Niciodată nu o văzuseră așa de frumoasă, așa de împodobită! Părea o arătare, o fată de Crai, rătăcită în partea locului.

Se apropia cu pași mărunți, dar hotărâți. Era mai înaltă, mai crescută, mai împlinită de cum li se păruse lor văzând-o la lucru, îmbrăcată în rochie de rând.

— Doamne sfinte! Vine aici! ziceau bărbații.

— Oare ea să fie?

— Ea este!

— Oare nu ne-a înșălat diavolul? Cea care a lucrat la rând cu noi a fost Rusalina?

La apropierea fetei se petrecu un lucru ciudat. Fără să-și dea seama, instinctiv, bărbații și femeile care ședeau pe podmoale se ridicară și-i dădură binețe ca unei stăpâne.

Se desprindea din ființa ei, din ținuta ei ceva mareț și poruncitor, așa cum simțiseră ei, în câteva rânduri, la apropierea lui Țancu. Fata parcă și semăna acum cu tatăl sau, deși ei știau că era leită mamă-sa.

— Iată ce este, oameni buni și vecinilor! Azi e duminică. M-am gândit că eu nu am ospătat cu voi în sara aceea când am adus cununa. Să meargă cineva să aducă trei vedre de rachiu. Vreau să închin cu voi. Vreau să fac un legământ cu voi. Dar vreau să închinăm și pentru despărțire. Eu trăbă să plec pentru o vreme. Nu știu cât voi lipsi. Copil orfan, am și eu drumurile mele de năcaz.

Faraonii rămaseră cu gura căscată. Era Rusalina? Glasul nu era al lui Țancu? Și despre ce

legământ vorbea? Și unde voia să meargă?

Abia după al treilea cuvânt al Rusalinei se urniră doi bătrâni să pornească după rachiu.

Fu o duminică neuitată!

Fata a închinat cu toți pe rând. Răsări în țișanie al doilea soare. Petrecania ținu până pe la ojină. Mulți se amețiră și se înflăcărară. Se jurau c-ar face moarte de om pentru Rusalina.

Atunci fata se ridică în mijlocul lor. Glasul ei argințiu avea acum un ton închis, vibrător.

— Oameni buni, zise ea, eu sunt o fată orfană. N-am în lume pe nimeni, numai pe Dumnezeu. Vă legați voi ca într-o primejdie să-mi ajutați, să mă apărați ca pe una dintr-ale voastre?

Faraonii începură să urle, ridicând brațele spre cer.

— Jurăm!

— Jurăm cu toții!

Își smulseră brațele și le aruncară spre cer și femeile:

— Jurăm și noi!

Părea că s-a aprins tabăra întreagă. Era o înflăcărare în ochi, pe fețe, în gesturi, ca într-un delir. Unii plâneau.

— Vă mulțămesc, oameni buni! De-acum știu că nu mai sunt singură. Să știți un lucru: deși sunt din neam de corturari, am același sânge ca și voi. Să fim frați și surori, în bine și în rău!

Nu mai încăpea nici o îndoială: era glasul lui Țancu! Oamenii, femeile săriră înnebuniți în picioare și începură să se îmbrățișeze, plângând. Câțiva câini începură să urle.

Rusalina se învârti într-un călcâi, ca acolo în poartă după ce pălmuiuse pe feciorul acela, și-și luă drumul spre bordei. Când se mai dezmeticiră faraonii din însuflețirea ce le luase mințile, fata nu mai era nicăieri.

În bordei rămase multă vreme pe gânduri: la cine să meargă mai întâi: la Mina fierarul, sau la

Miloș, negustorul acela de porci? Știri despre tabără nu putea avea decât de la ei.

După gândire și chibzuire îndelungată, se hotărî pentru Miloș: ochii ei căzură asupra locului unde era îngropată cutia, și deodată-i veni gândul că de banii aceia poate va avea lipsă și că numai Miloș o poate desluși care sunt umblători în țară, iar pe cei străini tot numai Miloș îi putea schimba.

Își luă podoabele de la grumazi și de la urechi, se dezbracă de hainele de sărbătoare, luă altele, de purtat, dezgropă cutia, puse pământul la loc și-l bătuci. Aruncă într-o trăistuță de piele, care îi mai rămăsese, lucrurile de drum, cutia de aramă și, după ce se înseră, încuie ușa bordeiului și a covăciei și dispăru în noapte...

Cât ce apucă pe drumul dintre lanurile de porumb, fu cuprinsă ca de-o amețală: era slobodă, era iarăși hoinară. Părea că lumea întreagă este a ei... Unde o duceau pașii? La stație? Pentru ce la stație? Să meargă, să nu se mai oprească! Înainte, tot înainte! Cerul era senin și înstelat; porumbul foșnea domol din frunzele de-un verde-închis, drumul se așternea neted. Câte-o pasăre întârziată fâlfâia în văzduh. Licurici se aprindeau și se stingeau pe marginea drumului în iarbă, greieri țârâiau în marginea șanțurilor de lângă cale.

Inspira cu nesaț aerul nou, aerul pribegiei și al rătăcirilor prin lume, sorbit atâtea generații de neamul său! Își aducea aminte de anii copilăriei, când sub coviltirul căruței, sau, uneori, mai mărișoară, pe jos, înapoia carului larg, petrecea nopțile în drumurile nesfârșite. Îi părea că se întoarce acasă, și mai mult înota decât mergea în singurătatea și libertatea nopții.

În după-amiaza zilei de marți sosi la Miloș. Negustorul de porci nu o recunoscuse numaidecât. Fata crescuse, se făcuse mai frumoasă. Dar când înțelese cine-i, Miloș bătu din palme, cu mirare mare.

— Cum?! V-ați și întors?! Nu mă așteptam la asta, zise el stânjenit, nemulțumit. Cred că ați făcut rău. Cred că v-ați înapoiat prea devreme!

Rusalina șezu pe laviță, puse trăistuța lângă ea. I se muiaseră deodată picioarele: înțelese că Miloș nu știa nimic de ultimele întâmplări.

— Unde e Țancu, sau mai bine Cicoș? întrebă gazda.

— Am venit singură.

Omul o privi înfricat.

— Ce s-a întâmplat?

Fata oftă și-și îngropă obrazul în palme.

— Ce s-a întâmplat s-a petrecut demult, nu acum. Dumneata se vede că n-ai auzit nimic.

— Dar ce s-a întâmplat, pentru Dumnezeu? Spune odată! Când?

— Îndată după ce-am plecat atunci toți trei de la dumneata, cu unchiul Daina.

Ea fu silită să povestească, în vreme ce Miloș o întrerupea cu întrebări tot mai furioase și se purta prin casă ca un turbat.

Rusalina istorisi tot, până la fuga și aruncarea ei în Dunăre.

Urmă un răstimp de liniște grea. Miloș împietri privind pe geam. Apoi deodată se auzi un hohot de râs:

— Ha! Ha-ha! Ha-ha-ha!

Un râs spart și crud. Părea că hohotește diavolul însuși.

— Hei, copila mea! oftă el apoi. Soartea-i ca moartea! Se vede că nu o putem întoarce din drumul ei. Am încercat și eu și am crezut că am biruit-o. Și iat-o că s-a înfipt și mai tare pe picioarele-i de piatră.

Și el izbucni din nou în hohotul acela sângeros.

Se încrâncenă carnea pe Rusalina.

— Hei! copila mea! Dac-am putea sugruma lângă leagăn ursitoarele rele! Acuma ești singura rămășiță din neamul lui Țanco și al Cernoieștilor. Da, nu vei ști! Maică-ta era Cernovici, din neamul

Cernoieștilor. Din vremuri bătrâne, voievozii se perindau, după cum aveau ficii sau fete, din aceste două neamuri: Țanco și Cernovici. Acum tu ești cea din urma rămășiță. Eu n-am nevastă, n-am copil, și-s trecut de șaptezeci de ani.

— Dumneata?

— Da, eu nu mai pot fi numărat între urmași. Sunt ciot uscat.

— Cum între urmași? întrebă Rusalina mirată.

— Vezi bine, tu nu vei ști. Nu ai fost ajunsă la vârsta să cunoști tainele neamului. Află dar că eu am fost văr cu maică-ta. Sunt și eu un Cernovici. Cu moșii tai am ținut multe legături... chiar cu tatăl tău... Dar eu acum sunt un ciot uscat!

Rusalinei i se frânse capul în piept, îi năvăliră lacrimi în ochi și-i era rușine. Așadar, mai avea pe cineva în lume, avea o rudenie apropiată! Pentru aceea o adusese inima aici și nu plecase întâi la fierarul Mina, pe care de altfel nici nu-l cunoștea.

Omul se apropie de ea și-i puse mâna pe cap.

— Nu știai?

Rusalina clătină domol din cap.

— Soartea mi s-a pus demult de-a curmezișul! Acela pe care mi l-a scos mai pe urmă în cale trăbă să fie însuși diavolul. De omul care-i primejdios prin vitejia lui te mai poți apăra. De cel tare numai prin viclenie și lașitate, nu te poți apăra aproape niciodată. Dinu-i diavolul gol...

— Dumneata n-ai auzit nimic din ce s-a întâmplat? E cu puțință? N-au ieșit zvonuri? Nu s-a auzit nimic?

— Nimic, copila moșului! Dacă a lucrat diavolul, a știut cum să lucreze să nu s-audă nimic! Dacă zvonurile nu erau în mâna lui Dinu, era cu neputință să nu aflu. Dar el și-a luat toate măsurile. El oftă, șezu pe laviță lângă fată și zise: Nici Daina n-a avut ce face! Dacă ar fi fugit și ar fi dat de veste, Dinu ar fi pârât întreaga tabără că pe cel judecat la moarte l-au ales voievodă. Ar fi ajuns în spânzurători. Diavolul acela știa că-i are în mână.

— Și ce crezi dumneata? Unde vor fi acum?

— Au trecut, de bună seamă, încă în acea zi în țara sârbească, și pe ai noștri i-au aruncat peștilor, să stingă orice urmă.

— Da! M-am gândit și eu. Dar nu crezi că de-atunci s-au putut întoarce?

— Să se întoarcă? Nici peste zece, poate nici peste douăzeci de ani nu-i mai aduce diavolul acela în țară! E ticălos și laș, nu cutează. Se teme să nu se fi aflat totuși ceva! Se teme, mai ales, fiindcă știe că tu ai scăpat, că ai rămas mărturie și... răzbunare! O, ticălosul! Pe mâna lui să ajungă moștenirea noastră! Tăcu un răstimp, frământat și mușcat de durere. Să se întoarcă! Te-aș duce eu în cortul lui, în cortul lui Ilie, fiul său! Păstrez o otravă care nu iartă. Un fir în păharele lor de ospăț — și s-ar fi isprăvit cu ei... căci te-ar fi cununat cu ficiorul lui! Dar nu se mai întoarce, diavolul! Se și teme, și mai vrea să-și întărească stăpânia printre străini, unde nu-l cunoaște nimeni. Îi va purta prin Sârbia, prin Bulgaria, prin Grecia, prin Ungaria. Când va mai veni la noi, eu voi fi de mult oale și ulcele, iar tu vei fi bătrână. Ce n-ar fi dat să te poată păstra pe tine vie! Azi ai fi nevasta lui Ilie. Pentru că trăbă să știi, copila mea, că voievodatul lui nu se poate întări până ce sângele neamului său nu se va amesteca cu sângele nostru. E prorocit așa din bătrâni, și diavolul cunoaște proorocia... Poate să vină vreodată el, sau ficiorul, ori poate și nepotul să caute după tine ori după copilul tău. Să vină singur! Dar despre el nu aș crede, că e prea laș și ticălos! Poate ficiorul, ori poate nepotul. Dar să știi, copila mea, de la mine un lucru: neamul lui, urmașii lui nu se vor odihni până nu vor încerca să-și amestece sângele cu al neamului nostru. Dacă tu vei avea pace de ei, fiind duși într-alte țări, nu vor avea copiii tăi, fetele tale!

— Fetele mele? se miră Rusalina.

— Nu ești măritată, dar nu vei rămâne tot așa. Moșul meu s-a răzlețit de tabără între primejdii

mari. Nu mai trăbă să le mai știi și tu. Nu mai e nevoie. Cu el a venit și tatăl meu, cu logodnica lui: mama mea. Eu, neaflându-mi păreche potrivită, nu m-am însurat. Dar știu ce însemnează să trăiești o viață singur! Nu! Tu te vei mărita! Am și eu avere, cui să o las?

Vorbiră până târziu noaptea. Uitară de cină.

VII

Cum i se vor fi frământat gândurile lui Miloș peste noapte, cum nu, dimineța el zise Rusalinei:

— Tu rămâi aici, eu plec la drum. Poate nu mă întorc două-trei săptămâni. Plec cu negoțul meu: cumpăr și vând.

Fata-l privi întins, apoi cuvântă:

— la-mă și pe mine cu dumneata!

Omul o privi mirat.

— De ce folos mi-ai putea fi? Nu te pricepi la negustoria asta!

Văzu în ochii aspri ai bătrânului împotrivirea și nu mai stăruia. Nici nu era chiar sigură de ceea ce bănuia.

— Dacă nu mă pricep, ia și banii mei și pune-i în negoțul dumitale. Ori cel puțin să mi-i schimbi în bani care umblă aici.

— Ce bani, tu fată?

Ea scoase cutia de aramă din trăistuță, o deschise și o vărsă pe masă înaintea lui Miloș. Alese cerceii, inelele, brățările și zise:

— Banii ăștia.

Bătrânul îi cântări dintr-o ochire.

— Nu ești săracă, zise el. Dar e adevărat, banii sunt din mai multe țări prin care a colindat neamul nostru.

— Aș vrea să am bani care umblă la noi, zise fata. Mereu îmi spune inima că odată voi avea mare lipsă de ei.

Miloș puse deoparte pe cei de aur și pe cei de argint care umblau în țară.

— Voi încerca să-i schimb pe ceștialalți, zise el, începând să-i numere. Cu negoțul meu de porci, am legături cu negustori din țările vecine. Cred că-i voi putea schimba. Hm! dar sunt și taleri din Grecia și Turcia. Cu ei va fi mai greu.

Când fu gata de plecare, Rusalina se rugă din nou:

— Ia-mă și pe mine cu dumneata!

— Ți-e frică să rămâi singură? N-are pentru ce să-ți fie frică. Toata lumea va ști că ești o nepoată de-a mea. O să mă îngrijesc eu să afle.

Se feri de privirile rugătoare ale fetei, bănuind parcă la ce se gândea ea, și ieși în curte. Porni la drum cu traista de piele, ținută în copcii de argint, după grumazi.

Trei săptămâni rămase Rusalina singură. Îi părură trei veacuri.

La întoarcere, Miloș aducea vreo douăzeci de porci, pe care îi cumpăraseră, însă, abia înainte cu două zile, la un târg mare. Până atunci, după cum bănuise Rusalina, iscodise ce s-a ales de tabăra aceea de țigani corturari. Își pierduse zile întregi întrebând și știricind. Trecuse apoi în țara sârbească, pe unde mai trecuse clandestin și altădată, deși avea pașaport pentru negustoria lui de porci. Trecuse, tot așa, în Ungaria, și de-acolo din nou în Sârbia. Pătrunsese acum până adânc în țară. Aflase o caravană mai mică, din cinci corturi, care îi putuse da unele lămuriri. După spusele corturarilor, caravana după care căuta ar fi fost trecut demult în Bulgaria, ori poate în Grecia. Diavolul acela de Dinu apucase în șa și-i călărea acum după voia sa. Bănuise Miloș!

Rusalina nici nu se uită la turma de porci ce intra în ogradă, ci se repezi la bătrân, îl prinse de piept și-l întrebă, uitându-i-se în ochi:

— Ai aflat ceva?

Miloș înțelese că fata bănuise ținta adevărată a călătoriei lui.

— Nimic, fata mea! Ca și nimic!

— Totuși, ai aflat ceva!

După ce-i povesti cum a știricit, cum a umblat prin țări străine, încheie cu presupunerea că poate au trecut în Grecia ori în Bulgaria.

— Așa bănuiau, în Sârbia, unii dintr-o tabără mică, după sămnele date de mine. Dar nu erau siguri. N-am rămas sigur nici eu. Dacă eram încredințat, aș fi mers mai departe.

Fata oftă.

— Ce rău că nu m-ai ascultat și nu m-ai luat și pe mine cu dumneata! Acum aș fi pe urmele lor!

— Ce vorbești copilării, fata moșului?! Unde nu izbutesc eu, vei izbuti tu?! și, apoi, singură, ce ai fi făcut? Lucrurile trebuiesc pregătite, fata mea.

Miloș pleca și venea cu căruța. Ducea și aducea porci. O parte din banii dați de Rusalina îi schimbase încă în primul drum, pe alții îi schimbă acum.

— Poate nu-i rău să-ți pun o parte din bani în negoțul ăsta. Se câștigă destul de bine.

Rusalina rămânea mai mult singură. Bătrânul era mai mult dus.

De câte ori se întorcea Miloș, își afla casa tot mai curată, în tot mai bună rânduială, dar pe Rusalina tot mai tristă și îngândurată. Într-o zi fata-i zise:

— Dă-mi otrava aceea și lasă-mă să plec. Nu mă mai rabdă pământul!

— Văd eu bine că nu te mai rabdă, deși tăria cea mai mare a omului în viață e răbdarea, când nu poate face altceva. Și tu nu poți!

— Voi putea!

— Nu știi, copila mea, ce spui. Alta-i a voi, și alta-i a putea!

— Dacă e viu, îl voi afla și în fundul iadului.

Miluș se întrista greu de câte ori Rusalina se apropia de el cu cererea asta. Dar treceau săptămânile, treceau lunile, și ea nu-l mai slăbea. Ajunsese numai umbra Rusalinei de mai nainte.

Înțelese că dacă ar mai opri-o, ar duce-o în mormânt. Dar ce se va alege de ea plecând în lume? Chiar dacă ar afla tabăra, cum va lupta ea, o fata nepricepută, cu viclenia și răutatea unui diavol? Totuși, nu o mai putea opri.

— Văd, iarăși, că în calea sorții nu te poți pune. Te trage și pe tine soarta ta, Rusalino, zise Miloș, la o nouă stăruință a fetei. Nimic nu te mai poate opri?

— Nimic!

Bătrânul oftă din adâncuri și, supărat de moarte, zise:

— Bine! Fie voia ta!

Rusalina începu să-și adune lucrurile. Își luă și banii.

— Dă-mi otrava de care ai vorbit!

— Nu-mi prea vine să ți-o dau. În loc de otravă poți folosi și un pumnal ori un pistol. Mă tem că, neaflând ce cauți, să nu înghiți tu veninul.

— Nu mă voi otrăvi!

— Juri?

— Jur! Mi-e scârbă de moarte de când era să mă înec. Și apoi, dacă nu voi afla acum ce caut, poate să aflu mai târziu, peste un an, ori poate peste o sută!

— Săracă fată, nu mai știi ce vorbești! Parcă viața ar fi nemuritoare ca setea de răzbunare!

Nu avu încotro: îi dete și otrava, închisă într-o mărgea de lemn.

— Ascultă, Rusalino, începu Miloș, văzând-o gata de plecare. Cine poate ști cât vei lipsi tu și câte zile mai am eu de trăit... sunt trecut de șaptezeci de ani. S-ar putea ca la întoarcere pe mine să mă afli plecat pentru totdeauna.

Fata tresări și se uită, mirată, la bătrân.

— Cu mine se va duce în mormânt cea din urmă rudenie a ta dinafara taberei. Acolo mai ai pe Daina și pe alții. Dacă la înapoierea ta vei afla ușa asta încuiată, ori pe alții locuind în casă, tu să nu mai zăbovești pe-aici. Vei pleca la Lugoj și vei întreba de făuriștea lui Mina. I-a rămas numele așa, dar bătrânul a murit. Nu mai vedea în vremea din urmă. A încheiat nouăzeci de ani. În locul lui, în făuriște, de mulți ani, lucrează feciorul său,

Ionaș, și nepotul, Marco. A împlinit și Marco douăzeci și doi de ani.

Rusalina asculta nerăbdătoare. Pentru ce-i înșira întreg neamul lui Mina?

— Când voi simți că mi se scurtează ața, vând tot ce am, adaog la banii gata și-i duc la făuriște și-i dau în sama lui Ionaș. Între ei vor fi și banii tăi, cei băgați în negoțul cu porci, și câștigul lor. Dar și tot ce am eu îți va rămânea ție. — Miloș tăcu un răstimp, privind întins în pământ. — Drept spunându-ți, îmi vine greu să mă despart de tine. Și pentru că mă tem de viața ta, și pentru că m-am obișnuit cu tine — aveam și eu un sprijin la bătrânețe, — și pentru că e greu să mori singur și părăsit. Dar de ce-i hotărât, omul nu se poate feri, fie împărat, fie țigan.

Rusalinei începu să i se moaie inima.

— Dar o să vin curând, și o să te aflu în viață! Dumnezeu ești încă sănătos și voinic!

— Să dea Dumnezeu să mai trăiesc, să te mai văd! Dar zestrea ta, când n-oi mai fi, o aflu la fierăria lui Mina. Sunt oameni cinstiți: nu se vor atinge de nimic. Îi cunoștea și voievoda cel bătrân, Țanco. Nu am încredere decât în neamul ăsta, pentru că și strămoșii lui au trăit odată în corturi și au vânturat lumea. Tu nu-i cunoști. Nu i-ai văzut. Sunt oameni voinici și frumoși. — Tăcu iar, oftă din greu, privi în pământ îndelungat. Apoi deodată se apropie de fată, îi puse mâna pe umăr și-i zise: Dacă-ți va plăcea de Marco acela, mărită-te cu el. Asta am mai avut de spus!

Apoi o îmbrățișă și o sărută. Lacrimi se iviră între genele-i sure.

VIII

Se scurseseră trei ani, și nici o veste de la pribeagă. În ȱigănia de la Vlădeni lumea începuse s-o uite. Faraonii o așteptaseră cu săptămănilă, cu lunile. ȱigănia rămăsese mai pustie și mai săracă fără ea. Bărbații parcă-și pierduseră din vlagă și din dragostea de viață. Se purtau mai tăcuți și mai umiliți. Începuseră iar sfezile și bătaile în ȱigănia de din jos.

Bordeiul și covăcia începeau să se ruineze. Ploua prin acoperiș. Faraonii le mai dreseră un an doi, dar de la o vreme nu le mai avură grija.

Mai vorbiră un răstimp despre străină. Cine știe ce griji ori întâmplări o țin departe! Poate s-a întors la matca ei, unde va fi aceea! Poate, cu părinți cu tot, au fost niște fugari. Poate s-au ascuns aici, urmăriți pentru cine știe ce păcate! Din neam bun și mare era! Avea lucruri prețioase, avea bani! Și o vădea frumusețea ei, nemaîntălnită în partea locului! Asta o întăreau și rumânii din Vlădeni. Și lor le părea rău că fata nu se mai întorsese.

Pe la sfârșitul anului al patrulea de la plecarea Rusalinei din Vlădeni, într-o după-amiază, se opri înaintea bordeiului lui ȱancu o căruță trasă de un cal. Căruțașul, un evreu cu barba sură, cu nasul ascuțit și încoroiat, ajută să se coboare din căruță unei femei bolnave. Jos, pe pământ, străina abia se ținea pe picioare.

Veniră, de mirare, câțiva bătrâni, câteva hărănci, care nu mai puteau munci la câmp, și se apropiară de căruță.

Căruțașul era grăbit. Adună din căruță câteva lucruri — o pătură, un șal, o traistă de piele țintată cu argint — și le puse pe podmol, lângă bordei, unde ședea și femeia. El cercetă lacătul, dar lacătul era încuiat. Străina, la vorba lui, duse cu mare silă

mâna în sân, scoase o năfrămuță, o dezlegă și-i dădu o cheiță.

— Veniți și descuiați voi; duceți lucrurile în casă și ajutați-i și femeii să intre. Zice că-i de-aici din Vlădeni; spune că bordeiul ăsta e al ei. A plecat din stație pe jos, dar a căzut pe drum, și pe mine m-a hotărât primăria s-o aduc la casa ei.

Străina mai dezlegă o dată năfrămuța, scoase un ban de argint și-l puse în palma căruțașului.

— Ești bolnavă și săracă. Nu e de lipsă să-mi plătești. Îmi va plăti primăria, care m-a trimis în slujbă.

Dar femeia, mereu mută, nu mai voi să ia banii înapoi.

Căruțașul porni, și cei din jur încă nu cutezau nici să descuie bordeiul, nici să se atingă de lucrurile străine.

— Nu mă mai cunoașteți, oameni buni? zise într-un târziu, cu glasul stins, femeia, ridicând puțin pleoapele.

După glas, după ochi, faraonii o cunoscuseră.

— Sfântă Maică Preceastă! E străina noastră, e Rusalina! zise o bătrână crucindu-se.

— Doamne ferește și apără! Să n-o mai cunoști? Nu se putea ști dacă străina era la începutul unei boli rele, sau la sfârșitul uneia îndelungate. Obrajii-i erau căzuți înlăuntru, făcând gropi; nasul se lungise, buzele erau crăpate și uscate ca de arsuri mari. Brațele — numai osul, și pielea zbârcită pe ele. Părul încâlcit ieșea de sub năframa veche.

Sub privirile iscoditoare ale oamenilor, care căutau asemănări cu frumusețea ei de altădată pentru a se încredința că nu se înșelau, Rusalina se simți umilită și înfrântă.

— Eu sunt, oameni buni, eu, Rusalina, fata lui Țancu... Am fost bolnavă greu, vreme îndelungată. Era să mor.

— Săraca fată!

— Uite ce-a mai rămas din ea!

— Boală primejdioasă a canonit-o!

Descuiară ușa bordeiului, îi duseră înăuntru lucrurile, o ajutară de subsuori și pe ea.

Dar în bordei era un aer de mormânt, și Rusalina începu să se înăbușe. O scoaseră iarăși pe podmol, deschiseră fereastra bordeiului, lăsară ușa deschisă.

Prin acoperișul spart pe alocuri plouase în bordei; smocuri de iarbă creșteau ofilite ici și colo.

— Poate ar fi bine să vii la noi două-trei zile, până vom pune în rând bordeiul. Ce vrei! De patru ani stă închis, și nimeni nu se mai gândea că te-ai mai putea întoarce.

— Nici eu nu mai nădăjduiam. Am bolit multă vreme. Era să mor.

În trei zile faraonii îi reparară bordeiul, îl curățiră, îl lipiră, îl vărui ră pe dinlăuntru, îmbulzindu-se cu toții să dea o mână de ajutor.

O țigancă bătrână, văduvă, fu aleasă de obște să se mute în bordei cu Rusalina, să o îngrijească, să-i facă demâncarea.

Rusalina se întrema încet, cu mare greutate. Luni întregi a stat mai mult în pat.

Uneori, noaptea, îi revenea febra care o mistuise, și vorbea într-aiurea. Vorbea, uneori, în limbi străine, neînțelese, încât haranca se crucea. Pomenea de Țancu, de Miloș, de mamă-sa, de Daina și de diavolul. Pe diavolul acesta spunea că are să-l otrăvească.

Faraonii o înconjurau cu toată dragostea și îngrijorarea. Iarna, i-au cărat lemne din pădure. Nu făceau larmă în jurul bordeiului, ba se lăsară iarăși de certuri și de bătăi. Toată iarna au vorbit despre ea. Unde fusese atât amar de vreme? Ce taină a dus-o departe? Care era diavolul pe care voia să-l otrăvească, după cum spunea îngrijitoarea? Cine era Dinu? Cine era Miloș, despre care vorbea în aiuririle ei? Ce boală a putut da peste ea încât se întremează atât de încet?

Spre primăvară Rusalina se putu coborî singură din pat și ieși la soare, pe podmol. Rămânea cu ziua de cap în adierile calde, inspira cu lăcomie mirosul ierbii crude ce răsărea în jurul bordeiului sau era adus de mai departe, pe aripile vântului. Se bucura ca un copil de ciripitul vrăbiilor în streășina bordeiului sau grămădite pe-o tufă îmbobocită. I se părea că e iarăși copilă mică: miresmele de-acum ale pământului și ale primăverii păreau că sunt acelea de atunci.

Privea, pierdută, ceasuri întregi, în văzduhul senin, urmărind zborul rândunicilor ce se înapoiau la cuiburi. Începu să umble în jurul bordeiului, apoi mai departe.

Mânca din zi în zi cu mai mare plăcere, dup-o vreme chiar cu un fel de lăcomie.

În câteva săptămâni se înzdrăveni binișor. I se părea că, încet-încet, leapădă de pe ea o piele uscată și zbârcită, ca a șarpelui, și se îmbracă în piele nouă.

Învia și revenea în puteri, simțind o bucurie nouă de viață. Încet-încet începu să semene cu Rusalina de altădată.

Să semene? se întrebau faraonii. Dar se făcea mai frumoasă ca aceea de atunci! Acum era trecută de nouăsprezece ani. Era înaltă ca tată-său. Și încă abia începuse să-și vină în fire!

Se bucura de nimica toată. Se juca din nou cu puradeii din țigănie, și uneori se uita la ei prelung, ca și când i-ar fi văzut pentru întâia oară.

Cu cât se întrema, cu atât trecutul se întuneca. I se părea că toate s-au petrecut într-alt veac, ori că a uitat. Boala aceea îndelungată și grea parcă a pus o punte de netrecut între ce a fost și ziua de azi. Chiar silindu-se să se gândească la ce a fost, nu mai putea stărui asupra întâmplărilor. Și de o lăsau rece, ca și când nu ea ar fi trecut prin ele. Părea că un vâl al împăcării și al uitării se lasă tot mai des peste sufletul care se avânta iarăși către viață.

Se gândea uneori cu capul deplin limpede și-și zicea că a încercat tot ce i-a fost în putință să-și ducă la îndeplinire ținta vieții sale. A îndurât chinuri și osteneli nesfârșite prin cele țări străine să-l descopere pe diavolul acela. A dormit pe câmpuri, în ploi și-n vânt: a flămânzit, urmărind o urmă sau alta; a fost prinsă și închisă, bătută de multe ori pentru vagabondaj; s-a luptat cu unghiile împotriva ticăloșilor care se apropiau de ea cu gânduri necurate; a degerat iernile de frig sub poduri, prin ganguri pustii, în orașe; i-au sfâșiat hainele câini ciobănești; a auzit urletul lupilor...

Toate au fost zadarnice! N-a putut afla nimic de urma acelei caravane, nu s-a putut apropia de ucigașul părinților săi. Miloș avusese dreptate! Dacă n-a putut descoperi el nici o urmă, cum va putea o fată?!

De câte ori nu i-a venit să-și calce jurământul făcut bătrânului și să înghită otrava din mărgeaua aceea de lemn pe care o ținea mereu în sân, legată în năframuță! De ce nu l-a călcat? De ce nu a descoperit nici o urmă? Iarăși bătrânul Miloș a avut dreptate: împotriva sorții nimeni nu se poate pune! Conștiința ei începu să se ușureze și să se liniștească în preajma închiderii din nou într-o temniță de prin țara grecească sau nici nu mai știe în ce țară — unde a luat boala aceea grea.

Se gândea acum cu capul limpede și înțelegea că nu mai are ce căuta, nu mai are ce aștepta! Soarta ei era pecetluită: nu putea ajunge să-și răzbune părinții!...

Trecutul se pierdea tot mai mult în neguri, iar o dată cu sănătatea și puterea trupească, simțea un dor de viață neîncercat până acum. Poate că asta i-e soarta: să trăiască, să se bucure de viață!

Gândul, pornirea asta, i se limpezi de tot într-o dup-amiază senină de la sfârșitul lui mai.

Aduna buruieni de pe marginea drumului pentru un purceluș pe care țiganka îngrijitoare îl cumpărase încă din iarnă. Sucul pișcător al

verdeții, cum rupea știr, lobodă și troscotel, îi pătrundea prin nări în toată ființa ca o aromă îmbătătoare. O boare călduță adia dinspre un lan de grâu din apropiere. Culegea, harnică, buruieni în poală și cânta, abia auzit, un cântec vechi din corturi. O înfiora propriul ei glas și simțea cum îi arde inima, cum îi ard obraji.

Pe drum venea încet un car cu boi. Pe ceaglău ședea un fecior de rumân și cânta cu glasul scăzut, îndemnând, din când în când, vitele. Rusalina asculta cântecul, care-i pătrundea ființa ca o mângâiere. Se opri din cules, își îndreptă trupul ca un prapor și privi îndelung după car, după fecior, până-l pierdu din vedere. Un oftat îi scăpă din piept. Cu poala plină porni spre casă și vărsă buruienile în coteț. Apoi intră în bordei, căută în desagă, scoase o oglindă, ieși cu ea afară și începu să se privească.

Ochii mari negri îi străluceau, obraji, de-un palid-închis, se împurpurară. Se uită cu patimă la cea din oglindă.

— Sunt frumoasă! zise ea tare. Și o bucurie caldă i se revărsă în întreaga ființă.

Săptămâni de-a rândul se simți zăpăcită de puternicul dor de viață ce-i biciuia sângele. Uneori avea izbucniri de copil zburdalnic și răsfățat: alerga, cânta, îmbrățișa pe bătrâne, lua în brațe pe copilașii ce se jucau printre bordeie, îi azvârlea sus, deasupra capului, îi prindea și-i săruta cu răsunet pe obraji. Alteori petrecea nopțile cu lună pe podmol, sub streășina bordeiului, cântând c-un glas domol cântece străvechi, învățate în tabără. Uneori, mai rar, cădea în tăceri grele din care nimeni nu o putea scoate.

Adeseori rămânea cu ochii duși după tinerii ce treceau pe drum, pe lângă bordei.

Înșelați de noua ei purtare, de zburdălnicia ei, de privirile-i lungi, stăruitoare, câțiva feciori încercară să se apropie de ea. Dar îndată ce se apropiau prea mult și încercau să treacă de glumă,

Rusalina se învârtea într-un călcâi și pleca. Pățiră așa și feciori de țigan, și de rumân.

Rusalinei îi părea uneori că are de făcut un lucru de mare însemnătate, dar nu-și putea aduce aminte ce anume. Valul de viață nouă o împingea să zburde, să lucreze, să intre iar în rând cu faraonii la sapă, la secere. Ba, uneori, descuia fierăria, aprindea cărbunii, puneă în foc, la gura focului, bucăți de fier rămase de la tatăl său și începea să bată ritmic cu ciocanul și să cânte.

Dar tot mai des se oprea din zburdare sau din lucru, își ducea vârful degetelor la frunte, ca și când ar fi vrut să-și aducă aminte de ceva și nu putea.

Până când, într-o seară cu lună, cum ședea pe podmol și cânta încet, gândul i se luminează: «Trăbă să merg la Ionaș, la fierăria lui Mina bătrânul!»

Boala aceea grea și îndelungată care aruncase vâl greu peste trecut, dorul de viață nouă ce fremăta în ființa ei cufundaseră în uitare și pe Miloș, și pe Ionaș cu feciorul lui, Marco, și ceea ce-i lăsase, ca o poruncă, Miloș, la despărțire: să meargă la fierăria aceea din Lugoj. Acolo-și va afla zestrea și-l va mai afla și pe Marco acela...

După o clipă de mirare, Rusalina își zise: «Da, așa este! Dar pentru ce m-a luat gândul pe dinainte? După porunca lui Miloș, trăbă să merg întâi la el, și numai dacă va fi mult pân-acuma, să plec mai departe!» Cum a putut să nu-și mai aducă aminte nici de Miloș atâta vreme? Mai trăiește? Murise? Va afla casa încuiată, ori alți locuitori în ea?

Limpezindu-i-se gândul ce o pironea de multe ori pe loc, voind să țâșnească la lumină, Rusalina știu că nu mai poate rămâne în Vlădeni. Simțea acum că noua viață ce clocotea în ea trebuia s-o ducă la casa lui Miloș, la fierăria lui Ionaș. Poate era drumul sorții despre care Miloș i-a spus că nu i te poți împotrivi.

Dar îi părea rău să-și lase bordeiul, să părăsească țigănia. De când trecutul căzuse în uitare și ea pornise pe drumul unei vieți noi, către viitor, îndrăgise și sălașul ei sărac, și țigănia, cum îndrăgise și cerul, și câmpurile, și lanurile din jur. Își simțea ființa legată de locurile acestea, ca și când aici s-ar fi născut.

Nu era sigură, totuși, dacă se va mai întoarce aici.

Faraonii o petrecură până departe. Erau triști și tăcuți. Pentru ce pornea din nou? Nu s-a întors din drumul celălalt ca din ghearele morții? Ce taină sau ce blestem o duce mereu dintre ei? Acum era fată-mare, bună de măritat. Dacă nu-i plăcea de nici un fecior din țigănia de din jos, nu era țigănia din sus, cu meșterii satului? Nu erau acolo feciori frumoși și meșteri harnici? Ea avea gata covăcia rămasă de la tatăl ei. Care fecior faur nu s-ar fi mutat bucuros în bordeiul ei și în făuriștea cea părăsită?

Faraonii se frământară cu gândurile tot drumul cât o petrecură pe Rusalina. Apoi se întoarseră, părăindu-le din nou țigănia lor mai săracă și mai pustie.

IX

Casa lui Miloș nu era încuiată. Rusalina văzu însă schimbările din curte și se temu că nu-l mai află pe bătrân.

Îi ieși înainte un copilaș cu părul bălan.

— Cine locuiește în casa asta, băiețaș?

— Noi, cine să șadă?

— Aveți pe cineva acasă?

— Avem, pe mama.

Ieși în curte o femeie voinică, tânără încă. Rusalina dădu bună-ziua.

— Mulțămim dumitale, răspunse femeia, privind-o mirată. Nu mai văzuse o țigancă așa de frumoasă. Cauți pe cineva? întrebă ea.

— De-acum nu mai caut. Asta a fost casa lui Miloș, negustorul de porci.

— A lui a fost. De la el am cumpărat-o, zise femeia.

— Pe el îl căutam, dar acum văd că-l caut în zadar. A murit demult?

— De vreo trei ani.

— A bolit mult?

— N-a zăcut în pat. S-a uscat așa, pe picioare. Parcă nici n-a murit de boală, ci de supărare... Nu cumva tu ești nepoata lui?

— Eu sunt.

— Cât te-a așteptat bătrânul! După cum vezi, ai venit prea târziu.

— Da... prea târziu!

— Dar știi unde trăbă să mergi acum? Ne-a lăsat și nouă, cu limbă de moarte, să-ți spunem.

— Da, la Lugoj, la fierăria lui Mina.

— Așa ne-a spus și nouă. — Apoi, după ce o privi din nou pe fată adăose: Dumnezeu să-l ierte pe bătrân. A fost un om de omenie, nu-l puteai deosebi dintre rumâni. Și ce bucurie mare ar fi avut să te vadă așa mare și frumoasă! El se temea

mereu, cât a mai trăit de când l-ai părăsit, că ai pățit vreo nenorocire, că poate nu te mai întorci.

— Dumnezeu să-l ierte și să-l hodiească! N-am putut veni mai degrabă.

— De! după cum ni-e scris la fiecare! oftă femeia, văzând că Rusalina își zbicește o lacrimă.

Fata mulțumi, își luă rămas-bun și porni. Din drum se mai uită o dată la casă, la curte.

Cât ce ieși din sat, sufletul i se însenină din nou. Părea că supărarea i-a luat-o vântul ce-o bătea în față, lanurile întinse de grâu ce se legănau de-o parte și de alta a drumului, zborul rândunicilor ce tăiau linii ca suveici negre prin văzduhul senin. Înainta ușoară pe drum și începu să murmure un cântec. Dormi într-un sat, apoi într-altul. Oamenii îi spuneau că drumu-i lung și că, dacă are bani, mai bine ar fi să meargă la o stație să ia trenul. Și trenul trebuia schimbat, mai de multe ori, până la Lugoj.

Dar Rusalina nu ascultă. Îi plăcea să meargă pe jos, singură, prin locurile acestea necunoscute, toate noi și pline de farmec pentru bucuria de viață ce-o simțea în suflet. Îi părea că se revarsă și ea în lumina și aroma văzduhului.

Nici nu-și mai putea da seama de câtă vreme era pe drum, când, într-o seară, ajungând într-un orășel, intră într-o crâșmă mărginașă să caute sălaș peste noapte.

În curte erau câteva căruțe, iar înlăuntru, la mese, lume amestecată mânca și închina din pahare. Părea că fusese în ziua aceea târg în oraș și, la hanul acesta, vânzători și cumpărători se mai cinsteau încă pentru târgurile încheiate.

— Hai noroc! Ai cumpărat o păreche de cai pentru care îmi vei mulțami cât vei trăi!

— Nu-s scumpi! Să nu-ți pară rău.

Rusalina se așeză într-un unghet, pe-o laviță, înaintea unei mese murdare de brad. Începu să-și poarte privirea pe la oameni, când, deodată, ochii ei se opriră asupra unui fecior tânăr, cu mustața

neagră abia ajunsă la răsucit, cu părul lung, pieptănat pe spate, negru ca pana corbului, cu ochi de păcură. Era mai mult alb decât palid la obraz. Din mânecile largi și albe ale cămeșii ieșeau brațe vânjoase. Ședea, drept, după masă, cu un rumân în față. Nu se ajungeau la târg din zece zloți. Nu se știa care vinde și care cumpără. Rusalina auzea numai frânturi de vorbe. Ea nu-și mai putea lua ochii de la fecior.

Deodată, cei doi bătură palmele și se ridicară. Ieșiră în curte. Tânărul era înalt, vânjos, cu trupul subțire.

Fără să-și dea seama ce face, Rusalina zvâcni de pe laviță și se opri în prag. În curte rumânul dezlegase de la o căruță un cal sur și-l aducea la alta.

— Mai uită-te o dată la el! L-ai cumpărat pe nimica, zise el către tânăr. Să n-ai nici o grijă! Tatăl tău te va lăuda pentru târgul ăsta!

Feciorul zâmbi, netezi, mângâie calul pe grumazi. Îl legă la spatele unei căruțe la care era înhămat un alt cal sur, cam de aceeași mărime.

— E o păreche minunată! În tot târgul n-ai fi aflat unul mai potrivit!

Tânărul scoase din șerpar bani și începu să numere în palma celuiilalt. Bătură din nou palmele și intrară în crâșmă să bea aldămașul.

Rusalina abia avu vreme să se ferească din prag: înlemnise acolo, cu ochii la străin.

Cei doi o văzură cum sare la o parte. Rumânul zâmbi.

— Să știi că ai noroc! Uite ce drac de fată a fost mărturie la târgul nostru!

Feciorul se îmbujoră la față și-și feri ochii de privirile arzătoare și mirate ale Rusalinei.

Ea se duse din nou în colțul ei. Uitase și de mâncare și de sălaș. Crâșmarul o întrebă de câteva ori ce dorește, dar ea nu-l auzi.

Călătorii începură să plece. Se însera. Rumânul, după ce dădu peste cap ultimul păhărel de rachiu,

se ridică și el. Era grăbit.

— Hai noroc! zise el strângând mâna feciorului.

În curând nu mai rămăseseră în birt decât Rusalina, feciorul și un ȋigan bătrân cu o ceteră subsuoară. Nu găsisese între oamenii aceștia grăbiți pe nici unul care să-i ceară un cântec, zadarnic a trecut de la o masă la alta, adiind ușor cu arcușul pe coarde.

Tânărul îl văzu supărat la o masă. Lăsă crășmarului să-i dea o porție de rachiu. Se însera și ar fi plecat și el. Dar fata aceea din colț nu-l mai slăbea din ochi.

Tânărul era vesel. Făcuse un târg bun. Se pricepea la cai. Băuse și rachiu binișor și-și mai ceru o sticlută. Ceterașul se apropie de el și începu un cântec.

Tânărul se neliniști. Simți cum încep să-i umble furnici prin trup, și de privirile străine, și de cântec. Dar nu! Nu putea să s-apuce de petrecanie! Se cunoștea și știa că, dacă începe, nu prea se știe când isprăvește. Își încheștă dinții ca pentru a se stăpâni, chemă pe crășmar, plăti și ieși în curte, aruncând o căutătură fetei. Rusalina se ivi în prag. Feciorul era gata să dea bici calului.

— Ascultă, bădică, nu mă iai și pe mine? întrebă Rusalina din prag, cu o voce cântătoare, care năvăli în sufletul tânărului ca un val de căldură.

— Ba te iau bucuros! Unde te duci?

— Vin de departe și-s ostenită. Am făcut drumul pe jos.

— Dar mergi pe o cale cu mine?

— Pe-o cale cu tine! răspunse fata.

Tânărul îi făcu semn să se urce și apoi atinse calul cu pleazna.

Ieșiră în grabă din orășel, și norii de praf ce se ridicau de sub roțile căruței se mai răriră. Nu peste mult ajunseră pe drum abia zvântat de ploaie. Aerul era curat, răcoros. Cobora înserarea.

Din când în când surul de la spatele căruței necheza, și Rusalina țipa de spaimă: gândurile ei

erau toate la tânărul de pe capră.

— Este loc lângă tine? întrebă ea, după un nou nechezat al calului.

— Este! Dar ce? Ți-e frică să nu te muște?

— Nu mi-e frică!

Și ea se cățără sprintenă pe scândura de lemn, lângă fecior.

Peste câmp răsuna trapul cailor. Luna răsărea deasupra unei păduri ca o seceră de argint.

Rusalina se aduna, se lipea încet de trupul bărbatului. Îi duse un braț după mijloc.

— Îmi place de tine! zise ea cu vocea plină de cântec.

Tânărul începu să ardă. Îi venea amețeală la cap. Cine să fie fata asta? Nu cumva diavolul s-a schimbat în cea mai frumoasă femeie ce a văzut el în viață? Întoarse ochii spre ea. Îl privea înfrigurată.

— Sunt frumoasă! N-o să-ți pară rău... Șopti ea și-și rezemă capul de umărul lui. Apoi, văzând că el nu răspunde, îl zmânci de braț: Ori, poate, ești însurat?

— Nu sunt însurat, zise feciorul.

Acum își petrecu și el brațul în jurul mijlocului fetei.

— Și mie-mi placi. Ești frumoasă, poate ești chiar prea frumoasă.

Rusalina oftă.

— Dacă nu ești însurat, vino să plecăm în lume amândoi.

— În lume?

— Dacă vrei, trage căruța din drum pe luncă, uite acolo, între lanuri. Dormim la noapte aici, apoi dimineață pornim mai departe.

Tânărul zâmbi.

— Cum să plecăm în lume, cu căruța și cu caii tăii? Mai bine te duc acasă la noi!

— Du-mă! zise fata, rezemându-se iarăși de umărul lui.

— Dar spuneai că ai același drum cu mine! Am trecut prin două sate și nu te-ai coborât.

— Nici nu mă cobor. Vin cu tine. Mi-ești drag. N-o să te mai las!

— Asta-i bună! râse feciorul. Duc tatii acasă nu numai un cal sur din târg, ci și o noră! — Apoi, după un răstimp de gândire, întrebă: Dar cine ești tu? De unde vii?

— Vin de departe. Sunt ursita ta.

— Numai să nu fii diavolul, să-ți bați joc de mine.

— Pentru ce aș fi diavolul?

— Ești prea frumoasă să fii om.

— Și pentru ce să-mi bat joc de tine?

— Diavolițele totdeauna își bai joc de oameni.

— Fii pe pace! Sunt botezată și sunt curată!

Feciorul începu să respire greu. Căldura din trupul ei, farmecul din ochii ei îl făceau să vadă înhămați doi cai în loc de unul.

— De însurat, m-aș însura eu bucuros, zise el cu un oftat. Mi-a venit vremea. Dar iată mă tot amână, mă tot împiedecă. Zice că trăbă să mai aștept.

— Să aștepți? De ce?

— Nu știu, nu vrea să-mi spună.

— De-acuma n-o să mai aștepți. Îi duci căruța și caii acasă, și noi plecăm în lume amândoi.

— Nu zic ba! Dar nici nu știu cum te cheamă!

— Îți spun eu mai târziu! Nici eu nu știu cum te cheamă. Și nici nu vreau să știu. Ne vom pune noi nume după ce vom pleca în lume, să nu ne mai știe nimeni!

Căzuse demult întunericul. În depărtare se vedeau luminile unui oraș. Merseră multă vreme în tăcere. Trapul larg al surului înhămat și al celui legat de căruță răsuna cadențat în noapte. Cei doi, pe scândura ce sluja de ziț, stăteau alipiți, cu câte-un braț pe după mijlocul celuilalt.

Feciorul se trezise de tot din ușoara amețală a rachiului băut în crâșmă. Dar nu se putea trezi din

noua ameteală ce-l cuprinsese de când Rusalina se așezase lângă el.

Uneori i se părea că visează, și atunci strângea mai bine brațul în jurul mijlocului subțire... Dar era cu puțință? De unde răsărise mândrețea asta de fată, și cum s-a legat de el? Era cu puțință să fie viitoarea lui nevastă? Una la care nu se gândise, una pe care nu o văzuse niciodată?... Și cum s-a hotărât așa de repede, gata să plece cu ea în lume? Și-aduse aminte de alte două-trei fete cu care s-ar fi însurat dacă nu i-ar fi pus piedică tată-său. Hei! acum nu s-ar mai însura cu ele! Ce mai erau ele pe lângă străina asta care-i intra în viață ca o volbură aprinsă, ca o vâltoare? Putea să nu se hotărască dintr-o dată? Ar merge cu ea până la capătul lumii.

Căruța intra în oraș. Case mici, cu ferestre luminate, străjuiau drumul.

— Unde suntem? întrebă fata. Să poposim aici, la o crăsmă, peste noapte.

— Ba acum nu ne mai oprim până la casa noastră.

— Dar ce oraș e ăsta? Cum îl cheamă?

— ăsta e Lugojul, și aici locuim și noi!

Fata tresări. Își trase mâna din jurul mijlocului feciorului.

— Oprește! Trăbă să întoarcem, zise ea înfiorându-se.

— Parcă ți-e frică. Cunoști orașul? Ai mai fost aici? Te temi de ceva?

— Nu! îl cunosc după nume. Aveam o treabă aici, dar de când te-am văzut pe tine nu mai am aici nimic de lucru. Haida să plecăm înapoi!

Feciorul opri calul, apoi îl struni din nou la drum.

— Trăbă să duc căruța și caii acasă. Nu-ți fie frică! N-ai de ce să te temi. Nu-s eu cu tine?

— Dacă e Lugojul, mi-e frică să nu mă întâlnesc cu un om.

— Ce om?

— Acela cu care aveam o socoteală.

— Poate vrun drăguț de mai demult?

Rusalina îi arse o palmă.

— Prostule! Eu n-am avut încă drăguți. Văd că trăbă să-ți spun! Trebuia să mă-ntâlnesc aici cu un meșter fierar căruia un unchi al meu, care a murit, i-a lăsat ceva în păstrare pentru mine.

Tânărul se neliniște.

— Ce tot îndrugi? N-ai mai fost pe-aici, și unchiul tău te trimite la un om necunoscut!

— Unchiul l-a cunoscut bine pe bătrânul, pe unul Mina. În locul lui, acum, e feciorul său meșter în făuriște, unul Ionaș.

— Ce tot spui, tu fată?! Cine ți-a vorbit de numele ăsta?

— Unchiul meu!

— Și cine a fost unchiul tău? o întrebă, fierbând de neliniște, tânărul.

— Un negustor de porci, unul Miloș.

Feciorul trase scurt de hățuri, și calul se opri. Omul se întoarse cu fața spre Rusalina.

— Miloș acela a fost unchiul tău?

Fata citi mirarea adâncă din ochii lui.

— Da, unchi!

— Păi... eu l-am cunoscut pe Miloș acela. Venea uneori pe la noi, când trăia bătrânul Mina, moșul meu.

Rusalina își pierdu răsuflarea. Abia întrebă:

— Mina ți-a fost moș? Se poate?

— Pai, cum să nu se poată, dacă-i așa? Pentru ce te sperii așa?

— Nu mă speriu, ci-mi vine să mă înec. Atunci tatăl tău e Ionaș?

— Da, mi-e tată.

— Dacă-i așa, apoi pe tine te cheamă... te cheamă Marco!

Omul se luă, mirat, de cap.

— Marco, ori Marcu, mă cheamă! strigă el aproape înspăimântat. Am bănuț eu că tu trăbă să fii dracul gol! O ghiavoliță! De unde știi toate acestea?

Glasul de răspuns îi lipsi Rusalinei multă vreme. Apoi îi aduse iar brațul pe după mijloc și șopti:

— Ce minune! Să mă întâlnesc eu chiar cu ficiorul lui Ionaș, cu Marco! La Lugoj îmi era drumul, la Ionaș. Și mi-ai răsărit tu în drum, ca un soare! Iată că dreptate mare avusese unchiul Miloș când mi-a spus că în calea sorții lui nu se poate pune nimeni.

Tânărul o privi încă zăpăcit. Inima-i bătea să-i spargă pieptul.

— Despre ce soartă vorbești?

— Despre a mea și a ta. Când am plecat de la el, Miloș mi-a spus că dacă la întoarcere el va fi mort, să vin la Lugoj, la ficiorul prietinelui său Mina, la fierarul Ionaș, căruia îi va da ceva în păstrare pentru mine, și că, dacă-mi va plăcea, să mă mărit cu ficiorul lui, cu Marco. Întâlnirea noastră nu însămnează soartă?

Marco, de când trăsesese scurt de hățuri și oprise calul, își uitase să-l mai pornească. În jurul căruței, oprită în mijlocul drumului, începură să se adune oameni curioși. Calul, după ce se hodini, porni singur la drum spre casă, spre grajd. Nu mai era departe făuriștea lui Mina.

— Iată împlinită dorința bătrânului Miloș, zise el într-o târziu. Dar tu trăbă să fii fata lui Țancu, dacă Miloș ți-e rudenie.

— Sunt fata lui!

— Și cum te cheamă?

— Nu știi? N-ai auzit pe tatăl tău niciodată pomenindu-mi numele?

— Nu! Pe Țancu l-am cunoscut. A fost de câteva ori pe la noi. Dar numele tău nu l-a pomenit nici el, nici tata, nici Miloș. Și totuși tu a trebuit să fii piedica pentru care tata m-a amânat mereu cu însurătoarea. Pe tine te aștepta, de bună seamă. Va fi fost înțăles cu Miloș. Cum te cheamă?

— Rusalina!

— Nu! N-am auzit de numele ăsta în casa noastră. Era pomenita uneori o femeie cu numele

Salomia.

— A fost mama!

— Și unde-ți sunt părinții?

— Au murit!

— Amândoi?

— Amândoi!

Marco tăcu. Brațul Rusalinei își slăbi pe-o clipă strânsoarea în jurul mijlocului lui, apoi se încordă și mai tare.

— A murit și Miloș. Nu mai am acum pe nimeni, numai pe tine, Marcule! Mă iei de nevastă?

— Te iau!

— Și dacă s-ar împotrivi tatăl tău?

— Și! Dar cum crezi că s-ar putea împotrivi? O floare ca tine nu se culege decât poate o dată la o sută de ani. Va fi și soarta, cum zici tu. Dar dacă asta e soarta, s-o tot deie Dumnezeu omului!

Calul se opri înaintea unei porți pe-o uliță întortochiată, într-o suburbie a orașului. Era slab luminată. Un felinar cu pete aburea mai mult decât lumina, la o cotitură.

Marco sări și deschise poarta. Din casă ieși un bărbat voinic, cu capul gol, cu cămașa smolită. Geamul dinspre curte era luminat. Rusalina se coborî în partea întunecată.

Ceea ce văzu Ionaș mai întâi fu calul legat la spatele căruței. Veni lângă el, îl cercetă cu de-amănuntul, i se uită în gură la lumina ce venea din geam, îi ridică pe rând fiecare copită, părea că vrea să citească în ea. Îl trase apoi de urechi, îl netezi și zise:

— Ai nimerit cal bun și tânăr. Scump?

Marco îi spuse prețul.

— Potrivit! Nu-i prea scump! Ai făcut un târg bun. Da' de ce-ai întârziat atâta?

Abia acum zări fierarul femeia de partea cealaltă a căruței.

— Bună-sara! zise Rusalina.

— Bună-sara! Dar asta cine-o mai fi?

— E mărturie de la târg, zise Marco vesel. A fost de față când am numărat banii în palma vânzătorului.

— Ei, comedie! Ce mărturie?

— E o fată străină, tată. Am întâlnit-o pe drum, am luat-o în căruță, că era ostenită, și acum se roagă să-i dăm sălaș de noapte.

Bătrânul nu o putea vedea în umbră. Se uită muștrător la fecior.

— Sălaș, cum să nu dăm la o călătoare? Vii de departe, fată?

— De departe!

Când intră în lumina din casă, o dată cu Marco, Ionaș nu-și putu ascunde uimirea: ce pereche ar mai fi!

Pe Rusalina o înconjură îndată mama lui Marco, două surori mari, trei frați mai mici. Toți rămaseră cu ochii duși la frumusețea ei.

Rusalina răspundea zâmbind la întrebările ce plouau asupra ei. Ochii ei râdeau, plini de lumină și de foc.

Când se făcu o clipă liniște, Marco zise:

— Tată, fata asta are ceva dat în păstrarea dumitale. Nu mi-a spus ce și nici nu ți-a dat ea nimic, ci altcineva,

Ionaș tresări, se uită mai bine la fată. Unele linii ale feței semănau cu ale lui Țancu.

— Doar nu vei fi Rusalina, tu fată? zise el, dându-se un pas înapoi, ca pentru a o vedea mai bine.

— Eu sunt! răspunse fata cu bucurie. Și am ascultat de cuvântul unchiului Miloș: m-am logodit cu ficiorul tău, cu Marco. Așa mi-a lăsat Miloș la dăspărțire.

Dintr-un salt fu lângă fecior, îl îmbrățișă pe după grumazi și-l sărută puternic pe gură.

O clipă rămaseră zăpăciți toți cei din casă. Numai Ionaș zicea mereu:

— Cum se poate una ca asta? Unde v-ați cunoscut? Unde v-ați întâlnit?

Tinerii fură siliți să povestească întâmplările acelei zile.

— Asta nu-i numai întâmplare. Asta-i voia lui Dumnezeu! zise bătrânul.

— Asta-i soarta! răspunse Rusalina.

— De când te-am așteptat să vii! Te-a așteptat și săracul Miloș! El mi-a spus dorința lui că, dacă-ți va plăcea Marco, să te măriți cu el. De aceea l-am tot amânat cu însurătoarea. Acum nu ne mai rămâne decât să-ți dăm zestrea și să facem nunta.

Urmă o săptămână de pregătiri înfrigate pentru nuntă. Rusalina voia să se cunune încă a doua zi. Dar bătrânul se împotrivi.

— Trăbă să urmez întru toate porunca lui Miloș. El mi-a lăsat cu limbă de moarte că, dacă vă căsătoriți, să fac o nuntă cum se cuvine neamului din care ai ieșit. Mi-a spus și ce sumă să cheltuiesc în cele trei zile de nuntă. El zicea că e nevoie de-o încununare cum se cuvine unei fete de voievodă.

Vestea se lăți printre ȣiganii din oraș și din satele vecine ca o flacără ascunsă sub vreascuri.

La ospăț se adunară vreo patruzeci de bărbați și femei. Trei zile a fost masa întinsă, a curs băutura. Trei zile Rusalina străluci ca soarele la masă, la joc, în ochii însuflețiți ai nuntașilor.

Și lui Ionaș i se păru, de la o vreme, că nunta asta de trei zile nu mai este întru cinstirea neamului, ci pentru slăvirea frumuseții nurorii sale. Ce noroc a avut feciorul său!

În săptămâna în care se făcură pregătirile de nuntă, vorbiră și despre viitoarea făuriște a lui Marco. Părinții erau de părere să-și facă una în capătul celalt al orașului, la intrarea drumului de țară. Rusalina ținea morțiș să se ducă în Vlădeni, unde ea avea o făuriște cu toate uneltele. Ionaș nu cunoștea satul, nici Marco. Bătrânul îi arătă fetei că într-un sat un fierar priceput ca Marco nu avea de lucru. El e nu numai faur, ci și mecanic. La oraș trebuie să se așeze.

Dar Rusalina nu se învoia. Toata fericirea ce o simți la trezirea vieții celei noi, de după boală, o trăgea spre bordeiul ei și împrejurimile lui. Nu era pe lume colț mai frumos ca acela! Aerul, cerul, pământul, vântul și toate minunile firii nu erau nicăieri copleșitoare de viață și de fericire ca acolo. Și, apoi, voia să lucreze și ea în făuriștea lui Țancu, alături de bărbat.

Când văzură că nu i se pot împotrivi, hotărâră după voia ei. Cine i-ar fi putut sta împotrivă? Ea era neamul, ea era bogăția, ea era frumusețea!

Mai rămaseră la părinți o săptămână după cununie. Ionaș lăsă preotului să facă o slujbă cu parastase, după obiceiul creștinesc, pentru toți cei morți din neamul Rusalinei, din neamul lui Țancu și al Salomieii. Luară cu toții parte la slujbă, și așa, făcându-și datoria și pentru cei morți, se puse o piatră grea pe trecut.

— Morții cu morții, viii cu viii, asta-i legea vieții și a lumii, zise Ionaș, închinând el mai întâi de sufletul celor duși, la pomana de după slujbă.

Rusalina nu se putu coborî în trecut nici cât s-a slujit parastasul și s-au făcut pomenirile. Numele părinților, ale neamurilor răsunau așa de străine în inima ei! Nu mai înțelegea nimic din moarte: bucuria vieții, bucuria iubirii o inundase. I se părea că din sufletul ei cresc rădăcini noi și se împlântă în seninătate și în lumină.

X

Trecură ani după ani în scurgerea vremii, și toate cele trecute căzură în uitare. La marginea țigăniei de din jos din Vlădeni era așezată, de multă vreme, o gospodărie cu o făuriște ca la oraș. Marco și Rusalina, mutându-se aici, după voia ei, cumpărară un loc de la un rumân, chiar lângă drum. Zidiră o casă de piatră, acoperită cu țiglă, grajd, șoproane, o fierărie nouă. Marco voia să ridice toate acestea în mijlocul satului, unde ar fi aflat un loc mai strâmt spre cumpărare. Dar Rusalina nu se învoi. Zadarnic stăruie el că aici nu e la îndemâna oamenilor, că e prea departe. Ea nu se putea despărți de locul în care s-a trezit la fericire.

Se dovedi în curând că depărtarea nu era o piedică. Marco era meșter mare și se pricepea la multe. Nu mai răzbeau cu lucrul, deși Rusalina lucra adeseori la făuriște în rând cu bărbatul.

Începu să-i vină de lucru și din satele vecine, ba, uneori, primea comenzi și de la orașul din apropiere. Ținea o căruță cu doi cai, aducea cărbuni și material de fier de la oraș. Nici pomeneală să meargă cineva de la fierăria lui, cu sacul negru în spate, în pădure, să facă din trupini cărbuni, cum era obiceiul meșterilor din țigania din sus.

Țineau și gospodărie, ca oricare rumân din sat. Rusalina se făcu o femeie voinică, păstrându-și întreagă frumusețea din tinerețe. Era însă acum frumusețea asta mai aspră, mai bărbătească. Era mereu cu cântecul pe buze. Mai ales de când, la trei ani după cununie, i se născuse o fetiță. O botezară și îi puseră numele Florica.

Înălțându-se din an în an, faraonii își aduceau aminte de copila Rusalina, când mai întâi a venit în sat cu părinții ei. La vârsta de paisprezece ani, Florica era leită mamă-sa. Mulți dintre țiganii și

țigăncile care o știau pe Rusalina de la vârsta asta credeau uneori că li se nălucește, că văd tot pe Rusalina. Alții din vremea aceea căzuseră în mormânt. Lumea se îmborsăta mereu. Alți tineri cu ochi de foc rămăneau acum cu ochii la Florica.

Cu cât creștea copila, patima mamei sale o învăluia cu tot mai mare putere. O strângea la piept și plângea. De la o vreme ar fi dorit să nu mai crească, să nu ajungă fată-mare. Pentru a fi veșnic lângă ea, ori pentru că se ridica uneori în sufletul ei un presimț înnourat? De unde venea, din ce adâncuri întunecate, presimțul acela? Rusalina nu-și putea da seama. Dar cu cât creștea fata, cu atât se trezea mai des cu el, cum își ridică capul și suiera înghețat, ca un cap de șarpe. Hei, nu putea fi decât grija ei că fata creștea, că se va mărita și nu va mai fi întreagă a ei, își zicea Rusalina. Și fericirea ei alunga mereu pe pustii locuri imboldul veninos ce încerca uneori să-i tulbure viața. Ea intrase într-o lume și într-o viață nouă, deschisă înaintea ei după boala aceea grea și îndelungată. De multe lucruri din trecut nu-și mai putea aduce aminte.

Niciodată, de la boală, Rusalina nu se mai gândise, nu mai știricise de caravanele de corturari care cutreierau țara și lumea și care treceau mereu și prin partea locului. Nici când faraonii din vecini vorbeau despre ei și despre întâmplări de ale lor, nu-i asculta sau nu-i auzea.

Astfel, nu înțelese nimic când, într-o vară, începu să se vorbească, vreo două săptămâni, în țigănie, că un străin, un corturar tânăr, se arată de multe ori în fapt de seară în jurul gospodăriei lui Marco. Uneori se arăta singur, pe jos sau călare, alteori erau trei-patru. Totdeauna se apropiau cu grijă, ca niște spioni. Apoi, deodată, nu mai veniră.

Rusalina auzi vorbindu-se, dar nu se opri asupra veștilor, nu le înțelese. Auzise ceva și Marco, și el fu o vreme mai îngândurat. Ce căutau străinii aceia în jurul gospodăriei lui? Mai auzi că o mare

caravană de corturari a trecut zilele acelea prin apropiere; mare, de vreo douăzeci de corturi, cum nu s-a mai văzut demult prin partea locului. Dar după ce străinii aceia nu se mai arătară, se liniști și el.

Într-o seară de la sfârșitul lui iulie, Rusalina și Florica erau singure acasă. Marco cu două calfe se duseseră cu căruța la oraș să aducă fier nou, șine lungi și cărbuni. Porniseră pe la ojină și se puteau întoarce până la căderea nopții: orașelul acela nu era departe.

Dar în seara aceea noaptea căzu mai devreme. Încă de la apusul soarelui începură să izvorască norii grei de la apus și să se rostogolească grăbiți, ca niște balauri, îngreunând în curând cerul întreg. Fulgere, rare la început, apoi tot mai dese, despicau, vinete, întunericul. Începu să huruie în depărtări și durduitul. Fusese ziua întreagă năduf cumplit. Faraonii, cât ce începură fulgerele, se ridicară de pe podmoale, cu pipele roșii, de pământ ars, între dinți, făcându-și cruci largi, și intrară în bordeie. Simțeau că vine furtuna. Căinii, jerpeliți, se ghemuiră în culcușurile lor.

Rusalina și Florica așteptau în casă. Masa era pusă, cina era gata. Așteptau pe Marco și pe calfe. Pentru ce întârziau atâta? O să-i apuce povoii pe drum!

Florica — avea acum șaptesprezece ani — începu să se neliniștească.

Fulgerele erau tot mai dese, bubuiturile tot mai apropiate.

— Pentru ce nu mai vin? întrebă fata, tare îngrijorată.

— Trăbă să sosească îndată, răspunse Rusalina cu glas schimbat, simțind neliniștea Floricăi.

Ea se stăpânea: neliniștea ei era și mai mare. De când porniseră fulgerele și tunetele, Rusalina începuse să se neliniștească. Ceva, ca o amintire, tot încerca să-i despice mintea și nu putea. Parcă o vreme ca asta a mai văzut ea o dată, își zicea. Dar

tot ea se întărea, ca în fața unei amenințări: Cum să nu mai vadă? Nu o dată, de câte ori!

În curte se auziră întâii picuri grei și rari izbind, ca niște alice, pământul. În curând, un ropot se descărcă și pe acoperișul de țiglă. Rusalina simți iarăși că o amintire vrea să-i țâșnească în minte. Presimțul acela rău, care uneori încerca să-i șuiere în adâncuri ca un cap de șarpe, de când îi crescuse fata, o înjunghie acum ca un pumnal. Și amintirea birui! Da, a mai apucat ea o vreme tare ca asta! A fost în noaptea în care Dinu a vrut să o răpească pentru feciorul lui, pentru Ilie!

Îngheță de spaimă și abia putu merge până la fereastră să privească în noapte, să-și încordeze urechea: nu cumva se auzea căruța lui Marco?

Dar un fulger îi luă vederile. Trăznetul căzu undeva în apropiere. Neliniștea fetei crescuse și mai tare.

— Pentru ce nu mai vin?

Rusalina răspunse, silindu-se să pară liniștită:

— Acum, până nu înceată puțin potopul, nu pot veni. Se vor fi adăpostit undeva de ploaie.

Ea luă blidele și le puse pe masă. Dar blidele tremurară și se izbiră unele de altele în mâna ei. Vărsă și din fiertura din oală când o aduse la masă.

— Să cinăm, Florico! Poate vor mai întârzia.

Ea gândea să potolească astfel neliniștea fetei. Dar glasul ei era schimbat, și fata încremeni cu limba la gură. Se uită speriată la mamă-sa: nu mai cunoștea fața Rusalinei.

Afară ploaia cădea cu găleata. Tunetele și trăsnetele surpau cerul. Rusalina se sculă și ieși în tindă să pună zăvorul.

Dar în clipa aceea ușa se deschise cu putere, răsturnând-o la pământ, și intrară trei bărbați. Rusalina țâșni în picioare: crezu că-i Marco și cele două calfe. Pe-o clipă, spaima o părăsi. Din întunericul din tindă intră în casă cu vorbe de înfruntare:

— Mult ați mai întârziat! zise ea, necunoscând în clipa cea dintâi, în lumina lampei, cine erau cu spatele către ea, pe cei trei străini.

— Mult! zise cel mai tânăr dintre ei, întorcându-se toți trei cu fața spre Rusalina.

Fata încremenise pe scaun, după masă. Rusalina răcni ca înjunghiată:

— Ce căutați aici? Cine sunteți voi?

Trupul ei se îndreptă ca un prapor; ochii-i fulgerau; linii aspre, întunecate ca niște dungi de fier, îi brăzdau fața.

— Oricât ai răcni, nu s-aude, răcnește mai tare cerul, zise tânărul, un ȋigan voinic și frumos, cu privirile tari de oțel. Nici Marco și calfele n-o să te audă.

— I-ați ucis? răcni din nou Rusalina.

— Nu! S-au oprit de ploaie subț un șopron, în curtea unui rumân dintr-un sat vecin. Dar nici nu-i nevoie să te înspăimânți. Noi n-am venit cu gânduri rele!

Rusalina, dintr-o săritură, fu lângă masă. Dar cei doi îi smulseră cuțitul din mână.

— Ce căutați aici? zbieră femeia, schimbată acum în furie. Ea simțise, de când îi văzuse, ce căutau.

— Am venit în pețite, Rusalino. Cer pe Florica de nevastă. Ȳștia doi sunt pețitorii mei. Ochii Rusalinei îi ieșiră din cap.

— Ești... ești din neamul lui..., dar nu putu spune numele.

— Da, sunt din neamul voievodei, din neamul lui Dinu. Sunt nepotul lui, feciorul lui Ilie, Costa.

Pe-o clipă se păru că Rusalina își vine în fire. Dar și-a revenit numai câtă vreme auzi, limpede, vorbele lui Miloș, pe care i le spusese cândva, la despărțire. Părea că bătrânul e aici lângă ea și-i vorbește: «Poate să vină, odată, el, sau ficiorul său, ori poate și nepotul, să caute după tine ori după copilul tău... Să știi de la mine acum un lucru: neamul lui, urmașii lui nu se vor odihni până nu

vor mai încerca să-și amestece sângele cu al neamului nostru. Dacă tu vei avea pace de ei, duși într-alte țări, nu vor avea copiii tăi, fetele tale».

Cel mai tânăr dintre ei, Costa, nepotul lui Dinu, crezând că Rusalina se liniștește, adăogă:

— Eu voi fi viitorul voivodă. Eu voi moșteni pe tata. Neamul nostru e tare acum în tabără. Îți cer fata, os din neam de voievozi, tot pentru un voievod. E o cerere cu cinste.

Dar cuvintele bătrânului Miloș încetară să răsunе clare în urechile Rusalinei, și ea se aruncă, orbită de furie, ca o fiară, în grumazii lui Costa.

— Niciodată! Niciodată! zbieră ea răgușit.

Costa, ajutat de cei doi, abia putu să-i scoată ghearele din grumazi. Sângele începu să-i curgă pe haină.

— Legați-o! porunci, gâfâind, înăbușindu-se, căpetenia cea tânără.

În vremea asta nimeni nu băgă de seamă pe Florica.. Ea era pe laviță, după masă, în unghetuл casei, unde încremenise când întrară cei trei. Când începu furia mamei sale, ea voi să țipe. Dar țipătuл i se opri în grumazi, o sufocă, și ea căzu pe spate în unghetuл dintre pereți, leșinată.

— E mai bine așa! zise Costa, apropiindu-se de ea.

Feri la o parte masa, se aplecă, luă fata cumpănită pe amândouă brațele, cu capul atârând, cu părul despletit, și porni spre ieșire. Din grumazii încolțiți sângele îi curgea șiroaie pe piept și se prelingea și pe ia albă, pe sânii Floricăi.

Pe Rusalina o legară de mâini și de picioare și o aruncară jos lângă cuptor.

— Scoate-mi cuțitul din cizmă și dă-mi-l în dinți! porunci Costa.

Cu fierul alb lucind între dinți, cu fata pe brațe, el mai făcu un pas spre ieșire. Dar Rusalina, adunându-și puteri peste fire, se ridică pe-o clipă în picioare și se prăvăli asupra fetei. O clipă fu de ajuns să vadă cuțitul clipind între dinții

corturarului și sângele de pe ia fetei sale. Omul, cu povara în brațe, se feri la vreme, și Rusalina se prăbuși, urlând, pe față. Bolborosea:

— Ucigașule! Ucigașilor! Neam de ucigași!

Apoi începu să urle așa de cumplit, încât, prin ploaie și tunete, se auziră răcnetele ei în toată țigănimea.

— Puneți-i un căluș în gură și haidați repede, zise Costa, ieșind cu Florica pe brațe în noapte.

În câteva minute, cei trei dispărură. Pe câmp, ascunși în porumbiște, îi așteptau trei cai priponiți.

În câteva minute năvăliră și faraonii, răscoliți cu toții de prin bordeie, ca de foc, spre casa și fierăria lui Marco.

Pe Rusalina o aflară zvârcolindu-se, cu fața în jos, pe podea. Ochii-i erau ieșiți din orbite, înnebuniți de spaimă. Fața i se înnegrise cum e ținundra. Îi scoaseră repede călușul din gură, îi dezlegară mâinile și picioarele. Abia slobozită, ea se repezi într-un perete, voind să alerge în curte.

— Repede, oameni buni! Au înjunghiat-o pe Florica, au furat-o!

Glasul ei nu mai avea nimic omenesc. Era ca răgetul unei sălbătăciuni nemaiîntâlnite.

Unii din cei de față își aduseră deodată aminte că ei au jurat odată să-i sară cu toții în ajutor când va ajunge în primejdie. Zbieratul Rusalinei le îngheță sângele în vine, totuși, în clipa următoare, începură să alerge în noapte, prin ploaia care se mai rărise. Ar fi alergat și fără jurământul de demult. Durerea Rusalinei făcu viteji și pe cei mai fricoși. Apoi, era rușinea lor să omoare pe cineva ori să fure de lângă ei pe Florica, la care se uitau ca la soare, cum se uitau altădată la Rusalina. În grabă dădură de urmele cailor în porumbiște, peste țelini. Pământul era muiat de ploaie, și urmele copitelor se cunoșteau bine. N-au fost decât trei! Iar ei erau câteva zeci de bărbați și de feciori.

Rusalina, urlând mereu, scăpă din mâinile țigăncilor și iar se izbi într-un perete, vrând să

alerge în noapte.

— Ușa! Unde-i ușa? începu să țipe. Iată sângele! A înjunghiat-o! Unde-i ușa?

Țigăncile se priveau înspăimântate. Rusalina începu să pipaie cu mâinile pereții, ca orbii, să afle ușa. Se uitară pe jos, pretutindenea prin casă, dar nu văzură nici un picur de sânge. Cât a curs din grumazii sfâșiați ai lui Costa se oprise în hainele lui și pe ia fetei. Jos, pe fața casei, pe masă, pe laviță, nu se vedea nici un strop.

Zvârcolindu-se mereu în brațele femeilor care o țineau, Rusalina scăpa uneori, se izbea cu capul de pereți să iasă afară. Într-un rând nimeri ușa, se năpusti în noapte și în ploaie, urlând. Femeile țipară și se avântară după ea. Rusalina lunecă, ori se împiedică în curte și căzu în tindă.

— Uitați-vă aici! Sânge! Sânge cald... gemu ea, pipăind cu mâinile tina caldă după ploaia de vară.

Câteva țigănci se plecară, priviră, pipăiră: nu era decât tină moale și bălți.

O duseră pe sus în casă.

Ea începu să strige:

— Cine-a stins lampa? Aprindeți lampa!

— A orbit... oftă o harancă.

Și se cutremurară toate. De aceea se izbea de pereți și vedea sânge!

— Aprindeți lampa! E roșu, e roșu pe jos. E sângele ei! Au prins pe diavolul?

— Îl vor prinde, de bună seamă. Toți bărbații și ficiorii sunt pe urmele lor.

Rusalina se lăsă pe vine, așa cum făcea în copilărie în ușa cortului. Stătu un răstimp nemișcată, apoi se îndoi și atinse cu fruntea podeaua. O atinse de trei ori. Apoi își ridică fruntea, privi la dreapta și la stânga cu ochii închiși, șoptind:

— Soarta!

Dar în clipa următoare sări drept în picioare, începu să urle din nou, să-și sfâșie obrazul, să-și smulgă părul.

— E roșu tot pe jos! E sângele ei! E sângele neamului nostru!

Țigăncile trebuiră să-i lege mâinile: își împlânta ghearele și în ochi.

În vremea asta, ploaia trecu. Marco și cele două calfe aflară, încă la intrarea în sat, ce s-a petrecut. Lăsară căruța în drum și porniră alergând în direcția în care spuneau oamenii că au fugit și țigăanii, descoperind urmele celor trei cai.

Goana, căutarea, pe jos și călare, ținură trei zile. În ziua a treia aflară că urmele copitelor ieșeau într-un drum pietruit pe unde nu plouase. Nu se mai cunoșteau. Nu se mai putea ști încotro au apucat cei trei fugari. Unii dintre faraoni se întoarseră, întristați de moarte, la bordeie. Alții nu se înapoiară vreme de două săptămâni. Pătrunseseră până în adâncul țării. Dar fugarii pieriseră ca și când i-ar fi înghițit pământul. Căutară și după tabere de corturari. Își aduseră aminte că s-a vorbit de o tabără mare ce ar fi trecut prin apropiere mai demult. Își amintiră și de străinii care au dat târcoale, vreme de două săptămâni, gospodăriei lui Marco. Erau încredințați că au trebuit să fie corturari cei care au răpit-o pe Florica. Dar nu întâlniră decât caravane sărace, de patru-cinci corturi.

Se întoarse, după vreo lună, îmbătrânit de deznădejde și de durere, și Marco. Rusalina nu-l mai cunoscuse.

El cercetă pretutindenea, dar nu descoperi nicăieri urme de sânge.

— N-au fost nici în noaptea aceea, ziceau țigăncile, plânse și îmbătrânite. Numai Rusalinei i s-a părut. Ea vede și azi numai roșu, numai sânge...

XI

Trecură anii, îngropând în uitare și fericirile, și nenorocirile muritorilor. Tăvălugul vremii se rostogolea nepăsător peste toate. Lumea se primenea mereu: bătrânii apuneau în morminte, iubirile tinereții înfloreau, zbuciumul celor mari după bucata de pâine nu contenea nici o clipă, jocul copiilor neștiutori râdea în soare.

Prin Vlădeni și prin satele din jur, pe-o rază de vreo treizeci-patruzeci de kilometri, pe hotarele lor, printre sămănături, se vedea, când ici, când colo, o femeie înaltă, uscată ca o scândură, încovoiată de spate ca o cârje, cu obrazul negru, supt, plin de dungi mari, tari ca la cizmă, cu părul sur ieșind prin năframa ruptă, cu o desagă în spate, cu un băț luciu în mână. Pășea încet, pipăind mereu cu bățul. Nu vedea bine, sau căuta ceva? Copiii, când o vedeau, de departe o luau la fugă, lăsându-și vitele pe câmp, fără pază. Căinii o lătrau cu înverșunare, prin curți, când intra la vreun creștin. Femeile, când o vedeau, își ascundeau copiii în casă, ori, la repezeală, le acopereau fața cu șorțul. Cele însărcinate se învârteau într-un călcâi și închideau ușa după ele.

Prin sate intra numai când o răzbea foamea, sau, iarna, frigul. Umbla mai mult pe hotare, tot pipăind cu bățul luciu din mână.

Îi mersese vestea în vreo douăzeci de sate că deoache ori pe cine îi cade uitătura, prelungă, ascuțită, tare ca de oțel. Ochii i se cufundaseră adânc în cap și, între ei, nasul se lungise, se ascuțise și se încovoiasă, ca la o pasăre de pradă ciocul.

Întreaga ei înfățișare semăna cu a unei vulturoaice bătrâne. Nu era creștin, bărbat sau femeie, care să i se uite în față și să nu se cutremure. Din întreaga ei înfățișare simțea oricine

că sunt suferințe pământești care distrug și îmbătrânesc pe om înainte de vreme. Și oamenii se înfiorau de peceta acelor suferințe când se uitau la femeie. Intra rar prin curți dup-o îmbucătură. Căinii o lătrau cu furie, zmucindu-se în lanț; cei slobozi se aruncau până la o zvârlită de ea, dar mai aproape nu.

— Soro, lele, soro! Dă ceva pentru sufletul moartei!

Așa era salutul și cerșitul ei pretutindenea. Femeile n-o lăsau niciodată cu mâna goală. Dar ea mai mult aduna în desagă decât mânca. Și după ce ieșea pe câmp, ședea în locuri pe unde se țineau multe vrăbii. Scotea din desagă mămăliga, pâinea sau brânza, mesteca puțin, drept mâncare, apoi sfărâma rămășița și arunca păsărilor.

— De sufletul moartei! șoptea femeia.

Vrăbiile se învățaseră cu ea. Abia se așeza în locurile știute și-și lua desaga din spinare, că și zburau din tufișuri, din streășini, în jurul ei.

Uneori, câte-o femeie îi zicea:

— Vezi tot mai rău, lele Rusalino; de ce nu stai acasă? Mormântul acela pe care-l cauți dumneata cine știe unde-i!

— Să fie la marginea lumii, și tot îl voi afla, nu cu ochii, că ei mă ajută tot mai rău, dar cu bățul ăsta! Bățul e fermecat, și când voi nimeri cu el pământul sub care doarme Florica, el va tremura în mâna mea și voi ști. Mă voi culca acolo și vom dormi împreună.

Răspunsul ei era veșnic același. Îl cunoșteau toate satele.

La început erau și femei și bărbați care învinuiau pe bărbat că nu-i poartă grija, că nu o ține acasă. Dar mai târziu nu-l mai învinuia nimeni.

Încercase el în toate chipurile! Dar Rusalina, de când nu mai vedea roșu, de când nu mai vedea sânge, nu mai putea fi ținută acasă. Era încredințată că acum Florica se odihnește sub

pământ, de aceea nu mai vedea ea roșu. Soarta se mplinise! Acum nu mai rămânea decât să afle mormântul, să se culce lângă el, să moară și ea acolo.

Rămase cu vederea slăbită de tot. Fură răstimpuri în care nu vedea nimic. Dar când nu mai văzu roșu, ea trebui să plece. Împotrivirea lui Marco o aducea în furiile nebuniei și trebuia să o țină mereu legată. I se rupea sufletul, nu mai putea răbda. Atunci o dezlega și-i dădea drumul.

Într-un rând o duse într-un sanatoriu de alienați. Și-ar fi dat întreaga avere nu s-o vadă sănătoasă, ci numai liniștită. Să știe că are și ea pace într-un loc.

Dar după două luni fu chemat să o ducă acasă. Și acolo trebuiau să o țină mereu legată ori să-i dea drumul. «Nu-i nici un leac, spuseră doctorii. I-a intrat în cap gândul ăsta, să afle mormântul, și nimeni nu i-l mai poate scoate.»

Rusalina era abia trecută de patruzeci de ani, dar părea de șaptezeci. Părul îi albise încă în noaptea aceea de groază.

Patru ani rătăci în raza aceea de treizeci-patruzeci de kilometri. Ea nu-și dădea seama că bate aceleași hotare, aceleași sate. Uneori spunea femeilor care o miluiau că nu mai are mult și ajunge la capătul lumii. Și că, dacă într-alt loc nu-i, acolo va afla de bună seamă mormântul Floricăi.

Dar într-o zi de pe la sfârșitul iernii, i se pierdu urma. Oamenii nu băgară de seamă, cum era mereu într-alt loc, în alte sate, pe alte hotare. Nu auzi nimic nici Marco de dispariția ei.

În primăvară, când începură vânturile calde și se topea zăpada, un rumân, venind cu carul de la pădure, zări ceva negru într-un troian de zăpadă care se topea. Opri carul în drum și văzu cu groază că-i un trup omenesc, îmbrăcat în zdrențe, cu fața la pământ.

Era într-un sat vecin cu Vlădenii. Ieși lume multă și recunoscură pe țiganka aceea, sperietoarea copiilor, pe Rusalina.

— A apucat-o viscolul az-iarna, măi oameni buni, și au astupat-o troienele.

Fusese o iarnă aspră, cu multă zăpadă, cu viscole mari.

— Cine știe! zise o femeie. Poate a descoperit cu bățul ei trupul fetei subț pământ și s-a culcat și ea aici. Nu v-aduceți aminte că tot așa spunea?

Fu înștiințat bărbatul, Marco, în satul vecin, în Vlădeni.

Fierarul, îmbătrânit și el, uscat, cu fața ca arșă, cu ochii căzuți în cap, îi făcu o înmormântare cum nu s-a mai pomenit în tot jurul acela, cu șapte preoți, cu un car mortuar adus de la oraș și o pomană pentru trei sute de inși.

Ce nu putuse cheltui din zestrea Rusalinei, bani, și cercei, și inele, și salbă, le ascunse în sicriul nevestei, înainte de a-l scoate oamenii din casă.

Săraca! Mai era aceasta Rusalina lui? Ascunse lucrurile subț vălurile albe, scumpe, și acoperi, cu foaia de pânză, fața descompusă a femeii.

Când ridicară patru inși sicriul pe umeri, Marco izbucni în plâns. Încă nu-l văzuse nimeni plângând, nici înaintea nenorocirii, nici mai târziu. Dar acum plângea, și lacrimile nu-i încetară cât ținu înmormântarea, pentru că-i veniră în minte întâlnirea lui cu Rusalina și drumul acela, noaptea, până la Lugoj, cu fata lângă el.

Ce de frumusețe și fericire macină viața fără să-i pese! Gândul ăsta amar îl plângea bărbatul.

Apoi își aduse aminte și de Florica. Nu voia să se gândească la ea. De câte ori se gândea, punea mâna pe plăselele cuțitului din șerpar să se junghie. Pentru ce ar mai trăi și fără fată?

Dar nu voia să moară. Poate va afla odată ceva despre Florica. Nu voia să mai știe decât un lucru: că trăia!

Când începu pomana, își șterse lacrimile și începu să împartă băutura la cei zece feciori care trebuiau să-i omenească pe ceilalți. Nu încăpură în curte mesele pentru câtă lume era. Bătură scânduri

noi pe pociumbi și dincolo de gard, pe pajiștea din față.

Cei șapte preoți, coriștii de la oraș, gospodarii satului, faraonii, cu mic, cu mare, toți șezură pe lavițe de scânduri noi, înaintea blidelor din care aburea fiertura, în față cu colaci și colăcei de grâu curat. Se ridica în văzduh mireasma pâinii proaspete, a fierturilor, dilatând nările puradeilor și ale hărăncilor.

Preoții făcură o rugăciune, și ospătarea începu cu închinarea din păhărele și din sticle.

— Dumnezeu s-o ierte!

— S-o ierte Dumnezeu!

Un răstimp nu se auziră decât închinările acestea și zgomotul lingurilor în blide.

Dup-amiaza era călduță. Prin apropiere nu se mai vedeau nici dungi sau pete de zăpadă. Era feție bună aici, iar vântul de la miazăzi aducea mereu răsuflăt călduț.

Văzduhul era senin, albastru, curat ca lacrima. Avea rezonanțe de clopot de argint. Larma vorbelor ce începură a se înfiripa pe la mese se înălța fără pierderi până sus, departe.

Oamenii se ospătau în tihnă. Mâncare și băutură erau din belșug. Când ajunseră numai la băut, unii începură să se înduioșeze. Amintirile din copilăria și fetia Rusalinei începură să răsară și să crească și-ntr-un suflet, și în altul. Mulți ochi de femei și de bărbați se înlăcrimară.

— Ca ea n-o să mai răsară alta nici într-o sută de ani.

— A rășărit fata ei, Florica. Dar cine știe ce s-a ales de ea!

— Hei! Florica-i sămăna la trup, la față. Dar nu mai era în ea duhul Rusalinei! Rusalina, cu sufletul, era și bărbat. Era făcută pentru a porunci. Florica era mai blândă la fire. Sămăna cu tatăl său, cu Marco.

— Ce soartă a mai avut și bietul om!

— Nu-i nimic de făcut! Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus!

— N-o pot uita pe Rusalina din ziua aceea când ne-a ospătat pe toți. Cum era îmbrăcată cu podoabele ei, cum își ținea trupul și capul, cum pășea de hotărât, era o adevărată împărăteasă!

— Hei! Era atunci un soare pe cer, și altul lângă bordeiele noastre, jos pe pământ!

Amintirile erau numai din zilele bune. Nimeni nu vorbi de anii nenorocirii sale, când rățăcea să afle mormântul Floricăi.

Tot înnodând amintirile luminoase, părerea de rău după trecut înduioșă tot mai tare inimile, muiate și de băutura pomenii.

Câteva țiğănci care ședeau una lângă alta înfiripară un bocet, și vaierul lui se ridică îndată deasupra meselor. În nici un glas omenesc vaierul durerii nu-i mai plin și mai profund, mai cald, mai viu ca în cel țiğănesc.

Bocetul îl cântară la început vreo cinci țiğănci, dar el porni tot mai multe glasuri femeiești, și nu peste mult, toate țiğăncile cântau.

Ochii oamenilor se umplură de lacrimi. Oftări și suspinări se amestecau cu melodia caldă și adâncă a bocetului. Ce text era îmbrăcat, țesut, în acest cântec de grea melancolie? Cuvintele erau țiğănești, părea un text arhaic, pentru că uneori țiğăncile priveau în ochii celor mai bătrâne pentru viersul următor, ori se corectau în cuvinte una pe cealaltă.

Marco, de când începuse să împartă băutura, n-a mai avut o lacrimă. N-a mâncat, n-a băut, ci a vegheat mereu ca toată lumea să fie mulțumită. De când începuse să se ridice vaierul bocetului, el își mușca buzele și strângea din dinți, să nu plângă.

Începu să-i picure în auz și în inimă glasul Rusalinei, clar, plin, cald și cu rezonanțe adânci. Își aminti că pe el l-a robit de la început, în curtea birtului, în drumul acela de noapte, pe-o formă frumusețea ei, ca și cântecul vocii sale.

Nu voia să-i mai vadă cineva lacrimile. Intra mereu în casă, să le zbicească.

Dar bocetul rupse și stăpânirea altora, și multă lume, luată și de băutură, începu să plângă, întâi încet, apoi în hohote. Nu se mai putu stăpâni nici Marco.

Apoi, deodată, începură și bocete rumânești. Bătrâne, cu capul învelit în ștergare albe, ca-ntr-un fel de cunună, începură să se miște ritmic, la dreapta și la stânga, cum ședeau pe lavițe, pornind pe melodii străvechi, bocete care jelesc femeia măritată și pe bărbatul rămas văduv.

Parcă simțeau că aici era o împrejurare deosebită, la care nu se potrivesc în toate viersurile cunoscute, și unele făceau improvizații anume pentru Marco și Rusalina, strecurându-le printre cele cunoscute.

Începu să coboare înserarea. Lumea se ridica de la mese cu colacul subsuoară, cu colăceii în mână, mulțumind și zicând:

— Dumnezeu s-o ierte și s-o hodiească!

Iar Marco, în portiță, răspundea fiecăruia:

— S-o hodiească Dumnezeu!

În razele din urmă ale soarelui luminau argintii mătîșorii din răchițele din apropiere. Mireasmă de verdeață, de suc tânăr adia și din pământ, și din crengile răchiților. Viața nouă stătea gata să țâșnească, nepăsătoare de durerile omenești, atotputernică și nemuritoare. Mireasma primăverii, ce umplea văzduhul, îi striga biruința...

* * *

S-au prăbușit ani după ani în neființa ce stă la spatele clipei și-nghite, ca într-o veșnicie, toate. Durerile și bucuriile au înviat și s-au ofilit în tot alte rânduri de oameni, care au crezut că sunt noi, numai ale lor.

Satul Vlădeni a mai crescut. Ulițe noi s-au croit la marginea lui. Numai pământul și dealurile și șesurile sunt aceleași.

Chiar și țișănia de la capătul din jos al satului s-a mai schimbat. Nu mai sunt atâtea bordeie ca mai demult, și faraonii-s mai săraci, cu porci mai puțini la îngrășat, cu godaci mai rari care scurmă pe lângă bordeie, cu câini mai jerpeliți.

Doar umbrele măgurilor mari de la apus coboară și acum, ca niște valuri fine, peste sat și peste țișănie. Răcoarea învietoare și miresmată a înserării e tot aceeași de altădată!

Peste zi, în toiul verii, aceeași liniște plutește peste sat, sfâșiată uneori de vreun cucurighat de cocoș sau de lătratul răgușit și somnoros al unui câine.

Aproape de țișănia de din jos cresc și acum lanuri de porumb. Printre ele, drumuri folosite numai de câteva ori pe an sunt înecate în buruieni grase. Dacă întrebi pe cineva pentru ce nu le pasc vitele, că-i păcat se le lase să îmbătrânească, omul îți răspunde:

— Dar cine să le pască? Nu vezi dumneata că în margine e țișănia? Țiganii ce să ducă la păscut? Poate câinii bătrâni, care nu mai năpârlesc! Da' ei, săracii, nu pasc iarbă, nici buruieni!

— Dar țin și ei câte-un godac, câte-un purcel!

— Țin, și pe vreme de lucru guiță toată ziua în cotețele lor șubrede. Nu-i rabdă satul la păscut, printre cucuruze, pentru că puradeii fură tuleii de fript, ba și înainte de-a ajunge în lapte.

— Îi tot învinuiți dumneavoastră că fură.

— Ba fură, vai de capul lor! zice omul. Când se apropie jitarul, să vezi cum sfârâie talpele dancilor prin porumbiște. Fură, că așa se mai îndulcesc și ei, prăpădiții! Așa i-a lăsat Dumnezeu pe ei, neam sărac și de ocară, de când s-a izvodit lumea. Apoi, cucuruz de fript cine nu fură?

Țiganii din Vlădeni, din țișănia de din jos, s-au mai împuținat și au mai săracit. Cei din țișănia de din sus se țin încă bine. Demult n-a mai rămas nici urmă de făuriștea lui Marco și a gospodăriei lui.

După moartea Rusalinei, și-a luat lumea-n cap, și nimeni n-a mai auzit vreo veste despre el.

Țigarii meșteșugari din capul satului din sus au iarăși de lucru. Cei din jos lucrează și acum la rumâni, de primăvara până cade iarna. Iarna iau de la rumâni bucate împrumut pentru lucrul de vară, cum fac de când s-au pomenit în partea locului. Sunt muncitori harnici și pricepuți, mai ales la sapă și la seceră. Peste iarnă cerșesc un număr mai mare de hărănci ca mai demult.

În serile de vară, în țigănia de din jos se pot vedea aceleași scene ca și-odinioară. Latră câinii flămânzi, furioși, încolțindu-se încăierăți în grupuri. Faraonii, desculți, în cămăși, cu capul gol, sar cu gura mare și cu parii, să-i despartă. Peste zi, după rânduiala satului, câinii sunt legați. Numai seara și peste noapte îi slobozesc. Cum sunt înrăiți de foame, faraonii abia-i pot împrăștia. Purceii, cât ce simt că s-au întors stăpânii de la lucru, încep să guițe cu deznădejde. Rar se aude și câte-un grohăit mai gros. Și de-aici și de-acolo se ivesc, la ușa bordeielor, țigănci lucrând ciubărașe cu lătură. Puradeii se țin după ele, în cămășuțe murdare și spintecate, uneori abia câteva fâșii. Sunt nespălați, cu trupșoarele pârjolite, dar luminând din ochii negri, mari, aprinși de bucurie. Rămân cu mamele lor înaintea trocilor, din care flămânzii lumii sorb și înfulecă să se înece. În țigănie se răspândește mireasma cunoscută de fiecare seară și de fiecare dimineață: de buruieni opărite cu tărâte.

Câinii așteaptă ciubărașele goale și încep să le lingă cu lăcomie. Câte o femeie mai lasă o lingură-două de lătură și pentru ei. Și, tot ca mai demult, bărbații sătui, întorși de la cinele stăpânilor la care au lucrat, ies seara pe podmol, sub streășina bordeielor, cu pipa în gură. Din când în când, bărbații întind pipele flăcăiașilor, ba chiar și copiilor mai răsăriți, care zgăură lângă ei cu ochii țintă la drăciile afumate, să tragă și ei un fum. Printre bărbați colbăiesc și câteva hărănci bătrâne.

Uneori vreun flăcăiaș, sătul de așteptare, smulge fulgerător pipa din gura bătrânului și o ia la fugă printre bordeie. Sare omul păgubit, sar și alții, să-l prindă pe hoț. Se avântă și câinii lătrând. Când îl prind, omul se răstește la el, ridică pumnul, dar nu izbesc.

Dacă cineva intră între ei și stăruie vorbă despre întâmplările de demult, vede că amintirea Rusalinei trăiește încă vie în țigănie. Povestea ei a crescut din tată în fiu. Cu scurgerea vremii, unele întâmplări s-au uitat, și în locul lor intră închipuirea, fapte care nu s-au petrecut niciodată. Sunt mai multe versiuni în legătură cu întâmplările de căpetenie din viața Rusalinei, toate încercând să o ridice în lumea supranaturală. După unii, pe Florica o răpise diavolul însuși. Și tot el a schimbat-o pe Rusalina în cerșetoarea aceea nebună. După alții, cerșetoarea nici nu fusese Rusalina, ci o arătare de groază, pe care a pus-o diavolul în locul ei, de ciuda că femeia, fugind în noaptea aceea cu mâinile și picioarele legate, dusă prin văzduh de un duh bun, și-a găsit fata și, ocrotite amândouă de duhul cel bun, au trecut în altă țară.

Unii spun că Rusalina, de copilă mică, a fost furată dintr-o casă boierească de către corturari și că, târziu, părinții i-au dat de urmă și au pus oameni s-o fure, dimpreună cu fată-sa.

Alții știu că Țancu a fost voievodul unei tabere mari și că Rusalina cu Florica au ajuns iarăși în tabără.

Mai vie decât întâmplările a rămas în pomenirea faraonilor din țigănia din Vlădeni frumusețea Rusalinei. O arată și acum, în vorbe și culori, așa cum fusese în vremea fetei și ca nevastă.

Sunt și țigănci încredințate că Rusalina n-a fost femeie, ci o zână, și că ea ocrotește până azi țigănia lor. Și că în nopțile spre praznice mari, ea se și arată fetelor și flăcăilor care sunt îndrăgostiți de moarte și le varsă în inimi dragoste și mai mare.

Oricât au schimbat-o, cu vremea, legendele într-o ființă peste fire, nimeni nu se teme de pomenirea ei. A rămas, în credința faraonilor, ca o ocrotitoare a țigăniei lor. O pomenesc cu drag și se simt mândri că odată a trăit în apropierea lor. Și dancii mărunței știu arăta unde a fost casa, făuriștea lui Marco, ba chiar și locul unde a fost bordeiul lui Țancu.

Numai mormântul Rusalinei nu-l mai știe nimeni, nu se mai cunoaște, ca toate mormintele din vechime.

1961

Table of Contents

I	5
II	12
III	22
IV	31
V	45
VI	54
VII	61
VIII	67
IX	72
I	84
II	92
III	99
IV	107
V	117
VI	126
VII	136
VIII	146
IX	153
X	161
XI	166
XII	174
XIII	180
I	185
II	195
III	206
IV	226
V	241

VI	251
VII	263
VIII	268
IX	276
X	289
XI	298